

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת וירא

(נמסר במוצש"ק לך־לך)

מרחשון התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך ביאור מאמר חז"ל במסכת ע"ז [דף ג:], כי הקב"ה יושב ג' שעות ביום ומשתעשע בתורה, 'ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום'. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ורמז בפרשתנו ל'עצרת תפילה' שהתקיימה השבוע. סוד נפלא הרמוז במלה 'אמון', כי כל אותיות התורה נכללות באותיות אמו"ן, ובעניין חכמת הצירוף.

תרעומת מדוע נפקד מקום התימנים בעצרת שהיתה בירושלם עיקו"ת.

המשך ביאור דברי החת"ס לגבי השאלה, מה יש לו להקב"ה לעסוק בתורה, או לחדש בה חידושים? ביאור הר"י ברצלוני על מאמר הגמרא דלעיל. ביאור הרמ"ק בעניין החידושים שהקב"ה מחדש בתורה, ודבריו בעניין צירופי האותיות.

השלמה בעניין שאלת המטרונה וכן הסולטאן, מה עושה הקב"ה מאז שברא את עולמו. השגחת הקב"ה על כל דבר בעולמו, ועניינים רבים נוספים שהקב"ה עוסק בהם, ללא קץ וגבול.

ביאור דברי הגמ' כי הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, ומו"מ בקושיית ספר תורת חיים ותירוצו לגבי עניין זה.

ביאור העניין שהקב"ה יושב ומלמד תינוקות של־בית רבן.

האם אפשר לצרף לתפילת ערבית, שבעה אנשים שכבר התפללו. ועל־דרך זה בקריאת ספר תורה.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט"א
השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 808
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב ישי ודאעי ב"ר עזרא הי"ו, ונו"ב שרה ב"ר אליהו שתחי', וכל בני משפחתם. שיזכו לברכה והצלחה ברוחניות ובגשמיות, ובפרט למכירת הדירה בהקדם, וימלא המקב"ה כל משאלות ליבם לטובה ולברכה. בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן ע"י החפץ בעילום שמו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו בכל העניינים, ולעילוי נשמת אביו רבי איתמר שבתי בן שלום ז"ל, תנצב"ה. שביום ח' מרחשון יום היאר–צייט שלו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי הנדיב הנכבד רבי יוסף פְּרַנְקוֹ הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי הנדיב הנכבד רבי יצחק בן רחמים הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן להצלחתו המרובה של ידידנו היקר רבי אוריה מארצה"ב, בן ידידנו רבי יואב שלם הי"ו, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה, עבור תרומותיו למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

המשך ביאור מאמר חז"ל במסכת ע"ז [דף ג:], כי הקב"ה יושב ג' שעות ביום ומשתעשע בתורה, 'ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום'. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ורמז בפרשתנו ל'עצרת תפילה' שהתקיימה השבוע. סוד נפלא הרמוז במלה 'אמון', כי כל אותיות התורה נכללות באותיות אמו"ן, ובעניין חכמת הצירוף.

וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן, וָאֶהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים יוֹם יוֹם, מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל עֵת [משלי ח', ל'].

הפסוק הזה, נאמר על התורה. כמו שנז' שם בתחילת העניין, **יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ** וגו' [שם שם, כ"ב].

הבאנו בס"ד בשיעור הקודם, את מאמר הגמרא במסכת עבודה זרה [דף ג:], שהנסתר שבו רב על הגלוי.

אמר רב יהודה אמר רב, שתים עשרה שעות הוי היום. שלש הראשונות, הקב"ה יושב ועוסק בתורה.

שניות, יושב ודן את כל העולם כולו. כיון שרואה שנתחייב עולם כַּלָּיָה, עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים.

שלישיות, יושב וזן את כל העולם כולו, מקרני ראמים עד ביצי כנים.

רביעיות, יושב ומשחק עם לויתן. שנאמר [**תהלים ק"ד, כ"ו**] **לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֵק בּוֹ.**

וכעת – אחרי החרבן – שכבר אין 'שחוק', מה הקב"ה עושה ברביעיות?

הגמרא בהמשך אומרת, **ברביעיות, מאי עביד? יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה, שנאמר** [**ישעיהו כ"ח, ט'**] **אֶת מִי יוֹרֶה דֵּעָה, וְאֶת מִי יָבִין שְׁמוּעָה, גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם. למי יורה דעה? ולמי יבין שמועה? לגמולי מחלב, ולעתיקי משדים.**

כך כעת, אחרי החרבן.

ומה היה לפני החרבן? **ומעיקרא מאן הוה מַגמר להו**? מי היה מלמד את התינוקות?

איבעית אימא, מ"ט. לא הקב"ה לימד אז את התינוקות של־בית רבן, אלא מי"ם טי"ת, שהוא שרו של־עולם.

ואיבעית אימא, הא והא עביד. הקב"ה עשה את זה, וגם את זה. גם מלמד תינוקות של־בית רבן, וגם משחק עם לויתן.

ובליליא מאי הוי? וכו'. ישנם בגמרא תירוצים.

*

אחד מן הפלאים שבתורה הוא, 'ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא'. אין דבר, שאינו נכלל בתורה. אם לא בפשט, אזי ברמז, או בדרש, או בסוד. פרד"ס, שזה כולל את כל הצפונות והנסתרות שתורה.

אם בחסרות ויתירות, אם בניקוד, אם בטעמים, אם בחילופי אותיות, כגון א"ת ב"ש, אח"ס בט"ע, אי"ק בכ"ר וכו', כל הצירופים שישנם. וכן האותיות הלפופות והעקומות, וכל כי האיי גוונא, כל הדברים המיוחדים שבתורתנו הקדושה.

ישנו כלל נוסף, שכתב החתם סופר [במסכת שבת דף ל"א ע"א, דף ק"א מדפי הספר], כי אין דבר שקורה בעולם, אשר אינו נרמז בפרשת אותו השבוע.

למשל, היכן רמוזה בפרשתנו – לך לך שקראנו בבוקר – ה'עצרת תפילה' שהתקיימה השבוע?

מסתמא זה בפסוק [בראשית י"ד, י"ד] **וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו, וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ** וגו'. 'וישמע אברם', שומעים ששבו את אחינו, לקחו אותו לבית הסוהר, הוא כמו שבוי,

השלטונות המרושעים עצרו כבר כמה בחורי ישיבות וכלאו אותם בגלל שאינם מתגייסים לצבא הטמא, א"כ צריכים אנחנו לעשות נגדם מלחמה, 'וירק את חניכיו'. אנחנו יוצאים למלחמה, לקרב.

כיצד נלחמים? ישנן לנו כיום שתי אפשריות למלחמה. או בתפילה, או בתורה.

דיברנו בזמנו [שיעור נח] לגבי המלים **'פלטי קרא יום אשלפה חרבי ואך'**, כי ה'חרב' זאת התורה, חרב פיפיות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ. אבל גם התפילה היא 'חרב', כפי שיעקב אבינו ע"ה אמר – כמובא בפרשת ויחי [בראשית מ"ח, כ"ב] – **וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ. אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי, בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי.** ותרגום ירושלמי הוא, 'בצלותי ובבעותי'. תפילה היא חרב.

*

ישנו סוד גדול בתורה, הרמוז במלה 'אמון'. ואהיה אצלו אמון וגו' ואהיה שעשועים וגו'. כתוב כי הקב"ה משתעשע בתורה.

אנחנו – בני אדם, יצורי חומר – איננו מבינים את הדברים, כהוייתם ולעמקם. לא יכולים להבין מה הפירוש שהקב"ה משתעשע בתורה. אבל לכל הפחות הננו יודעים כי הדבר כך.

בגמרא בשבת [דף פ"ט ע"א] מובא בזה"ל, **א"ר יהושע בן לוי, בשעה שירד משה מלפני הקב"ה, בא שטן ואמר לפניו, רבונו של עולם, תורה היכן היא?**

דרך אגב, ישנם כאלה האומרים, כי מכאן אחת ההוכחות שהשטן הוא שכחן [עיין שיעור מוצש"ק וילך – שבת שובה התשפ"ו]. מה הוא שואל, איפה התורה? וכי אינו יודע, שהיה מתן תורה? היכן הוא היה?

עכ"פ הוא הלך לחפש אותה. **אמר לו** – הקב"ה – **נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ, אמר לה, תורה היכן היא? אמרה לו [איוב כ"ח, כ"ג] אלהים הבין דרכה וגו'. הלך אצל ים, ואמר לו, אין עמדי. הלך אצל תהום, א"ל אין בי, שנאמר [איוב כ"ח, י"ד] תהום אמר לא בי היא, וים אמר אין עמדי. אבדון ומות אמרו, באזנינו שמענו שמעה.**

חזר ואמר לפני הקב"ה, רבש"ע, חיפשתי בכל הארץ, ולא מצאתיה. אמר לו, לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו, תורה שנתן לך הקב"ה, היכן היא? אמר לו, וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה? א"ל הקב"ה למשה, משה, בדאי אתה? הרי נתתי לך את התורה, למה אתה אומר כך?

האמת היא, שמשה רבינו ע"ה לא אמר דבר שקר, הוא רק התחכם. שהרי הוא לא אמר שהקב"ה לא נתן לו את התורה, אלא הוא רק ענה בעקיפין, 'מה אני שנתן לי הקב"ה תורה'? וכי אני ראוי לקבל תורה כזאת חשובה וגדולה? משה רבינו קיבל על כך שכר, בגלל שהיה עניו, כי אינו ראוי לקבל את התורה. וכדלקמן.

אמר לפניו, רבונו של עולם, חמודה גנוזה – בגמרא שלפנינו כתוב, 'חֲמוּדָה גנוזה'. אבל הגירסא הנכונה היא, 'חֶמְדָּה' גנוזה – **יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום, אני אחזיק טובה לעצמי?**

אמר לו הקב"ה למשה, הואיל ומיעטת עצמך, תיקרא על שמך, שנאמר [מלאכי ג', כ"ב] זכרו תורת משה עבדי וגו'.

גם לגבי המאמר הזה עצמו, עומדים עליו המפרשים, כיצד להסביר את הדברים. ברם כעת הנני עומד רק על הנקודה הזאת, שהתורה נקראת 'חמדה גנוזה', כי היא היתה אלפיים שנה לפני בריאת העולם. ואהיה שעשועים יום יום, 'יום' של הקב"ה הוא אלף שנה, א"כ ביחד – 'יום יום' – זה אלפיים שנה. הקב"ה משתעשע בה בכל יום.

בטור או"ח סימן מ"ז, הוא מדבר לגבי ברכות התורה, המפרשים והפוסקים מדגישים את העניין, לומר את ברכות התורה בשמחה גדולה ועצומה, להתבונן כי הקב"ה בחר בנו מכל אומות העולם וכו'.

וז"ל הטור שם, **בא"י נותן התורה. ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני, אשר בחר בנו מכל העמים וקירבנו לפני הר סיני, והשמיענו דבריו מתוך האש, ונתן לנו את תורתו הקדושה, שהיא בית חיינו.** זהו הדבר הראשון, כי היא 'בית חיינו'. כי הם חיינו ואורך ימינו, זאת התורה.

דבר שני שכותב הטור, **כלי חמדתו** – כפי שהבאנו מקודם, מן הגמרא בשבת – **שהיה משתעשע בה בכל יום.**

*

אין לנו מושגים להבין, את האורך והרוחב והעומק וההיקף שלתורה.

אחד מן הדברים, זהו מה שהבאנו לעיל, ׳ואהיה אצלו אמון׳. מה הפירוש, ׳אמון׳? [עיין בהרחבה בשיעור בחוקותי התשע״ב, ובנפלאות מתורתך הפטרת לך לך ע״פ ואל מי תדמיוני ואשוה].

כל אותיות התורה, מסובבות סביב ׳אמו״ן׳. לא לחנם מלמדים את התינוקות, את שמות האותיות, אל״ף בקמץ אָ. לכאורה, מה משנה השמות של־אותיות? היה אפשר לומר לתינוק, תגיד אָ, וזהו. להצביע לו על האות המנוקדת ולהגיד לו, את זה מבטאים ככה, אָ, וזה אַ, וכו׳. אבל, לא. כי באותיות עצמן ישנה קדושה, כי גם השמות של־אותיות ניתנו מהקב״ה, לא רק התורה עצמה. ובלנ״ד בהמשך נראה, כי גם הטעמים והנקודות. הכל.

באותיות עצמן ישנם סודות, בלי גבול ובלי סוף. אנחנו בקושי רואים רק את ההתחלה, אבל צריכים לדעת כי אין לזה סוף וקץ.

כל אותיות התורה, נכללות באותיות אמו״ן. אל״ף מי״ם וא״ו נו״ן. וזהו גם עניין אותיות אהו״י, האותיות שלפני בג״ד כפ״ת, אשר עושות אותן רפויות. למה כאשר ישנה מלה הנגמרת באות וא״ו, ואחריה באה האות בי״ת, אזי היא נהיית רפה? אין לכך סיבה של־ממש בדקדוק, אלא ישנו בכך סוד.

אמו״ן ואהו״י, מקבילים האחד אל השני. ואהי״ה אצלו אמו״ן.

ואהי״ה הן אותיות אהו״י, וא״ו אל״ף ה״א יו״ד. הה״א האחרונה, היא כפולה, ולכן לא מחשיבים אותה. רק ארבעת האותיות הראשונות. הן מקבילות למלה אהו״י. דהיינו, אהו״י זה בגימטריא אחד, ועוד חמש, ועוד שש, ועוד עשר. ובאותיות אמו״ן, יש את אותו המספר. כל האותיות, נגמרות באותיות הללו. ישנן שש מלים, שנגמרות באות אל״ף. ומי״ם זה רק אחד, אין עוד. כי מתחילה במי״ם, וגם נגמרת במי״ם. והאות וא״ו, זה עשר. והאות נו״ן, חמש.

ישנו לכך סימן, בשביל הזכרון. הק״ף כס״א, בג״ד צ״ח וטלי״ת, נש״ר ע״ז.

זהו אחד מן הסודות הנפלאים שבתורה, והדבר נקרא בשם ׳חכמת הצירוף׳.

החיד״א מזכיר זאת בספרו מדבר קדמות [מערכת חי״ת] בזה״ל, **החכמה הי״א היא חכמת הצירוף, חכמה רמה ונפלאה. והרב יצחק דמן עכו תלמיד הרמב״ן, היה מתעסק בחכמת הצירוף, והיו באים מלאכים ומגלים לו פעולות** וכו׳.

פירושו, שכאשר מצרפים את האותיות הללו, אז מגלים את נסתרות התורה, הינך רואה לבסוף כי יוצא מלים אחרות. כאשר משנים את המלים, מגלגלים אותן, אז רואים כי כתוב משהו אחר בכלל.

איך זה? הק״ף, האות הראשונה היא ה״א, והמלה ה״א נגמרת באות אל״ף. זה אחד. אח״כ קו״ף, המלה נגמרת באות פ״א, שהיא נגמרת באות אל״ף. וכן האות פ״א.

כס״א, המלה כא״ף נגמרת באות פ״א, והיא נגמרת באות אל״ף. וכן סמ״ך, נגמרת המלה באות כא״ף, והמלה כא״ף נגמרת באות פ״א, והמלה פ״א נגמרת באות אל״ף. **ואל״ף** נגמר בפ״א, ופ״א נגמר באל״ף. זהו הק״ף כס״א.

בג״ד צ״ח וטלי״ת, זה אותו הדבר. האותיות הללו – בג״ד צ״ח וטלי״ת – כולן נגמרות באות וא״ו. בג״ד, המלה בי״ת נגמרת באות תי״ו, והמלה תי״ו נגמרת באות וא״ו. וכן כולן.

נשאר לנו נו״ן, האות האחרונה של **אמו״ן**. אלו אותיות נש״ר ע״ז, שכולן נגמרות באות נו״ן. הכל חוזר לאות נו״ן. אם לא מיד, אז בגלגול.

שאלה מהקהל: אבל גירסתינו בֵּי, בלא תי״ו בסוף?

תשובת מרן שליט״א: היינו הך. בֵּי בארמית, היינו בֵּית בלשה״ק. כגון תנא דְּבֵי ר׳ ישמעאל, שהכוונה בית מדרשו של ר׳ ישמעאל. גם האות דָּ״ל, פירושה דֶּל״ת, עד״ש [תהלים קמ״א, ג׳] עַל דַּל שְׂפָתָי. וכן בפיוט יראים שלחוני, ענה דך שוקד על דַּל.

אחד המקורות לעניין הזה, הוא בספר המלכות, לרבי׳ דוד הלוי – נקרא מעט מדבריו, רק בכדי לטעום מן הדבש הזה, ודבריו מובאים בספר

קבלת הגאונים [דף קל"ד], ישנו שם פירוש בשם חקרי לב – וז"ל, **עניין הצירוף, כי כאשר נכנס האדם בסוד התפשטות הגשמיות והתלבשות נפשו באותיות, הרי הדרכים הם על ידי צירוף האותיות. דהיינו, לקחת מלה ולהוריד ממנה מלבושה הפשוט, ולהמירה ולהחליפה ולצרפה בחילופי אותיות וגימטריאות, ועל ידי זה יעלו ממלה זו דברים חדשים, אשר הם נובעים ממעין העליון, ועל ידם עולה האדם ממעלה למעלה בעולמות עליונים, ומתגלים לו שכליים חדשים, המצטרפים לו בגימטריאות וחילופים, ועל ידם משכיל יותר ויותר ומתקרב אל ה' בדביקות נפלאה.**

הצירופים אינם מעשה אנוש ותחבולותיו, אלא הכל מיד ה' השכיל לנביאים, ומהם מפה לאוזן חכמים מדור לדור, והן הן הדברים האמורים בלחישה.

היכן הדבר מתחיל? כפי שאמרנו לעיל, אמו"ן אהו"י.

אהו"י, רמוז בפסוק [בראשית ב', י'] **וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן, וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים.** א"ת ה'גן ו'משם י'פרד – ראשי"תיבות אהו"י.

עצם האותיות נקראים בשמות אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת, כך הם נקראים בעצמותם, וכך הם נקראים בלשון הקודש שקבע בורא העולם. ואות האחרונה משֵם האות, דהיינו למשל מאות אל"ף, אזי האות האחרונה היא פ'. והיא נקראת אוֹפַן האות, דהיינו ציר האות שעל ידה מתגלגלת האות. והיא סודה הָרַוְחָנִי, אשר בנענועה וגלגולה מתגלה אורה הנעלם.

לדוגמא, אם ניקח את המלה אלף, צריך להחליף את המלה אל"ף באותיות אחרות, מאותיות הק"ף כס"א. כגון במקום אל"ף, פ"א. למ"ד, בג"ד צ"ח וטל"ת, לוקח דל"ת. והפ"א האחרונה, הק"ף כס"א, אתה לוקח מן האותיות הללו, ה"א. א"כ למרות שכתוב אלף, אומרים לך, תשמע אדוני, לא כתוב כאן רק אלף, אלא ישנו כאן משהו שמסתתר תמורתה, פד"ה, פ"א דל"ת ה"א.

בקיצור, כעת כאשר הינך קורא פרשה בתורה, אם גילגלת וצירפת את האותיות, פתאום תגלה פרשה חדשה שלא שמעת עליה, שלא כתובה במלים שלפניך.

זהו חידוש. פלא עצום. אמרתי זאת רק על קצה המזלג, לדעת שזהו המושג 'חכמת הצירוף', כי כך למשל מגלים בתורה דברים נסתרים. אולם הכל בנוי על כללים, לא כל אחד יכול. ישנן שיטות, כיצד לפעול בזה.

זאת בכדי להבין, מה הפירוש 'שעשועים'. כי משתעשעים כך בתורה, 'מגלגלים' את התורה, ופתאום הינך רואה, פְּשָׁשְׁ, איזה חידושים? לא ידעתי. כאשר קראתי, חשבתי שכתוב פה על אברהם אבינו, לך לך מארצך וגו', עכשיו לפתע אני רואה שכתובה לי כאן פרשה חדשה שלא ראיתי ולא שמעתי מעולם. גילית פה דבר חדש. אלו הדברים הנסתרים שבתורה.

זה בבואה להבין מעט מן המעט, מה שהקב"ה השתעשע בתורתו.

שאלה מהקהל: לא הבנתי, כיצד אמו"ן מתחבר לאותיות אהו"י.

תשובת מרן שליט"א: אהו"י, מספָּרן הוא אחד חמש שש ועשר. באל"ף של אמון, כלולות שש אותיות, שהן הק"ף כס"א. והמי"ם זה אחד, הוא נשאר לבד, כי הוא מלך, אין לו משהו שמצטרף עמו. בוא"ו כלולות עשר אותיות, שהן בג"ד צ"ח וטלי"ת. ובנו"ן חמש, אותיות נש"ר ע"ז. האחד מקביל אל השני.

*

תרעומת מדוע נפקד מקום התימנים בעצרת שהיתה בירושלם עיקו"ת.

שאלה מהקהל: מה דעת הרב על התרעומת וההתמרמרות שנשמעו מתוך האברכים הי"ו, מדוע בעצרת התפילה והמחאה הזאת, שהיתה בירושלם עיקו"ת ביום חמישי האחרון, מה שהרב הזכיר מקודם, [דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא וכו' וישמע אברם כי נשבה אחיו]. שבלט שיתוף כל העדות והחוגים, ספרדים חסידים וליטאים, בכל זאת לאידך גיסא מקום התימנים נפקד. לא היה להם שום זכר, כמאן דליתא דאמי.

איה קהילות קודש תימן יע"א (יכוננם עליון אמן)?

הערה מהקהל: זה לא שבאמת הצליחו לשתף את כולם [היו 4 חסידים (כמדומני בעלזא, ויז'ניץ,

באיאן. והרב אלימלך בידרמן שהוא כלל חסידי). 3 ספרדים (חברי מועצת חכמי התורה, הרב סלים והרב אלבז. ואת הקדיש אמר הרב יעקב עדס) ו2 ליטאים (המשגיח הרב דן סגל. והרב אליהו מן) ואת החלטות העצרת הקריא נציג ועד הישיבות], יש חסידויות ענקיות שלא היה להם ביטוי בעצרת התפילה.

לא היתה דרישה מצד הציבור התימני. אני מאמין שאם היתה דרישה מצד נציגי הציבור ורבניו, זה היה אחרת.

ובמיוחד שלצערנו, לא השתתף בעצרת אף אחד מגדולי וזקני רבני העדה.

בדיעבד, אני חושב שהיה מקום בהחלט לדרוש את זה.

תשובה: דבר ראשון, העניין מבורך וטוב, שהשכילו המארגנים לשתף רבים מהעדות, בבחינת מאי דכתיב יחד שבטי ישראל. וכן, וירא את ישראל שוכן לשבטיו. יישר חילם, לתקן וְלַמֵּעֵט בשנאת חנם, המחלוקות וכו' שהן בעוכרינו. להראות שכולנו מאוחדים כאיש אחד בלב אחד, חומה בצורה, נגד שלטון הערב רב והייעוץ המשפטי, מקום המשפט שמה הרשע, הזוממים לסגור את הישיבות הקדושות על מנעול ובריח, ולהצר את צעדי לומדי תורתנו הקדושה וכו'. אל תתן י"י מאויי רשע וגו'.

אבל חבל ששכחו כיום את התימנים. בזמן הגאון חזון איש זצ"ל כאשר עשו הפגנה, ביקש שיבואו גם התימנים עם **השופרות הגדולים** שהביאו מתימן ויתקעו, כי זה עושה רושם עצום.

המלחמה כיום, נגד השלטונות הכופרים בעוה"ר, שבשבילם המדינה קיימת אך ורק על־פי הצהרת בלפור, ובזכות החלטת האו"ם. מה שאין כן אנחנו שממשיכים את שרשרת היהדות מזה אלפי שנים, מהר סיני. והרי מי כמו התימנים שמחזיקים ושומרים מכל משמר את מסורת ישראל היותר קדומה והעתיקה, כנתינתה מסיני מפי משה רבינו מפי הגבורה, וכצביונה על פי הגמרא וכו'?

המבטא וההיגוי שלנו, הם המדוייקים והנכונים ביותר. וכשרוצים שתתקבל התפילה לפני שוכן מרומים, חשוב שתהיה בלשון הקודש האמיתית, כנודע מאליהו הנביא זכור לטוב שהשיב, על פי הפסוק קרוב י"י לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמ"ת, ראשי תיבות אֹותיות מִלות תְנועות, כידוע, וכמובא גם בתחילת תנא דבי אליהו עם פירוש טובי חיים וכו'.

וכי אנחנו לא נמצאים על המפה? ישנם כיום **כאלף** בתי כנסת תימנים בארץ ישראל. **אלפי רבנים ותלמידי חכמים.** והמניין הכללי, **כחצי מליון** לפי הערכה. כן ירבו.

הערה מהקהל: אני אברך ספרדי, ולמדתי בבחרותי בישיבת ארחות תורה בני ברק. ולמרות כל זאת, צרם גם לי שלא היה משהו בתימנית. השתדלתי לתקן זאת, על ידי שלקחתי שופר ותקעתי, עשיתי במכוון תרועה תימנית, שזה קול רועד.

תגובת הרב: יפה. כך מפורש בגאונים ובראשונים שהתרועה היא קול רועד, וכמו טעם שלשלת. לא מתקטע. אבל האם זה היה רשמי?

תשובת המעיר: לא. עמדתי סתם בין הקהל.

הרב: זה לא מועיל. צריך שיהיה הדבר על הבמה, שכולם יראו וישמעו, ולא רק מעטים בסביבתך, מיָזמה פרטית שלך.

גם אותם רבנים תימנים שהתכנסו באחד מבתי הכנסת בסביבה שם, אמרו על דעת עצמם סליחות כמנהגינו, לפני התחלת העצרת. רק העוברים שם בקרבת מקום, שמעו את הרמקול מבחוץ. ותו לא.

לא נחפש את 'האשמים'. אבל אשמים אנחנו. ונהי בעינינו כחגבים וגו'. התימנים צנועים וביישנים, נחבאים אל הכלים, עדינים. ולא דורשים את מה שמגיע להם, למרות שזה בצדק. אבל נפסק בשלחן ערוך אורח חיים סימן א' שאין להתבייש מפני המלעיגים וכו'. צריך לצאת בפרהסיא וברשות הרבים, בראש הומיות תקרא, בפתחי שערים וגו'. לדאוג להמשיך את המסורת שלנו, שהיא הנכונה, לדורות הבאים. שלא תיעלם חלילה בהֶמשך.

ברוך ה' עכשיו כבר זכינו ויש את ישיבת **איתן התורה**, בעיר אלעד, ארבעים בחורים תימנים מצויינים, ישיבה קטנה. כן ירבה וכן יפרוץ. צריך לחזק זאת, ולהמשיך ביתר שאת ויתר עז. יש תקוה לאחריתנו ברוך ה'.

בסיום, בהחלטות העצרת, נֶאמר בטעות, **אין**

אומתנו אומה, אלא בתורָתיה. והיה צריך לומר **בתורותיה.** המכֻוון הוא לתורה שבכתב ושבעל פה, שתי תורות. זהו מאמר מפורסם, שכתב רס"ג באמונות ודעות. חסר להם הדיוק, כמו שקיים אצלינו.

הערה מהקהל: בֶּעָבַר פניתי ושאלתי את מנהלי ערוצי התקשורת, כגון קול ברמה, קול חי, וכדומה. למה אתם לא מעבירים בשידור חי את השיעור של הרב רצאבי עכשיו במוצאי שבת, כמו שאתם משמיעים שם את השיעורים של רבנים ספרדים. זה שיעור חשוב ומועיל מאד. לצערי, התשובה שקיבלתי מהם, כי הרב רצאבי מדבר בתימנית, והציבור הרחב לא מבינים זאת. מצאו להם תירוץ. התחמקו.

תשובה: א' הנה בשיעור כאן וכדומה, משתתפים גם ספרדים ואשכנזים, ואיך הם כן מבינים?

ב' הרי אני אומר רק פסוקים ומאמרי חז"ל בתימנית, פה ושם, והרוב בעברית. לא שייך. אי אפשר לוותר על מבטאינו, כי העברית כיום, זאת 'תוצרת' של חילונים כידוע. מה שאני עושה, זהו כמו סייג וגדר, לכל־הפחות.

ג' ואפילו אם תמצי לומר שרק התימנים מבינים, וכי לא צריך להקצות לפחות פינה אחת לתימנים. כמה שהם שונים, אבל הם העדה הכי מיוחסת, הכי מיוחדת, הכי מקורית ושֶׁרשית. אולי מתקיים בנו שה'אמת' תהיה נעדרת, בעיקבות משיחא.

הערה נוספת מהקהל: יש הבדל גדול. השיעורים שלהם הם שטחיים, נועדו להמון העם. כי מי מקשיב לרדיו? אבל משא"כ השיעורים שהרב אומר, הם עיוניים, נועדו לבני־תורה שמעמיקים בהבנה.

תשובת מרן שליט"א: הדבר עדיין צריך 'עיון', תרתי משמע.

יפה אמר בעל חזון איש, מי שרוצה לדעת איך היה מעמד מתן תורה, ילך לשמוע קריאת עשרת הדיברות בבית הכנסת של תימנים. שמעֶנה, ואתה דע לך.

אפשר היה בעצרת התפילה, להזמין מישהו תימני לקרוא ברמקול לפחות **מזמור תהלים אחד,** שהוא מוכר וידוע לכולם, כגון אשא עיני אל ההרים וגו', כך שהשינוי במבטא כמעט ולא היה מורגש, ולא משמעותי. או סליחה אחת ידועה, כגון תמהנו מרעות תשש כוחנו מצרות וכו'. המנגינה שלנו הרי מרגשת, מעוררת. ידוע לנו שישנם גם מבני עדות אחרות הנהנים ומתמוגגים מכך.

מה שיש חסידות שלא היה להם ביטוי בעצרת שם, כמו שהעירו כאן מקודם, הרי כמובן אי אפשר כולם. אך היתה על כל פנים נציגות בולטת למבטא החסידי באופן כללי. אבל תימני, כלום. אפס. גם בין התימנים יש מעט חילוקים קטנים. אפשר פעם זה, ופעם זה. והאמת והשלום אהבו.

אין זה פלא שלא השתתף אף אחד מגדולי וזקני רבני העדה, כמו שהזכירו כאן מקודם. כנראה הם הרגישו מיותרים. חברי הועדה המארגנת, לא שיתפו אותם כלל. אולי בשגגה. כאילו שאין העניין הזה נוגע להם. והרי כיום יש **מאות ואלפים** בלעה"ר, **אברכים ובני ישיבות תימנים,** כן ירבו. **כמו** שפנו אלי בזמנו תלמידי חכמים אשכנזים, ועוררוני שנחוץ לערוך מכתב מיוחד לבני הישיבות התימנים בעניין איסור הגיוס לצבא, וכך עשיתי. מאמר זה נקרא בשם **חומה בצורה.** והוא פורסם וקיבל הדים גדולים. ועל דרך זה תלמידי חכמים ספרדים, ולכן השתתפתי בכינוס בירושלם עיקו"ת עם הגר"מ צדקה שליט"א.

צריך לחשוב איך לתקן זאת לכל הפחות בעתיד, לקחת לתשומת־לב.

בפרט שהמנהיגים יודעים ומכירים. הרי הג"ר דב לנדו שליט"א בילדותו גדל עם התימנים בעיר רחובות. הוא מחבב תימנים, ואפילו מביא מקורות למנהגיהם, עיין לדוגמא בהגהותיו (שנדפסו בעילום שמו) על הירושלמי פרק ערבי פסחים לגבי תרומה הבדילנו, לעניין הזכרת יציאת מצרים בקידוש לילי פסחים. וכבר העליתיו בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ג' סימן קמ"ח אות ז' ד"ה וכך יעוש"ב. וגם להגרמ"ה הירש שליט"א, התימנים אינם זרים. ובעצם, מי כיום לא מכיר את התימנים, מעלותיהם, וכשרונותיהם.

ובכן, חִזְקו ונתחזקה. חִזקו ואמצו, אכי"ר.

והמלך הרחמן, האל הנאמן, יברך את כל יוצאי תימן, יְסָעֲדָן ויקומְמָן.

המשך ביאור דברי החת"ס לגבי השאלה, מה יש לו להקב"ה לעסוק בתורה, או לחדש בה חידושים? ביאור הר"י ברצלוני על מאמר הגמרא דלעיל. ביאור הרמ"ק בעניין החידושים שהקב"ה מחדש בתורה, ודבריו בעניין צירופי האותיות.

הבאנו ודיברנו בס"ד בשיעור הקודם, לגבי דברי החתם סופר, שמסביר מה הפירוש שהקב"ה 'עוסק בתורה'? מדוע הוא צריך לעסוק בתורה? גם אדם אפילו שיודע את כל התורה, הוא חוזר בשביל שלא ישכח. כל זמן שהאדם אינו חוזר, הוא שוכח. אבל וכי הקב"ה ח"ו שוכח? הרי אין שכחה לפני כסא כבודו?

אלא מאי, תֹּאמר שהקב"ה מחדש חידושים בתורה? הרי כל התורה ממנו, מה יש לו עוד לחדש?

עונה החת"ס – הובא בחוברת השיעור הקודם, בדף 11 – **אבל הפירוש הוא כך, שמשפיע בכל יום שֵׂכל ובינה, לכל ההוגים בתורה באותו היום. יהיב חכמה לחכימא, אשר חָלַק לו בבינה, ממה שניתָּן ומוכן לפני האיש מיום עמדו על הר סיני, וגם חֵלֶק חבירו עַם־הארץ בעולם הזה. והיינו עסק התורה, להשפיע לכל אחד כנ"ל.**

בכל יום, האדם מקבל הבנה וכו' בתורה.

זהו מה שמהרי"ץ מסביר בעץ חיים [דף י"א ע"ב], ועוד רבים מן המפרשים, למה ייסדו בלשון הווה 'נותן' התורה? הרי הקב"ה 'נָתַן' לנו את התורה, מה הפירוש 'נותן' התורה?

אומר מהרי"ץ שם, **אמר 'נותן התורה' בלשון הווה, ולא נתן התורה בלשון עָבַר, כי תמיד נותן הקב"ה לנו. שנותן בלבנו השכל ובינה, להבין עמקי סודותיה.**

סודות התורה, זה לאו דוקא קבלה וכו', מהסוג שאמרנו מקודם, וכיוצא בהם. אלא כל דבר נסתר, שלא רואים אותו, שרק לאחר שמתעמקים בו מוצאים אותו.

על דרך זה, קרוב לזה – לא אחזור על מה שכבר דיברתי בס"ד בשיעור הקודם על דברי החת"ס, רק אביא כעת דבר חדש מרבי' יהודה בן ברזילי הברצלוני, שהוא אחד מן הראשונים. בעל ספר העתים. הוא מביא את המאמר דלעיל בכלל פירושו על ספר יצירה [דף 169], ומבאר מה הגמ' רוצה להגיד בכך, שהקב"ה עוסק בתורה, שלוש שעות בכל יום.

בהתחלה הוא מקדים רעיון, בזה הלשון, **תורף זה הדבר** – 'תורף' היינו העיקר, המגמה והתכלית – **בא ללמד דרך ארץ לבריות, שיעסוק אדם בתורה בבוקר לאחר שהוא מתפלל, כמו רביעית היום. ואחר כן יושבין הדיינין להזן, לאחר תלמוד תורה, ודנין עד זמן סעודה** וכו'.

דבר ראשון, החלק החשוב של־יום הוא הבוקר, כי אז מוח האדם צלול, כבר בתחילת היום תעסוק בתורה, אח"כ תעשה את ענייניך. כגון אם אתה דיין, תלך לדון. ואם הינך עובד, תלך לעבוד. אבל תקדיש את ג' השעות הראשונות ללימוד.

הוא מאריך בכל העניין, ולעניננו הוא כותב פירוש נפלא. הוא טוען, לכאורה בשביל מה צריך שלוש שעות? וכי הקב"ה צריך ג' שעות?

וזה לשונו שם, **וזה שחָלק היום לד' חלקים, ואינו הכל עשוי בהרף עין, ובפחות מכן, שאין לחשב ולהרהר, שאין בדבר שיעור.**

אלא, ללמד לכל באי עולם – תשמעו את דבריו – **שלומדי התורה אהובין וְחַבִּיבין לפני המקום.** הדבר בא להראות, כמה הקב"ה אוהב את העוסקים בתורה.

ונותן לעיונן רביעית היום בתחילתן, שהוא חשוב מכל שאר היום.

ללומדי התורה, הקב"ה מקדיש את ג' השעות הראשונות. הוא מעיין בהם. י"ב שעות היום, נחלקות לארבע, והרביעית הראשונה היא ללומדי תורה.

הר"י ברצלוני קצת סָתם, מה הפירוש 'נותן לעיונם'? ראיתי בתלמוד בבלי מתיבתא, שהביאו את דבריו – הם מעתיקים את המפרשים שהם מביאים, שלא כלשונם, לפעמים הם מקצרים ולפעמים הם מרחיבים, ובנ"ד לפי דעתי הם הסבירו את דבריו יפה – כי הוא מעיין בצרכיהם. כלומר, הוא דואג להם, לצרכיהם ועניניהם הגשמיים, מה שנחוץ להם.

אם נשלב לזאת את דברי החת"ס, אזי הדברים אינם סותרים, אפשר ששני הדברים נכונים.

הערה מהקהל: הרי מצינו שהקב"ה מקיים את כל המצוות שאנחנו מצַווים ומקיימים, כגון שמניח תפילין וכו' אם כן יש לומר שלכן הוא עוסק בתורה אפילו שאינו צריך לחזור על תלמודו.

תשובת מרן שליט"א: אולי זה אכן תירוץ נוסף לקושיית החת"ס, כמ"ש בתנא דב"א שאפילו אדם קורא כל היום פסוק ואחות לוטן תמנע וכו', לפי שמקיימים מצות ת"ת אפילו חוזרים על אותו פסוק או אותה משנה מאה פעמים בזה אחר זה, וכאשר כתב החיד"א בס' דברים אחדים דרוש י"א והובא בבניין עולם (ירושלם התשכ"ט פרק א' דף ז' אות ז') כך גם הוא יתב' שמו עושה.

[**הוספת** ידידנו הרה"ג אביחי שרעבי יצ"ו. לענ"ד אפשר לבאר את דברי ר"י ברצלוני באופן אחר, וכפשוטו, שהקב"ה דן במה שמעיינים ומחדשים לומדי התורה, כמבואר בגטין דף ו' ע"ב דאשכחיה רבי אביתר לאליהו הנביא וקאמר ליה, מאי קא עביד הקב"ה? א"ל, עסיק בפילגש בגבעה. ומאי קאמר? אמר ליה, אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר וכו'.

תגובת מרן שליט"א: יתכן. וכעין זה יש גם בחגיגה דף ט"ו ע"ב, אשכחיה רבה **אשכחיה רבה בר שֵׁילא לאליהו. א"ל, מאי** קָעָבִיד קֻב"ה? **א"ל, קאמר** שַׁמַּעְתָּא **מפומייהו דכולהו רבנן, ומפומיה דר"מ לא קאמר (מפני שלמד מפי אלישע אחר). א"ל, אמאי. ר"מ, רמון מצא, תוכו אכל קליפתו זרק. א"ל, השתא קאמר, מאיר בני כך הוא אומר, בזמן שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת,** וכו'. ויישר חיליה לאורייתא].

*

רק שאנחנו בעניותנו שאלנו, הבאנו מתרגום שיר השירים, שהקב"ה כן מחדש חידושים בתורה. וקשיא לחת"ס.

שוב הפעם, אנחנו ח"ו לא קובעים במסמרות שום דבר, כי הדברים עמוקים מִנִּי ים, גבוהים מאד.

בתרגום שיר השירים, על הפסוק דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם [שיר השירים ה', י'] כתוב בזה"ל, **בליליא הוא עסיק בשתא סדרי משנה.**

וזיו יקרא דאנפוהי, זהרין כנורא מסגיאות חכמתא וסברא – זיו כבוד פניו, זוהרים כאש, מרוב החכמה והסברא.

דהוא מחדית שמועין חדתין בכל יומא, ועתיד לפרסומינון לעמיה ביומא רבא – שהוא מחדש שמועות חדשות בכל יום, ועתיד לפרסמם לעמו ביום הגדול.

אם־כן חזינן לפום רהטא, כי ישנם כן 'חידושים', גם אצלו יתברך.

תשמעו דבר נפלא, שכותב רבי' משה קורדובירו. הדבר בזכות ידידנו הרב יואל צובירי הי"ו, אשר הביא לי את המקור הזה מן הרמ"ק, שר בית הזוה"ר. יש לו פירוש ענק בשם אור יקר, על ספר הזוהר הקדוש. בכרך י"ז [דף ב'], הוא כותב 'דרישות בענייני המלאכים'.

אומַר לכם את 'השורה התחתונה', מה שיוצא ממנו בנוגע לענייננו. לאו למימרא שמתחדשים להקב"ה חידושים, אלא הכוונה שלעת"ל הם יהיו בשבילנו חידושים. דהיינו, כעת כשלומדים אנחנו תורה, איננו יודעים כמה דברים נוספים צפונים וגנוזים בתורה. בחידושים הללו, הקב"ה עוסק בהם בכל יום. והוא לא מגלה אותם, רק לעת"ל הוא יגלה אותם.

וזה לשונו שם, **תורה חדשה שעתיד הקב"ה לחדש לישראל אחר התחייה, בהיות העולם מתחדש.**

ואפשר לשלב את הדברים הללו, גם יחד עם דברי החת"ס, שהרי כתוב פה בתרגום 'חכמתא וסברא'. כל לימוד תורה, אפילו הפשט, כאשר עוסקים אנחנו בתורה ומקבלים הבנה בתורה, מתעמקים בתורה, מסייע לנו הקב"ה בישיבה של מעלה, משפיע לנו סברות ודברים אשר יורדים לעולם שלנו.

אבל מלבד זה, ישנם סודות גדולים, אשר כעת בעולם שלנו אף אחד איננו יכול לדעת אותם. הם יתגלו רק לעתיד לבוא, משמע שאפי' רבינו האר"י ז"ל למשל, לא ידע אותם. דברים שיתחדשו רק לעתיד. כך לשון הרמ"ק שם לפני כן, שאין בעולם מישהו שיודע אותם.

אמנם אולי אין זאת ראיה, שהרי רבינו האר"י היה אחרי הרמ"ק, והיו לו גילויים עצומים משמים, שלא היו לפני כן לשום מקובל. אם כן הפרט הזה צריך עדיין עיון.

אם־כן, כאשר כתוב שהקב"ה 'עוסק בתורה', 'עוסק' היינו כמו פועַל יוצא, הכוונה שהוא מוריד עי"ז לעולמנו הבנות בתורה. שיטות לימוד, הבנה בלימוד, סברות חדשות בלימוד.

לדוגמא, בעולם הישיבות כיום יש את 'שיטת בריסק', זאת שיטת לימוד שלא הכירו אותה

בעבר. לא היתה. היא כנראה ירדה מן השמים באותו הדור. וישנן עוד כל מיני שיטות. הנני אומר זאת בתורת משל, לשבר את האוזן, להבין כי שיטת ה'חקירות', השיטה הישיבתית, שזהו סגנון לימוד מסויים, זאת היתה השפעה טובה מן השמים. לפרק את יסודות העניינים. גברא וחפצא, צְבֵי – שְנֵי – דינים וכו'.

שמע מינה א"כ, כי זה לא שהקב"ה בעצמו, מתחדשים לו חידושים. לא צריך להגיד כזאת. בשיעור הקודם אמנם אמרנו מהלך אחר, אולם כעת נתחדש לנו, לפי דברי הרמ"ק, כי פירושו שהחידושים הללו, הם עבורנו לעתיד, והקב"ה בשמים עוסק כעת בהם.

לא אקרא בפניכם כעת את הכל, אבל העורך ידפיס זאת, למי שירצה להתעמק בכך יותר.

הוא מביא בזה"ל, **החקירה הג'. בשמות המלאכים היוצאים מפסוקי התורה והנביאים והכתובים, כגון הסר"י תי"ו אה"ן, מפסוק הנסתרות לה' אלהינו.**

וכגון אוריא"ל, מפסוק ופני לא יראו.

וכן מי כמוך באלים, מיכא"ל. וכן מכב"י.

וכגון אגל"א, מפסוק אז ישיר משה וגו'. וכגון צמרכ"ד, מסופי פסוקי פרשת בראשית. וכן ראשי פסוקים בוו"ו, וכגון יואחצעבירו"ן מפסוק הנני עומד לפניך שם על הצור. וכגון יוה"ך כל"ך מסופי תיבות מפסוק כי מלאכיו יצוה לך, וכגון טפטפי"ה מראשי פסוקי טפלו עלי וגו' טפש וגו' יהי וגו'. וכיוצא רבים, עד אין מספר.

ולזה נאמר, כי צירופי אלפא ביתות שפי' לעיל, המצטרפות לפני בורא כל, הוא סוד ל"ב נתיבות, דהיינו ל"ב נתיבות הם כ"ב אותיות, ועשר מאמרות הם עשר נקודות, ויצטרפו ויוכללו ויחשבו ויתוקנו לפני בורא כל.

והיינו סוד התורה, שהיא שעשועים לפניו יו"ם יו"ם, ב' ימים שהם אלפים שנה, חכמה ובינה, שבהם סוד נקודות ואותיות, ובהם סוד ל"ב נתיבות. ל"ב זמנין אלהים בפ' בראשית, הם ל"ב נתיבות מתגלות בבינה ושרשם בחכמה, והם ל"ב שמות יהו"ה נעלמים ונסתרים, ניקודם בתיבות הסמוכות לשם אלהים בענין בראשית ברא אלהים את, ד' נקודות לשם הוי"ה, וכיוצא אל השאר, כדפי' בתיקונים.

והם הם התורה, כי נובלות חכמה של מעלה תורה, והיינו שהתורה אומן – כך כתוב לגבי הפסוק 'ואהיה אצלו אמון', אמון אותיות אומן, כי הוא ברא את העולם ע"י התורה, אסתכל באורייתא וברא עלמא – **שבה מסתכל הקב"ה, וברא כל נמצא. וכמו שבמציאות צירופם העליון, יש בהשתלשלות האותיות בצירופי אלפא ביתות התלות למלאכים בשמותם, כדפי' בחקירה הקודמת, כן יש קצת מהם באו [עדיין] [עניין] רמוזים בתורה בסוד צירופה הגשמי המתגלה אלינו, מפני התלותם בסוד האותיות מהם.**

ועתה אני אפרש דרך משל. התורה כולה מסודרת לפניו כל אותיותיה אל"ף, וכמה אלפא ביתות במספר במשקל ששקל הקב"ה במשקל חכמתו כך אותיות אל"ף, וכך אותיות בי"ת, וכך אותיות גימ"ל, וצירפם ושקלם והמירן והעבירם בצירוף ומכלל וחשבון ותיקון וחלקם לכך תיבות. הרי סוד ד' חיות, שקלן צרפם המירן והעבירם וגו' וחלקם לכך תיבות, עד אשר נתהוה מהם כך מלאכים בכל גדוד וגדוד, שקלם צרפם והמירם והעבירם וגו' ונתנה אל הגשמיים בסוד בראשית ברא אלהים וגו' במספר במשקל הכל מנוי.

בא אוריא"ל בפסוק ופני לא יראו תלוי, ומשם חי מהתורה, ומשם הוא נשפע. ובא מיכא"ל תלוי מפ' מי כמוכה באלים ומשם חי ונשפע. ולא שיתגלה התורה אליו, או ידענה, אך אנו נדע שהוא תלוי שם בסוד צירופי האותיות וסודות תורתינו. ונדע כי שכשנקרא הפסוק ההוא, ונכוין במלאך ההוא ונזכירהו, נצרפהו במקורו שממנו הוא חי, ונכללהו בסוד שם הוי"ה או שם אהי"ה או אדנ"י וכיוצא מהשמות, שהם המעולים מהכל שאינם נמחקים, אז נכריחם לפעול פעולה פלונית שבכחה, כאשר עוד נבאר בע"ה.

אם היינו יודעים היכן נמצא בתורה מלאך מסויים, היתה אפשרות לעשות באמצעותו איזו פעולה, כי אנחנו יודעים היכן השורש שלו.

וז"ס – וזהו סוד – **יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ, וז"ס ס' יצי' בבריאת עגל שפי' בגמרא, וז"ס בריאת האדם**

שפי' ג"כ, וזה טעם התלות המלאכים בפסוקי התורה והיותם פועלים מכחם, וזהו טעם הגעת התורה אלינו.

וגם אם היינו בקיאים בה כראוי, היינו יודעים בה התלות כל א' וא' ממנו בה. יש נתלה בפרשה פלונית, ושם ישיג השגה, ויגלה סוד נסתר מפני כח נשמתו הנשפעת משם, ושואב כח האלהות, ומוציא הסוד מפנימות הספי'. ואם היה אדם בקי לדעת סוד היותו תלוי בנשמתו בתורה, באי זה אות באי זה פסוק באי זה פרשה באיזו ספר, היה לו מעלה נפלאה. אבל אין לנו מי שיודע מזה כלל. [ומה שאמר הגר"א שכל אדם נרמז שמו בתורה, ושמו עצמו רמוז בתיבות אבן שלמה (דברים כ"ה, ט"ו), דהיינו נוטריקון אליהו בן שלמה כידוע, הכוונה לדרך אחרת של רמזים. איתמר].

לכן כתוב – גם מהרי"ץ מביא זאת בע"ח – כי האר"י היה מתקרב אל הס"ת, כאשר מגביהים לפני הקריאה, כי נמשך לאדם ע"ז אור גדול. וישנם כאלה האומרים, שצריך לחפש אז מלה אשר האות הראשונה שלה מתחילה בשם שלו. אבל לכאורה, מי אמר שאתה פה? אלא, 'נמשך אור גדול'. פירושו, כי אם אתה מסתכל על המלה הזאת, הדבר מתחבר לאיפה שאתה, לאותו מקום שבה היא נמצאת. הדבר מושך לו אור לכאן, ומשם ואילך.

וגם כל שאר הנבראים תלויים בה. ואם היה האדם יודע מקום אילן פלוני, או כוכב פלוני, או חיה פלונית, או עשב פלוני תלוי, היה פועל פעולות נפלאות. והיה מזכיר הפסוק ההוא על האילן ההוא, והיה מגדלו ומצמיחו, מכח השפע שהיה משפיע עליו מהמלאך התלוי בפסוק השופע. ואם היה מזכירו להיפך, היה מיבשו ומבטלו. ועד"ז שאר הנבראים כולם תלויים בתורה.

ולכך אין תימה מהמלאכים כלל ועיקר, והכל דרך א' לו, והכל נמצא בתורה, מפני שהכל נמצא ממנה. ונצטרפה בצירוף הגשמי הזה, להינתן אלינו, אנחנו בני אדם הגשמיים שנתגשמנו בעון אדה"ר. וכשנצא מהגשמיות הזה, ויצא העולם משעבודו, מהקללות והקליפות, תתפשט התורה לבוש השעבוד, ונשיגיה בבחי' פנימית.

וז"ס – וזהו סוד – **תורה חדשה שעתיד הקב"ה לחדש לישראל אחר התחָייה בהיות העולם מתחדש כדפי', ואז נשיג פרטי הענינים אלו יותר על אמיתתם, ונשכיל מוצאי ההויות ממנה, ונדע בזה לברוא עולמות, ונדע לשעבד אלינו ע"י ובאמצעותה כל הנמצאים.**

ועכ"ז לא נתעסק בזה, רק להשכלת התורה. ולא שנצטרך אל הפעולות, ולא נקלקל בידיעתם כאשר קלקלו הרבים – ישנם כאלה אשר ידעו קצת מן הדברים הללו, אבל הם קלקלו, השתמשו בכך לרע – **בהשיגם מזה חלק קט מזער מצער, מה שלא ישוער. וברוך מי שברא העולם, והעלים סודותיו לסיבה זו.**

כי אם היו יודעים, אזי ח"ו היו יכולים לעשות חרבנות. למשל, הסוד של ויסע ויבא ויט, שֵם בן ע"ב, כתוב כי מי שיודע את זה, כמו חסידי הדורות אשר ידעו את הסוד הזה, זהו סוד שהוא כן התגלה, יכולים לבנות ולהרוס, להמית ולהחיות, לבנות ולנטוע.

והרי תורה ערוכה לפנינו. הרי לחם והרי סכין והרי שולחן ערוך, ואין לנו כח לאכול. ומי גרם זה? רועַ יצרנו, אשר לא הִטַהרנו ממנו. רק רע כל היום. ולעתיד נִטַהר ונתברר ונתלבן, כענין והסירותי את לב האבן מבשרכם וגו' בע"ה. עכ"ד.

השלמה בעניין שאלת המטרונה וכן הסולטאן, מה עושה הקב"ה מאז שברא את עולמו. השגחת הקב"ה על כל דבר בעולמו, ועניינים רבים נוספים שהקב"ה עוסק בהם, ללא קץ וגבול.

מה רצוני להגיד בכל זה?

הבאנו בשיעור הקודם את שאלת המטרונה, וכן שאל מלך תורכיה, מה הקב"ה עושה מאז בריאת העולם?

כעת נבין, כי בעצם השאלה היא הפוכה. דהיינו, אם אנחנו היינו יודעים אכן את כל מה שהקב"ה עושה, אזי לא היינו מבינים כיצד הוא עושה את כל זאת?

בעולם, בבריאה, לא מתחדש שום דבר. אחרי ששת ימי בראשית, לא ברא שום דבר יותר ממה שברא אז. אם השאלה היא, מה הקב"ה בורא עוד מאז שהוא ברא את העולם, אין דבר כזה.

אדרבה. הטבע לא משתנה, הטב"ע בגימטריא אלהי"ם. אם משתנה דבר בטבע, זה רק בנסי־נסים, או ע"י כל מיני פעולות של מי ששולט בטבע, אבל שום דבר לא אמור להשתנות. א"כ מה הקב"ה עושה?

חוץ ממה שאמרנו לעיל, הרי למשל ישנה השגחה פרטית על כל דבר וכל פרט שבעולם. לדעת על כל אדם שנמצא בעולם, מה הוא עושה, ומה הוא חושב, ולמה הוא עשה. ומן היום שהוא נברא, ובכל הדורות שעברו, ובכל הדורות שיהיו. **יְיָ מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם** [תהלים י"ד, ב']. **מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** [תהלים ל"ג, י"ד]. השגחה פרטית.

ובדרך כלל מקובל – למרות שישנם בכך חילוקי דעות – כי הקב"ה משגיח גם על בעלי חיים, ועל כל פרט ופרט בעולם, אפילו מהדומם ומהצומח. כפי שהבאנו בזמנו [שיעור מוצש"ק משפטים וויקרא התשע"ה, תרומה התשע"ו, וחיי שרה התש"פ] בשם מהר"ר אברהם בן שלמה, 'אפילו על הנמלה השחורה, ההולכת על גבי סלע שחור, בלילה שחור'. הקב"ה משגיח בכל עת, על כל העולם, מקצה העולם ועד סופו, ויודע בבירור את המהלכים שלהם. וכמו כן, **לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו** [ירמיהו ל"ב, י"ט], יש דין וחשבון לכל אחד ואחד, שיקבל את שכרו על מעשיו הטובים, או להיפך את הענשים שלו.

ומי הוא זה, אשר יכול להחיות את כל העולם? **וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם** [נחמיה ט', ו']. הרי שום דבר בעולם, אינו יכול לחיות ולהתקיים בלי הקב"ה. כפי שכתב הרמב"ם בתחילת הלכות יסודי התורה [פרק ראשון הלכה א'], **יסוד היסודות ועמוד החכמות, לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא הממציא כל הנמצא. וכל הנמצאים מן השמים וארץ ומה ביניהם, לא נמצאו אלא מאמיתת הימצאו** וכו'.

ובהלכה ה' שם כתב הרמב"ם, **המצוי הזה, הוא אלוה העולם אדון כל הארץ. והוא המנהיג הגלגל בכוח שאין לו קץ ותכלית. בכוח שאין לו הפסק. שהגלגל סובב תמיד.**

הרי כל העולם, כל כדור הארץ, כל הסיבוב של כל הגלגלים שבעולם, מי מסובב אותם? מי נותן את כל הכוח הזה? את כל המהלכים של־עולם.

ואי אפשר שיסוב, בלא מסבב. והוא ברוך הוא המסבב אותו, בלא יד ולא גוף.

וידיעת דבר זה, מצות עשה וכו'.

ולא רק זה. כיום יודעים, כי בעצם כל דבר שבעולם, שאנחנו חושבים כי הוא מוצק, הוא בעצם מתגלגל. פצצת האטום, היא נוצרה מהחכמה הזאת. כל דבר בעולם, הכי קטן שישנו, הוא מסתובב כל הזמן. ומרוב המהירות, נדמה לעינינו שהוא דומם. מי מסובב אותו? מי דוחף ומניע אותו? מי נותן לו את הכוח הזה?

וחוץ מכל הדברים האחרים. מי עושה מלחמות בעולם? כתוב [עיין עבודה זרה דף ב' ע"ב] **מלחמות אני עשיתי**. בורא רפואות, רופא חולים, מתיר אסורים, וכו'. וכהנה וכהנה.

ממילא, זאת כלל איננה שאלה, מה הקב"ה עושה? השאלה היא אדרבה, איך הוא עושה זאת? השכל הקטן שלנו אינו מכיל בכלל, איך אפשר להשגיח על מליארדי־מליארדים בני אדם בעולם, מה הם עושים ומה יעשו, ומה הם חושבים וכו'. ולא עוד אלא אלפי שנים. ולא עוד אלא שזה בלי שום הפסקה. לא ינום ולא יישן. לא ייעף ולא ייגע.

א"כ צודק היפה תואר [הובא בשיעור הקודם], כי זאת טפשות לשאול את השאלה הזאת. אם כי הוא בא מצד אחר, שכן כתב כי מי עמד בסוד וכו'. כוונתו לפסוק בירמיהו [כ"ג, י"ח] **כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְיָ, וַיֵּרֶא וְיִשְׁמַע אֶת דְּבָרוֹ. מִי הִקְשִׁיב דְּבָרוֹ וַיִּשְׁמָע.**

השכל שלנו, לא יכול להבין את ההשגחה הפרטית. אם האדם יחשוב אפילו רק על עצמו, איך הקב"ה יודע את כל מה שהנני עושה וחושב. כמה האדם מורכב, ועם כל הזמן שהוא כבר חי בעולם, עם כל מהלכי המחשבה שלו, ולמה הוא חושב, ולמה הוא עושה, ומה שהוא יעשה. לדעת את כל זה. ואין המדובר רק לגבי אדם אחד, ולא עשרים, ולא עיר שלימה, אלא כל העולם כולו. כל אחד, עם כל התוכיות, ועומק המחשבות שלו. הא כיצד? אנחנו בשכלנו הדל איננו יכולים להכיל זאת, שיכול להיות דבר כזה.

נשאר לנו רק להגיד, **עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר, וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר** [איוב ט', י']. **גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ, לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר** [תהלים קמ"ז, ה'].

ביאור דברי הגמ׳ כי הקב״ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, ומו״מ בקושיית ספר תורת החיים ותירוצו לגבי ענין זה.

ולפי שיטת השל״ה, הדבר עוד יותר מסובך ומורכב, לפי שהוא אומר כי כל העניין של ׳ידיעה׳ ו׳בחירה׳, אלו דברים אשר יכולים אמנם להשתנות. מאחר שישנה בחירה לאדם, אזי ישנם מהלכים מסויימים, לכאורה קבועים, אבל לפעמים הם משתנים, וא״כ הקב״ה צריך לשנות את הכל, כי צריכה להיות אותה התוצאה, לפי שהבחירה נשארת ביד האדם, אז הוא יכול לעשות ההיפך מן התכנית המקורית. הוא מגדיר זאת שם, שיש אמנם מקור נפתח, הולך במהלך מסויים. אבל למשל כאשר אדם רשע נהיה צדיק, או צדיק נהיה רשע, אזי צריך הקב״ה לשנות את כל המהלכים מסביב.

כל זאת הקב״ה עושה, ויודע הוא מה שנעשה ומה שייעשה, מתחילת העולם ועד סופו. לומר כי זהו פלא עצום, לא מספיק. פלאי פלאים מופלאים ומפליאים וכו׳, שאיננו יכולים בכלל לתאר במלים. וגם אין לנו טיפת הבנה בזה.

א״כ כפי שאמרתי, השאלה היא הפוכה. כיצד הקב״ה יכול לעשות זאת? לכן, אנחנו רק יכולים לשמוח, שיש לנו מי שמנהל את הכל, מי שהכל צפוי וגלוי לפניו, קורא הדורות מראש, ואשר נתן לנו ג״כ תורה כזאת גדולה, עם עומק והיקפים בלתי נתפשים.

אנחנו צריכים לשמוח, לברך בשמחה רבה ׳אשר בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו׳, מכל העולם הוא בחר בנו, ישראל עם־קרובו, ונתן לנו את התורה הזאת, וזיכה אותנו לשבת באהלי תורה, שיש לנו את הזכות ללמוד את התורה הקד׳. ברוך הוא, וברוך שמו.

עניין הזיווגים שהשיב אותו תַנא למטרונה, אי נמי סולמות להשפיל ולהרים, הן רק דוגמא.

הדבר בבחינת ׳סיימתינהו לשבחייהו דמרך׳?

היוצא לנו, כי אין קושיא על פירוש החת״ס, אין סתירה לדבריו, כפי שחשבנו בשיעור הקודם. לפי המהלך הזה, הכל יפה. דברי חז״ל שהקב״ה עוסק בתורה, פירושם משפיע שכל ובינה וכו׳ ללומדי התורה, הכל מובן. ואליבא דרבי׳ יהודה ברצלוני הכוונה, שמעיין בצרכיהם הגשמיים וכו׳. **ונראה** לענ״ד בס״ד שיש סייעתא לפירושיהם הללו מגירסת רבי׳ חננאל במסכת ע״ז שם, שהקב״ה **מתעסק** בתורה.

מה שיש לנו בהמשך, בגמרא במסכת ע״ז שם [דף ג׳ ע״ב], שכאשר הקב״ה רואה שהעולם מתחייב כליה, הוא עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים.

שואל התורת חיים [גמ׳ עבודה זרה שם], א״כ למה מלכתחילה הקב״ה יושב על כסא דין? שישב מלכתחילה על כסא רחמים, שהרי הוא כבר יודע כי זהו מה שיהיה?

וזה לשונו, **אם תאמר, אם כן למה הוא חוזר ויושב על כסא דין תחילה בכל יום, הוה ליה לישב מיד על כסא רחמים**?

והוא עונה, כי הקב״ה רוצה שהעולם ילך עפ״י הדין. אבל מכיון שישנם כאלה שאי אפשר ללכת איתם עפ״י הדין, לכן אִתָּם הוא הולך במדת הרחמים.

ככה שלא יהיו לנו קושיות על הקב״ה, למה הננו רואים רשעים אשר עושים עבירות בלי סוף, באופן הכי גדול והכי גרוע, והם לא נענשים. כי אז הקב״ה יאבד את העולם. ומצד שני, אתנו הוא עושה חשבון, לתת לאיש כדרכיו וגו׳.

כך הוא מפרש, **ויש לומר, דמי שיכול להתקיים בדין, כגון צדיקים וחסידים גמורים, המה נידונים במדת הדין.** גם עכשיו.

והיינו מה שאמרו, הקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, לפי שהן נידונים על פי שורת הדין, ושורת הדין אינה מוותרת אפילו כחוט השערה.

והיינו נמי הא דאיתא במדרש, בראשית ברא אלהים, ולא נאמר ברא ה׳. למה שֵם דין? היה צ״ל שם הוי״ה, רחמים.

שבתחילה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין. ראה שאין העולם מתקיים, והקדים מדת הרחמים. דלכאורה קשה, מאי קא משמע לן הכתוב? דמאי דהוה הוה.

וצריך לומר כדפי׳, דמחשבתו יתברך קיימת. וכשהוא דן את הצדיקים, במדת הדין לחוד הוא דן אותן. אלא שבתחילה עלה במחשבתו לידון את העולם כולו במדת הדין. כיון שראה שאינו מתקיים, שיתף מדת הרחמים למדת הדין.

בשביל מה צריכים לספר לנו זאת, שהקב״ה חשב ככה בתחילה, ולבסוף הוא עשה זאת במדת הרחמים? היה צ״ל את השורה התחתונה, מהי המסקנא בסוף.

התשובה היא – כך הוא אומר – כי זאת לא רק הוה אמינא, אלא עדיין הדבר נשאר כך.

בתחילה חשבתי, ששאלתו איננה שאלה. כי הוא התחיל מכך, שאם בסוף יוצא שהקב״ה נוהג במדת הרחמים, א״כ אל תתחיל במדת הדין. ביום הראשון, לבסוף רחמים. יום שני, לבסוף רחמים. א״כ למה ביום השלישי, צריך שוב הפעם להתחיל בדין? הרי בסוף, כל הזמן הוא מגיע לכך שצריך רחמים? וא״כ סבור הייתי שלא צריך להגיע אל התירוץ שלו. כי נראה מדבריו שהוא הבין כי תמיד צריך להגיע למדת רחמים. אבל אולי אין חובה להגיע לזה. אלא לפעמים זה נגמר ברחמים, ולפעמים זה נשאר דין. נניח ביום ראשון, נתחייב העולם כליה, אז הוא יושב על כסא רחמים. אולם ביום השני, אפשר היה לדון אותם במדת הדין. אי אפשר לדעת מה יהיה מחר, במצב אחר.

אינני מדבר על זמנינו. אולי בזמנינו בעוה״ר הדבר צודק, כי לצערינו העולם גרוע מאד, כל העולם כמעט כמו דור המבול ודור הַפַּלגה. אבל נניח, בדורות הראשונים.

או אינני יודע איזה חשבונות ישנם לפעמים להקב״ה, אנשים רשעים שאולי לפעמים עושים איזה מצוות, ומגיע להם על כך שכר. הרמב״ם כותב בהל׳ תשובה כי הדבר רק ׳לפי שיקול אֵל דעות׳. ליתר דיוק, נביא לשון הרמב״ם בפרק ג׳ מתשובה הלכה ב׳, **ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות**. אנחנו לא יכולים לדעת לאיפה נוטה המשקל. יכול להיות.

בכל אופן, אם השאלה שלו היא שאלה – דהיינו אפשר ששאלתו איננה שאלה – אזי יכול להיות שלפעמים זה נגמר בסוף ברחמים, ולפעמים זה נגמר בדין. אין הכרח להבין, שתמיד זה נגמר ברחמים.

אבל נניח שהוא צודק – ומסתמא הוא צודק, אנחנו קטנטנים לעומתו – אכן חובה להתחיל עם דין, ומי שמתאים לו דין הקב״ה הולך אתו עפ״י מדת הדין.

לכאורה יוצא לפי דבריו שח״ו הצדיקים מפסידים. הקב״ה תמיד מעניש אותם. לרשעים הקב״ה נותן להם כל הזמן בסוף טוב, בסדר, נותן להם סוכריה, ולנו הוא נותן בשוט. מה דעתכם?

תגובה מהקהל: **וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ** [דברים ז׳, י׳].

תשובת מרן שליט״א: אכן. בודאי שהם אינם מרויחים מכך. מאומה. אנחנו מרויחים מכך שהקב״ה נפרע מאתנו, כי הדבר מנקה ומזכך אותנו. הרשעים מקבלים כעת שכר על כל הזכיות שלהם, והוא מנקֶה להם משכרם. משא״כ לנו. בסופו של דבר, החשבון הוא לטובתנו.

שאלה מהקהל: אבל כתוב כי רק משה רבינו שהיה ׳איש האלהים׳, יכול היה לעמוד במדת הדין. חוץ ממנו, אף אחד אינו יכול.

תשובת מרן שליט״א: המדובר שם הוא באופן כללי. אבל אנחנו מדברים, בכל יום. ביום הזה. היום יום, באופן פרטי, לא הסך הכל.

ביאור העניין שהקב״ה יושב ומלמד תינוקות של־בית רבן.

בספר פרי צדיק, למה״ר צדוק הכהן, הסביר [פרשת ראה, דף קכ״ה] את העניין בהמשך הגמ׳ שם, שהקב״ה יושב ומלמד תינוקות של־בית רבן.

ולמה הקב״ה צריך ללמד אותם? רש״י מסביר [שם], כי המדובר על תינוקות שמתו כאשר הם היו קטנים. הם בישיבה של מעלה, לא בעולם שלנו. אותם הקב״ה מלמד תורה.

אולם הפרי צדיק אומר, כי עפ״י הזוהר הקדוש, אין צורך להגיע לכך, כי המדובר הוא כפשוטו לגבי תינוקות שהם חיים.

וזה לשונו שם, **ואמר אחר כך, וכל בניך למודי י״י וגו׳, ואיתא בזוה״ק ח״ב דף קס״ט, וכל בניך למודי י״י, וכי כל בְּנִין וכו׳ אוליף לון קודשא בריך הוא אורייתא**?

׳כל׳ בניך. חוץ מן הדרשה הידועה, כי אלו תלמידי חכמים אשר בונים את העולם.

אין. בשעתא דאינון יָנוקי לָעַאן באורייתא, שכינתא אתיא, ויהיב לון חילא ותוקפא למלעי באורייתא. דאלמלא סיועא דקודשא בריך הוא, לא יכלין אינון ינוקי למסבל.

לעסוק בתורה, הרי התורה היא עול, זהו דבר קשה, צריכים סייעתא דשמיא. משמע, שכך זה באופן גשמי. כי כדי לעסוק בתורה, שהיא נקראת תושיה, מתשת כוחו של־אדם, כדאיתא בגמ׳ סנהדרין. צריכים סייעתא דשמיא.

אומר הפרי צדיק, ונראה מזה, שֶׁמה שאמרו [עבודה זרה דף ג:], ברביעיות מה עביד? יושב ומלמד תינוקות של בית רבן תורה, שנאמר [ישעיה כ״ח, ט׳] את מי יורה דעה וגו׳ גמולי מחלב.

ופירש רש״י, שמתו כשהן קטנים. אבל מהזוה״ק נראה, דקאי על תינוקות של בית רבן בחיים, שה׳ יתברך מלמדן, שנותן להם כח לסבול.

ומייתי מפסוק, את מי יורה וגו׳ גמולי מחלב, כמו שאמרו [סוכה דף מ״ב.] שתכף שנגמל מחלבו ומתחיל לדבר, אביו מלמדו, תורה צוה לנו וגו׳. וזה שאמר, וכל בניך למודי י״י, שנמצא דברי תורה בכם בכל תינוקות של בית רבן.

ואמר עוד בזוה״ק שם [דף ק״ע ע״א], דמהאיי טעמא ניתנה נבואה לתינוקות. וכמו שאמרו גם בגמרא [בבא בתרא דף י״ב:], ואמר והא קרא שלים הוא, וכל בניך למודי י״י, אינון ודאי למודי י״י, ונבואה מנהון נפקי. והיינו דלמודי ה׳, נקראים המדות נצח והוד, שמשה רבינו ואהרן מרכבה להם, שהם נקראו למודי ה׳. משה שושבינא דמלכא, ואהרן שושבינא דמטרוניתא, כידוע, שהם למדו והכניסו ללב ישראל הדברי תורה. ונצח והוד, בחינת תרי נביאי קשוט. וכיון שהתינוקות נקראו למודי י״י, אמר בזוה״ק הנ״ל, ונבואה מנהון נפקי.

כיצד יוצאת נבואה מן התינוקות? זהו כפי שכתוב בכמה דוכתי, ׳פסוק לי פסוקך׳. ניתנה נבואה, במה שהתינוק אומר. זאת ׳נבואה קטנה׳ מן השמים שניתנה בפיו. זהו וכל בניך לימודי י״י.

לכאורה חשבתי, אולי לפי זה יש לנו כעת פירוש חדש, לגבי המלים ׳עשה למען לימודך׳ [עיין בשיעור נ׳], כי התשב״ר הם ׳לימודי י״י׳.

עפ״י הסוד, הכוונה למדות נצח והוד. וכאשר מגשימים, זאת אלו התינוקות.

אבל תהיה שאלה, שהרי כתוב בלא״ה אח״כ בהדיא, ׳עשה למען תינוקות של־בית רבן׳? וכי מכפילים זאת. על כן, אולי לא נכניס את התינוקות, כי זה כתוב במפורש אח״כ, אלא המדות נצח והוד, שהם הנקראים לימודי י״י.

ר״י ברצלוני [הנזכר לעיל] מסביר אח״כ [בדף 170] את עניין לימוד התינוקות באופן מחודש, בזה״ל, **גזר הב״ה על תינוקות של בית רבן, שיושבין וחפֵצים ללמוד תורה, מדעת אביהן או מדעתן, שיחכמו ויבינו וילמדו תורה.**

דהיינו, זה לא שהקב״ה מלמד אותם, אלא שהוא גוזר עליהם, שיצליחו בלימוד התורה, שיבינו אותה ושיעסקו בה.

האם אפשר לצרף לתפילת ערבית, שבעה אנשים שכבר התפללו. ועל־דרך זה בקריאת ספר תורה.

ידידנו הרב ניר טיירי הי״ו, מנכ״ל פעולת צדיק, ׳אֶקְלע לאתרא חדא׳, מקום נידח, שבתפילת ערבית חיפשו עשרה למניין, לא מצאו, ורצו לצרף אותם. אמרו להם, אבל אנחנו כבר התפללנו. ענו להם, לא. מספיק שלושה.

הוא התפלא על כך, כי לפי מה שידוע, בתפילת ערבית, כמו לשחרית ולמנחה, אפשר לצרף ששה שלא התפללו, עם ארבעה שהתפללו. אבל הם אמרו, לא. בתפילת ערבית מספיק שלשה שלא התפללו. כפי המובא בספר ילקוט אברך. כך אמר לו הרב שבאותו המושב, במקום ההוא. והוא שואל, האם זה נכון?

נקדים בס״ד לברר מהיכן יצא עיקר העניין הזה, שמספיק רק ששה שלא התפללו? אשר זהו בעצמו ג״כ דבר חידוש.

המקור לכך, הוא מהרמב״ם. ׳בונים׳ זאת על הרמב״ם [בפרק שמיני הלכה ד׳] שכתב בזה״ל, **וכיצד היא תפילת הציבור?**

יהיה אחד מתפלל בקול רם, והכל שומעין. ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים ובני חורין, ושליח ציבור אחד מהן. ואפילו היו מקצתן כבר התפללו ויצאו ידי חובתן, משלימין בהן עשרה. והוא שיהיו רוב העשרה, לא התפללו.

וכן אין אומרין קדושה, ולא קוראין בתורה ומברך לפניה ולאחרי, ולא מפטירין בנביא, אלא בעשרה.

מזה שלא כתוב שום חילוק, משמע בין שחרית בין מנחה בין ערבית.

ברם אם כן, בואו ונראה מ"ש בספר ילקוט אברך. הרב שָׁם החליט, בראותו כי בכל פעם שהאנשים שם מתפללים וחסר מניין, מתעוררות שאלות ותמיהות, מניין לכם, שהוא ידפיס לעצמו את הדף, שיהיה מוכן לו להראות לכל מי שמפקפק.

חיפשתי ומצאתי שבספר ילקוט אברך [שנת התשנ"ב, דף ר"ד] מובא כך, **שאלה. לתפילת ערבית כמה צריך שלא התפללו?**

תשובה. מהרמ"ך – זהו מהר"ר משה כהן, מגרבא – **בברית כהונה (מערכת המ"ם אות ו') כתב, שלששה מצרפים ארבעה שהתפללו, בין למנחה ובין לערבית זת"ד.** הנה הוא אומר בהדיא, שצריך ששה שלא התפללו גם לערבית. וזה כפי המקובל.

אך בהמשך כתוב שם, **אמנם בהגה הנד"מ נכתב, כי בתונים המנהג שמספיק שלשה, כי אין בה חזרה, ומטו בשם הגאון איש מצליח, עד כאן.**

ובספר 'האיגוד' התש"נ במקורות לגליון 11, נכתב ששמעו מפי הרב הגאון יוסף בר שלום, רב העיר בת ים לשעבר, **שהשתתף במניין שפסק בו הגאון רבינו עובדיה יוסף, שמספיק שלשה בערבית, שכן דעת ה'זכור לאברהם', ויש לסמוך עליו כשצריך זת"ד. לפי זה, מה שכתב שם בברית כהונה, שכן כתב בילקוט יוסף שצריך ששה, אינו מדבר בשעת הדוחק.**

בסיכום: יש להשתדל להשיג לערבית ששה שלא התפללו. ואם אין, מספיק שלשה שלא התפללו, דכדאים האחרונים הנ"ל לסמוך עליהם. והנלע"ד כתבתי.

נמצא אכן לדבריו, שבשעת הדוחק מספיק שלשה.

מה שהביא בשם הזכור לאברהם, בשם הגאון הרב עובדיה יוסף, מסתמא הדבר נכון, אם דייקו במסירת הדברים. כנראה המדובר בספרו הידוע של מה"ר אברהם אלקַלְעִי. רק שכאשר עיינתי שם, לפום רהטא – ישנם שמונה כרכים – לא מצאתי זאת. מי שיוכל לחפש ולמצוא, ברוך יהיה אם יודיעני.

בכל אופן, מה שכן כתוב בס' ברית כהונה [ח"א או"ח דף צ"ג, אות ז'], הוא כדלקמן. **בקריאת ס"ת ג"כ המנהג פשוט פה, דכשיש ששה שלא שמעו קריאת ס"ת, מצרפים עמהם ארבעה שכבר שמעו קס"ת, ומוציאים ס"ת וקוראים בו כאילו יש מניין שלם שלא שמעו קס"ת. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפ"ח מה"ת ה"ד. ומה שכתב שם 'אלא בעשרה', היינו לאפוקי אם לא יש עשרה בין הכל. אבל לעניין הצירוף, מצטרפים. וכמתבאר מראשית דבריו שם. וכ"ן גם דעת מרן ז"ל סי' ס"ט בב"י ובש"ע, דבזה קאי בשיטת הרמב"ם ז"ל, וע' לה' שערי רחמים א"ח סי' טו"ב ואכמ"ל.**

ובהערה [למטה] כתוב כך, **והמנהג בתונים בערבית, אפילו שלשה די, כי אין בה חזרה. ועי' בב"י שם ולהמ"א שם (מכ"י הגאון איש מצליח זצ"ל), ועי' בשו"ת קמח סולת סי' כ"ו כ"ז.**

ובהערה הבאה אחריה, **וכן המנהג ג"כ בתונים** וכו'.

שאלה מהקהל: הם – אנשי אותו המושב – תוניסאים, או שהם תימנים?

תשובת מרן שליט"א: אינני יודע. לא שמעתי שהתימנים מקילים בזה. לא שמענו שיקלו בכך. על כל פנים, גם לפי דבריהם, זהו רק מנהג תוניס. ולבעל ברית כהונה שהוא מגרבא, שם לא היו מצרפים רק ששה שלא התפללו, לארבעה שהתפללו.

למעשה, לא נראה לי שאנחנו יכולים לסמוך על כך, רק אולי זהו לימוד זכות עליהם. והסיבה היא, כי ישנם כאלה האומרים, שבתפילת ערבית הדבר יותר גרוע, יותר חמור. שם חובה שיהיו עשרה שלא התפללו, אי אפשר לצרף אפי' אחד שלא התפלל.

נמצא שישנן בעניין זה דעות קיצוניות. החזון אי"ש סובר כך, כי מה שמועיל לצרף ארבעה שהתפללו, שיהיה רוב שלא התפללו, זהו רק בשחרית ובמנחה, מכיון שישנה חזרת הש"צ. אבל בערבית, שאין חֲזָרה, חובה שכולם יהיו כאלה שלא התפללו. דעתו היא בדיוק הפוך.

כיצד להבין זאת?

בספר פסקי תשובות [סימן צ' אות י"ב] כתב בזה"ל, **שם** [במשנה ברורה ס"ק כ"ח]: **'ועיקר תפילה בציבור הוא תפילת י"ח, דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד, ולא**

כמו שחושבין ההמון שהעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו, ולכן אינם מקפידים רק שיהיו י׳ בביהכ״נ, וזה טעות וכו׳ – חיי אדם.

ויש לדעת כי הדברים פשוטים וברורים עפ״י הרמב״ם [פ״ח מהל׳ תפילה ה״ד], והמשנ״ב [סימן ס״ט סק״ח] בשם פוסקים, שאין צריך שיהיו דוקא עשרה שמתחילים שמו״ע יחד, אלא כל שיש עשרה אנשים בביהכ״נ, אע״פ שרק ששה מהם מתפללים שמו״ע יחד, הויא לה תפילה בציבור לכל דבר וענין, ועפ״י הכלל ד׳רובו ככולו׳. ומה שכתב החיי אדם, ׳שיתפללו עשרה אנשים יחד׳, אין כוונתו אלא לאפוקי ממנהג הטועים שמתפללים כל אחד לעצמו, ומתאספים עשרה כדי לשמוע קדיש קדושה וברכו, וכפי שכתב בסיום דבריו.

רק אם ישנם ששה שלא התפללו, ומצרפים אליהם ארבעה שהתפללו, זאת נחשבת תפילה בציבור, כי ׳רובו ככולו׳.

יוצא שרוב התפילה, היא בציבור. וישנם הסוברים, כי יש להשתדל להתחבר כבר בברכה הראשונה [עי׳ שו״ת בית אליהו רגולר], או עכ״פ בג׳ ברכות הראשונות. אבל נלע״ד כי עכ״פ מעיקר הדין סגי כאשר רוב הברכות שלו, היו עם הציבור, ואכמ״ל.

ובהמשך הוא מוסיף, **וכמה מזקני הרבנים שבדורנו מעידים בספריהם, שכן זכור להם עוד מצעירותם, שלעולם לא הקפידו בקהילות ישראל על גדוליהם והת״ח שבהם על עשרה שיתפללו שמו״ע יחד. וכל שהיה ששה שאוחזים עם הש״ץ, היו נעמדים לתפלת שמו״ע ללא פקפוק, כיון שיש עשרה בביהכ״נ.**

אם ישנם ששה, מספיק.

והוא מביא [בהערה 163] את המקורות לכך, **בשו״ת בית אבי (שם) בין דבריו, ״וכן עמא דבר בכל מקום בפולין ובליטא וארץ הגר – זאת הונגריה – שלא להקפיד בזה״. ובשו״ת חלקת יעקב (שם) ״וכן העולם נוהגין מקדמת דנא, וחיפשתי בעניי ולא מצאתי מי שיאמר היפך מזה, לא ניחא ליה למרייהו דאמרת הכי, ללמד חובה על ישראל שלא קיימו מצות תפילה בציבור״. ובשו״ת בצל החכמה (שם) ״וכן ראיתי בכל המקומות שהייתי שם״. ובשו״ת קנין תורה (שם), ״נוהגין כן לכתחילה. ומעולם לא ראיתי, גם אצל צדיקים וחסידים ואנשי מעשה המדקדקים לעשות כל מעשיהם בכל החומרות, אפ״ה מתפללים לכתחילה ששה אנשים, בצירוף ארבעה שכבר התפללו. ואף שהיה להם אפשרות לאסוף עשרה שלא התפללו. וכל מעשיהם תורה כידוע״ וכו׳. ובשו״ת תהלות דוד (שם) ״ידוע לי שהיה מקובל אצלנו ובמדינות אירופא, שהיו מתפללים בששה ובצירוף ארבעה״.**

התפללו, אם ישנם ששה. למרות שישנם כאלה שנמצאים עדיין בקטעים אחרים, וק״ו כאלה שכבר התפללו, מצרפים אותם.

אבל הוא מסיים, **ואם כי אין להתעלם מאֵלו הסוברים שצריך עשרה שעומדים שמו״ע יחד, כדי שיִקָרא תפילה בציבור.**

אמנם גם אֵלו המהדרים על כך, יראו שלא יצא שכרם בהפסדם. דהיינו כשיש בזה טירחא דציבורא, או חשש שעקב ההתמהמהות לעשרה יחד, יהיו אשר יתפללו ביחידות, או אלו הממהרים למלאכתן וכדו׳, לא ימתינו לאחר מכן עד גמר התפילה – לבסוף הם יתפללו ביחידות – **ויפסידו חזרת הש״ץ, או קדישים דסוף התפילה וקדושת ובא לציון.**

ובהערה [165] הוא מביא ג״כ בשם הגרשז״א, כי אם אותו אדם – הרואה שהוא העשירי שלהם – יאמר, בשביל מה אני צריך להתפלל כאן? אלך לבית כנסת אחרת, שם ישנו ציבור גדול. מדוע הנני צריך להתפלל ׳בדיעבד׳? אזי לבסוף, הוא יגרום שיתבטל אותו המניין המצומצם. לדברי הגרשז״א, החשבון הזה איננו נכון.

וזה לשון הפסק״ת בהערה שם, **בהליכות שלמה פ״ה אות ח׳ בשם הגרש״ז אויערבאך זצ״ל, אם חמשה אנשים מבקשים ממנו להצטרף לששה, ובצירוף ארבעה שכבר התפללו, בל יסרב להם, אף אם יש לו אפשרות, ורגיל להתפלל בעשרה המתפללים. כי בלעדו, יתבטלו החמשה לגמרי מתפילה בציבור. ועדיף שיזַכה אותם בכך, אף שמפסיד תפילה בציבור כהרגלו. ואף שקורה כן הרבה פעמים.**

*

מי הוא בעל השיטה הסוברת, שחייבים שיהיו עשרה מתפללים חדשים שלא התפללו? שלא לצרף?

זהו הגר"ח מבריסק. והוא מדייק זאת מהרמב"ם. אגב, לא לחנם, שושלת בריסק קשורים אל הרמב"ם. ידוע שישנה שם אמא תימניה. זה משהוא 'בנשמה' שלהם, ואכמ"ל.

ראָיתו, כי ברמב"ם [שם בפרק ח' מתפילה הל"ד] כתוב בזה"ל, **כיצד היא תפילת הציבור? יהיה אחד מתפלל בקול רם, והכל שומעין. הרמב"ם לא דיבר על תפילת הלחש, אלא על ה'חזרה'. א"כ אין ראיה מהרמב"ם, לגבי הלחש. כך הוא אומר.**

הפסק"ת מביא זאת שם [בהערה 164] **וז"ל, חידושי הגר"ח מבריסק [סי' רט"ו], שהרמב"ם שהתיר, היינו לומר חזרת הש"ץ, שגם הארבעה שלא התפללו עתה עונין אחריו קדושה ואמן. אבל לענין תפילת לחש, כיצד יצטרפו הארבעה לעשרה, ואינם מתפללים כלל. (וע"ע בזה בס' ברכת שמואל יבמות סי' כ"א בשם רבו הגר"ח זצ"ל). וכ"ה בתשובות והנהגות ח"א סי' ק"ב וח"ג סי' ל"ג, בשם הגרי"ז זצ"ל, ומציין לע"ע – לעיין עוד – בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ט', ובארחות רבנו ח"א עמי כ"א בשם הגריי"ק זצ"ל, שהקפיד על כך.**

ובשם החזו"א – זהו מה שהבאנו מקודם, דעת החזו"א היא שיטה ממוצעת – **שבעוד שבשחרית ומנחה, ניתָן לצרף ד' שלא התפללו, היינו משום שלחזרת הש"ץ יהיה צירופם עם הציבור ע"י עניית אמן וקדושה.**

החזו"א טוען, כי בלחש של שחרית ומנחה, אפשר לצרף ארבעה שלא התפללו. ואם תשאל, מה מחבר אותם? הרי הרמב"ם מדבר, כאשר הש"צ אומר בקול רם, אבל לא בלחש? התשובה היא, כי אחר־כן, בחזרה, יש עניות אמן, ויש קדושה, זה מִצָּרף. ישנה אפשרות לכולם להצטרף ע"י כן.

אבל בתפילת ערבית, דליכא חזרת הש"ץ, אי אפשר לצרף אפילו אחד, דאין לו במה להצטרף.

כיצד הוא מצטרף? הרי אין חזרה?

נמצא מה שאצלם – דהיינו המקורות שהובאו בילקוט אברך – **זאת סברא לקולא, אצל החזו"א זאת סברא לחומרא. הם אומרים, כי כיון שאין חזרה, מספיק שלושה שלא התפללו. והחזו"א אומר ההיפך, שבגלל זה אפילו אחד שכבר התפלל אינו מצטרף, כי אין שום חיבור בינו וביניהם. מה מחבר אותם? בשלמא אם היתה חזרה, אזי החזרה היתה מחברת אותם. אבל כאן** – בערבית – הרי אין חזרה.

*

מוסיף הפסקי תשובות, **ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' פ"ג, דשמועה זאת בשם החזו"א תמוהה. ומוסיף על כך בסוגריים את הטעם, דעכ"פ מצטרפים לקדיש תתקבל, דיש לה שייכות עם שמו"ע.**

הוא תָּמַיָה, למה אתה – החזו"א – אומר שאין שום חיבור? הרי ישנו אח"כ קדיש תתקבל צלותיכון וכו', והוא מחבר.

על כך יש לנו שתי הערות.

ראשית, הוא מציין את הספר רבבות אפרים, אבל בספר רבבות אפרים לא כתב זאת. [וכבר העיר מעכ"ת בעבר שיש בפסקי תשובות הרבה עניינים בלתי מדוייקים כאלה. איתמר]. הוא טוען שם טענה אחרת בכלל, וכדלקמן. כי הטענה דלעיל, אולי איננה כ"כ טענה. או שהדבר תלוי בשיטות. הוא טוען שישנו צירוף, בגלל שאח"כ יש קדיש תתקבל. ברם, לפי הרמב"ם, הקדיש תתקבל הוא רק מנהג בעלמא. מהרמב"ם משמע שאין הלכה כזאת. אם כן, וכי המנהג הזה יקבע צירוף? 'חזרה' זאת הלכה, משא"כ קדיש תתקבל.

וזכור לי שדיברנו על כך בעבר. על עיקר הנקודה, כלפי קדיש דרבנן, שמובן מהקְבלת הדברים ברמב"ם שם, שהנוסח שלו אינו מנהג, אלא מדינא.

הרמב"ם מביא זאת בסדר התפילות – זה נקרא ברמב"ם בשם 'קדיש בתרא' בזה"ל, **כל קדיש שאומר שליח ציבור אחַר שגמר התפילה, שאינו אומר כלום אחריו אלא כל העם שומעין אותו ויוצאין ונפטרין, נהגו העם כולם להוסיף בסופו**

נוסח זה, תתקבל צלותכון ותתעביד בעותכון וכו'.

זהו מנהג. 'נהגו'. אצל הרמב"ם, קדיש תתקבל זהו הסוף ממש. נגמרה התפילה. אבותינו נע"ג, למרות שהלכו בשיטת הרמב"ם, הם לקחו זאת בחכמה. דהיינו, הרי אצלינו הקדיש תתקבל הוא לא ממש בסוף, כי יש אח"כ פיטום הקטורת, ועלינו לשבח. מה שאין ברמב"ם. וכן בערבית, למנצח וגו', ועלינו לשבח. אבל מה שרוצים להגיד כאן הוא – והיסוד לכך כמדומה אני שכבר הובא ברבינו מנוח – כי אכן אנחנו נוהגים להוסיף דברים, אבל איננו חייבים בכך. דהיינו, אם ישנם אנשים שהם דחוקים, מוכרחים ללכת, אזי שידעו כי התפילה היא עד תתקבל. פה היא בעצם נגמרת. השארנו זאת להורות ולהראות שמעיקר הדין כבר נגמרה התפילה, כפי מה שהתקבל מדורי דורות. אלא שבמאות השנים האחרונות קבעו כמה הוספות.

עכ"פ כתוב ברמב"ם, 'נהגו העם להוסיף תתקבל'. זהו מנהג. וכי אפשר להגיד, שהמנהג הזה עושה צירוף? הרי לא צריך את זה בכלל, מצד הדין. בשלמא חזרה.

האמת היא, שישנם מרבוותא – כגון תרומת הדשן – הסוברים, כי קדיש תתקבל חוזר על התפילה. תפילת העמידה. הנני רק אומר, שהרמב"ם אינו סובר כך. הרי הם סוברים, כך הרמ"א כותב, לגבי אם חלק מן הציבור כבר התפזר, אם היו מניין והפסיקו. אנחנו אומרים, רק מה שהתחלת תשלים. כך שיטת הרמב"ם ומרן. כגון בחזרת הש"צ, אם התחילו שמו"ע, וחלקם יצאו באמצע. אחד הלך, או אפילו כמה. אין מניין. תגמור את תפילת שמו"ע. וכן אם התחלת קדיש, תגמור את הקדיש. אבל קדיש אחר, אל תתחיל. מה שלא התחלת, אל תאמר. ברם הם סוברים, לא. עד תתקבל אפשר להשלים, כי זה חוזר על התפילה. עיין בית יוסף סי' נ"ה בשם תשובת הרמב"ם, ובהגהת הרמ"א לש"ע שם סעיף ג' ובאחרונים, ובמקומות אחרים כבר הארכתי בס"ד.

אולי זהו מה שהיה 'בראשו' של הפסק"ת, אבל עכ"פ זאת איננה שיטת הרמב"ם. והם גם אומרים, כי גם הפסיעות שבסוף תתקבל, חוזרות על שמו"ע. הם מקשרים את תתקבל, אל התפילה. אבל הנני רק מעיר, שהרמב"ם אשר בשיטתו עסיקינן, אינו סובר כך.

שאלה מהקהל: אולי עצם הקדיש הוא חלק מן התפילה, בלי התוספת תתקבל וכו'? כי הרמב"ם אומר שקדיש תתקבל הוא מנהג, אבל עצם הקדיש יכול להיות שהוא קשור לתפילה.

תשובת מרן שליט"א: אבל הוא טוען, כי תתקבל צלותכון וכו', זה מחבר את הציבור ביחד. התפילות שלכם. המלים הללו הן אלו שקובעות, לא עצם הקדיש. חיברנו אותם, באמירת תתקבל 'צלותכון'. מצד הקדיש עצמו, הוא רק מורה שכאן סיום התפילה, אך הוא אינו מצרף אותם יותר משאר יתר הקדישים שכבר נאמרו.

שאלה מהקהל: למה דוקא שלשה, ולא שנים?

תשובת מרן שליט"א: קיי"ל במנחות [דף ס"ה ע"ב], 'כל דברי חכמים משולשים'. שלוש, יש לו בסיס, זהו משהו משמעותי. אם נגיד שנים, תשאל אולי אחד... אבל שלוש, זהו כבר משהו חשוב. כל דבר שהוא משולש, יש לו חשיבות. אחרת, אין לכך ערך. כגון מה שכתב הלבוש סימן קל"ז סעיף ב' טעם שכל אחד מן העולים לקרות בספר תורה קורא לפחות שלושה פסוקים, שכן שיערו רז"ל שבזה סַגֵּי לקרות קריאה חשובה.

המשך השאלה מהקהל: מיעוט רֻב־עם שלושה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. ברב עם הדרת מלך, בעינן לפחות שלשה וכו' כמ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"א סי' ק"ס.

*

ההערה השנייה.

בספר רבבות אפרים הנז"ל [חלק שביעי סימן פ"ג], הביא טענה אחרת בכלל, בשם הרה"ג יצחק ברנשטיין – הוא היה ראש ישיבה, אם הנני זוכר נכון – שכתב אליו בזה"ל, **לפע"נ אין שום סברא לומר שמי שכבר התפלל מעריב, אינו יכול להצטרף למעריב.**

לדידיה, מה שכתבו בשם החזו"א, אין בכך שום סברא. הרי זאת רק שמועה בשמו, ע"כ הוא אומר שזאת טעות, לא יכול להיות דבר כזה. אין בזה שום סברא.

כי אפי' לתפילה, מתירים בשישן מצטרף (או"ח סי' נ"ה סעי' ו').

הרי כך היא ההלכה בש"ע שם, שמצרפים לתפילה אפי' אדם שהוא ישן. והסיבה היא, כי 'כל בי עשרה שכינתא שריא'. ישנם כאן עשרה יהודים, מה הדבר משנה האם הוא ער או שלא.

ואפי' לט"ז החולק – וכן הפרי חדש, והדרכי חיים, והברכי יוסף. הם חולקים על כך, לדבריהם הישן הוא כמו שוטה, ואיננו מצטרף – **זה משום שסובר, דישן נחשב כמו שאיננו.** הוא לא נמצא פה.

אבל מי שכבר התפלל, א"א לומר שאיננו, דהרי בכל עשרה שכינה שרויה ביניהם, וקרינן בהו 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'.

וקטן אינו מצטרף, דל"ה 'ונקדשתי', כמ"ש המשנ"ב שם אות ל"ד.

כך הוא טוען.

תשובה לדבריו.

ראשית, לגבי מה שהוא טוען, כי אין בזה שום סברא.

החזו"א בנה שיטתו תחילה וראש על דברי הרמב"ם, כמו הגר"ח מבריסק דלעיל. זהו הבסיס. רק שהוא אוחז כמו הגר"ח במחצית. הוא טוען, שאין כאן צירוף, רק מצד החזרה.

יכול להיות כי מה שכתוב לגבי אדם ישן, לכאורה יש לעיין מה הדין אם ישנם שנים שהם ישנים? אכן ישנה מחלוקת בכך, מצינו חילוקי דעות. אבל המשנה ברורה [בסימן נ"ה ס"ק ל"ב] הכריע שאינם מצטרפים. א"כ אפשר, כי מה שכתבו בשם החזו"א שאפילו אחד לא מצטרף – ראשית יכול להיות שהחזו"א פסק כמו הט"ז, הסובר שגם הישן אינו מצטרף. וגם אם נגיד לא כמו הט"ז, מה שהחזו"א אומר אפילו לא אחד – אולי הוא לא דיבר דוקא על אחד, אלא על שנים. פורתא לא דָקו. כלפי מה שהם אומרים, שאפשר לצרף אפילו ארבעה.

אולי הם לא כ"כ דייקו, כי לדעת הט"ז אפילו אחד לא. ולגבי שנים, המשנ"ב כותב בזה"ל, **אחד מהעשרה – ה"ה יותר מאחד, ובלבד שישארו רובם שאין מתפללים. ש"ע. ויכולין לענות עמהם. ויש מחמירין ביותר מאחד.**

אחד אפשר, אבל לא יותר. הוא מדבר לגבי אחד שאינו יכול לענות, או שהוא ישן, שעליהם נפסק שם בשלחן ערוך שמצטרפים.

אבל הוא מוסיף ואומר, **ובישן, בודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד, כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירים בישן וכדלקמיה.**

הוא עושה חשבון, הרי בלאו הכי הט"ז וסיעתו חולקים, ולגבי יותר מאחד ישנה ג"כ מחלוקת, א"כ מצטרפים כאן שני הדברים לחומרא.

שאלה מהקהל: גם אם ישנים מאותם הששה אשר משלימים?

תשובת מרן שליט"א: לא. החזו"א אמר, כי הכי הרבה אחד, כמו הט"ז. ויותר משנים, לפני המשנ"ב לא שייך. נכון שישנן דעות כאלה.

אולם, לגופו של עניין, הסברא הזאת נשמעת לי קצת תמוהה. ונראה כי זאת הסיבה למה הגר"ח אינו אוחז כך. הוא טוען, הרמב"ם מדבר על חזרה, רק בזה מועיל. ובא החזו"א ואומר, שבשחרית ובמנחה, גם בלתי זה מועיל, דהיינו נחשב לתפילה בציבור, כי החזרה תצרף אותם.

מה שמצרף לדידיה זאת החזרה. אבל כיצד זה מצרף למפרע? אנחנו כעת מתפללים בלחש, ומה שמצרף אותנו היא החזרה שנגיד אח"כ? וכי הדבר 'עובד' למפרע? כיון שאנו עומדים לומר חזרה, ויענו הציבור אמן, וקדושה, אזי יש לנו חיבור על שם העתיד? קשה לענ"ד לקבל זאת. ומובן עכ"פ שהגר"ח אינו סובר כך.

נסכם את העניין. ישנו כאן מנהג רק של תוניס. גם לא אפי' של גרבא. הרי גרבא היא חלק מארץ תוניס, אבל אלו מנהגים אחרים. גרבא היא אִי בפני עצמו, שם זהו כמו 'עולם אחר', ויש להם מנהגים שאינם המנהגים של תוניס. א"כ הם בעצמם נחלקים בכך.

ולדידן, אין מנהג. אצלינו לא היו דברים כאלה. לא היה מצוי דבר כזה, שישנם אנשים שהתפללו וישנם שלא התפללו, כי אצלינו התפילות בציבור היו מאד מסודרות. כולם היו מתפללים באותו הזמן. לדוגמא כאשר היו עושים ברית מילה בשב"ק, בבית אחרי סיום התפילה, כולם היו מגיעים מכל בָּתֵּי הכנסת באותו הזמן, כי כולם התחילו וגמרו באותה השעה. ועוד למשל

ביום חול, לא היו שני מניינים או שלשה. שעה אחרי עמוד השחר, אי אפשר היה למצוא בתי כנסת שמתפללים ציבור. כולם התפללו בזמן. זהו, נגמר. וכן ערבית ומנחה, הכל היה מסודר. כולל שבת וי"ט. לא היה שכיח דבר כזה, לצרף אנשים שכבר התפללו. ואם היה, זהו דבר נדיר. אין לנו מנהג ידוע בזה.

הם מקילים בערבית, דסגי אפילו שלשה שלא התפללו. ולפי החזו"א, אפילו אחד לא. או כפי שאמרנו, אפילו שנים לא. לכן, נראה לי למסקנא, כי אמנם הם יש להם על מה לסמוך, אבל אנחנו לא נסמוך על כך. אלא בששה שלא התפללו. ברם, אם מבקשים מאחד מאתנו שכבר התפלל להצטרף אליהם, לפי שיטתם, הדבר יכול להיות. אבל רק בשעת דוחק גדול.

*

אמנם יש דבר דומה וקרוב לנדון דידן אצלינו, לפי עדות אחת שנדפסה בספר איש ימיני כרך שני דף ז' הערה 8, לגבי מה שהרבנים בעי"ת צנעא היו סובבים בכל בתי הכנסיות בעת קריאת ספר תורה לקרוא בפני הציבור איגרת של תוכחת מוסר, לפני המועדים, בניסן ובתשרי, כידוע, כי לאחר מכן היו מכַנְסים מניין עשרה כדי לקרוא עמהם בספר תורה את פרשת השבוע, אפילו שרוב העשרה כבר שמעו את הקריאה יעו"ש.

משמע דסבירא להו דסגי **בשלשה** שלא שמעו הקריאה, כי ההולכים היו לכל היותר שלושת הרבנים חברי בית־הדין (יעו"ש בדף ד' הערה 5), והרי אפילו לדעת הר"ן שהובאה בביאור הלכה להמשנה ברורה ריש סימן קמ"ג, אין להקל רק כאשר רובם לא שמעו. וכבר הרבה מן הפוסקים דנו בזה, ויש המחמירים טפי דבעינן דוקא עשרה שלא שמעו, ויש מקילים בששה, ויש שאפילו זה לא, רק בשבעה שהם רובא דמינכר וכו', כיעויין אסיפת השיטות בפסקי תשובות שם אות ג' דף קע"ה קע"ו והלכה ברורה חלק שביעי דף רכ"ד רכ"ה. אמנם בהלכה ברורה שם (בשער הציון אמצע אות ט') הובא בשם שו"ת יהודה יעלה ושו"ת פרי השדה ושו"ת תורת יקותיאל, המקילים אפילו לצורך **שלושה** שלא שמעו וכו' יעוש"ב, אם כן אין הדבר מופרך.

אבל על כל פנים נראה לענ"ד פשוט שאין לזה תורת מנהג, אלא לכל היותר היתה זו הוראה דידהו מסברא דנפשייהו. כי הספרים הנזכרים לעיל, קרוב לודאי שלא היו מצויים בידם. ואין לסמוך על כך למעשה, נגד רוב ככל הפוסקים, בפרט שיש לדבר רק עֵד אחד ואין לנו עֵדִיות נוספות על כך, ולא פרטים מושלמים איך בדיוק נעשָׂה הדבר, ואם אכן בירכו, והאם כך נהגו תמיד ר"ל גם בדורות הקודמים להם, או שנתחדש באיזה זמן, אך בעבר אולי דרך־כלל הספיקו כבר מעיקרא לשמוע חֵלק מהקריאה בבית הכנסת אחת, וחֵלק ממנה המשיכו לשמוע בבית הכנסת אחרת. והדבר צריך עיון.

שאלה מהקהל: אם לא בירכו, לשם מה כינסו עשרה.

תשובה: שמא לפרסומי מלתא, כדי שלא יטענו הא כיצד הרבנים מתבטלים ממצות קריאת ספר תורה בציבור.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, ושיהיו כל מעשינו לשם שמים, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגַּה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

בברכת התורה

הנהלת יד מהרי"ץ

טלפון: 050–4140741.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת חיי שרה

(נמסר במוצש"ק וירא)

מרחשון התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

מלתא דבדיחותא כי הסיבה שברא הקב״ה את האשה מן הצלע של־אדם הראשון בעת שישן, היא בכדי ללמדנו כי לפעמים האדם צריך להיות 'רדום' בהנהגתו עם בני ביתו, ולא להעיר על כל דבר.

מקור העניין לפתוח במלתא דבדיחותא. מדוע עניין זה לא נפסק להלכה ברמב״ם ובש״ע [ושאר פוסקים], ולמה בפועל לא נוהגים זאת.

תמיהה על הגדרות הפני יהושע, לגבי המושג 'מלתא דבדיחותא', ודוגמאות ל'מלתא דבדיחותא' כפשוטה.

שתי סיבות שכתב מהר״ם אלמושנינו בספרו מאמץ כח, מדוע עושים את הנישואין בפרהסיא ובקול רעש גדול, וארבעה דברים שהאשה עושה בבית ומזכה בכך את בעלה. תשובות לשואל לגבי מה שביאר מרן שליט״א [בשיעור פרשת עקב התשפ״ד בשל״ה] בדברי ס' מאמץ כח.

מנהגינו בעניין הריקודים בשמחת חתן וכלה, והאם גם תלמידי חכמים רקדו אז. ולעניין מיכל בת שאול אשר ראתה את דוד המלך מפזז ומכרכר לפני ה', ותבז לו בלבה וגו'.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט״א
השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 809
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א, וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש בראש ובראשונה ע״י בעלי השמחה הי״ו, משפחת חתני הרב יאיר תאם הי״ו, ומחותני הרב עוזיאל תעיזי הי״ו, לזכות החתן נכדי הרב ישראל בן יאיר נר״ו יצ״ו, והכלה תליט״א. השם ברוך הוא יזכה אותם לבנות ביתם על אדני הקדושה והטהרה, וימלא כל משאלות ליבם לטובה.

כמו כן לעילוי נשמת רבי שלום בן שלמה מהאצרי ז״ל, ע״י בנו הרב יואב הי״ו.

*

דרך אגב, הוא שאל האם אפשר לכתוב על מצבות וכדו׳ ת.נ.צ.ב.ה כמנהג הגויים, או רק בראשי תיבות תנצב״ה. משום מה נפוץ – אינני יודע מתי הדבר התחיל, אבל כנראה זהו אינו משהו ישן, אלא בעשרות שנים האחרונות – לכתוב את המלה תנצב״ה, ע״ג המצבות או בהקדשות, ת״ו נקודה, נו״ן נקודה, צאד״י נקודה וכו׳, אולם הצורה הזאת באה מאומות העולם. לא מקובל כך בישראל, אלא עושים את הסימנים, גרשיים, למעלה. א״כ בטח שהדבר אינו רצוי.

שאלה מהקהל: זהו מלשון הפסוק.

תשובת מרן שליט״א: אכן. המלים עצמן הן טובות, זהו כפי מה שאמרה אביגיל לדוד המלך, וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים [שמואל א׳ כ״ה, כ״ט]. הרמב״ם בהל׳ תשובה פ״ח הל״ג כתב, כי זהו העולם הבא. המלים עצמן הן בסדר, והנדון רק הצורה הזאת, שעושים נקודות. צריך לעשות גרשיים למעלה, כמו בכל ראשי־תיבות. או כפי שהיה מקובל בעבר, לעשות על כל אות נקודה, דהיינו ת״ו – נקודה מעל, נו״ן – נקודה מעל וכו׳. אבל במשך הדורות קיצרו זאת, א״כ עכ״פ לפני האות האחרונה לעשות גרשיים.

הערה מהקהל: נהוג כיום גם לכתוב נ.ב. [׳נכתב בצידו׳, או ׳נוסף בצידו׳] עם נקודות, כאשר מוסיפים משהו, למשל בסוף מכתב.

תגובת מרן שליט״א: נכון. גם לגבי נ״ב, עדיף לעשות ראשי תיבות למעלה. כז״ה, נ״ב. לא נו״ן נקודה בי״ת נקודה, אלא גרשיים.

*

וכן השיעור מוקדש על ידי משה יעקב בן מיכאל יהודה הי״ו מארצה״ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו: קלמן, יוֹנִינָה, בלימה, וחנה שיחיו, יחד עם רעייתו החשובה מרת מרים זעלדא שתחי׳. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי״ץ.

וכן השיעור מוקדש על ידי החפץ בעילום שמו הי״ו, מארצות הברית, לרפואת רבי איתן בן רבי יהודה הי״ו, הזקוק לרפואה שלמה, המונשם בבית חולים וזקוק לרחמי שמים מרובים. זכות ניהול בית כנסת ״מסורת אבות״ נוסח בלדי במשך שנים, תעמוד לזכותו. בעז״ה. תשועת י״י כהרף עין. יה״ר שישלח לו ה׳ רפו״ש בקרוב. בעבור שהתנדבו עבורו למוסדות נתיבות מהרי״ץ.

כמו״כ השיעור מוקדש ע״י רבי יוסף בן ברוך אליאב הי״ו, מארצות הברית, לעילוי נשמת אֵם חמותו מרת נונה בת משה ע״ה, אשר נפטרה לפני חודש כשהיא בת מאה ושבע, תנצב״ה. וכן להצלחתו בבניית ביתו ובכל העניינים. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי״ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה המקום ב״ה ישלח להם רפו״ש בתוך שאר כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

מלתא דבדיחותא כי הסיבה שברא הקב״ה את האשה מן הצלע של־אדם הראשון בעת שישן, היא בכדי ללמדנו כי לפעמים האדם צריך להיות ׳רדום׳ בהנהגתו עם בני ביתו, ולא להעיר על כל דבר.

לכבוד שמחת החתן, נכדי היקר ישראל נר״ו, שבעז״ה יכנס לכאן לבית־המדרש בהמשך השיעור, ולאחר השיעור תתקיים מסיבה ונאמר ז׳ ברכות, נפתח במלתא דבדיחותא, מה שנוגע לענייני ההנהגה בבית. פירוש מחודש.

הקב״ה ברא את האשה מן הצלע. אצל שאר בעלי החיים, הדבר אינו כך, הזכר והנקיבה נבראו באותו אופן כמפורסם. מדוע ה׳ עשה זאת כאשר האדם נרדם? כמו שנא׳ [בראשית ב׳, כ״א] **וַיַּפֵּל יְיָ אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן. וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו, וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה.**

התשובה היא, ללמדנו שהאדם בביתו צריך לפעמים להיות ׳רדום׳. לא להסתכל. לא להעיר על כל דבר. לפעמים אפשר להעלים עין. אם אשתו עשתה משהו לא כפי שהוא רוצה, לא בדיוק קיימה את מה שהוא ציווה אותה, שיעשה את עצמו כביכול שהוא לא שם לב. לא ראיתי. לא שמעתי.

המקור לכך, הובא בספר מעם לועז [בראשית דף קס״ז] שהתחיל בזה״ל, **הטעם שהפיל תרדמה על האדם, הוא כדי שלא יראה כיצד נבראת מחתיכת (בשר) [עצם], ולא תתגנה עליו.** זה ידוע מחז״ל בסנהדרין דף טל. ובראשית רבה.

והוא מוסיף, ועוד טעם, כדי להורות לאדם שיעמיד פנים בביתו, כאילו הוא נרדם ואינו רואה. ולא ידקדק עם אשתו לריב עמה ולצעוק, על כל טעות קלה שהיא עושה. ואעפ״י שהיא אינה שומעת לכל מה שהוא אומר, לא יכעס עליה מהר, כי עליו לדעת כי האשה נבראה מן העצם.

אתה – אדם, איש – נבראת מן העפר, שאם שמים בו מעט מים אזי הוא נרטב, ומתרכך. משא״כ העצם שהוא קשה.

ולכן יש בה עקשנות ונוקשות. אבל האיש נברא מן העפר, ולכן יש לו יותר גמישות.

ושמרו זאת בלבבכם. כי בכך תמנעו מחלוקת בתוך ביתכם.

חזי גברא רבא מאי קאמר.

מהר"י כולי זצ"ל, בעל מעם לועז, הוא אדם גדול, הוא המסדר של 'משנה למלך' על הרמב"ם, ספר גדול עמוק ועצום. הוא בעצמו, יש לו ג"כ חיבור בשם משנה־כסף על הרמב"ם. וגם מהספר הזה מעם לועז, רואים שהוא היה ממש כרכא דכולא ביה.

החיד"א מאד משבח אותו, כי רואים מהספר את הגדלות שלו. וז"ל בספרו שם הגדולים מערכת ספרים [אות ע"ן, אות כ"ט] לגבי הספר עזרת נשים, שמעתי מקדושת וחסידות מהר"י כולי ז"ל, ושקידתו בתורה וכו'. והיכרתי תוקף פעולת צדיק מהר"י כולי ז"ל הפלא ופלא, כי היה סופר מהיר ובקי בש"ס ובפוסקים ומפרשים, וכנראה בספר מעם לועז אשר חיבר לזכות את הרבים, אשריו ואשרי חלקו יעו"ש.

בשטחיות אנשים חושבים, כי הספר מעם לועז הוא 'ליקוטים', מלקט מהרבה ספרים. אבל מי שסובר כך, שהוא רק 'מלקט', שיפתח למשל את מקור הדברים שקראתי מקודם, חמש שורות, שהם לקוחים מן הספר תולדות יצחק, לרבי' יצחק קארו, דודו של מרן הבית יוסף, ויראה את ההבדל.

אמרתי תחילה לעצמי, כנראה בספר תולדות יצחק, האריך בָּעניין יותר, וכדאי לעיין שם. ברם ראיתי ההיפך. כי הוא כתב שם זאת בשתי שורות, ממש בתמצית.

וזה לשונו [פרשת בראשי, דף 19], 'ויפל י"י **אלהים תרדמה', רמז שהאדם יעשה עצמו נרדם בביתו, ולא יהיה קפדן עם אשתו ובני ביתו.**

זהו כל מה שהוא כתב בנ"ד. נמצא כי בעל מעם לועז, הוסיף כאן הרבה מעצמו. פיתח את הרעיון, והוסיף הסבר, ודברי מוסר. הוא רק ציין, 'תולדות יצחק'. ולא המשיך לכתוב, כגון 'בתוספת נופך מדילי', או משהו דומה. אלא כתב זאת כך, כאילו שהוא אך ורק מעתיק. במקום גדולתו, אתה מוצא ענותנותו.

שאלה מהקהל: אבל כתוב שהיא נוחה להתפתות, א"כ כיצד הדבר מסתדר עם מה שכתב המעם לועז כי היא נוקשה מפני שנבראה מהעצם?

תשובת מרן שליט"א: זה מצד קלות דעתה. נשים דעתן קלות עליהן. עניין הקלות הזאת, הוא גם בפועל, כי באופן יחסי משקל המוח שלה הוא פחות 100 גרם מאשר אצל איש כמ"ש הר"א מרכוס בס' יהדות. שני הדברים נכונים. ולא קרב זא"ז.

התוצאה ממה שנבראת מצד העצם, היא גם לעניין הקול שלה, שהוא דק וצלול. משא"כ האיש שנברא מן העפר.

מקור העניין לפתוח במלתא דבדיחותא. מדוע עניין זה לא נפסק להלכה ברמב"ם ובש"ע [ושאר פוסקים], ולמה בפועל לא נוהגים זאת.

המקור לפתוח במלתא דבדיחותא, הוא בגמרא במסכת שבת [דף ל' ע"ב] ובגמ' פסחים [דף קי"ז ע"א].

בגמרא שבת [שם] מובא בזה"ל, **אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שֵׁילַת משמיה דרב, ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו? מפני שתחילתו דברי תורה, וסופו דברי תורה. תחילתו דברי תורה, דכתיב** [קהלת א', ג'] **מַה יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. ואמרי דבי ר' ינאי, תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש יש לו. סופו דברי תורה, דכתיב** [קהלת י"ב, י"ג] **סוֹף דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע, אֶת הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר, כִּי זֶה כָּל הָאָדָם. מאי כי זה כל האדם, אמר רבי (אליעזר), כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה. ר' אבא בר כהנא אמר, שקול זה כנגד כל העולם כולו. שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה שמעון בן זומא אומר, לא נברא כל העולם כולו אלא לְעִנּוֹת לזה.**

ומאי דבריו סותרין זה את זה? כתיב [קהלת ז', ג'] **טוֹב כַּעַס מִשְּׂחָק. וכתיב** [קהלת ב', ב'] **לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל.**

זאת סתירה אחת.

סתירה שנייה, כתיב [קהלת ח', ט"ו] **וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַשִּׂמְחָה. וכתיב** [קהלת ב', ב'] **וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשָׂה.**

הנה בפסוק אחד, הוא – שלמה המלך ע"ה – משבח את השמחה, ובפסוק אחר הוא אומר, מה פתאום לעשות שמחה?

מתרצת הגמרא, **לא קשיא. 'טוב כעס משחוק', טוב כעס שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז,**

משחוק שמשחק הקב״ה על הרשעים בעולם הזה. ׳ולשחוק אמרתי מהולל׳, זה שחוק שמשחק הקב״ה עם הצדיקים בעולם הבא.

ולגבי השאלה לגבי השמחה, התשובה היא כי **׳ושבחתי אני את השמחה׳, זו שמחה של מצוה. ׳ולשמחה מה זה עושה׳, זו שמחה שאינה של מצוה.**

ללמדך, שאין שכינה שורה, לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר [מלכים ב׳ ג׳, ט״ו] וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן. וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן, וַתְּהִי עָלָיו יַד יְיָ.

בפסוק שם, אלישע כעס על יהורם שהיה רשע ועובד ע״ז וביקש עליו שיתפלל שינצח את מלך מואב. הוא התחנן אליו, אל אלישע, אמר לו כי זאת סכנה, כל האנשים עלולים למות בצמא, הוא מלך ישראל, עם המלך יהושפט מלך–יהודה ועוד מלך אדום שהצטרפו להילחם נגד מואב. ואז אלישע אמר, טוב, תביאו לי מנגן, ואז שרתה עליו השכינה, וקיבל את הנבואה מאת ה׳.

אמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה. א״כ הרי לנו שזה גם ל׳דבר הלכה׳, כפי שפירש רש״י שם וז״ל, **צריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא.**

אמר רבא, וכן לחלום טוב.

אִינִי, והאמר רב גְּדֵל אמר רב, כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו, ואין שפתותיו נוטפות מר, תכוינה. כאשר הינך יושב לפני הרב, צריך שתהיה לך מרירות, להרגיש פחד ואימה. שיזול לו רוק מריר.

שנאמר [שיר השירים ה׳, י״ג] שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר. אל תקרי מור עובר, אלא מַר עובר. והגירסא הנכונה, ׳מר בּוֹעֵר׳. שהרי אמרו ׳תיכוונה׳. שיבערו כמו מאש. החיד״א בספרו פתח עיניים, וכן הרש״ש, הם מביאים את הגירסא הזאת יעו״ש. **אל תקרי שושנים, אלא שְׁשׁוֹנִים.**

כיצד אתה אומר לפתוח במילתא דבדיחותא, הרי תיכוונה שפתותיו אם אינן נוטפות מרירות?

לא קשיא. הא ברבה, והא בתלמידא.

ואיבעית אימא, הא והא ברבה. ולא קשיא. הא מקמי דְּלִפְתַּח, הא לבתר דְּפָתַח.

הגמרא מביאה שני תירוצים. והתירוץ השני שנוגע לענייננו הוא, שהדבר תלוי, האם לפני שפתח, או אחרי שפתח. טוב להתחיל את השיעור, במלתא דבדיחותא. אולם אחר כך, אחרי שכבר התחיל הרב את השיעור, לא לערב באמצע מלתא דבדיחותא כלל, אלא הלימוד יהיה רק באימה וביראה ברתת ובזיע.

כי הא דרבָּה – בה״א, וי״ג דרבא באל״ף – **מקמי דפתח להו לרבנן, אמר מילתא דבדיחותא, ובְּדִחי רבנן. לסוף, יתיב באימתא, ופתח בשמעתא.**

מפרש רש״י, ׳ובדחי רבנן׳. נפתח ליבם מחמת השמחה.

*

מדוע לא מובא הדין הזה, לפתוח את הלימוד במלתא דבדיחותא, ברמב״ם ובש״ע? וגם בפועל לא ראינו שעושים זאת. אולי לעתים רחוקות. אני עושה כך לעתים רחוקות, כאשר מזדמן, ובפרט עכשיו שישנו לפנינו את העניין של שמחת החתונה.

הרמב״ם בפרק רביעי מהל׳ תלמוד תורה [הלכה ה׳] כתב בזה״ל, **אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים, ולא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהם, וילמדו ממנו במהרה.**

עינינו רואות שהרמב״ם סָתם, אינו עושה בנ״ד שום חילוקים. אל תצחק בפניהם. וכן הובא בש״ע יו״ד.

נתעוררתי מעצמי לשאלה הזאת, אולם כאשר עיינתי חיפשתי והיגעתי לדברי הערוך השלחן [יורה דעה סימן רמ״ו סעיף כ״ז], ראיתי כי הוא הרחיב וחידד זאת יותר. שהשאלה היא ג״כ, מדוע הם – הרמב״ם והש״ע – לא הביאו גם את עניין ׳שפתותיו תיכוונה׳. גם את זאת, הם לא הביאו. לא רק את העניין של מלתא דבדיחותא. **הרמב״ם** ואחריו הש״ע, כתבו באופן כללי, ׳שלא ינהג קלות ראש בפני התלמידים, ושלא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עמהם׳. אל תשב איתם ביחד לאכול. לגבי לאכול בפניהם, לפי המלה ׳עמהם׳ אפשר לדייק שאין בעיא. אבל לגבי התלמיד, שיהיו שפתותיו נוטפות מר, ואם

לאו תיכוונה, את זאת ג"כ הרמב"ם והש"ע לא הביאו.

א"כ השאלה על שני הדברים, הרישא והסיפא. לא כמו ב'מקורות וציונים' שבגליון ספר הרמב"ם הוצאת פרנקל, שציינו לערוך השלחן רק לגבי הסיפא, דהיינו מלתא דבדיחותא.

בספר ערוך השלחן כותב על זה שם בזה"ל, **הפוסקים לא הזכירו מזה דבר, ולא ידעתי למה. ואולי טעמם מפני שבדורות הללו אם נטיל עליהם כל זה, יבואו לידי ביטול תורה, ולכן השמיטום בכוונה. וצריך עיון.**

לכאורה הוא חוזר גם על כך, דהיינו כי אם הדבר יהיה בצורה כזאת, שיפתחו במלתא דבדיחותא, אזי יגרום הדבר לביטול תורה. אינני יודע, מדוע מלתא דבדיחותא, תביא בסוף לידי ביטול תורה?

כנראה כוונתו כי קשה מאד בדורותינו שהתלמידים יהיו ככה ממש יושבים בפחד ואימה ויראה לפני הרב, כמו שהיה לפי הדרגות שלהם, בדורות ההם. אי אפשר בזמנינו – מצד אחד – עד כדי כך. לא מסוגלים לכך. לא יחזיקו מעמד. ומצד שני, גם אם יפתחו בבדיחותא, אזי מי יודע אולי הם יימשכו בזה אח"כ. ימשיכו להתבדח, ולא ילמדו כראוי.

או אולי אם לא ימצא הרב מלתא דבדיחותא חדשה כל פעם לפתוח בה, לא יתחיל את השיעור...

ומֵאחַר דלא שייך האידנא לנהוג שיהיו שפתות התלמידים נוטפות מר, ממילא כבר א"צ לפתוח במלתא דבדיחותא.

עכ"פ הוא בעצמו אומר בסוף, שהדבר **צריך עיון.** **מה** שיכול להיות, הוא כדלקמן. האמת היא, לפענ"ד אחר העיון, אין זו כ"כ קושיא, למה הפוסקים השמיטו זאת. הרי ישנם דברים רבים בלא"ה שהרמב"ם משמיט, ולא בגלל שהיתה לו סיבה כי הוא לא סובר כך. ישנם מאמרים שבודאי שהרמב"ם סובר אותם.

יש הרבה השמטות ברמב"ם, כבר דיברנו על כך בזמנו [שיעורי מוצש"ק אחרי מות, קדושים, אמור, בחוקותי, שנת התשע"ט. ומוצש"ק פקודי וקרח התשפ"ב], ואפילו ישנם מרבוותא כאלה האוחזים בצורה קיצונית, כי נשמט לו להרמב"ם מלהעלות עניין זה. אפילו החזון אי"ש אוחז כך. אשתמיטתיה. אינני רוצה להגיד את המלה, שכח. אמנם הכיוון הזה הוא לא כ"כ מקובל, אבל ישנם דברים מסויימים, שאין מנוס מלהגיד את זה. ברם ישנם דברים, שאינם ממש 'הלכות', שהרמב"ם לא הביא אותם.

למשל, להגיד דברי תורה בסעודה, מה שכתוב במסכת אבות [פרק ג' משנה ג'] **רבי שמעון אומר, שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים.** כידוע ומפורסם. אבל ברמב"ם אין זכר לכך, שצריכים להגיד דברי תורה בסעודה. הרמב"ם לא העלה זאת. למרות שהרמב"ם כן כותב הלכות אחרות של מוסר ודרך ארץ בסעודה, וכדומה.

וכן למשל את המובא בגמרא בברכות [דף נ"ה ע"א], **אמר רב יהודה, שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם. מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא** וכו'. גם את זאת, הרמב"ם לא הביא. ועוד עניינים רבים.

נראה, כי מכיון שהדברים הם כעין 'מדת חסידות', או כמו איזה הנהגות, הרמב"ם אינו חייב להביא זאת. למרות שישנם דברים שהוא כן הביא. למה את זה הוא הביא ואת זה הוא לא הביא, איננו יודעים, אבל בכל אופן זה לא מפני שהרמב"ם לא סובר זאת.

ובפועל, צריך לדעת מהי הסיבה שלא נוהגים זאת. בפרט שרואים שישנם מגדולי ישראל שנהגו דבר דומה, כגון החתם סופר לפני השיעור, הוא היה פותח בספר חובת הלבבות, לומד עם התלמידים מוסר במשך רבע שעה, לחיזוק יראת שמים. אבל שיגידו מלתא דבדיחותא? כמעט לא שמענו ולא ראינו שנוהגים כך.

שאלה מהקהל: אולי מזמן חתימת התלמוד, זה כבר לא מסירת התורה ממש, מתלמיד לרב, ואז הדין הוא שונה?

תשובת מרן שליט"א: כנראה כוונתך מפני שעיקר הלימוד בדורותינו הוא מתוך הספרים. אבל עכ"פ הרי הרעיון הזה, שכאשר אומרים מלתא דבדיחותא נפתח הלב, הרי אין ספק שאכן הדבר כך. עוד מעט אתן לכך דוגמאות.

בספר היראה לרבינו יונה, הוא נגע קצת בעניין הזה.

בהתחלה הוא כותב כך, **נראה שהליצנות שאמרו חז״ל, כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע״ז. שניה לה, כל מילי דבדיחותא ושמחה שאין בה צורך.**

והחכמים שהיו פותחים בבדיחותא, לשם שמים היתה כוונתם, לפקח לב התלמידים. זאת איננה ליצנות ח״ו.

וכיוצא בזה מותר לעסוק לפעמים מועטות, ולעתות רחוקות.

אבל כנראה לא רבינו יונה הוא שכתב זאת, אלא זאת הגהה של חכם אחר, והדפיסו את זה בחלק מן המהדורות. בכל אופן, אותו גדול שכתב את הדבר הזה, נכנס כבר אל העניין הזה.

וכן מצאתי בארחות צדיקים שכן העלה את העניין בפשיטות, בשער השמחה [דף צ״ג] וז״ל, **עוד יש תועלת בשמחה, כמו שני אנשים, שאמרו עליהם שהיו מבני העולם הבא, בשביל שהיו אנשים שמחים. וכשהיו רואים איש עצב, היו משמחים אותו. וכשהיו רואים שנים מתקוטטים זה עם זה, היו אומרים להם מילי דבדיחותא, עד שהיו עושים שלום ביניהם.**

וכן לעניין ההלכה. **מתחילין במילי דבדיחותא, לפתוח הלב ללמוד בשמחה. אך לא שמחת נבל ושמחת הבל, אלא דברי המצוות המשמחים את הלב, כדכתיב** [תהלים י״ט, ט׳] **פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב. וכל זה בשמחת מצווה עכ״ל.** [ועי׳ לקמן (ד״ה כנראה) מה שדקדקנו מלשונו].

תמיהה על הגדרות הפני יהושע, לגבי המושג ׳מלתא דבדיחותא׳, ודוגמאות ל׳מלתא דבדיחותא׳ כפשוטה.

מה הפירוש, ׳מלתא דבדיחותא׳?

הפני יהושע בהקדמתו לחידושיו על הש״ס, או בפתיחה למסכת כתובות, כנראה היתה לו ׳הוה אמינא׳, וליתר דיוק כנראה נודע לו שיש סוברים כי הכוונה היא להגיד שטיות. דברים בטלים. העיקר, שהם משמחים. ואם נשאל, כיצד מותר הדבר בבית המדרש? הרי אסור לדבר בביהמ״ד דברים בטלים? כנראה הם הבינו, כי כיון שזה לצורך הלימוד, לכן הדבר מותר.

בעל פני יהושע שולל זאת בתוקף, וכותב בזה הלשון, **אמר המחבר, יען כי מצאנו בדברי חכמינו ז״ל, דגרסינן במסכת שבת פרק במה מדליקין, רבה מקמיה דפתח להו לרבנן, אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, ולסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.**

ולענ״ד – הוא אומר, מדגיש, כי זאת הדעה שלו, ככה נראה לו – **כמוזר נחשב לפרש דברים כפשטן, שהיה אומר להם מילתא דבדיחותא ממש במילי דבדיאי, דמלבד שהוא מוקצה מהדעת.**

הדבר לא מתקבל בכלל על הדעת. אין צד כזה בכלל. ׳בלאו הכי, לא יתכן לפרש כך׳. הוא מוכיח כך מן הסוגיא, הא מייתי להא מלתא וכו׳, וכדלקמן. כי הגמרא שם אומרת בזה״ל, ׳ולא בדברים בטלים, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש. וכן לדבר הלכה׳. יוצא, שדברים בטלים, לא שייך גם בתורת פתיחה.

*

[כאן נכנס החתן לשיעור, ומרן עומד להקביל את פניו, ופותח ועמו כל הציבור בעמידה, והלל־ריה קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה וכו׳].

*

אלא דבלא״ה לא יתכן לפרש כן. דהא מייתי להא מילתא, אהא דאמרינן לעיל מיניה, שאין שכינה שורה לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של־מצוה. אמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה. ומקשי עליה, איני, והא א״ר גידל אמר רב, כל ת״ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה וכו׳. ומשני, לא קשיא, הא מקמי דליפתח, הא לבתר דפתח. כי הא דרבה מקמי דפתח וכו׳.

וא״כ משמע להדיא, דמקמי דפתח הוא דקאמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה. ופירש״י, דצריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא. וא״כ אי אפשר לפרש, דהאיי מילי דבדיחותא, היינו מילי דבדיאי במילי דעלמא. דהא אדרבה אמרינן להדיא בהיפוך, שאין לפתוח בדבר הלכה מתוך אחד מכל אלו, וכ״ש הכא דאיכא כולי לגריעותא.

אלא ע״כ צריכין אנו לפרש, דהאיי מילתא דבדיחותא, צריך להיות בענין שמחה של מצוה, דעליה קאי.

וא״כ יתכן לפרש באחד משני דרכים.

או שנאמר, דהאיי מילי דבדיחותא, היינו ג״כ בד״ת, שהיא שמחה של מצוה, שמשמח הלב. אלא שהיה אומר לתלמידיו, אף שלא אליבא דהילכתא, אלא כדי לחדד בו לתלמידים.

כך ההגדרה הראשונה שלו ל׳מלתא דבדיחותא׳, שהכוונה לחדד את התלמידים, לומר מלתא שאיננה אליבא דהלכתא.

כדאשכחן לַהֲדִיא בכמה דוכתי ברבה גופיה דאמרינן, ורבה לחַדַּוֵּדֵי לאביי הוא דעביד.

הרי בעל המימרא זהו רבה, וראינו שהוא אכן עשה זאת מספר פעמים. הוא אמר דבר רק בכדי לחדד אותו, אבל בעצם זאת איננה ההלכה.

וכ״ז הוי מקמיה דפתח בשמעתיה. אבל לבתר דפתח, הוי יתיב באימתא, וקא מגמיר להו אַגְמַוְרי לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא.

זהו פירוש אחד, שכתב הפני יהושע.

פירוש שני, הגדרה שנייה לכך שהוא כותב, בביאור המלים מלתא דבדיחותא, **או שנאמר, דהאיי מילי דבדיחותא שהיא שמחה של מצוה, היינו במילי דאגדתא, שמשמח לבו של אדם, שאגדה מושכת לבו של אדם לד״ת.**

הכוונה בכך היא למילי דאגדתא, כי ידוע שהאגדה מושכת ליבו של־אדם, וזה משמח. תרגום מָשְׁכוּ [שמות י״ב, כ״א], אִתְנְגִידוּ.

הפני יהושע הוא גברא רבא, אבל אני הקטן בער ולא אדע. מדוע הוא נכנס כאן לדוחק כזה.

לכאו׳ ׳מלתא דבדיחותא׳ היינו כפשוטו, דברים שהם ממש מעוררים לאנשים לפחות בת־שחוק כאשר הם שומעים אותם. ישנם חידושים, שנהנים לשמוע אותם. דברים שהם מחדדים.

למה צריך להגיע דוקא לכך, שהמדובר להגיד איזה דבר חידוד, חידוש עמוק חריף ומחודד, שהוא אינו אליבא דהלכתא? אינני מבין, מהי הנקודה?

וכן לגבי פירושו השני, שזוהי מלתא דאגדתא. א״כ למה הגמרא אומרת ׳מלתא דבדיחותא׳, שתגיד במפורש ׳מלתא דאגדתא׳.

והרי ישנן דוגמאות לכך.

כגון החידוש שאמרנו מקודם [בתחילת השיעור], שהאדם בביתו לפעמים יהיה ׳נרדם׳, שלא יעיר לאשתו הערות, שיעשה עצמו כביכול לא ראה. ׳תרדמה׳. לא ראיתי, לא שמתי לב. שותק.

אפילו שהדבר נכון לאמיתה של תורה, בבחינת הלכה למעשה, כדמוכח מהתולדות יצחק והמעם לועז שכתבו זאת בפשיטות. אבל הרעיון משמח ומעורר את השומעים לחיֵיך.

אם מחפשים, לא חסר. בספר נחלת יוסף, הביא בסוף פרפראות. חושבני כי אפי׳ ישנם כמה ספרים מיוחדים על זה, כגון שיחת חולין של תלמידי חכמים. כל מיני ספרים, עם כל מיני הברקות וחידושים. דברים שהם דברי תורה, לא שטיות, לא דברים בטלים, רק שיש בהם תועלת, לגבי כל מיני דברים שיוצאים מהם. סיפורים על הגר״י אייבשיץ והמלבי״ם וכיוצא בהם, שהשיבו לכומרים ול׳מסכִּילים׳ דברים חריפים ונוקבים, תשובות שנונות, שהותירו אותם פעורי־פה. ודע מה שתשיב.

בסוף ספר נחלת יוסף, להר״ר שמואל ישועה עדני, הביא באות כ״ח מעשה, באחד הרבנים שהלך בלילה בעיר אסטנבול, ומולו באו קבוצה של אפיקורוסים אשר שאלו אותו, איך הרב הולך יחידי בלילה? הרי חז״ל אמרו [בבא בתרא דף ח׳ ע״א], תלמיד חכם לא יצא יחידי בלילה, מפני המזיקים?

ענה להם, ׳המזיקים׳ של איסטנבול, לא יחזיקו אותי ׳תלמיד חכם׳...

דברים מהסוג הזה.

וכן שם באות ל״ה, לגבי דרשן, רב אחד חשוב, שהגיע לאיזו עיר של אנשים קלי דעת, וביקשו ממנו שידרוש להם דרשה, לפני תפילת ערבית. ככה הם אמרו לו, אך ורק ׳לַפָּנים׳. אבל בצד הם אמרו לש״צ, תתכונן, ומתי שאותו רב יתחיל לדרוש, תתחיל אתה מיד ׳והוא רחום׳... בכדי שההוא לא יוכל לדרוש.

כאשר אותו דרשן ניגש אל הבמה, פתאום הש״צ צועק והוא רחום, וכל הקהל התלווה אליו. אמר להם אותו דרשן, חכו. אומַר לכם רק דבר קטן, בחצי דקה. הם שתקו. ואז הוא אמר להם, שלפני כן כתוב [תהלים ע״ח, ל״ו– ל״ח. הרב אומר

בניגון תהלים] **וַיַּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ. וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ. כעת תמשיכו, וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ.**

ככה הוא נתן להם תוכחת מוסר מחוכמת.

הערה מהקהל: אבל יש ראיה לדברי הפנ"י מהגמ' בעירובין דף כט. **אמר רבא, הריני כבן עזאי בשוקי טבריא.** ופירש רש"י, **יומא בדיחא הוה ליה לרבא. ואמר להו לתלמידיו, השתא צילי דעתאי, והריני מזומן להשיב בחריפות לכל מי שישאלני, כבן עזאי שהיה דורש בשוקי טבריא, ולא היה בימיו עוקר הרים כמותו.** ואז שאל את רבא ההוא מרבנן, תפוחים בכמה? וענה לו רבא, וכי מערבין בתפוחים? וכו'. והתוספות שם לעיל מינה בדף כז: שלהי ד"ה מאן, כתבו כי **לחדודי הוא דעבד.**

תשובת מרן שליט"א: יפה אמרת. דהיינו זאת ראיה לפירוש הראשון שכתב הפנ"י, ולא מהגמ' אלא מרש"י. אמנם גם רש"י לא כתב שזאת מלתא דבדיחותא, רק שזה היה יומא דבדיחא. ויש מקום לדון.

בשו"ת שיח יצחק וייס ח"א סי' תל"ז דף שפ"א כתב, **לענ"ד כדברי הפנ"י כן הוא, שכמו זר הוא לומר שאמר להם מילי דבדיחותא ממש, דהרי כל מילי דמר היינו רבה עביד כרב, כבמס' זו [דף כ"ב ע"א וסוכה דף כ"ו ע"ב] שגם במיעוט שינה נהג כרב, ורב לא שח שיחה בטלה מימיו, עיין רמב"ם [פרק ב' מדעות הלכה ד'], ועיין בפי' י' מילין דחסידותא דרב [להגרג"ה ז"ל בדף ס"ו אות י"ב]. וכיון שנהג אחריו, ממילא שלא הוה מילתא דבדיחותא כמשמעו. ואמרתי שנרמז בגמ' שגם בשיחותיו היה נזהר כרב, היינו דאמר אביי כל מילי דמר הוה עביד כרב, והבן** עכ"ל.

ואין מזה עכ"פ סתירה לדברינו, רק לאפוקי מדברים בטלים ממש.

הערה מהקהל: מדברי הרב משמע כי מלתא דבדיחותא, דהיינו דבר מצחיק, כמו המובן של בדיחה בזמנינו. אבל לכאורה היינו כל דבר המשמח, כמו בשאר מקומות, כגון בברכות דף ל' סוף ע"ב קא בדח טובא יעו"ש, ובערוך ע' בדח. וכן מובן מכללות הסוגיא בשבת ובפסחים שם. מה שאין כן צחוק, שבארמית הוא חוכא כידוע.

תשובת מרן שליט"א: כנראה שני הדברים נכונים. וכך משמע מלשון הארחות צדיקים שהבאנו למעלה, שהביא מהגמ' תענית כי לגבי איש עצב כתב שהם היו משמחים אותו, משא"כ אח"כ לגבי שנים שמתקוטטים, שינה וכתב שהיו אומרים להם 'מילי דבדיחותא', עד שהיו עושים שלום ביניהם, ודוק. אמנם בגמ' לפנינו שם אין לשון זה, רק כך כתוב, תרי דאית להו תיגרא, טרחינן ועבדינן להו שלמא.

*

מפליא שרבי' יהונתן איבשיץ זצ"ל אוחז, כי הדבר הוא כפישוטו, לפתוח בדברים בטלים.

כך הוא כותב בספרו תפארת יהונתן [פרשת ראה, דף קל"ב ע"ב] וז"ל, **לפי קדושת ישראל, אסור להם לשוח שיחת חולין כלל. אבל באמת, מפני מה תיקנו לשוח מילתא דבדיחותא, קודם הלימוד. רק דאיתא, דבכל המצוות תיקנו חכמים ליתן חלק לס"א** – לסטרא אָחֳרָא – **שלא יקטרג על ישראל.**

תשמעו איזו חריפות.

מישהו אחר אולי היה עושה מכך 'מלתא דבדיחותא' לפני השיעור, להגיד את הפירוש הזה...

ולכך בתפילין תיקנו שיהיו השערות מגולין קצת.

כמו כן – דרך אגב – בציציות עושים קשר בסוף החוטים, בכדי שלא תיפרם השזירה, יש אומרים שהסיבה היא ג"כ בכדי לתת חלק לסטרא אחרא.

לפי זה, כיום שישנם העושים שם דבק, אולי מפני שהם חושבים כי הקשר הוא נאה פחות, או כדי להקל הטורח מעליהם בעשיית קשרים, אינני יודע, אולי בדבק הזה נדבק סטרא אחרא...

יותר טוב לעשות קשר.

שאלה מהקהל: בשיעור לפני כמה שנים, הרב אמר חידוש זה, שהקשר בסוף הציציות כדי לתת חלק לסט"א, בשם מהר"ח סנואני?

תשובת מרן שליט"א: נכון. כי ראיתי שכך כתבו בשמו. אבל עכשיו סתמתי, בגלל ששמעתי

אח"כ כי הוא איננו המקור, אלא כנראה הוא מחכמי המקובלים שהיו לפניו בתימן.

ובהמשך הוא – הגר"י איבשיץ – אומר כך, **והנה, בלימוד אין לס"א חלק בה כלל, לכך תיקנו לומר איזה מילתא דבדיחותא קודם הלימוד.** כך הוא אומר.

כך גם מביאים [הובא בקיצור ב'ילקוט ביאורים' שבתל' בבלי מתיבתא בהערות, ולפני כן הועתק בשלמותו בס' דף על הדף, על מסכת שבת שם דף ל:] מהספר תניא פרק ז'. זהו דבר מעניין, שהוא – הרש"ז מלאדי – ג"כ אוחז כך, שכן כתב בזה"ל, **האוכל בשרא שַמִינא דתורא, ושותה יין המבושם, להרחיב דעתו לה' ולתורתו וכו', או כדי לקיים מצות עונג שבת ויו"ט, אזי נתברר וכו' ועולה לה' כעולה וכקרבן.**

וכן האומר מילי דבדיחותא לפקח דעתו, ולשמח לבו לה' ולתורתו ועבודתו שצריכים להיות בשמחה, וכמו שעשה רבא לתלמידיו שאמר לפניהם מילתא דבדיחותא תחילה ובדחי רבנן עכ"ל.

מבואר דס"ל דהאיי מילי בדיחותא לא היה בד"ת, ואעפ"כ שרי, ואפי' מצוה איכא בזה ודו"ק.

אכן קשה לקבל זאת, כמו שכתבו כבר שם. אבל צריכים לדעת בכל אופן שישנה שיטה כזאת.

*

ישנם כאלה האומרים פירוש אחר בכלל, מהו העניין להגיד מלתא דבדיחותא לפני הלימוד?

נראה פשוט כי זאת סיבה אחרת, חוץ מלפקח ע"י השמחה את הלב. בודאי שכאשר האדם לומד מתוך שמחה, הדבר מועיל לו להבנה, וגם לזכרון. כך כותב התפארת ישראל במסכת אבות, בכלל דברים נוספים שמועילים לזכרון הכתובים שם בבועז פרק ראשון משנה ט"ז. מה שלומדים בשמחה, זוכרים. וגם, נפתח לו ההבנה. משא"כ כאשר האדם עצוב, או רציני מדאי.

אלא ישנו טעם נוסף. זהו פירוש מזוית אחרת, סגנון חסידי הבעש"ט זיע"א.

כאשר יצה"ר רואה שלומדים תורה, הוא מחפש תמיד להפריע. **צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק, וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ** [תהלים ל"ז, ל"ב]. א"כ מה עושים? איך להטעות את יצה"ר?

אומרים בדיחה. מראים בזה ליצה"ר, שכביכול פה מתבדחים, כאן לא לומדים, א"כ אתה מיותר, יכול ללכת...

ואז היצה"ר אכן הולך לדרכו.

כך מובא בהגדה של פסח שארית מנחם [דף קנ"א], **'פיה פתחה בחכמה, ותורת חסד על לשונה'. עפ"י מאמרם ז"ל [שבת דף ל:] כי הא דרבה מקמא דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, לבסוף יתב באימתא ופתח בשמעתא.**

ואמרו הטעם, כדי להטעות היצה"ר, שיחשוב שמתבדחין שמה, ואל יפריע להם בלימוד התוה"ק [עי' תורת חיים פרשת ויצא עה"פ כי נכסוף נכספת] וכו'.

הסתכלתי בספר תורת חיים בפנים, והנה הוא לא אומר זאת במפורש, אבל היסוד והרעיון נמצא בדבריו שם.

הוא כותב בזה"ל, 'כי נכסוף נכספת וגו'. כי ידוע, שהמדות רעות ח"ו נקראים אלהים אחרים. ותֶכֶף כשרוצה אדם לעשות מצוה או תורה או תפילה, תכף לפתח חטאת וגו', ובאים לאדם גאות או שקר.

ואל יעמוד אדם דוקא עם היצר הרע נגדו, רק שיגנוב דעתו בזה, כמו ילמוד אדם שלא לשמה, ומתוך שלא לשמה [בא לשמה]. כי התחלת המצוה או תורה או תפילה, צריך להיות כמו שלא לשמה, וזה גניבת אלהים אחרים. ובתוך התורה או התפילה, תכף יעשה רצון בוראו, בלי שום פנייה חס ושלום וכו'.

אם האדם מתכוון ללמוד או להתפלל, בא היצר הרע מיד. 'לפתח חטאת רובץ'. כי הוא מחכה רק להפיל אותו, או עכ"פ כמה שאפשר להוריד ולהנמיך את ערך המצוה. מכניס לו בלב גאוה, או שקרים וכד'. וכעת, אם האדם יילחם עם היצה"ר, זאת תהיה בעיא. א"כ מה צריכים לעשות?

הרעיון הוא, לגנוב את דעתו. כגון, אם האדם החליט להיות צדיק וללמוד תורה לשמה, ובא היצה"ר ומכניס לו כל מיני מחשבות, אומר אותו אדם ליצה"ר, אתה יודע מה? אני לומד לא

לשמה. וכאשר שומע זאת היצה"ר, הוא אומר, א"כ אין בעיא, אפשר ללכת. ואחרי חמש דקות, מעכשיו אותו אדם מתחיל ללמוד תורה לשמה, כבר אין את היצר הרע. חלף הלך לו.

ברם, לכאורה ישנה כאן קושיא. יצה"ר רואה את ה'פטנט' הזה, יום יומיים ושלושה, ולבסוף הוא נוכח לדעת, כי אותו אדם כן לומד תורה לשמה. א"כ מה יהיה?

התירוץ הוא, שהיצה"ר שכחן, כמו שכבר אמרנו בעבר [בשיעור וילך התשפ"ג, חיי שרה וויצא התשפ"ד, וילך – שבת שובה התשפ"ו].

צריכים לדעת גם את הנקודה הזאת, יש לנו נשק לדעת את טבע האויב שלנו ותכונותיו.

בגמרא בקידושין [דף ל' ע"ב] כתוב, **אם פגע בך מנוול זה, משכהו לבית המדרש. אם אבן הוא, נימוח. ואם ברזל הוא, מתפוצץ** וכו'. שואלים, וכי בבית המדרש אין יצר הרע? האם בבית המדרש אכן הכל 'חלק'? כל אדם שנמצא בתוך ביהמ"ד הוא ככה ממש צדיק, אין לו שום נסיונות?

ומתרצים כי התשובה היא, זה לא שאין יצר הרע, אבל הוא כבר לו 'מנוול'. מנוול יש רק מחוץ לבית המדרש, בביהמ"ד הוא כבר לא מנוול, אפשר להתמודד אתו.

שאלה מהקהל: אבל ממה שאחז"ל משביעו רעב, מרעיבו שבע [סנהדרין דף קז.] משמע שאין לתת ליצה"ר כלום?

תשובת מרן שליט"א: שאני התם שהמדובר על תאווה. ועוד, שם אתו לאפוקי מטעות, שאם ישביעו את היצר יירגע, כמו שחשב דוד המלך ע"ה בטעות, כיון שחשב אכן ליהנות. אבל כאן הכוונה מראש היא רק להטעות את היצר.

שתי סיבות שכתב מהר"ם אלמושנינו בספרו מאמץ כח, מדוע עושים את הנישואין בפרהסיא ובקול רעש גדול, וארבעה דברים שהאשה עושה בבית ומזכה בכך את בעלה. תשובות לשואל לגבי מה שביאר מרן שליט"א [בשיעור פרשת עקב התשפ"ד בשל"ה] בדברי ס' מאמץ כח.

בספר מְאַמֵּץ כֹּחַ, למהר"ר משה אלמושנינו, מרבני שאלוניקי, יש דרוש מיוחד לחתונה, והוא מקדים לשאול [הדרש השלישי, דף כ"א ע"ב] שאלה מעניינת. למה עושים שמחה של חתונה ברב עם, בפרהסיא, בקולי קולות?

והוא אומר, כי את השאלה הזאת שאלו הרבה תלמידי חכמים. הם אמרו, ההיפך, היה צריך להצניע זאת. נישואין זה לא דבר שצריכים לפרסמו.

עוד מעט נבין יותר טוב את השאלה.

כבר דיברנו על כך לפני כמה זמן [מוצש"ק עקב התשפ"ה], וברצוני להביא בפניכם כעת ביתר הרחבה את דבריו, ולדון בנושא. הוא כותב שתי סיבות, שני תירוצים, למה הדבר נעשה ברעש גדול. שהרי לכאורה – כך הוא טוען – כל עניין הנישואין הוא לקיום המין, א"כ זהו דבר שצריך להיות באופן צנוע.

וזה לשונו שם, **אחר השקפה הצרופה בבחינה נאמנה, מצאתי ראיתי שתי סיבות חזקות לפרסם הדבר. והיות השמחה בו נאה ומשובחת, על כן אמרתי גמרתי שהקריאה בהתאסף ראשי עם יחד אל הזיווגים האלה, היא דבר קדוש ונאה ומתקבל.**

נכון שמטרת הנישואין היא לקיים מצות פו"ר, וזהו קיום העולם. אבל לא רק בשביל זה. ישנן עוד סיבות. שתי סיבות נוספות, כדלקמן.

הסיבה הראשונה, היא להיות הזיווג לא לבד סבת קיום המין, רק גם קיום האיש וסיבת שלמותו והשארות נפשו העולה היא למעלה, להיות שהאשה ההגונה תהיה לו עזר גדול להשגת השלמות. וכמאמר רז"ל על הפסוק אעשה לו עזר כנגדו, זכה – עזר, לא זכה – כנגדו וכו'. **וזולת זה, הנה בהיות האשה עושה בתוך ביתה הדברים הראויים והצריכים בתוך הבית, תמָנע מהאיש השלם טרדת בקשת צרכיו בתוך הבית, כי רבה היא על האדם, ויהיה לבו פנוי להשגת השלמות.**

דבר ראשון, זהו אינו רק בעבור קיום המין, שיעמידו תולדות ויתקיים העולם. אלא קיום האיש, זוהי סיבת השלמות. כי האדם לבדו, אינו יכול להסתדר בלי אשה שתעזור לו, הוא צריך 'עזר כנגדו'. היא עושה את כל מה שצריך בבית, ועי"ז הוא לא טרוד.

והנה רז"ל בבראשית רבה ביארו התועלות הגדולות הנמשכות מחברת האשה החשובה,

כשתמנע מהאדם טהרת השכל והגוף כנזכר, וזה לשונו, 'ויביאה האהלה שרה אמו וגו' – הדבר מובא בפרשתנו, חיי שרה, פרשת השבוע שלפנינו, כי יצחק אבינו ראה את רבקה, 'והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אמיה' כתרגומו. זהו שידוך מוצלח מאד – כל הימים שהיתה שרה קיימת, היה ענן קשור על פתח אהלה. וכיון שמתה, פסק אותו הענן. וכיון שבאת רבקה, חזר אותו ענן. כל הימים שהיתה שרה קיימת, היו דלתות פתוחות לרווחה. וכיון שמתה שרה, פסקה אותה רְוָחה. וכיון שבאת רבקה, חזרה אותה רוחה. כל הימים שהיתה שרה קיימת, היתה ברכה מושלכת בעיסה. וכיון שמתה שרה, פסקה אותה ברכה. כיון שבאת רבקה, חזרה. כל הימים שהיתה שרה קיימת, היה נר דלוק מלילי שבת ועד לילי שבת. וכיון שמתה, פסק אותו הנר. וכיון שבאת רבקה, חזר. וכיון שראה אותה שהיתה עושה כמעשה אמו, מיד ויביאה יצחק האהלה, עד כאן לשונו.

והנה כוונתם ז"ל אצלי היא, לרמוז שארבעה דברים שהם צריכים מאד לקיום הבית, ועסקי וצרכי האדם, תמְנע האשה אותם מבעלה. שניים מהם, תלויים בטרדת הלב. ושניים מהם, בטרדת הגוף, שהם תלויים במעשה חיצוני.

מהר"ר משה אלמושנינו מביא ארבעה דברים, שכאשר האשה עוסקת בהם, היא מזכה את בעלה. הוא מאריך שם על כך, אקרא בפניכם רק 'ראשי פרקים', וכדאי שהעורך ידפיס את הכל, כי ישנה בכך תועלת.

והנה הדבר הראשון, התלוי בלב ובמחשבה, הוא שמירת הנכסים, שישתמרו בתוך הבית. אשר בהיות האשה ההגונה 'כל כבודה בת מלך פנימה' בתוך ביתה, היא תשמור כל מה שבבית. אך אם אין אשה הגונה בבית, ואין לב בעלה בטוח בה, לא יִשמרו הנכסים כראוי, ויהיה הוא נטרד מאד במחשבתו בשמירת נכסיו. והוא הנריצה לשלמה ע"ה באמרו 'בטח בה לב בעלה, ושלל לא יחסר' וגו'. והוא מבואר בעצמו, ונרמז ג"כ בחלוקה הראשונה מהמדרש הנזכר, באמרו 'כל הימים שהיתה שרה קיימת, היה ענן קשור בפתח אהלה', לרמוז על שמירת האהל. כי בסגירת הפתח כראוי, היה נשמר כל מה שבתוך האהל. ואמר שגם רבקה היתה שלמה בחלק הזה.

אם האיש הולך לבית המדרש, מי ישמור על הבית? ועל כל הנכסים? הוא יהיה טרוד. **בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ, וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר** [משלי ל"א, י"א]. ענן קשור בפתח אהלה, מה זה ענן? שומר. סוגר את הפתח, הכל שמור.

שאלה מהקהל: היום יש מנעול, נועלים את הדלת וזהו.

תגובת מרן שליט"א: ולהם לא היה מנעול? וכי אי אפשר לפרוץ את המנעול? בכל הדורות, היה מנעול. וכי לא מוזכר מנעול, בספר שיר השירים? **קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי** וגו' **כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל** [שיר השירים ה', ה'].

בודאי שיש מנעול, אבל הגנבים יודעים להיכנס מן החלונות, ומכל הפתחים. ואפילו לפרוץ מנעולים. משא"כ כאשר ישנו מישהו בבית, שהם מפחדים.

הדבר הב', אשר הוא גם כן תלוי במחשבה, הלא הוא ההשגחה הצריכה להמציא כל הצריך בתוך הבית, לתת לכל אחד חֻקּוֹ. שתחקור על כל הצריך בכל השבוע, ותגד לבעלה מראשית השבוע ועד אחריתו, והוא לא יצטרך להיות נטרד לעיין ולהשגיח במה שצריך בתוך ביתו. דהיינו, היא תשגיח על כל מה שצריך. היא אומרת לבעלה בתחילת השבוע, מה צריך השבוע לקנות כך וכך.

רק יתן המעות לכל מה שתסדר, ותשאל לו אשתו לכל הצריך, אחר ההשגחה והחקירה היקרה הראויה. והוא הדבר הנרמז בחלוקה השנית, באמרו 'שהיה נר דלוק מערב שבת לערב שבת', שהוא כנוי אל ההשגחה והראִיה השכלית.

זהו הפירוש 'נר דלוק מערב שבת עד ערב שבת', דהיינו זהו כינוי לראייה שכלית, 'נר דלוק' זה אור, פירושו שהיא יודעת מה צריך, עושה רשימות, מסכמת ומגישה לבעלה, הנה כך וכך צריך, כל מה שחסר. בלעדיה, הוא לא היה מצליח לעשות את כל הדברים הנצרכים.

הדבר הג', והוא אצל הפועל החיצוני כאמור, הוא נתינת וחילוק המאכל והמשתה והמלבוש לכל אחד מבני הבית, לתת לכל אחד הראוי לו,

בלי תוספת ומגרעת. שראוי שהאשה המנהגת הבית, תתן לכל אחד מהבנים ומהמשרתים לחם חקו. והוא הנרמז בחלוקה הג', באמרו ש'כל זמן שהיתה שרה קיימת, היו דלתות האהל פתוחות לרוחה וכו'', לרמוז שהיתה הרוחה מצויה בתוך הבית בכל הצריך לכל אחד מבני הבית, אנשים ונשים וטף, לתת לכל אחד די מחסור אשר יחסר לו. והוא השבח ששיבח שלמה המלך עליו השלום האשה החשובה, באמרו ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה וגו'.

דהיינו, בבית הכל מסודר. כל אחד מקבל את מה שמגיע לו, כי ישנו מישהו שדואג לתת לכולם בשוה, שלא יהיו טענות ומענות.

הדבר הד', והוא גם כן אצל הפעולות, הנה הוא לעשות מציאות המלאכות הנערכות בבית לכל מאכל אשר יאכל, והם האפייה והבישול, ובכל שאר הדברים הצריכים להיעשות לקיום הנהגת הבית כראוי. מי יאפה, ומי יבשל. מי ינקה, ומי יכבס?

וְכָלַל אותם בעל המאמר הזה בעיסה, להיות הלחם עיקר יקר כל מאכל אשר יֵאכל בתוך הבית. 'עיסה' זהו הדבר העיקרי, אבל זה כולל את כל ענייני האכילה שבבית.

על כן אמר, שכל הימים שהיתה שרה קיימת, היתה ברכה מצויה בעיסה, לרמוז שלא היה חסר מכל צרכי האכילה דבר, מבלי שיצטרך הבעל לעשות דבר, כי הכל היה מתוקן לסעודה.

ונמצא מתוך דברי חז"ל אלה, שבהיות האדם פנוי מכל העסקים האלה התלויים במחשבה ובמעשה, יהיה מוכן בהכנה שלמה לעסוק בתורה, ובכל דרכי שלמות נפשו וכו'.

כך הוא מפרש, את ארבעת הדברים האלה.

*

לפני שאמשיך, נראה וניכר שהמחבר הוא היה מתפלסף. וזה גם בשאר מקומות בספרו זה, ושאר חיבוריו. דהיינו מפרש את מאמרי חז"ל בדרך הגיונית, ומבחינה מסויימת היא נחשבת לנו שטחית, באופן הפשוט. אלו אינם הפירושים המקובלים. לנו מוזר להגיד כי זהו הפירוש, 'נר דלוק מע"ש לע"ש'. הרי רואים כי זהו נס, נר דלוק מע"ש לע"ש. לנו הדבר אומר, השראת שכינה בבית. אבל הוא אומר, כי בשכל היא רואה. זהו פירוש פילסופי. כך שיטת הפילסופים, שהוא נמשך אחריהם. לא זו דרכנו.

למשל, המעיין בספר מעם לועז [דף תק"ו], יראה כאשר הוא מביא את המאמר הזה, שהוא מפרש אותו כפי הפירוש המקובל אצל שלומי אמוני ישראל, בעניין המדרגות הרוחניות והגבוהות של שרה אמנו.

המעם לועז כותב כך, דעו, כי היו לשרה, ארבע מעלות.

המעלה הראשונה, שכל ימי חייה היה ענן קשור בפתח אהלה, משום כבודה.

זה לא כפי שהסביר מהר"ם אלמושנינו. 'ענן קשור' זה כפי שכתוב לגבי משה רבינו, הענן שהיה באהל מועד. שרה אמנו היתה נביאה, 'סוכה ברוח הקודש', לכן נקרא שמה יסכה, כידוע.

המעלה השנייה, שהיתה הברכה שרויה בבית. פה המעם לועז מפרש כפישוטו.

שלא היתה שרה כשאר הנשים, שלא איכפת להם הוצאות הבית, ואינן חושבות לחסוך, אלא כל מטרתן לבזבז כספי בעליהן כדי לעשות חפצן.

המעלה השלישית, שהנר היה נשאר דולק מערב שבת לערב שבת, והיתה שרויה אהבה ושלום בינה לבין בעלה, ומעולם לא עברה מחלוקת ביניהם.

המעלה הרביעית, תמיד היו הפתחים פתוחים לרווחה, כי נתנה הרבה צדקה לעניים. כשנפטרה שרה, נסתלקו כל אותם המעלות. אבל עכשיו, משבאה רבקה לבית, חזרו למקומם כפי שהיו בתחילה. וכן השתדלה ללוש העיסה בעודה טהורה, כמו אמו, ואהב אותה מאד.

ובודאי ישנם בזה עוד דברים רבים, המתאימים לפי המדרגות של שרה אמנו. שהרי אפילו אברהם אבינו, היה 'טפל לה בנביאות'.

המעיין יראה איך למשל מהר"ל בגור אריה פ' חיי שרה [דף תט"ו תט"ז], העמיק בכוונת דברי

חז"ל בנ"ד, וביאר כי הענן הקשור על האהל, היא שכינת הכבוד יתברך, וזהו לכבוד הקדושה והטהרה של שרה אמנו וכו'. וכתב עוד כי אלו ארבעת הדברים שאחז"ל, הם נפלאים ומורים על מעלת שרה שהיתה מתברכת בכל הברכות וכו' יעוש"ב.

הדרך והשיטה, כרחוק מזרח ממערב.

ובפירוש יפה תואר על מדרש רבה למהר"ש יפה כתב בין השאר, יש לעיין מה טעם היו בהן ארבע מעלות אלו מזולתן, כי הלא דבר הוא בודאי. ומוהר"ר שמואל סבע ז"ל אמר, שהן ארבע מעלות הראויות לנשים. הא' שתהיין בעלות שכל, שלא כדרך רוב הנשים שדעתן קלה, ועל זה אמר 'ענן קשור' וכו'. שאין צ"ל היותה משכלת בעניינים הגופניים, אלא גם בעניין הנבואה נתעלתה בשכלה, כמ"ש בשמו"ר [פ"א] שאברהם טפל לשרה בנביאות, והענן הוא ענן שכינה ונבואה, על דרך [שמות י"ט, ט'] הנה אנכי בא אליך בעב הענן. והב' שתהיין טובות עין, שלא כרוב הנשים שעיניהן צרה באורחים, ועל זה אמר 'דלתות פתוחות לרווחה', על דרך [אבות פרק א' משנה ה'] יהי ביתך פתוח לרווחה. והג' שתהיין משגיחות במעשיהן ומשמרות נכסי בעליהן מאד, וכמה שאמר הכתוב [משלי ל"א, י"ד] ממרחק תביא לחמה, צופיה הליכות ביתה. וכמ"ש ז"ל [יבמות דף ס"ג ע"א] עזר כנגדו [בראשית ב' י"ח], אדם מביא חטין וכו'. ומתקנות עזרא שתהיה אשה משכמת ואופה [ב"ק דף פ"ב ע"א], ולא כרוב נשים האומרות הב הב הביאה ונשתה, ואינן משגיחות בהפסד הבית. ועל זה אמר 'ברכה מושלכת בעיסה'. והד' שתהיין בעלות שלוה, שלא כרוב נשים שהן מוכנות תמיד לריב ומצה, ואין מקבלות פיוס, כדאיתא בפרק המפלת [נדה דף ל"א ע"ב], ועל זה אמר 'נר דלוק'. על דרך שאמרו בפרק ב' דשבת [דף כ"ג ע"ב] נר חנוכה ונר שבת, נר שבת קודם מפני שלום הבית. והנכון בעיני שרמזו ארבע מעלות אלו לשלש מצוות המוטלות על הנשים, והן נדה, וחלה, והדלקת הנר וכו' יעוש"ב.

אבל, לא משנה. הנני אומר רק את המהלך של מהר"ם אלמושנינו, לפי מה שהוא מסביר, כפי שיטתו ודרכו. לפחות בדרגות שלנו, זה טוב. רק שכלפי שרה אמנו, נראה במחכת"ה כי הוא קצת 'מצמצם' אותה, כלומר את המושגים, לפרש שהדברים הם פשוטים. אבל לנו, זה כן שייך. לדרגות נמוכות כמותנו, הדבר יכול להיות.

העיקר בכל אופן, מה שברצונו להגיד הוא, שעל ידי האשה, הבעל מצליח מבחינה רוחנית. א"כ זהו אינו רק עניין של קיום המין, דהיינו המשכיות קיום בנ"א בעולם, לא רק עניין של פו"ר, אלא שהאשה משלימה את כל החסרונות שלו, והוא יכול לעסוק בתורה ובמצוות, לעלות ולהתעלות. היא משלימה את כל ענייני העוה"ז, והוא יכול לעסוק בכל ענייני העוה"ב.

הלכך, בשביל זה, עושים את החתונה ברעש גדול, כי אותו אדם – החתן – זכה כעת להגיע למצב כזה, שיהיה לו מי שתקיים ותפעל, תשלים את החסר, לעלייה ולהצלחה הרוחנית שלו. הדרך שלו סלולה.

זאת סיבה אחת, שכתב בס' מאמץ כח.

הסיבה השנית, היא מצד הבנים הנולדים מהם, והיא גם כן סיבה עצמית. כי על כן אמרו רז"ל, שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על המשפחות המיוחסות שבישראל. ובהיות קיום והעמדת העולם, היות שכינתו יתברך בישראל, כמאמר הנביא 'צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל', שהכוונה לומר, שראוי שתגל יעקב ישמח ישראל על היות ה' יתברך שהוא גדול ונורא בקרבו, והוא היותו משרה שכינתו בו כאמור.

על כן יראה באמת, שכל המזדווג באשה הגונה, וממשפחה ראויה ומיוחסת, הנה היא סיבת היות הבנים מיוחסים, ונמצא שהוא סיבה עצמית בזה שתשרה שכינתו בישראל מצד בניו המיוחסים.

וזאת היתה עיקר יקר כוונתם ז"ל באמרם 'לעולם ימסור אדם כל מה שיש לו, וישׂ[י]א את בתו לתלמיד חכם'. וכן אומרים, שימכור כל מה שיש לו, וישא בת תלמיד חכם. שהכוונה בשניהם, שישתדל בכל עוז להמציא בנים מיוחסים בעולם, כדי שיהיה סיבה שתשרה שכינתו ה' יתברך בתחתונים וכו'.

ובהמשך הוא אומר, ומכל הנאמר תִּגְלֶה וְתֵרָאה היות הקריאה – דהיינו הזמנת הקרואים – **אל**

הזיווג ראויה והגונה באמת, אחַר שהוא הכנה וסיבה חזקה להשגת השלמות האחרון כאמור.

ואח"כ הוא כותב, **אשר על כן ראיתי ונתון אל לבי לבאר הפעם באר היטב, את המזמור אשר נהגו לאמרו בחופות חתנים** וכו'. זהו המזמור למנצח על שושנים וגו'. להסביר את הקשר, למרות שהמזמור לא מדבר על חתן ממש. הוא מאריך שם, דרוש שלם, להסביר את העניין הזה, כיד ה' הטובה עליו.

*

את הדברים דלעיל, אמרתי בעזרת הי"ת וישועתו בסגנון אחר ובקצרה, בשיעור פרשת עקב, בשנה שעברה. ואז ידידנו הרב יואל צובירי הי"ו, מעיר רמת השרון, כתב אלי בזה"ל, **בס"ד. אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו "כח ואומץ" ואוריתא יחולו על ראש צדיק.**

לכבוד מורינו ורבינו הרה"ג רבי יצחק רצאבי שליט"א.

בשיעור מוצאי שבת קודש עקב, הביא כת"ר את דברי מהר"ם אלמושנינו בספרו 'מאמץ כח'. ומורינו הרב התחיל השיעור כך, כי כל יודעי דעת מתפלאים למה לעשות הנישואין בפרהסיא? עדיף שהנישואין יהיו בצניעות. ומהו העניין לעשות זאת בשמחה ובשירים בתוף ובכינור בקול רעש גדול בקולי קולות ובהתאסף ראשי עם.

רציתי להבין.

מתחילת דברי הרב נשמע שמהר"ם אלמושנינו מתלונן על מנהג העם שעושים חתונה ונישואין בשירים ובקול רעש. אולם, כשאני מעיין בס' מאמץ כח אני רואה ומבין מדבריו שכל התלונה והתימה שלו היא על המנהג שהתפשט לקרא אנשים ונשים בזמן 'הזיווגים' בשמחה ובטוב לבב, והרי זה דבר מגונה.

דהיינו, לדברי השואל רואים כי לא זאת הנקודה שעליה הוא עומד.

ואין לומר שהוא מתכוון, לעצם החתונה שעושים ברעש גדול. והראיה מהמשך דבריו שכתב, בהיות התחברות האיש והאשה דבר מגונה, אשר בו נשתתף עם שאר הבעלי חיים הבלתי מדברים וכו', **והיה ראוי לעשות הדבר בצניעות חדר בחדר בהחבא** וכו'. **ומשמע ברור שזהו כוונתו שמזמינים האנשים והנשים בזמן הזיווגים.**

זהו דבר אחד.

ב' דבר נוסף. **כתב מהר"ם אלמושנינו, נתפשט המנהג בכל 'גלילות ישראל'.** כך מובא בספר מאמץ כח, ב'דרוש שלישי'.

וכת"ר העיר, אינני חושב כי הגויים אינם עושים זאת גם כן בקול רעש, אבל על גויים לא שואלים שאלות.

תמהתי בשיעור אז, מדוע הוא מדבר רק על ישראל? וכי הגויים לא עושים חתונות ברעש גדול? וכי הם עושים זאת בשקט? הרי גדולה מזו, הערבים [הישמעאלים] עושים עם יריות, ומרעישים את העולם. הם פראים. למה השאלה שלו, היא רק עלינו?

ואמרתי, כך הסברתי אז בשיעור, כי הוא לא התכוון בדוקא, שזהו המנהג בעם ישראל, אלא שעל הגויים לא שואלים שאלות, להסביר אותם. הם עושים מה שמתחשק להם. ברם עלינו, ישנה שאלה.

על כך הוא טוען, ורציתי לציין, שיש עוד בספר מאמץ כח דרוש שנקרא "יד לחתן" דף ע"ז, ביום חתונת ה' שלמה טרפון. ושם מובא למה זה נהגו 'קדמונינו' לקרא אנשים הנגשים אל ה' רבים ונכבדים בזמן הזיווגים והחופות חתנים וכו'.

בספר מאמץ כח, מהדורת אהבת שלום, הביאו אחר "כך מכת"י את אותה הדרשה, אבל בסגנון אחר. שם כתוב, מי היה החתן, שלכבודו הוא דרש את כל הדרש הזה, ושם הדברים מובאים בסגנון אחר. ישנם הרבה שינויים. ושם הוא כותב, 'נהגו קדמונינו'. א"כ לכאורה הדבר סותר את מה שהסברנו, כי משמע שאכן המדובר דוקא בישראל, ולא בגויים.

ג' דבר שלישי.

ולסיום, איך מיישב מהר"ם אלמושנינו את התמיהה. הביא שתי סיבות. סיבה ראשונה, שהאשה היא זאת שמביאה אותו אל השלמות, ע"י שהיא מונעת ממנו את כל צרכי הבית, וליבו פנוי להשגת השלמות. סיבה שנייה, כשהאשה טובה וכו' **הילדים יוצאים טובים.**

ומה שאני לא מבין, והרב יסביר לי. איך סיבות אלו שכתב, מיישבות את השאלה שלו מדוע מזמינים אנשים ונשים בזמן הזיווגים. וכי זה מה שגורם לאשה שתביא את בעלה לשלמות, או לילדים טובים. צ"ע.

מחכה לתשובת הרב.

בברכת התורה, יואל צובירי ס"ט, רמת השרון.

טוב שהוא שאל את השאלות הללו, כדי לחדד לברר וללבן את הדברים.

אבל בעצם, השאלה השלישית שלו, היא מתרצת את השאלה הראשונה. הוא מבין, כי מה שכתוב 'זיווגים', הכוונה כפישוטו, כביכול בזמן היחוד של־חתן והכלה בבית, כמו שיש העושים לזאת בפרהסיא, וכדלקמן. זאת נקודת המוצא של שאלתו, כי הוא מדגיש שכתוב 'זיווגים'.

ברם נראה לי, כי ודאי שמהר"ם אלמושנינו לא התכוון לכך. אבל אולי רק נבין, נקדים איך בכלל יכול להיות כיוון כזה? הוא הבין שהדברים כפישוטם, שזהו דבר של חוסר צניעות, עניין שצריכים להצניע אותו, כי אז היו באים וכו'. לא שמעתי בכל עם ישראל, שבאים ועושים רעש גדול בזמן הזיווגים. כביכול כפי שהוא כותב, שבאים אנשים ונשים, 'בהתאסף ראשי עם'. לא שמענו דבר כזה. בשמחת החתונה, כן.

אבל אכן ישנו דבר כעין זה, שכתב רבי' יוסף חיים בשו"ת רב פעלים [אבן העזר חלק ב', דף ע"ד], על מנהג בגדאד. עשו זאת קצת בפרהסיא. ישנה שם איזו שאלה, והגרי"ח מביא את לשון השואל, שבכלל הדברים נזכר בזה"ל, **ידוע למעלתך איך הוא המנהג פה עירנו בגדאד בליל החופה, שבעת שיכנס החתן לחדר הכלה לבעול אותה, יסגור הפתח. וְישבו אצל הפתח מבחוץ, כמה נשים מקרובי הכלה ומקרובי החתן, וְימָצא ג"כ שניים ושלשה אנשים ג"כ עומדים שם מקרובי החתן וחביריו, וכולם מצפים וממתינים על בעילת החתן ודם הבתולים. והחתן אחר שיגמור בעילתו, ילבש בגדיו ויפתח הדלת לצאת, ונכנסת אשה אחת הממונה על כך שקורין אותה מאשט"י, ונכנסים עמה נשים מקרובי החתן וקרובי כלה לראות הבתולים. ואם ראו דם בתולים, אז מריעין הנשים בקול הלולא בפיהם** – לו לו לו וכו' – **לסימן טוב. ואם לא מצאו דם בתולים, אומרים, לא בָעַל כראוי, וחוזר לבעול פעם שנית.**

הרי שישנו דבר כזה. אם כי אצלינו הדבר נשמע מגונה, משונה מאד. אבל יכול להיות שהיו להם סיבות לעשות את הדבר הזה. ובעצם יש לכך מקור ושורש בגמ' כתובות דף יב. שביהודה היו מעמידים לחתן ולכלה שושבינים כדי למשמש ולפשפש במעשיהם, שלא ינהגו ברמאות יעוש"ב ואכ"מ. וע"ע מ"ש בס"ד בבארות יצחק על שערי טהרה (פסקי מהרי"ץ הל' נדה) סי' ו' סקי"ג ד"ה וראיתי, דף רס"ג.

אבל ראשית, הרי הוא – מהר"ם אלמושנינו – כותב 'בכל גלילות ישראל', לא רק עיר אחת או ארץ אחת. מה נגיד? אולי בזמנם כך הדבר היה נפוץ? אבל הרי גם מה לפי מה שכתב הגרי"ח, המדובר רק לגבי כמה קרובים, אנשים ונשים מבני המשפחה. לא כתוב פה, שניגשים ומתקרבים לשם ציבור גדול, ו'בהתאסף ראשי עם', כל הגדולים, הרבנים והמנהיגים החשובים. זה בודאי לא היה.

רציתי רק לפתוח קצת פתח, כיצד להבין את הדבר, כי יכול להיות כזה מושג.

שאלה מהקהל: יש שיטות שמביא הפתחי תשובה באבן העזר סימן ס"ב סק"כ, שהיו עושים סעודת שבע ברכות, סעודת מצוה, ובעילת מצוה שאחרי השבע ברכות.

תשובת מרן שליט"א: מדובר על מנהג שהיה בעבר באיזה מקהילות האשכנזים, לעשות סעודת מצוה בליל טבילת הכלה, והזמינו אנשים לסעודה זו, אפילו שאינם מבני הבית, ואמרו ז' ברכות. אבל לא נזכר שהזמינו לשם את חשובי הקהל. והעיקר שזה לא היה דבר קבוע כלל, רק באופן שאירעה חופת נדה, ומהר"ם אלמושנינו מדבר על נישואין הרגילים והמצויים, ולא על מקרים נדירים, אחרי ז' ימי המשתה.

הסגנון שהבאנו בשיעור עקב, שעושים זאת בקולי קולות, בהתאסף ראשי עם, אעפ"י שאינו נמצא בס' מאמץ כח עצמו, לקחתי אותו מהספר אמרי שפר למהר"ר נפתלי אשכנזי, ששם העלה כבר את דברי הספר מאמץ כח הנז'.

עכ"פ השואל הבין כך. כי לפי המלים, ככה נראה.

אקרא בפניכם את לשון מהר"ם אלמושנינו, **הן אמת נפלא בעיני הפלא ופלא, גם בעיני כל מבין יפלא, למה זה נהגו קדמונינו לקרוא אנשים הנגשים אל ה' רבים ונכבדים בזמן הזיווגים והחופות חתנים, בהיות התחברות האיש והאשה דבר מגונה מאד אשר בו נשתתף עם שאר הבעלי חיים. ועליו ביחוד אמר החכם, חוש המישוש חרפה הוא לנו. והיה ראוי שייעשה הדבר הזה המגונה, בצניעות גדול והסתר מופלג חדר בתוך חדר להיחבא, כדבר הכרחי לקיום המין, אשר לא יגונה מצד ההכרח עם היותו מגונה מצד עצמו, כשאר הדברים המגונים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם בהסתר נמרץ אשר הוא הכרחי בהם.**

לפי המלים אכן נראה לפום רהטא, כפי שהשואל חושב.

ברם חושבני, כי הדבר אינו יכול להיות. ראשית, לא שמענו דבר כזה. אבל אפי' לפי המלים שלו, לפי הדברים הכתובים כאן, צריכים לדעת כי בדברי חז"ל, הלשון 'זיווג', פירושו נישואין. כפי שמובא בגמ' בסוטה [דף ב' ע"א], **קשה 'לזווגן' כקריעת ים סוף. כמו כן בהמשך, בת פלוני לפלוני. הא 'בזיווג' ראשון, הא 'בזיווג' שני.**

הרי שהמלה 'זיווג', מתפרשת על נישואין.

הערה מהקהל: בערבית ג"כ אומרים כך, ומתכוונים לנישואין.

תשובת מרן שליט"א: נכון. גם בלשון ערב, 'תְזַוַּג' פירושו התחתן. אבל הַקדַּמְתי, כי אפילו בחז"ל הדבר כך.

לשון התכלאל בהתחלת ברכות הנישואין [עץ חיים דף קפ"א ע"א], **אעלם אן כל מאן אראד אן 'יתזווג' אמראה, פלא בד אן יקדשה קבל 'אלזואגה'.** פירושו, דע כי מי שרוצה 'לשאת' אשה, הוא חייב לקדש אותה לפני 'הנישואין'. כך היא המלה.

גם לאשה, קוראים 'זַוַּגה'. הבאתי זאת בשלחן ערוך המקוצר, בחלק נישואין בדף תרס"ז. ולנישואין, קוראים בלשונם זַואגַה.

כמו־כן למשל, לגבי הפסוק [ויקרא כ"א, י"ג] **וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח.** תפסיר המלה 'יקח', שכתב רס"ג, הוא 'יזדוג'. דהיינו, לעשות נישואין. זה מפורסם.

יתירה מכך, בעל מאמץ כח בהקדמתו שם, לפני שהוא כתב זאת, הוא פתח עם המאמר של אותה המטרונה שהבאנו בשיעורי לך־לך וַיֵּרא, ששאלה את רבי יוסי בר חלפתא, בכמה ימים נברא העולם, ומה הקב"ה עושה מאז. והוא ענה לה, שהקב"ה מזווג זיווגים. זאת הפתיחה של־ מאמר שלו.

מובן מאליו כי 'מזווג זיווגים' פירושו, עושה שידוכים. עושה נישואין. וממילא מהר"ם אלמושנינו ממשיך לדבר בסגנון הזה.

רק אולי מישהו יוכל להתעקש ולהגיד, כי ישנו כאן דיוק, במה שהוא כתב בזה"ל, 'בזמן הזיווגים, וחופות חתנים'. ישנה כאן כפילות לשון. ברם צריכים לדעת, חושבני שאין לדייק את כפילות הלשון הזאת, כי כך דרכו של מהר"ם אלמושנינו. הוא מייפה את הלשון, מכפיל את הדברים. יש לו סגנון 'רחב'.

אביא בפניכם דוגמאות, כיצד הוא מרחיב את הסגנון, וגם יש שהוא כותב בחרוזים.

הן אמת, בעיני פני כל יודעי דעת. שימו לב למלים, בעיני– פני. **לקרוא אנשים ונשים הניגשים.**

וכן בד"ה אמנם, **אחרי ההשקפה הצרופה, בבחינה נאמנה, מצאתי ראיתי שתי סיבות חזקות. על כן אמרתי גמרתי** וכו'. הוא כותב בסגנון כזה.

גם בד"ה דבר השני, **אחר ההשגחה והחקירה היקרה הראויה.** וכן בריש דף כ"ד, **הלחם עיקר יקר, כל מאכל אשר יֵאָכל. ובדף נ"ה, מכל הנאמר תיגלה ותיראה.** זהו כמו שאומר החזן בהוצאת ס"ת, 'תיגלה ותיראה עלינו מהרה'. יש לו לשונות כאלה, לשון צחות.

וישנם מקומות שמוכרח להבין זיווג, זיווגים, שהוא כותב, לא פשוטם כמשמעם. דהיינו, אפשר להוכיח ולהכריח זאת, שזאת לא סתם דחייה. כגון מהסגנון שלו, **'הסיבה הראשונה, להיות הזיווג לא לבד סיבת קיום המין, רק גם**

קיום האיש'. א"כ ברור שכוונתו בזה היא, נישואין. [דף נ"ה ד"ה ומכל] **'הקריאה אל הזיווג, ראויה והגונה'.** 'הקריאה' היינו, שמזמינים את הציבור. דף פ"א [ד"ה אשר] **'להשמיענו גדולת תהילת הזיווג, שראוי להשתדל'** וכו'.

יתירה מכך. הוא שואל שם שאלה, למה כתוב לפני הפרשה שאברהם אבינו שולח את אליעזר, **וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים, וַי"ְ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל** [בראשית כ"ד, א']? מה איכפת לנו עכשיו, שאברהם הוא זקן בא בימים? מה הדבר משנה, האם הוא בא בימים, או שהוא עדיין צעיר?

והוא אומר תשובה, כי הדבר בא להגיד, כמה הדבר חשוב. למה אברהם שלח את אליעזר, ולא הלך בעצמו? ללמדנו שהדבר חשוב מאד, ואם הוא לא היה בא בימים, הוא בעצמו היה הולך, אבל הוא לא יכל. לכן מקדים הפסוק ללמדנו, שהוא היה אז 'בא בימים'.

וזה לשונו שם [דף פ"א ד"ה אשר], **עיקר כוונת יקר התורה להשמיענו גדולת תהילת הזיווג, ושראוי להשתדל שיהיה כפי הראוי כל מה שאפשר. וליקר תפארת קדושת הזיווג ותכליתו המשובח, ראוי שיעשהו האדם בעצמו בלי אמצעי כלל, לקבל שכר על השתדלותו, וכדי שלא תבא חסרון בפעולה, כמשפט הפעולות הנפעלות על ידי אמצעי. אשר על כן היה ראוי אברהם אבינו ע"ה הוא בעצמו יטפל בזיווג הזה, ולא על ידי אמצעי.**

לְמה הוא מתכוון? לשידוך. ברור. אין לתפוס את המלה 'זיווג' כפישוטה, אצלו 'זיווג' פירושו נישואין.

והוא בעצמו היה ראוי לו ללכת אל ארצו ואל מולדתו, ולהביא אשה ליצחק בנו. אשר נכתב בתורה להתנצלותו שהיה זקן בא בימים, אשר לא יוכל עוד לצאת ולבוא לגבר חיילים, שבזה הורה שאם לא היה זקן בא מאד בימים, לא היה עושה הדבר ע"י אדם. אמנם עשאו ע"י אליעזר, להיות שכבר הוא בא בימים כנז'.

וכן בדף ק"א, **אחַר הזדווגו עם אשתו, לא יטרידוהו טרדות מחוץ כי עליה ישליך צרכי הבית, והוא השתדל בהצלחה נפשית לבד. האשה תסתדר.**

א"כ רואים, שהדברים בודאי הגמור שאינם כפישוטם.

אפשר אולי לסייע זאת באופן נוסף, ממה שאחד מחכמי תימן האחרונים, מה"ר דוד אלגמאל, שהיה בדור שאחרי מהרי"ץ, העתיק בכתביו את דברי מהר"ם אלמושנינו הללו, כמו שהבאתי בס"ד בנפלאות מתורתך פ' חיי שרה ע"פ והיה הנערה אשר אומר אליה וגו'. אם זה לא היה שייך במציאות אצלינו, מסתמא לא היה מעתיקו, ועכ"פ לא בשתיקה גמורה. אלא ש"מ שהבין כדברינו בפשיטות.

גדולה מזו, ראיתי שמהר"ד אלגמאל הנז', בדברים שלו עצמו, משתמש במלה נישואין, כלשון נקייה לזיווג כפשוטו. ה"ז מראה שהמושגים הללו יכולים להתחלף, והדבר מתפרש ומתבאר לפי עניינו.

יוצא בעצם כך. הא גופא. ידידנו השואל הנכבד – הרב יואל צובירי יצ"ו – לשיטתו, כפי שהוא מבין, הוא שואל שלא מובנת התשובה של מהר"ם אלמושנינו לשאלותיו.

אבל כבר אמרנו כי השאלה שלו – של הריי"צ – השלישית, היא בעצם התשובה לשאלה הראשונה. אכן אם המדובר על דברים כפישוטם, א"כ מה הינך עונה שישנה עוד סיבה, הראשונה של הצלחה, שהיא תעשה את כל צרכי הבית. וסיבה נוספת, שהבנים – התולדות – יהיו מיוחסים. מה הדבר קשור?

אולם לפי מה שאנחנו אומרים, הדבר מיושב. כי עניין שמחת הנישואין שעושים, יוצא מן הדבר הזה כ"כ תועלות, א"כ נכון שישנו דבר אחד שצריכים להצניע אותו, אבל באופן כללי, מה שיוצא מכך הוא שאשתו של־אדם עוזרת לו, ומולידה בנים. ממילא מובן שזהו דבר קדוש וחשוב, מרויחים מכך כ"כ הרבה, לכן עושים זאת בפרהסיא.

במלים אחרות, מהר"ם אלמושנינו בודאי לא נתכוון לזיווג עצמו כהבנת השואל, שהרי תירוצו לא מתאים לכך, אלא לשמחה הכללית שעושים בחתונה, שהיא גם על עצם מציאות האשה לאדם, אף לולא מעשה הזיווג.

ובלנ"ד עוד נרחיב בשיעור נוסף בנושאים דלעיל.

ולגבי השאלה השנייה שלו, בעניין מה שהוא כתב בלשון ׳נהגו קדמונינו׳, על כרחנו הדבר הוא לאו דוקא. והראיה היא, כי כתוב, עוד ישמע מערי יהודה ומחוצות ירושלם, קול ששון וקול שמחה וכו׳. זה לא ׳נהגו קדמונינו׳, כביכול משמע שזה כמה דורות לפניו, אלא כבר בנביא ירמיהו [ז׳, ל״ד] **וְהִשְׁבַּתִּי מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם, קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ.** ובנחמה לעתיד כתוב [שם ל״ג, י׳–י״א] כתוב כך, **כֹּה אָמַר יְיָ, עוֹד יִשָּׁמַע** וגו׳ **בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם** וגו׳, **קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה, קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה** וגו׳. חמשה קולות. כתוב בגמ׳ ברכות [דף ו:] כי מי שאינו נהנה מסעודת חתן וכלה, עובר בחמשה קולות וכו׳. כבר בזמן הנביאים, עשו את החתונה בשמחה. א״כ מה הוא כותב, ׳נהגו קדמונינו׳? על כרחנו, שזהו לאו דוקא.

הערה מהקהל: כתוב כך גם לגבי יעקב אבינו, כי לבן עשה משתה וכו׳.

תשובת מרן שליט״א: אכן. **וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם, וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה** [בראשית כ״ט, כ״ב]. יפה. כל אנשי המקום. עוד יותר מוקדם. הדבר התחיל כבר מאז.

*

ונצרף כאן מכתב נוסף הקשור לעניין דלעיל **וז״ל, לכבוד הרב הגאון רבי יצחק רצאבי שליט״א.**

בשיעורו של הרב במוצאי שבת פרשת שופטים, הביא הרב מספר ״מאור ישראל״ שכתב, ״זכה עזר לא זכה כנגדו״, שזה בגימטריא הקטנה ארבעה תאריכים של זמני הנישואין שמוזכרים בחז״ל ע״כ.

ואני לעניות דעתי רוצה אולי לומר, שמדוע בא חשבון בגימטריא הקטנה?

לפי מה שדרשו חז״ל, ״נחות דרגא ונסיב איתתא״. שגם ארבעה תאריכים של נישואין שמוזכרים בדברי חז״ל, צריכים שיהיו מבחינת נחות דרגא.

הכותב בברכת התורה ולומדיה.

יהודה גברא.

ברוך יהיה, ויישר חיליה לאורייתא.

מנהגינו בעניין הריקודים בשמחת חתן וכלה, והאם גם תלמידי חכמים רקדו אז. ולעניין מיכל בת שאול אשר ראתה את דוד המלך מפזז ומכרכר לפני ה׳, ותבז לו בלבה וגו׳.

ישנו נושא נוסף שרציתי לדבר עליו, בעניין השמחה בלימוד התורה ובקיום המצוות באופן כללי, וכן בפרט בשמחת חתן וכלה, או בשמחת בית השאובה, כל היסודות של עניין חשיבות השמחה. אבל אין פנאי, נותרו רק כמו חמש דקות, ע״כ אגיד רק משהו קצר, נקודות קטנטנות.

הרמב״ם בסוף הלכות לולב, הביא את עניין השמחה שהיתה בבית המקדש בחג הסוכות, וזה לשונו [בפרק ח׳ הלכה י״ד], **מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע.**

ובהלכה ט״ו כותב הרמב״ם, **[ש]השמחה שישמח אדם בעשיית** (המצוה) **[המצוות] ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את י״י אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המַגִּים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר, אל תתהדר לפני מלך.**

וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר, ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני י״י, שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני י״י.

בשלחן ערוך המקוצר [חלק ז׳, נישואין, סימן ר״ז, הלכות נישואין דף שנ״ג] הבאתי בס״ד, כי בארץ תימן, בזמן הריקודים בשמחת חתן וכלה, לא היה מקובל שכל הציבור קם לרקוד, אלא היו שניים–שלושה שרוקדים, וכולם היו רואים.

השאלה, האם גם תלמידי חכמים רקדו?

והתשובה היא, שלא. ההיפך, הדבר לא היה מקובל. נראה כי זה לא היה שכיח. אבל ישנם ת"ח כאלה, שכן רקדו. אבל נוסח צנעאני, דבר זה הוא נחשב גרוע. היו אומרים, מַן רְקַק, נְקַק. פירושו, מי שרוקד, נפחת. הוריד בכך את ערכו. זאת בושה. וגם אצל הנשים כך, 'מאן רקצת, נקצת'. היה צריך לשכור רקדנית, בכדי לשמח את הכלה.

שאלה מהקהל: האם פירוש רקק הוא רוֹקֵד, או רָקַד.

תשובת מרן שליט"א: רְקַק בל"ע, הוא רָקַד בלשה"ק. בלשון הווה, רוקד, אומ' בלשון ערב בְּיִרְקוּק. ואולי גם רַאקִק. נמצא כי בפתגם הנז' היה צ"ל אמנם רַאקִק, לא מתאים רְקַק שזה לשון עבר. אך זה הכרח בשביל החרוז, רְקַק, נְקַק.

כתבתי על כך שם בזה"ל, **ריקוד תלמידי־חכמים לכבודם** וכו', **כבר כתב בשו"ת חוות יאיר סימן ר"ה, שאין ביזוי כבוד התורה, אף אם תלמיד־חכם גדול־הדור, גומל חסד לשמח חתן וכלה, וכדאשכחן בכתובות דף יז. שר' יהודה ב"ר אִלְעָאי היה מרקד עם בד של־הדס, וזכה בפטירתו לעמודא דנורא יעו"ש.**

ואף שיש שהיו רואים בזה פחיתות־כבוד, ובפרט אנשי עי"ת צנעא וסביבותיה, ששגור בפיהם פתגם בלשון ערבי, מַן רְקַק, נְקַק. דהיינו מי שמרקד, נפחת. [ואפילו הנשים שם אומרות, מן רקצת, נקצת. עד כדי כך ששילמו אצלם לרקדניות כסף, לשמח בריקודן את הכלה]. אפשר שאין זאת אלא לפי דרך הריקוד שם, שאין מרקדים רבים יחדיו במעגל וכדומה, אלא אחד אחד, או שנים שנים, או שלושה שלושה. [וגם אצל הנשים היה כך, כאשר שאלנו מהן]. והחתן וכל הקהל, נהנים לצפות בריקודם הנהדר זה לעומת זה, בתנועות ידים ורגלים וראש, שכולם מתאימות זה לעומת זה. לא־כן בזמנינו שכולם עומדים ומרקדים יחדיו. ועל־כל־פנים הדבר תלוי לפי צורת הריקוד.

וידוע כי גם בצנעא, לא נמנעו לפעמים אפילו תלמידי־חכמים חשובים מלרקד באופן מכובד, לשם מצוה. ולדוגמא אביא מה שכתב בסערת תימן דף קכ"ג בזה"ל, אני ראיתי את הרה"ג חיים קורח בימי זקנתו, שעמד וריקד לפני החתן וסודר נאה בידו ע"כ.

[**הרב** הגאון חיים קורח. בסערת תימן כתוב הרה"ג, ובתימן בדרך כלל היו רגילים לפתור זאת הרב הגדול. כי לא היו רגילים לומר הרב הגאון [שזה היה נחשב אז גוזמא עצומה. יב"ן], אלא הרב הגדול, וכן הוא גם שם בסערת תימן ריש דף י"ט. וזהו שכתב מהר"י יצחק הלוי באחד מאיגרותיו בחרוזים, למעלת עטרת ראשנו, וצניף תפארתנו, נר ישראל, עליו גומרין את ההלל, הרה"ג, מעוז ומגדול, כמובא בספר איש ימיני חלק ב' דף ת"מ. והרי אין כאן חריזה אלא אם כן הפתרון הוא הרב הגדול, וכמו שכבר כתבתי שם בהערה קל"ד. גם זכור לי שראיתי כמה פעמים שכתבו גם הרה"ג וגם הגאון, ואם הפתרון הוא הרב הגאון, הרי יש כאן כפילות. איתמר].

גם בשיעור פרשת קדושים התשפ"ב בשל"ג [דף 16], הבאתי בס"ד עדות, כי מהר"י יצחק הלוי היה מרקד בתנועות מיוחדות לכבוד החתן ויעוש"ב.

ברם, הם עשו זאת בחדר סגור. לא בפני המון העם. כנראה באופן כללי, הדבר היה נחשב לא מכובד, לכן סגרו את החדר ורקדו בפני אנשים מסויימים, אשר יבינו ויעריכו זאת, לא בצורה שח"ו אנשים יראו בזה פחיתות כבוד.

לגופו של עניין, זהו הכבוד, לשמוח לפני ה' בקיום המצוה. כמ"ש 'המלך דוד מפזז ומכרכר לפני י"י'.

כידוע, בספר דברי הימים, כל דבר אשר אינו לכבודו של דוד המלך, הוא לא מוזכר שם. אפילו דברים שאנחנו אולי לא היינו חושבים, כגון מה שכתוב שם במקום 'אֲבִישי', כתוב בדבה"י 'אַבְשַׁי'. אולי מישהו יחשוב, כי זאת גירסא אחרת.

גם בדר"כ כתוב שם בדבה"י 'דויד' עם יו"ד, למרות שבדר"כ בשאר ספרי המקרא כתוב 'דוד' בלי יו"ד.

לגבי דוי"ד עם יו"ד, את זאת אפשר להבין, כי זהו כבוד, הוסיף לו יו"ד שהיא משֵם הוי"ה. כמו יהונתן, יהוסף. כמרכן הוסיפו דויד, עם יו"ד.

אומר המפרש – זה בפירוש רש"י על דברי הימים, אך נתברר כי כנראה זה לא רש"י בעצמו, רק מיוחס לרש"י – כי הסיבה שכתוב 'אבשי', היא לכבוד דוד המלך. כי אם תאמר אבישי

בחירק, הרי זהו אבישי בן צרויה, אחותו של דוד המלך, יובן כי פירושו ׳אָבִי ישי׳. א״כ לא רק דוד הוא בן ישי, ישנו עוד מישהו אשר מתייחס לישי. ישי היה גדול הדור, יוצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא [ברכות דף נח.], ומאותם ארבעה שמתו בעטיו של נחש [ב״ב דף יז.]. א״כ אל תזכיר, שישנו עוד מישהו מצאצאי ישי, רק דוד המלך בלבד. לכן שינו את קריאת השם. עד כדי כך.

*

בעניין של מיכל, כאשר היא ראתה את דוד המלך מפזז ומכרכר לפני ה׳, **וְהָיָה אֲרוֹן יְיָ בָּא עִיר דָּוִד. וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקְפָה בְּעַד הַחַלּוֹן, וַתֵּרֶא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְיָ, וַתִּבֶז לוֹ בִּלְבָּהּ** [שמואל ב׳ ו׳, ט״ז].

מה כתוב אח״כ? **וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת בֵּיתוֹ. וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת שָׁאוּל לִקְרַאת דָּוִד, וַתֹּאמֶר מַה נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו, כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים** [שם שם, כ׳].

בספר דברי הימים, המלים הללו אינם כתובות. הפיסקא הזאת, לא כתובה בספר דברי הימים. למה? כי הדבר אינו לכבודו של דוד המלך. אשה אומרת לו דבר כזה? ועוד אשתו? **כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים**, חד מן סריקיא, כתרגומו. איזו בושה וחרפה, איך שרקדת ונתגלה מעט מִבְּשָׂרךָ?

דוד המלך ענה לה, **וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל מִיכַל, לִפְנֵי יְיָ. אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל עַם יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל, וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְיָ.** אני רוקד לפני הקב״ה. אדרבה, זהו הכבוד שלי. ומה כתוב אח״כ, **וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ יֶלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ** [שמואל ב׳ ו׳, כ״ג], היא נענשה על כך. כי זהו החסרון שהיה לשאול המלך, הוא כיבד את עצמו ולא כיבד את הקב״ה. לכן כתוב, ׳מיכל בת שאול׳, לא מיכל אשת דוד, כי המדה הזאת היתה ׳ירושה׳ לה מבית אביה.

אבל, יש כאן שאלה. אם כן, גם את המלים הללו אל תכתוב בספר דברי הימים, דהיינו את המלים ׳ותבז לו בליבה׳. הרי את זאת כן כתוב, שהיא ביזתה אותו. נכון שלא כתוב את המלים החמורות שהיא אמרה, כהגלות נגלות אחד הריקים, אבל היה צריך להיות, שגם את המלים הללו לא לכתוב.

התשובה היא – הייתי צריך להאריך כאן, ולהביא את המקורות והשרשים, לולא שלא נותר פנאי – כי הא גופא, זהו הכבוד של דוד המלך. היא ביזתה אותו בליבה, אבל האם דוד המלך התייחס לכך? כתוב כי מיכל בת שאול ׳נשקפה בעד החלון׳, לכאורה מדוע כתוב ׳נִשְׁקְפָה׳, היה צ״ל ׳הִשְׁקִיפָה׳? אלא, כי דוד המלך ראה אותה שהיא מציצה עליו מן החלון, ולפי התנועות שלה, הוא הבין שהיא מבזה אותו, הוא כבר הרגיש אז, הוא הכיר אותה וידע. היא ׳נשקפה׳. [העניין טעון בירור ועיון אם הי״ל השקיפה, במפרשים ובספרי השרשים, כי כמדומה תמיד כתוב בלשון נפעל, גם כשלא שייך טעם זה. איתמר]. הוא קלט את ההסתכלות שלה, ואעפ״כ לא התייחס. הוא המשיך לרקוד בכל עוז, מפזז ומכרכר.

שאלה מהקהל: יש לכך ראיה, מדקיי״ל כל השקפה לרעה.

תשובת מרן שליט״א: יפה. אך מ״מ מצינו השקפה לטובה, והרחבתי על כך בס״ד בתשו׳ (שעדיין לא נדפסה) לגבי הפיוט ׳ישקף׳ אלהים ממעון קדשו ויך כל אויבי עמו.

שמה לא כתוב ׳לפני יי״׳, כי היא לא ראתה שזהו לפני ה׳. דוד המלך היה מפזז ומכרכר לפני יי״, אבל שם כתוב רק מפזז ומכרכר, ואז ותיבז לו בלבה, כי אצלה זה לא לפני יי״. דוד המלך, למרות זאת, זה לא שהוא הסביר את עצמו לאחר מכן, אבל כבר בשעת המעשה הוא ידע כי היא מבזה אותו ולועגת לו, ובכל זאת הוא המשיך בכל עוז, לשמוח לכבוד הקב״ה, לכבוד המצוה.

יש להאריך על כך, אולי בלי נדר בשיעור נוסף. זהו כפי שהרמב״ם אומר, **וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו** – אם האדם רוקד בשמחה לשם שמים – **הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר, ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני.**

השם ברוך הוא יזכנו לשמחה רבה ועצומה בכל המצוות, בפרט וקל וחומר לא רק שמחה פנימית, אלא גם שמחה חיצונית, שנזכה ונראה, ועוד ישמע מֵערי יהודה ומֵחוצות ירושלם, קול ששון וקול שמחה וכו׳, אכי״ר.

לק"י

הננו להודיע בזאת כי

השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון
הרב **יצחק רצאבי** שליט"א
פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש
עכשיו בחדשי החורף
השיעור מתחיל בשעה 20:00
בבית המדרש "פעולת צדיק"
רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק
(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות
וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת תולדות

(נמסר במוצש"ק חיי שרה)

מרחשון התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש ישיבת בית הלוי

ירושלם עיקו"ת

לק"י

נושאי השיעור:

י"ג מקורות לעניין עבודת ה' בשמחה. וחשיבות לימוד התורה בשמחה, מבלי להכנים שום עצבות וכדו'.

התחלת ביאור דברי הרמב"ם בסוף הלכות לולב, ג' תירוצים לגבי השאלה מדוע רק חסידים ואנשי מעשה וכו' היו שמחים בריקוד ובניגון וכו' בביהמ"ק בשמחת חג הסוכות? ומדוע הכניס הרמב"ם – בתוך עניין שמחת חג הסוכות בביהמ"ק – את עניין 'אהבת האל'?

נספח – מאמר היכן המתורגמן, מתוך גליון 'אכסוף' 540 שיצ"ל בעיר אלעד ת"ו, פ' בראשית, תשרי התשפ"ו.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט"א
השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 810
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

הפעם אנחנו פה בירושלם עיקו״ת, בבית המדרש ישיבת בית הלוי. [לכן שיעור זה, הוא קצר מן הרגיל].

השיעור מוקדש ע״י ידידנו היקר והנעלה רבי אריאל נהרי הי״ו, לעילוי נשמת אביו רבי יוסף ב״ר יחיא נהרי ז״ל, שהשבוע ביום כ״ח מרחשון יחול יום פטירתו, תנצב״ה. ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות. בעבור שמתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי״ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי בצלאל נתן בן עובדיה הי״ו, וכל בני משפחתו, ולהצלחת בנו אייל צוריאל הי״ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו במהרה. וכן לעילוי נשמת הוריו רבי עובדיה בן סאלם ז״ל, ומרת צביה בת צדוק ע״ה, תנצב״ה. בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד בנפש חפיצה למוסדות יד מהרי״ץ.

וכן השיעור מוקדש על ידי רבי יוסף בן שאול הי״ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי״ץ.

כמו כן השיעור מוקדש שוב על ידי ידידנו היקר רבי חלפון בן רחמים אשכנזי הי״ו, מארצות הברית, להצלחה מרובה בכל עסקיו, ולרפואת בתו אסתר שתחי׳ (שהיא בת שמונה) שמצאו אצלה מחלה בבטן. בעבור שהתנדב בעין יפה כדרכו תמיד למוסדות נתיבות מהרי״ץ. ישועת י״י כהרף עין. אל נא רפא נא לה.

ולהצלחת ה׳ ישראל דוד חי בן עודד נר״ו, שיזכה לזש״ק בקרוב, ישועת ה׳ כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה – המקום ב״ה ישלח להם רפו״ש בתוך כל שאר חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

*****

נפתח בכבוד אכסניא, ידידנו הרה״ג שלום יצחק הלוי שליט״א, שהוא פה משתדל, פועל שנים ע״ג שנים להנחלת מסורת אבותינו נע״ג, בכתב ובעל־פה. זכה להעמיד פה בית שמגַדְּלים בו תורה ותפילה. ב״ה הוא הולך בדרכי אבותיו, משפחת יצחק הלוי, בבחינת שליחותייהו דקמאי עבדינן. עושה גדולות ונצורות להנחלת המורשת, ירבו כמותו בישראל.

כמו־כן המשורר נעים זמירותינו ידידנו הרב אברהם נדאף הי״ו, ישלח לו השם יתב׳ רפו״ש בתוך שאר כל חולי עמו ישראל, ויזכה לברכת ׳יִשְׁמַע קולך בציון׳, במהרה בימינו אמן.

י״ג מקורות לעניין עבודת ה׳ בשמחה. וחשיבות לימוד התורה בשמחה, מבלי להכנים שום עצבות וכדו׳.

היינו פה השבת, לרגל הברׂמצוה של שמעון צדוק, בן ידידנו רב־הפעלים לתורה ולתעודה ולחיזוק בני הישיבות הקד׳, כש״ת הרה״ג עזריאל צדוק הי״ו.

והנושא שהנני חושב לדבר עליו בעזהי״ת, הוא בעניין עבודת ה׳ בשמחה. לימוד תורה וקיום המצוות מתוך שמחה, שזהו אחד מן הדברים החשובים. המקורות לכך הם רבים מאד, אבל אמרתי כי לכבוד הברׂמצוה אגיד עכ״פ שלש־עשרה מקורות, שיהיה לזכותו ולכבודו.

בכדי להבין את שורש הנושא, צריכים להקדים את דברי הרב המגיד [משנה] בסוף הלכות לולב, שכתב בזה״ל, **עיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן.**

כאן הרב המגיד, קובע יסוד ועיקר. אמנם הוא נקט זאת בלשון ׳אין ראוי׳, אבל אין הכוונה כפי שמובן לשון זה פעמים רבות, שזאת כעין חומרא או הנהגה טובה, אלא כוונתו שהדבר אסור. שהרי כך רואים לפי ההמשך שלדבריו עצמו, כי זהו עניין של־חובה. לפעמים הראשונים משתמשים במלה ׳ראוי׳, למשמעות שהדבר מתאים, כדי להסביר בכך את העניין. ולא כדי להגדיר את העניין שהוא רק זהירות, חומרא או עדיפות.

אדם העושה מצוה מאחת המצוות, כל מצוה, כגון אם הוא לומד תורה, הוא יכול לחשוב לעצמו, טוב, הקב״ה ציוה ללמוד תורה, א״כ אני מחוייב בכך. והוא אכן עושה זאת, אבל רק בגלל שהוא כפוי, אנוס. הדבר הזה אינו טוב, אלא האדם צריך לעשות זאת מתוך שמחה. ׳חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן׳. זאת חובה.

כיצד להגדיר זאת בפועל?

ממשיך ואומר המגיד משנה, **ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויֵקַל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו.**

שיחשוב בשביל מה נבראתי?

יש פסוק למשל האומר, **עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי, תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ** [ישעיהו מ״ג, כ״א]. הקב״ה ברא אותנו, בכדי לשבח אותו, לעבוד אותו. בלי זה, אין

תכלית לבריאת העולם. כל המטרה היא, שהאדם ישמור את המצוות וילמד תורה, לעשות רצונו כרצונו.

וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינן קיימים. אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבח שמחת החכמה ואמר, בני אם חָכַם לבך ישמח לבי גם אני.

הבאתי את דברי הרב המגיד, אבל צריכים לעמוד עליהם ולהסביר אותם. בעזהי"ת בהמשך.

*

כמו שהקדמנו, נביא בס"ד י"ג מקורות לכך.

המקור הראשון, במקראות. זהו פסוק מפורש בתוה"ק, שכתוב ב'תוכחה', **תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל** [דברים כ"ח, מ"ז], והעונש בא אחר כך. אמנם התורה מזכירה זאת כמו בעקיפין, משמע כי זהו דבר פשוט, כל הצרות והקללות והעבודה לאויבים, הם עונש על כך.

עוד מפורש בספר תהלים ע"י דוד המלך [תהלים ק', ב'], **עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה, בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה.**

כמו־כן אמר שלמה המלך [קהלת ח', ט"ו], **וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַשִּׂמְחָה.** התרגום הוא, **ושבחית אנא ית חדות אורייתא.** את שלשתם אני מחשיב כעת כאחד, כי הם במקראות.

*

המקור השני הוא מאנשי כנסת הגדולה, שקבעו את הנוסח בברכת אהבת עולם דערבית, **על כן ה' אלהינו וכו' נשיח בחוקי רצונך, ונשמח ונעלוז בדברי תורתך לעולם ועד.** כך גירסתנו, 'ונשמח ונעלוז'.

*

המקור השלישי, בגמרא במסכת שבת [דף ל:] שם מובא, שחכמים ביקשו לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרים זה את זה. אחת מן הסתירות שהגמ' מביאה, כתיב [קהלת ח', ט"ו] **וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת הַשִּׂמְחָה.** וכתיב [קהלת ב', ב'] **וּלְשִׂמְחָה מַה זֹּה עֹשָׂה.** אנשים עלולים לטעות בזה, כי ישנו כאן כאילו בלבול. והגמרא מתרצת את הסתירה, כי 'ושבחתי אני את השמחה' – זו שמחה של־מצוה. 'ולשמחה מה זו עושה' – זו שמחה שאינה של־מצוה.

עד כאן אמרנו, שלושה מקורות. במקרא, אנשי כנסת הגדולה, והגמ' במסכת שבת.

*

מקור רביעי, הוא רבינו הרמב"ם בסוף הלכות לולב [הלכה ט"ו], שכתב בזה"ל, [ש]**השמחה שישמח אדם בעשיית (המצוה) [המצוות] ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב** וכו'. זהו הפסוק שהבאנו מקודם.

על דברי הרמב"ם הללו, ושאר מ"ש שם, נאריך בעזהי"ת בהמשך. נלבן את דבריו.

*

המקור החמישי, הוא מרבי' יהודה הלוי, שכתב בספר הכוזרי [מאמר שני אות א'] בזה"ל, **כי תורתנו נחלקת** – פירושו ממוצעת – **בין היראה והאהבה והשמחה, תתקרב אל אלהיך בכל אחת מהֵנָּה. ואין כניעתך בימי התענית, יותר קרובה אל האלהים, משמחתך בימי השבתות והמועדים, כשתהיה שמחתך בכוונה ולב שלם.**

אומר ריה"ל, כי להתקרב להקב"ה, זה יכול להיות גם ביראה וגם באהבה. לא רק ביראה. בימי הצומות, שאז האדם כנוע, הוא מרגיש כי הוא מתקרב להקב"ה. אבל איך יתקרב ביום שבת, וכן במועדים, שאז האדם שמח. ברוך ה'. אומר ריה"ל, אין הבדל ביניהם. כמו בתעניות גם בשבתות ומועדים, אם האדם מתכוון כראוי – השמחה שלו היא לשם שמים, אם היא בלב שלם, אזי זהו אותו הדבר מבחינת קירבת ה'.

וכמו שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה, כן השמחה במצותו צריכים מחשבה וכוונה. שתשמח בִּמְצָוָה עצמה, מאהבתך הַמְצַוֶּה בה, ותכיר מה שהיטיב לך בה.

על האדם לראות, להתבונן, איך זכיתי ב"ה לקיים את המצוה, כמה הנני מרויח עי"ז, כמה טוב עשה לי הקב"ה.

וכאילו אתה בא באכסנייתו, קרוא אל שלחנו וטובו.

כאשר האדם אוכל בשב״ק ובי״ט, שמח וטוב לב, שירגיש כי הוא מוזמן כאורח אצל המלך, אוכל על שלחן המלך. אַתָּה דרחמנא.
ותודֶה על זה במצפון ובגלוי. ואם תעבור בך השמחה אל הניגון והריקוד, היא עבודה ודְבֵיקה בעניין האלהי.

*

מקור ששי, הוא ספר החינוך [מצוה תפ״ח], הוא מדבר שם בעניין שמחת ג׳ רגלים, וז״ל, **מצוה לשמוח ברגלים, שנאמר [דברים ט״ז, י״ד] ושמחת בחגך. והעניין הראשון הרמוז בשמחה זו, הוא שנקריב שלמים** וכו׳. **ובכלל זה הוא אכילת הבשר ושתיית היין, וללבוש בגדים חדשים, וחילוק פירות ומיני מתיקה לנערים ולנשים. ולשחק בכלי שיר במקדש לבד, וזו היא שמחת בית השאובה הנזכרת בגמרא [סוכה דף נ.]. כל זה שזכרנו, בכלל ושמחת בחגך** וכו׳.
משרשי המצוה, לפי שהאדם נכון על עניין שצריך טבעו לשמוח לפרקים.
הוא אומר כאן, יסוד חשוב. להבין את דרכי התורה והמצוות. וכבר דיברנו על כך בעבר. דרך תורתנו הקדושה, להיות ממוצעת. לא מגבילים את האדם יותר מדאי, ולא נותנים לו להגזים יותר מדאי. אלא ללכת בדרך הממוצעת. שהאדם יהיה רגוע, לפי הטבע שלו. כי האדם בטבעו, מחפש ליהנות. כפי שרואים אצל ילדים, הילד מחפש לעשות רק את מה שטוב לו, לשחק או לאכול ממתקים וכד׳. זה מה שהוא רוצה. ולמעשה, גם אנחנו הגדולים כך, רק שאנחנו מתגברים. לא אוכלים כל מה שאנו רוצים. אלא זה אסור, וזה מותר. אולם מאחר שהאדם בטבעו רוצה ליהנות, אם יגבילו אותו מאד בכך, אם היה הקב״ה מונע זאת ממנו, אזי ח״ו לבסוף הוא יתפרץ, הוא יפרוק עול. זהו יסוד חשוב שאומר ספר החינוך. והוא מדגיש בסוף, שיבינו זאת רק אחרי התבוננות.
כמו שהוא צריך אל המזון על כל פנים – האדם לא יכול בלי אוכל – **ואל המנוחה ואל השינה. האדם צריך לנוח. ורצה האל לזַכּותנו, אנחנו עמו וצאן מרעיתו, וציוה לעשות השמחה לשמו, למען נזכה לפניו בכל מעשינו.**
מה עשה הקב״ה? את השמחה הזאת שהינך רוצה, תעשה אותה לשם שמים.

והנה קבע לנו זמנים בשנה למועדים, לזכור בהם הנסים והטובות אשר גמלנו. ואז בעתים ההם, ציוה לכלכל החומר, בִּדְבר השמחה הצריכה אליו. וימצא לנו תרופה גדולה, בהיות שובע השמחות לשמו ולזכרו. כי המחשבה הזאת תהיה לנו גדר, לבל נצא מדרך היושר יותר מדאי. ואשר עמו התבוננות, מבלי החֵפץ בקטרוג, ימצא טעם בדברי.

*

מקור שביעי, בספר ארחות צדיקים. יש לו שער מיוחד, שער השמחה, והוא כותב שם דברים מאד חשובים וז״ל, **מאמין בלב שלם והבוטח בעזר הצור, הוא שמח לעולם.** מי שיש לו אמונה גמורה ובטחון, תמיד הוא שמח.
והוא סובל כל דבר, כמו החולה שאוכל סמים המרים בשביל הרפואה.
דהיינו, כל דבר הוא מקבל בסבלנות. כל פגע, כל צער, אינו מוציא אותו מהכלים. לא מתפרץ, ולא מתלונן וכועס. כל דבר אשר מפריע לו, הוא מרגיש שזה טוב לו. איך זה? כמו חולה, אשר צריך לפעמים לאכול תרופות, למרות שהדבר קשה, כי התרופה היא מרה. אבל הוא מבין שהתרופה תרפא לו את המחלה, לכן הוא לוקח אותה בשמחה.
והסובל, הוא חפשי מדאגת העולם. גם הסובל מסתפק במעט שיש לו. כי יאמר, די לי במה שגזר לי הבורא.
ועתה הבט וראה, כי השמחה כוללת הכל. כי כל אדם הדואג על העולם הזה, אין לו מנוחה, ותמיד הוא מחשב להרוויח ממון, ולא יסתפק במה שחָלַק לו האל. לכן השמח בחלקו, הוא עשיר אף אם הוא עני [אבות פ״ד משנה א׳], כי ישמח באלהים שהוא חלקו ונחלתו וכו׳.
ומדה הזאת בנפשות הצדיקים, שהם בנועם שלם בעניין עבודתם, ובשמחה גדולה בפרישותם.
צריכים לדעת, הרבה צדיקים הם פרושים מכל תאוות העולם, וכי הם מרגישים כל הזמן בדכאון ובצער? בודאי שלא. טעות לחשוב כך. אדרבה, הם עושים זאת מרצונם. הם שמחים בכך. הפרישות שלהם, היא מתוך שמחה. הם נהנים מזה. וכבר הרחבתי על כך בס״ד בנפלאות מתורתך פ׳ תרומה.

כמו שנאמר [שם ל"ב, י"א], "שמחו ביי' וגילו צדיקים, והרנינו כל ישרי לב". וכן הוא אומר [שם צ"ז, י"א], "אור זרוע לצדיק, ולישרי לב שמחה".

והוא מאריך עוד על כך, כמה דפים.

*

המקור השמיני, הוא בתחילת ספר שער המצוות לרבינו האר"י ז"ל. אפשר לראות זאת בפנים. אינני יכול להביא בפניכם כעת את כל המקורות בשלמותם. ובלנ"ד בשיעור נוסף נעמוד על דבריו.

*

המקור התשיעי, בספר חרדים [בהקדמה], הוא כותב את התנאים של כל המצוות. **התנאי הראשון, שנעשה כל מצוה ומצוה בכוונה, לצאת ידי חובתנו, כדפסקו הרי"ף [ר"ה כ"ח א'] ורמב"ם [שופר פ"ב הל"ד] ורמב"ן [מלחמת ה' על הרי"ף שם], מצוות צריכות כוונה. התנאי השני והשלישי, לעשות המצוה ביראה ובאהבה רבה** וכו'.

לעניננו הוא **התנאי הרביעי, השמחה הגדולה במצוה. דכל מצוה ומצוה שתזדמן לו, דורונא הוא דשדיר ליה קודשא בריך הוא.** אם נזדמנה לך מצוה, דע לך כי קיבלתָ מתנה. דורון הוא ששלח לו הקב"ה.

ולפי רוב השמחה, יגדל שכרו. כאשר האדם מקיים מצוה, יש לו שכר כך וכך. ואם הוא שמח במצוה, אזי יש לו תוספת. כמה שהוא יותר שמח, כל תוספת, הדבר מגדיל לו את שכרו פי כמה וכמה. משא"כ אם הוא עושה זאת סתם. כי השמחה מוסיפה, עד בלי די.

וכן גילה הרב החסיד המקובל מהר"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו.

זהו רבינו האר"י זיע"א.

הוא נקרא 'אשכנזי', כי אביו היה אשכנזי. אבל אמו היתה ספרדיה. ולבסוף הוא נחשב גם תימני, בגלל הרש"ש. א"כ הוא 'מתאים' לכל העדות. אביו היה אשכנזי, משפחת לוריא, כמו מהרש"ל. וכיון שהוא היה במצרים, התחתן עם אשה ספרדיה. ובסוף הוא נהיה תימני, שהרי לפני פטירתו הוא אמר לתלמידיו שיחזור לעולם, והמקובלים אומרים כי זהו הרש"ש, רבי' שלום שרעבי זיע"א, א"כ הוא שייך לכל עם ישראל. אנחנו כולנו מסודרים.

רבינו האר"י, כיצד הוא השיג השגות עצומות, אשר אף אחד לא השיג לפניו? לרבינו האר"י היו השגות מפליאות. כאשר מרן הב"י שמע את דברי האר"י, הוא כ"כ התפעל, ואמר כי הוא אומר חידושים, שהם כמו נבואה. זה לא כוח אנושי.

שֶׁכָּל מה שהשיג, שנפתחו לו שערי חכמה ורוח הקודש, בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית. ואמר, דהיינו דכתיב [דברים כ"ח, מ"ז] תחת אשר לא עבדת את יי' אלהיך בשמחה ובטוב לבב, מרב כל. פירוש מרב כל, מכל מיני תענוגים שבעולם, ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות.

*

המקור העשירי, הוא בספר מדרש שמואל, למהר"ר שמואל אוזידא, בפירושו המפורסם על מסכת אבות.

אחד מקנייני התורה – הרי ישנם ארבעים ושמונה קניינים, בתלמוד, בשמיעת האוזן וכו' ביראה וכו' – הקניין השמיני הוא, **'בשמחה'.**

תשמעו את דבריו, שאם אינו לומד בשמחה, והתורה היא עליו לטורח – אם הוא יעשה זאת בעל כרחו, כי הוא חייב – **סוף סוף יפרוש מן הלימוד, וילאה לשוא. אמנם כאשר ילמד בשמחה ובשירים, אז באהבתה ישגה תמיד. והתורה והשמחה אחים הם, ולא יתפרדו, כי פקודי יי' ישרים משמחי לב.**

למה 'השמחה' היא קניין של־תורה? מדוע חשוב ללמוד את התורה בשמחה? אם האדם לומד, רק מפני שהוא מוכרח ללמוד, זה יִפָּסֵק לבסוף.

האמת היא, כי לפעמים צריכים אילוץ ללמוד, אבל לא שזהו מה שצריך להיות לכתחילה. קורה שהדבר קשה, האדם מרגיש כי מאד קשה לו ללמוד, יש לו הפרעות ודאגות, צער מסויים.

מספרים כי בחור אחד ניגש פעם אל הסטייפלר זצ"ל ושאל אותו, הרב, מה אעשה שאין לי חשק ללמוד? אמנם הנני מבין כי לימוד התורה זהו דבר הכי חשוב, ושזאת מצוה גדולה וכו', אבל אין לי חשק ללמוד. מה אעשה?

ענה לו הסטייפלר, תדע לך, גם לי לפעמים אין חשק. אך מה אני עושה? הנני לומד בלי חשק, מתחיל כך ללמוד, והחשק בא עם הלימוד. אחרי דקה–שתים, פתאום אני רואה איזה יופי וכו׳, איזה טעים. כמה מתוק וערֵב. ואז הנני ממשיך ברצון רב. ברגעים הראשונים אני מאלץ את עצמי, ולאחר מכן, ׳טעמו וראו כי טוב י״י׳, כעת הנני כבר נהנה ושמח בלימוד. אבל בסך הכל, צריך שהלימוד יהיה מתוך שמחה.

ועוד – מהר״ש אוזידא מסביר סיבה נוספת, בכדי לנמק מדוע השמחה היא מכלל מ״ח קנייני התורה – **שהיא בעצמה היתה שעשועיו של הקב״ה, כמ״ש ואהיה שעשועים יום יום, משחקת לפניו בכל עת. וכיון ששחוק עשה לה אלהים, אינה שורה במקום עצבות, אלא במקום שמחה.**

היסוד של־תורה, זאת השמחה. אלפיים שנה לפני בריאת העולם, כבר הקב״ה ברא את התורה. וכתוב בפסוק בספר משלי [ח׳, ל׳], **וָאֱהְיֶה אֲצִלוֹ אָמוֹן, וָאֱהְיֶה שַׁעֲשֻׁעִים יוֹם יוֹם. מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו בְּכָל עֵת.** התורה היא שעשועים אצל הקב״ה. ׳ואהיה שעשועים׳ – הוא משתעשע בה – ׳יום יום׳. יומו של־הקב״ה הוא אלף שנה, א״כ זה אלפיים שנה לפני בריאת העולם, שהקב״ה היה משתעשע בתורה. התורה, זה שמחה. בלי זה, חסר בשרשים של־תורה. כך הוא מסביר.

*

המקור האחד עשר, בספר יסוד ושורש העבודה. כל הספר הזה, מלא בעניין השמחה. ואחד המקומות המרגשים, זה כשהוא מדבר בעניין אמירת נשמת כל חי, וזה לשונו, **בודאי ראוי להלהיב לב האדם כאש אוכלת, לדבר התיבות בכח גדול ועצום, ולהכניס שמחה לאיש במענה פיו בדברים האלה. שמחה עצומה מאד באלהותו ית״ש ויתעלה כ״כ, עד הגיעו קרוב להתפשטות הגשמיות.**

איזו שמחה עצומה, להגיד נשמת כל חי. כמה יש לאדם ליהנות מכך.

כל הספר יסוד ושורש העבודה, כמעט כל כמה דפים, הוא מדבר על עניין השמחה.

כפי שאמרתי לכם, אינני יכול להביא בפניכם את כל המקורות, כי ישנם רבים כאלה. אמרתי רק כמה דברים, חֵלק קטן.

*

המקור השנים־עשר, הוא בספר פלא יועץ, ערך שמחה. הוא ג״כ מאריך שם, כותב דברי מוסר היוצאים מן הלב, כדרכו בקודש.

*

ואחרון אחרון חַבִּיב, זהו גאון עוזנו ותפארתנו מהרי״ץ זיע״א.

בעבר לא שמתי לב לכך, אולם כאשר התבוננתי ראיתי כי בכמה וכמה מקומות מדגיש מהרי״ץ בפירושו עץ חיים את עניין השמחה, ממש מעורר על כך, במקומות רבים בתפילה, כי פה ופה צריכים לשמוח. גם כן אי אפשר לקרוא את הכל, רק אביא בפניכם מעט דוגמאות.

בדף ט״ז ע״ב, לגבי מזמור לתודה, **צריך לומר מזמור זה בשמחה, כדכתיב עבדו את י״י בשמחה.**

ובדף כ״ד ע״א, **אמירת השירה בכל יום בכוונה ובשמחה רבה, כאילו אותה שעה גם הוא יצא ממצרים, היא סגולה נפלאה לכפרת עוונות.**

וכן למשל, כשהוא מדבר לגבי מוצאי שבת, כתב [בדף קמ״ט ע״ב] בזה״ל, **יכין עצמו בשמחה וקול ששון להבדיל על היין.** תעשה את ההבדלה, בשמחה ובקול ששון.

בליל הסדר, **צריך לעשות הסדר בשמחה ובטוב לבב, ולא יהיה עצב.**

גם בסוכות, **ליל התקדש חג הסוכות, צדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלהים וישישו בשמחה** וכו׳.

וכהנה וכהנה, בעוד מקומות רבים.

אלו שלוש עשרה מקורות, לגבי העניין הזה.

[**אגב**, לגבי הנכתב לעיל ״ואחרון אחרון חביב״, העיר כאן ידידנו הרה״ג אח״כ שליט״א שצ״ל ואחרון חביב. ולא כמו שרגילים כיום לכתוב אחרון אחרון חביב. ואבאר שיחתי. הנה נאמר בתורה (בראשית ל״ג, ב׳) וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה, ואת לאה וילדיה אחרונים, ואת רחל ואת יוסף אחרונים. הרי שגם לאה וילדיה נחשבים אחרונים, אף שרחל ויוסף אחריהם. וכבר כתב הרשב״א בתשובותיו חלק ד׳ סימן קפ״ז בכלל ויכוחו עם אחד מחכמי האומות וז״ל, חזר

*

ובא עלי מצד אחר ואמר, הנה הכתוב אומר שאין בית אחַר הבית השני, שכן כתוב גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן הָרִאשׁוֹן [חגי ב', ט'], הנה שקראוֹ אחרון, ואם יש אחֵר לאחריו, לא יקרא לזה אחרון. אמרתי, לא קראו אחרון אלא בהצטרף אל הראשון. וכמוהו ויישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה, ואת לאה וילדיה אחרונים, ואת רחל ואת יוסף אחרונים. הנה קרא ללאה וילדיה אחרונים אעפ"י שרחל ויוסף אחרונים להם, אלא שקראם אחרונים בהצטרף אל השפחות וילדיהן עכ"ל. ועיין תוספות יום טוב פרק ז' דדמאי משנה ג' ד"ה ומעשר, ואכמ"ל. וזהו שאמרו חז"ל בבראשית רבה פרשה ע"ח אות ח' על פסוק וישם את השפחות וגו', הדא אמרה אחרון אחרון חביב. ולשון מדרש הגדול שם, אמרי האחרון האחרון חביב. ר"ל כל מי שהוא אחרון יותר, הוא חביב יותר מזה שלפניו. ובזה נתיישב מה שתמהים על אבותינו בתימן, שכאשר היו מזכירים כמה שמות, כגון במכתבים, היו כותבים (כנז' בספר התימנים לש' גויטין דף 284) לפני כל אחד מהם מלבד הראשון, ואחרון חביב, עכ"ל יצ"ו.

ויישר חיליה לאורייתא. אלא שלענ"ד שאני סגנון המדרש מנדון דידן, כיון שהמדרש הוא עומד חוץ מן הפסוק, ומדבר על הפסוק, ר"ל שהוא בספר נפרד, שפיר בא לפרש בכך שלאה חביבה יותר מן השפחות, ורחל עוד יותר חביבה. משא"כ אני הקטן, שאינני עומד מחוץ לדברים, אלא כותב את הדברים עצמם, הלכך כשבאתי להזכיר את מהרי"ץ בסוף, הנני כמתנצל ואומר כי זה שהובא באחרונה לכל י"ב גדולי חכמי ישראל שהעליתי קודם לו, אינו חלילה למיעוט חשיבותו. אלא אדרבה ואדרבה חביב הוא עד מאד, מורנו ורבנו מורה דרכנו, גאון עוזנו ותפארתנו, סולל נתיבותינו. מה־גם שלפי סדר הדורות והזמנים, הוא כמעט הכי מאוחר להם כולם.

לאחַר מכן שלח אֵלַי הראח"כ שליט"א ציוני מקורות בעניינים הללו, ואלה הם.

אחרון חביב – על האחרון לגמרי, בדרך כלל כותבים רק ואחרון חביב, כגון תשובת בית דין צנעא בספר מיצירות דף פ"ב ד"ה שלומי, גנוזות ותשובות ח"א ריש דף ע', מכתב במילי דאבות דף ק"ה ד"ה אף, אמונת ה' ריש דף ס"ט, בתלאו"ת וירושלם דף רל"ו ד"ה שלום רב, ותשובת הרנב"ן בדברי חפץ י"ט ריש דף צ"א.

מעט כותבים ואחרון אחרון חביב, כגון כסף צרוף דף מ"ה ד"ה וישראל, איגרת נבוכים ריש דף נ"ג, פתח דבר לפעולת צדיק מאת הרשי"ה ד"ה עמדה.

ואחרון חביב וכו' אחרון אחרון חביב – איש ימיני ח"ג ריש דף קמ"ה.

עוד ישנן דוגמאות של ואחרון חביב, על כל שם ושם. וגם אז, אף על האחרון לא כתבו ואחרון אחרון חביב עכ"ל יצ"ו. וברוך יהיה].

כמה חשוב שהאדם נמצא בשמחה, ובפרט בעת קיום המצוות. האדם צריך תמיד להיות שמח, בלי דאגות. כי כאשר האדם עצוב, העצבות היא אֵם כל חטאת.

צריכים לדעת, את מה שכתוב בספר הזוה"ק פרשת פקודי [דף רס"ד ע"ב], והוא חידוש, כי ישנם אלפים ורבבות של מלאכי חבלה, שזהו התפקיד שלהם, להכניס עצבות בלב לומדי התורה, שלא ישמחו בלימוד התורה. והכי איתא התם, כי בהיכלות של סטרא אחרא יש מקום שנקרא אף וחימה. **ומאף וחימה אלין, נפקין כמה אלף וכמה רבבן, וכלהו נפקי ושארן עלייהו דבני נשא, אינון דמשתדלין באורייתא או דמשתדלי במלי דמצוה ואזלי בארחא דמצוה, בגין דיתעצבון ולא יְחִדּוֹן בַּהּ** יעו"ש.

יש לדעת, כי זהו דבר מפליא. לפעמים פתאום האדם מרגיש 'כבד', עצוב. שידע כי יש לו על מה להיאבק. במלים אחרות, הדבר אינו טבעי. הם באים בכדי להוריד את ערך הלימוד, שהאדם ילמד בלי חשק. האדם מתחיל ללמוד, והוא אומר לעצמו, מי אני, ומה אני. מה כבר הנני מבין, וכי אהיה תלמיד חכם, וק"ו גדול הדור. ובכלל, האם ראוי אני שאלמד את תורתו של הקב"ה. הרי פה נכשלתי כך, ופה דיברתי לשון הרע, ופה לא בירכתי כפי שצריך, חטאתי בזה וכו'. כל אלה, עצת היצר הרע. הכל בא מאלה המלאכים אשר מכניסים לו עצבות.

[**אלו** רק שתי דוגמאות כיצד אותם מלאכים גורמים לו עצבות, אך יתכן שהם גורמים לו זאת גם על ידי דברים אחרים. ולדוגמא השנייה שכתב מעכ"ת, יועילו דברי נפש החיים דלקמן. איתמר].

אדם שלומד תורה, צריך לחשוב, עכשיו אני כמו צדיק הדור. אין לי עבירות, כלום. עכשיו אני נקי, אשרי כל טהור ונקי מעבירה.

כעת שהינך לומד תורה, תלמד בשמחה, תשכח מכל ההפרעות והקשיים. לא כעת הזמן לעשות חשבון הנפש, את זאת תעשה בזמן שהינך לומד מוסר, או בזמנים אחרים, כגון כאשר הינך אומר וידוי, אז צריכים לבכות ולהתחרט, חטאתי עויתי פשעתי. אולם בזמן שהאדם לומד תורה, עליו ללמוד מתוך שמחה, לא להכניס שום עצבות, לא לחשוב כי ח"ו אני לא בסדר, לא ראוי

שאלמד תורה, ומה כבר יצא מן הלימוד תורה שלי.

לימוד תורה זה הדבר הכי חשוב בעולם, ומזה גופא שהיצר מפריע כל כך לזה, צריך להבין עד כמה חשוב הלימוד שלי. שאל״כ למה הוא כ״כ מפריע לי? מזה עצמו צריך להתחזק.

שאלה מהקהל: אבל הגר״ח מואלאז׳ין כתב בנפש החיים להתוודות לפני הלימוד?

תשובת מרן שליט״א: יפה. נכון. ולא רק הוא, כבר לפניו כתבו כך, כגון בראשית חכמה ובחמדת ימים. [וע״ע לקמן שיעור וישב]. רק זה קודם הלימוד, ואז משיתחיל ללמוד ישכח מכל החטאים. זה לשונו שם בשער רביעי, ריש פרק ששי, **הדרך האמתי אשר בזה בחר הוא ית״ש, שבכל עת שיכוין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל, עכ״פ זמן מועט, ביראת ה׳ טהורה בטהרת הלב, להתודות על חטאתו מעומקא דלבא, כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה. ויכוין להתדבק בלימודו בו בתורה בו בהקב״ה. היינו להתדבק בכל כחותיו לדבר ה׳ זו הלכה** וכו׳.

עוד שם בתחילת פרק שביעי, **ולזאת ראוי לאדם להכין עצמו כל עת קודם שיתחיל ללמוד, להתחשב מעט עם קונו ית״ש בטהרת הלב ביראת ה׳, ולהיטהר מעונותיו בהרהורי תשובה, כדי שיוכל להתקשר ולהתדבק בעת עסקו בתוה״ק בדבורו ורצונו ית״ש. וגם יקבל ע״ע לעשות ולקיים ככל הכתוב בתורה שבכתב ובע״פ, ואשר יראה ויבין דרכו והנהגתו מתוה״ק. וכן כשרוצה לעיין בדבר הלכה, ראוי להתפלל שיזכהו ית׳ לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, לכוין לאמיתה של תורה ע״כ.**

אמנם הוסיף וכתב, **וכן באמצע הלימוד, הרשות נתונה לאדם להפסיק זמן מועט, טרם יכבה מלבו יראתו ית״ש שקיבל עליו קודם התחלת הלימוד, להתבונן מחדש עוד מעט ביראת ה׳** וכו׳ יעו״ש. אבל מדוייק שלא בעת ובמֶשך הלימוד עצמו, רק יעשה לשם כך הפסקה קלה.

התחלת ביאור דברי הרמב״ם בסוף הלכות לולב, ג׳ תירוצים לגבי השאלה מדוע רק חסידים ואנשי מעשה וכו׳ היו שמחים בריקוד ובניגון וכו׳ בביהמ״ק בשמחת חג הסוכות? ומדוע הכניס הרמב״ם – בתוך עניין שמחת חג הסוכות בביהמ״ק – את עניין ׳אהבת האל׳?

בעזר הי״ת וישועתו, ברצוני כעת לעמוד, להסביר את דברי הרמב״ם בסוף הלכות לולב, שם הוא מדבר לגבי שמחת חג הסוכות.

ברמב״ם אין מושג של ׳שמחת בית השאובה׳, לא כ״כ ברור למה, למרות שהדבר מפורש במשנה ובגמרא במסכת סוכה פרק הֶחָלִיל. עומדים על כך כמה גדולים, ואולי עוד נעמוד על כך. עכ״פ הרמב״ם מדבר על שמחת חג הסוכות סתם.

מה שבדרך כלל מקובל הוא, שמדובר על שמחת בית השְׁאוּבה, זהו דבר מפורש, וגם הרמב״ם בעצמו בפירוש המשנה במסכת סוכה מדבר על זאת. לא מובן, למה בחיבורו משנה תורה הוא התעלם מכך.

עכ״פ הרמב״ם שם [בפרק ח׳ הלכה י״ב] כתב בזה״ל, **אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני י״י אלהיכם שבעת ימים.**

השמחה הזאת בבית המקדש, מתחילה ממוצאי יום טוב ראשון של סוכות, וכן בכל לילות ימי חול המועד.

ובהלכה י״ג, **והיאך היתה שמחה זו? החליל מכה, ומנגנין בכינור ובנבלים ובמצלתיים, וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה, בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד כמו שיודע, ואומרים דברי שיר ותושבחות** וכו׳.

ובהלכה י״ד, **מצוה להרבות בשמחה זו.**

כעת תשמעו.

נעמוד כאן בס״ד על כמה נקודות בדברי הרמב״ם, דברים שצריכים להסביר אותם. אינני יודע כמה נספיק, ישנן שלש נקודות עיקריות, אולי נספיק לכל הפחות שתים.

מי היה עושה את השמחה בחג הסוכות בבית המקדש?

אומר הרמב״ם כך, **ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות.**

אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע.

הם רק צופים בנעשָה. כי את הריקוד והשמחה והניגון וכו׳ עצמם, היו עושים רק גדולי הדור, חסידים ואנשי מעשה.

ממשיך הרמב״ם ואומר [בהלכה ט״ו], **[ש]השמחה שישמח אדם בעשיית (המצוה) [המצוות], ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע** וכו׳. כפי שהבאנו לעיל.

ואח״כ הרמב״ם ממשיך, עד סוף הפרק, מדגיש את עניין חשיבות השמחה הזאת וכו׳.

ישנן כאן שתי שאלות, לפחות.

ראשית, למה שהאנשים הפשוטים לא ירקדו ג״כ? הרי מצות ושמחתם לפני וגו׳, אינה מוטלת רק על חסידים ואנשי מעשה, אלא כל עַם ישראל מצֻווה בכך. מדוע שהם לא ירקדו?

שאלה שנייה, מדוע הרמב״ם מכניס לנו פתאום כאן את עניין אהבת ה׳? הרמב״ם כתב בזה״ל, ׳השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל, עבודה גדולה היא׳. הרי זאת מצוה נפרדת של אהבת ה׳, כפי שנאמר [דברים ו׳, ה׳] **וְאָהַבְתָּ אֵת יְ״יָ אֱלֹהֶיךָ**. למרות שקשה לנו להבין מה הפירוש לאהוב את ה׳, וזאת כמובן דרגא גדולה, הרמב״ם בעצמו אומר כי ׳אהבת האל, עבודה גדולה היא׳, אבל כל אחד לכל הפחות צריך לשאוף לכך, ולעשות כמה שהוא יכול, לפי המדרגות שלו. זאת מצות עשה, אחת מתרי״ג המצוות.

ברם, איך הרמב״ם הכניס כאן – בעניין השמחה – את עניין אהבת השם? הרי זאת מצוה, שאיננה קשורה לפה. לכאורה, ׳אהבת האל׳, מאן דכר שמה? לא כאן הוא המקום.

הרי את עניין אהבת ה׳, הרמב״ם ביאר בהלכות תשובה בפרק עשירי, יש לו פרק מיוחד על זה, שם הוא כתב [בהלכה א׳] בזה״ל, **אל יאמר אדם, הריני עושה מצוות התורה ועוסק בחכמתה, כדי שאקבל הברכות הכתובות בתורה, או כדי שאזכה לחיי העולם הבא. ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן, כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה, או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא.**

[**הע׳** ידידנו הרה״ג אח״כ שליט״א.

לעיל ד״ה שאלה, הזכיר מעכ״ת את מצות ואהבת את י״י אלהיך, והיא מצוה כללית, גם בלא קשר לקיום מצוות, ונתבארה בדברי הרמב״ם ריש פרק ב׳ מיסודי התורה. וכאן בהלכות תשובה, מדבר הרמב״ם בפרט בעניין קיום המצוות באהבה, והוא העניין שדיבר עליו בהלכות לולב, אף שעניין זה גם כן קשור למצוה הכללית של אהבת ה׳ עכ״ל נר״ו. ויישר חיליה לאורייתא].

האדם יודע שאסור לעשות, והוא נמנע כי אינו רוצה להיות בגיהנם ח״ו. אומר הרמב״ם, זאת עבודה מיראה. יש עניין של יראת שמים, בודאי שזהו דבר חשוב, אבל הדרגא היותר גבוהה היא, לעבוד את ה׳ מתוך אהבה. דהיינו, לא לעשות מתוך הפחד. אפי׳ אם לא היה גיהנם, לא היית עושה את העבירה. לא בגלל העונש, אלא גם אם לא היה עונש. כמו כן, גם אם לא היה שכר של העולם הבא, גם אם לא היית מקבל על כך כלום. מה כן? לעבוד את ה׳ מאהבה. פירושו, כי אם הקב״ה אומר כך, הדבר סימן שזהו מה שצריך. אמנם בודאי שתקבל שכר, אין ספק בכך, אבל לא בשביל זה אתה עובד. אינך עובד בשביל המשכורת, הוא לא עובד בשביל שיהיו לו את התענוגות, את כל מה שיש בעולם הבא.

ובהלכה ג׳ כתב הרמב״ם, **העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות, והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם. לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בכלל.** ברור שכך יהיה בסוף.

א״כ מדוע הרמב״ם מכניס זאת כאן, בתוך העניין של־שמחה?

*

לגבי השאלה הראשונה ששאלנו, למה האנשים הפשוטים אינם משתתפים בשמחת חג הסוכות בפועַל, ישנן על כך שלוש תשובות.

הריטב״א אומר בחידושיו על מסכת סוכה [דף נ״ג ע״א], כי אם היו משתתפים בשמחה הזאת גם האנשים הפשוטים, אזי היה נראה הדבר קלות ראש.

וז״ל הריטב״א שם, **הֱוִי יודע, השמחה היתירה היתה בהלל ולהודות לה׳** – על מה השמחה?

מדוע שמחים? – **על הטובה שעשה לישראל, להשרות שכינתו בתוכנו.**

נמצאים אז בבית המקדש, וכבר אמר שלמה המלך [מלכים א׳ ח׳, כ״ז] **הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי.** שלמה המלך התפעל, כאשר הוא ראה ששרתה השכינה, ונוכח לדעת שמעשיו רצויים. כיצד הוא ראה ששרתה השכינה בבית המקדש?

כתוב, כי הכהנים לא יכלו להיכנס, כי שכן עליו כבוד ה׳. הכהנים הרגישו את השראת השכינה, משהו מוחשי שעושה את זה, לא סתם דמיון, כגון פחד שהאדם חושש מאיזה משהו. לא יכלו הכהנים להיכנס, למרות שהם המקודשים מכל עם ישראל.

זהו כפי שכתוב לגבי משה רבינו, **וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד, כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן, וּכְבוֹד יְיָ מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן** [שמות מ׳, ל״ה]. פירושו, שהיתה הרגשת קדושה באופן עצום, עד שהגוף מרגיש מעצור מלהיכנס.

זוכים להיות בבית המקדש, הקב״ה משרה את שכינתו בעם ישראל.

אנחנו מצפים לבנין בית מקדשנו ותפארתנו בקרוב, לצערינו כמה אנחנו חסרים שהקב״ה לא משרה שכינתו בקרבנו, שאיבדנו את זה. ולצערינו, כל דור שהולך, הדור פוחת והולך. אבל הם היו אז בבית המקדש, זכו לראות השראת שכינה, א״כ הם מודים להקב״ה על כך.

וגם כנגד העולם הבא הניתן לצדיקים.

ולפיכך, לא היה אלא ע״י גדולים וחסידים, שלא יֵרָאה כקלות ראש, וכשמחת בחורים.

אם היו רוקדים גדולי הדור והחסידים ואנשי מעשה, ראשי הישיבות והסנהדרין, ביחד עם האנשים הפשוטים, אזי הדבר היה מוריד את ערך השמחה. אם כולם שמחים פה, זהו אינו משהו מיוחד, איננו מעמד מרומם, הקדושה שהיתה צריכה להיות בו. זה נקרא כאילו קלות ראש, כמו שמחת בחורים. כפי המושג, ׳נערים מנגינתם׳. בחורים מנוערים מֵחָכמה, שהם שמחים.

וזהו ששנינו, חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין לפניהם באבוקות של אור, ואומרים דברי שירות ותושבחות, והלוים עונים בכינורות ובכל כלי שיר בלי מספר. והיו עומדין על ט״ו מעלות, היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, שעליהם הלוים עומדים לשיר שירה זו של בית השאובה, דאלו שאר שירין על הדוכן כדאמרינן במקדש.

זאת תשובה אחת.

*

תשובה שנייה, כותב לנו בעל תפארת ישראל, על המשנה שם בפרק החליל [באות ט״ו], וזה לשונו, **חסידים ואנשי מעשה וכו׳. נראה לי דר״ל גדולי הדור, שמעשה הציבור בידן, כסנהדרין וראשי הישיבות, ושאר חכמי ישראל.**

ולא היו מניחין לכל עם הארץ לרקד ולשורר, כדי שלא יבואו מתוך שמחה יתירה לידי קלות ראש, רק כולם באו לראות ולשמוע.

שמעתם?

הוא אומר, כי אם היו נותנים לעמי ארצות לרקוד ולשיר ולנגן, היו מגיעים לידי קלות ראש. זה לא מה שהריטב״א אמר. הריטב״א אמר שהדבר ׳נראה קלות ראש׳, כנראה הריטב״א סבר כי לא מסתבר שתהיה קלות ראש בביהמ״ק, אלא שזה רק ׳נראה קלות ראש׳. ברם התפארת ישראל אומר, כי ממש יבואו לידי קלות ראש. אנשים פשוטים, כאשר הם מתחילים לשיר ולרקוד, הם משתגעים, ולבסוף אומרים ועושים שטיות. דברים בטלים. ק״ו שכאן יש מצוה להרבות בשמחה. שעות ע״ג שעות.

מכיון שחששו שיבואו לידי קלות ראש, לכן עצרו זאת, ואמרו שהם לא ישירו וכו׳. משא״כ החסידים ואנשי מעשה וכו׳, גם אם ישמחו שמחה יתירה, כפי שכתוב, הם יודעים את הגבולות, ולא תֵצא מכך קלות ראש.

זהו הפירוש השני.

*

פירוש שלישי, אומר לנו הגאון רבי חיים כסאר זצ״ל, בספרו שם טוב על הרמב״ם שם. תשמעו דבר נפלא שהוא כתב.

הוא ג״כ שאל את השאלה דלעיל וז״ל, **טעמא דאין עושין אותה שמחה שאר העם** – מדוע שאר העם אינם משתתפים בשמחה?

משום ששמחתם – של שאר העם – **תלויה בדבר הנראה למראה עיניהם, הואיל ואינם**

יודעים דרכי התורה ומצוותיה. אבל שמחת גדולי ישראל וכיוצא בהם, היודעים דרכי התורה ומצוותיה, שִׂמְחָתם תלויה באהבת ה' וביראתו, שהיא שמחה יסודית הקיימת לעולם ולעולמי עולמים. שכן שלמה המלך ע"ה בדרכי מוסרו, שיבח שמחתם ואמר 'ושבחתי אני את השמחה', ובה עמי הארץ וכיוצא בהן משתבחים ומתפארים ומתעטרים ושמחים עמהם. בלנ"ד נעמוד על ביאור דבריו בשיעור נוסף.

עכ"פ הוא מסיים כי זה לא שעמי הארץ מופקעים מן השמחה. הם ג"כ ישמחו, כאשר הם רואים את כל הצדיקים איך שהם רוקדים וכו'. אבל אנשים פשוטים, שמחים על שטיות.

על מה הם שמחים? ההשגות שלהם הן מוגבלות. שמחים בדברים שנראים לעיניים, רק מה שהם מבינים. אולם גדולי תורה שהם שמחים, השמחה הזאת תלויה באהבת ה' וביראתו. וההבדל הוא, כי זאת שמחה אמיתית קיימת. זהו דבר תמידי. משא"כ הם, הינם שמחים על דבר שהיום כאן, ולמחר הוא ייעלם.

זה כעין מה שכתוב [בתהלים ל"ז, י'], **וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע, וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ.** לפעמים רואים הצלחה של רשע, ומתפלאים מדוע הרשע הזה מצליח? 'ועוד מעט' – היום הוא אכן מצליח, אולם מחר או מחרתיים, 'והתבוננת על מקומו ואיננו'. כך כל ההצלחות שישנן בעולם הזה. האנשים הפשוטים, אינם מבינים דברים גבוהים, לשמוח באהבת השם. זה לא בהבנה שלהם, לא במושגים שלהם.

השמחה האמיתית, היא רק בעבודת ה'. מי מסוגל לכך? רק חסידים ואנשי מעשה, ראשי הישיבות והסנהדרין.

א"כ יש לנו כאן, שלוש תשובות. א' הריטב"א אומר, שלא ייראה כקלות ראש, שמחת בחורים. ב' התפארת ישראל אומר, שלא יגיעו לידי קלות ראש. ג' מהרח"כ בשם טוב אומר, כי שמחת האנשים הפשוטים, היא רק בדברים שהם נראים לעיניים, לא בדברים רוחניים אמתיים אשר קיימים לעולם.

והנה מה שהוא אומר, זהו בעצם מה שהרמב"ם כתב. בעל שם טוב לא ידע זאת, מכיון שהדבר תלוי בשינויי גירסאות. ברמב"ם שלפנינו הדבר השתבש, לצערינו ספרי הרמב"ם השתבשו ע"י המעתיקים והמדפיסים במשך הדורות, וגם לו בעצמו – למהרח"כ – לא היתה לפניו הגירסא האמיתית שישנה בכתבי היד. הוא כמעט ולא התעסק בעניינים הללו. אמנם לפעמים כן, אבל ישנם דברים רבים שנעלמו ממנו. אולם כיום ב"ה יש לנו את הוצאת הר"ש פרנקל, אשר הביא את כל שינויי הנוסחאות, מֵעשרות כת"י, ובפרט מכת"י תימן.

כתה"י של־תימנים, שלנו, הם הכי מדוייקים.

למעשה, הוא זכה וכיוון לכך. כי מה שהוא מסביר, זהו מה שהרמב"ם בעצם אומר, לפי הגירסא המדוייקת בכת"י, למי שישים לב. ברמב"ם שלפנינו כתוב כך, **השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל, עבודה גדולה היא** וכו'. תראו ב'שינויי נוסחאות' שבהוצאת פרנקל, שהם מציינים כך, **בארח"ח בכ"ב ורוב כתה"י ודפו"י, 'שֶׁ'השמחה.** דהיינו, נוספה פה אות שי"ן.

מובן למעיין כי זהו ההמשך של־הלכה הקודמת. הרמב"ם בעצם בא להסביר, את הטעם לְמה שכתב בהלכה הקודמת. אמרתי לפני כן, כי החסידים ואנשי מעשה וכו' שרים ורוקדים ומנגנים, ואמרתי עוד כי כל שאר העם באים רק לשמוע, הסיבה לכך היא, שֶׁהשמחה שישמח האדם וכו' עבודה גדולה היא, והם – עמי הארץ – הרי אינם יכולים לעשות זאת.

לזאת הרמב"ם בעצמו התכוון, להסביר את החילוק הזה. למדפיסים היה נראה שהאות שי"ן היא מיותרת, כי בהסתכלות שטחית לא מבינים זאת, ולכן הם מחקו אותה. חשבו שזה מיותר, שזאת טעות.

[**הוספת** ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א.

דברי מהרח"כ אינם מפורשים בדברי הרמב"ם, שכן הרמב"ם כתב רק את העיקר, ומהרח"כ הוציא מזה מדנפשיה שעמי הארץ אינם יכולים להגיע לכך.

לאמיתו של־דבר, מהרח"כ התעסק בעניינים הללו יותר מרוב ככל שאר מפרשי הרמב"ם. ומפורש כן בשער ספרו בזה"ל, ונכלל בזה תיקון נוסחאות ע"כ. אלא שהוא לא הגיה את דברי הרמב"ם כסדר מתוך כת"י ודפוסים ישנים, אלא עיין בהם

כשהתעורר לכך, כגון מחמת איזו קושיא. ובתימן היו בהישג ידו גם כת"י, וכאן בארצנו הקדושה רק דפוסים ישנים עכ"ל יצ"ו, וברוך יהיה].

כך לגבי השאלה הראשונה.

*

ולגבי השאלה השנייה ששאלנו, מה שייך פה העניין של אהבת השם, מדוע הרמב"ם הכניס זאת כאן, אם הוא מדבר לגבי השמחה? הרי ישנה שמחה, וישנה אהבת ה'. אלו שתי מצוות. למה הרמב"ם עירבב זאת כאן?

לאמיתו של־דבר, ח"ו זהו אינו ערבוב. אדרבה, הרמב"ם רצה להגיד, במה האדם צריך לשמוח? הרמב"ם מסביר, כי השמחה הזאת צריכה להיות באהבת ה'.

מקודם הבאנו את דברי ספר הכוזרי, ומתברר כי זהו ממש אותו הדבר כפי שכתב הרמב"ם. כאשר הרמב"ם אומר, 'ובאהבת האל שציוה בהן', הוא מתכוון להגיד, במה תשמח? הקב"ה ציוה אותנו לשמוח, א"כ הנני שמח בעצם המצוה, וגם באהבת ה', כי הקב"ה ציוה אותי, ואני רוצה לקיים את רצונו. זאת בעצם המהות של־שמחה.

רבי יהודה הלוי, בעל ספר הכוזרי, הוא מדבר קרוב ללשון הרמב"ם. אינני חושב שהרמב"ם ראה את ספר הכוזרי [כי הם בני אותו דור, אך יש לעי' בזה בס' בין הכוזרי לרמב"ם דף י'], אבל עכ"פ המלים שלהם הן ממש כמעט מקבילות. '**תשמח במצוָה** – דהיינו בפעולה – **מאהבתך את המצוָה אותך**'. והרי זהו בדיוק מה שהרמב"ם אומר. הוא לא הכניס לנו כאן מצוה נוספת, אלא הוא רצה להסביר את עניין השמחה, 'תשמח באהבת האל'.

והראיה, כי בסוף, כאשר הרמב"ם מסיים, הוא שוב הפעם חוזר לכך. הרי אח"כ הרמב"ם מדבר על עניין דוד המלך, אשר היה מפזז ומכרכר לפני ה', ומיכל בת שאול ביזתה אותו, ואז **וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל מִיכַל, לִפְנֵי יְיָ. אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל בֵּיתוֹ לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל עַם יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל, וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְיָ.** אומר על כך הרמב"ם, **כל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה.** אל תחשוב, כי האדם הזה אשר רוקד לפני ה', הוא אדם שפל ובזוי, אדם קטן. לא. אלא אדרבה 'הוא הגדול, המכובד'. ומסיים, כי מי שרוקד לפני ה', אהה, זהו אדם אשר עובד מאהבה. הרמב"ם חזר על כך, מכיון שהוא רצה להסביר, כי מי שעושה זאת, אלו רק האנשים הגדולים אשר עובדים את ה' מאהבה. רק הם מסוגלים.

ולכן, בבית המקדש נתנו רק להם, כי בביהמ"ק צריכה זו להיות דרגת השמחה האמיתית.

ב"ה הסברנו כאן שני דברים, בדברי הרמב"ם. ויש עוד, וגם בדברי הרב המגיד, אבל 'ועשו סייג לתורה'.

השם ברוך הוא יזכנו, להיות מן העובדים אותו באמת ובלב שלם, בשמחה ובטוב לבב. צריכים לדעת, כי מי שעובד את ה' מתוך שמחה, מי שמקיים את המצוות מתוך שמחה, כפי שאמרנו, אין לזה ערך והשוואה לאדם שעושה כמצות אנשים מלומדה. אם האדם קם בבוקר, מתעטף בציצית, ומניח תפילין, בסדר, הוא קיים את המצוות, אבל היכן היא השמחה? אם אינו מרגיש, כמה זה אושר, איך זכיתי להניח תפילין? מה נותנים לי התפילין, מהי התועלת.

כאשר הוא עושה זאת מתוך שמחה, אזי החשיבות של־מצוה היא לאין ערוך. וגם מבחינת ההרגשה שלו, כאשר אח"כ הוא מתפלל, אז תפילתו היא לגמרי שונה. יזכנו המקום ברוך הוא, שנזכה לקיים מה שנאמר 'עבדו את י"י בשמחה, בואו לפניו ברננה'. וכפי שכתוב גם לפני כן בתחילת המזמור, 'מזמור לתודה, הָריעו לַי"י כָּל הָאָרֶץ' – ראשי־תיבות הַלָּ"ה, כפי שכתב מהרי"ץ בעץ חיים והחת"ס. ומיד אח"כ, עבדו את י"י בשמחה וגו'. דהיינו, גם כאשר האדם לומד הלכה, צריך הוא לעבוד את ה' מתוך שמחה. ואז הוא יראה, כי זהו לימוד אחר. [אגב, לפי זה אפשר לומר דמטעם זה התקינו הגאונים לומר מזמור לתודה, אחרי ברוך שאמר, לפני התפילה, כדי שיתעוררו הקהל לשמחה בק"ש ובתפילה. ואולי גם שאר הזמירות, ששיבחו חז"ל את האומרים אותם כדאי' בשבת דף קיח: א"ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל – דהיינו פסוקי דזמרא – בכל יום, ועי' רי"ף ורמב"ם ושאר רבוותא, נכלל בכך טעם השמחה, מלבד הנודע

מהמקובלים שבאמירתם אנחנו 'מזמרים' חותכים וכורתים את כל המקטרגים המזומנים לעכב את תפילתנו, כיעויין למהרי"ץ בע"ח דף ט"ז ע"א ד"ה ונקראים. ומשום הכי נקראים המה בשם פסוקי דזמרא, זמירות, לרמוז להזכיר ולעורר שיֵאמרו על ידינו בקול 'זֶמֶר' ושיר נעים. כל־שכן שירת הים, וע"ע בע"ח שם דף כ"ד ע"א בשם של"ה].

כי כאשר האדם לומד מתוך שמחה, דבר ראשון, הוא זוכר את מה שהוא לומד. אחרת, הוא שוכח. כי אם הוא לומד מתוך תענוג, יש לו שמחה. שנית, הוא יותר מבין. הלב הוא רחב. פותחים בכך את הלב. לכן כתוב בגמרא במסכת שבת דף ל:, כי רבה לפני שהיה מתחיל את השיעור, היה פותח במילי דבדיחותא, כדי להרחיב את הלב. כמו שהרחבנו בס"ד בתחילת השיעור הקודם. כאשר אומרים משהו משמח, לומדים מתוך שמחה, אזי הלימוד הוא משתבח ומועיל.

יהי רצון, שהשם ברוך הוא יזכנו על דבר כבוד שמו, לעשות רצונו כרצונו, אכי"ר.

****

נספח – מאמר היכן המתורגמן, מתוך גליון 'אכסוף' (540) שיצ"ל בעיר אלעד ת"ו,
פרשת בראשית, תשרי התשפ"ו.
פרי מאמרו של הרה"ג מנחם מנדל רוזנבוים שליט"א.

*****

עם התחלת קריאת התורה מ'בראשית':

היכן המתורגמן?

מסע בעקבות המנהג הקדום להעמיד מתורגמן המעביר לציבור פסוק אחרי פסוק בעת קריאת התורה * האם התקנה שרירה וקיימת עד ימינו אנו?

תושבי אלעד נחשפו לפני תקופת-מה ל'קול קורא' נמרץ וחריף מאת רבני קהילות יוצאי תימן, שהתריעו במילים כדרבונות על תופעה שהחלה פושה בקרב מעטים מבתי הכנסיות של קהילות התימנים, שלאחרונה הקלו קמעא בדין העמדת 'מתורגמן' בעת קריאת התורה שיקריא לציבור את דברי ה'תרגום אונקלוס' בכל פסוק ופסוק. רבני העדה קראו בחריפות שלא להקל ראש בדין המפורש במשנה ובגמרא, והזהירו שלא להיות פורץ גדר.
וניצב לו היהודי האשכנזי או הספרדי, ואולי תוהה על מה כלל מדובר. מניין דין מפורש כזה של מתורגמן בשבת בבוקר בבית הכנסת?!...
ובכן, עם ההתחלה מראשית, על סף התחלת התורה מתחילתה ב'שבת בראשית', הנה מעט סדר בדברים.

התימנים צודקים. זו משנה מפורשת!

גם צעירי הצורבים מבינינו, אלו שזכו כבר למלא כריסם בלימוד מסכת מגילה, מוזמנים להיזכר בתלמודם ויגלו כי אכן כן. במסכתא זו נפגשים שוב ושוב עם מושג ששמו 'מתורגמן'. אשכול רחב-היקף של היבטים ופרטי דינים מוקדשים הכא והתם למושג דנן: **מתורגמן בקריאת התורה.**
באריכות רבה מפורט כמה מתורגמנים מתייצבים לתפקיד (כא:), מה הם סך הפסוקים ושיעור ההמתנה בין הקורא למתרגם (כג:), כשרותם של אישים שונים לשמש בתקן המתורגמן (כד.), ועמוד שלם אף הוקדש למנות בארוכה אלו פסוקים יוצאים-מן-הכלל, לחיוב או לשלילה (כה.-:).
הדבר אולי נראה כלקוח מעידן קדום ובלתי-מוכר, אך מדובר עד היום הזה במציאות קיימת: סורו נא לבית-כנסת מקהילת אחינו יוצאי תימן שומרי גחלת המסורת הקדומה, ובחלקם [לא רק בחלקם, אלא ברובם ככולם. וכך מובן מדבריו עצמו לעיל ד"ה תושבי. איתמר] תיווכחו לראות במו עיניכם את המנהג הקדום נמשך במלוא תוקפו והדרו: **במת הקריאה מוקפת בהעולה לתורה, הבעל קורא, ו...מתורגמן!**
קריאת פסוקי הפרשה בנעימה המסתלסלת והייחודית נקטעת שוב ושוב, ורשות הדיבור עוברת למתורגמן, הנושא בתורו את קולו המסתלסל בהקראת תרגומו של אונקלוס על הפסוק שהוקרא זה עתה מפי עמיתו!
ובכן, השאלה מתחדדת. כיצד התנדף לו מנהג זה ביום-מן-הימים ב'שטיבלאך' שלנו?!
הבה נרד לשורשן של דברים, ונבין בסייעתא דשמיא את השתלשלות דברי ימי המתורגמנים בין קהילות ישראל השונות לגווניהן ושבטיהן, למן יוצאי השטעטלעך במזרח אירופה ועד לשָבי גולת תימן.

המתורגמן: איך זה נראה?

"בימי חכמי הגמרא היו נוהגים לתרגם, כדי שיבינו העם", נאמר בשו"ע (או"ח סימן קמה ס"א). וכך זה נראה: הבעל-קורא קורא פסוק אחד, ונעצר. או אז עובר רשות הדיבור למתורגמן, המכריז בתורו את ה'תרגום אונקלוס' שעל הפסוק, באותם דציבלים של הבעל-קורא עצמו. המתורגמן אינו מגביה את קולו יותר מהבעל-קורא וכן לא להיפך. כאשר הוא מסיים ממשיך הבעל-קורא בפסוק הבא, ושוב עובר השרביט למתורגמן. כך פסוק אחר פסוק.
ונתון מעניין: בקרב התימנים ביום, נהוג לתת את תפקיד המתורגמן ל...ילדים. קטן שטרם הגיע למצוות זוכה למלא משימה רמה זו. עיקרו של המנהג נעוץ בדברי התוספתא הנפסקים בשו"ע ש"קטן מתרגם על ידי גדול", אך בעיקר הנהיגו כך מטעמי חינוך, כאשר מתוך כך מתרגלים הילדים בהכרת הארמית על בוריה ובעקבות זאת קולטים טוב יותר את הגמרא. בשל כך אף לא מוותרים על שום ילד, והתפקיד עובר מילד לילד לפי סדר ישיבתם בבית הכנסת (זאת מלבד מנהג בני תימן שנותנים לקטן גם לעלות לתורה החל מגיל שש, מנהג המצדיק יריעה נכבדה בפני עצמה).
יתירה מזו. משימת-העל של חינוך הבנים לידיעת התורה והכרת שפת התלמוד, הביאה את גדולי תימן לשתף פעם בשנה אף את הקטנטנים ממש ולהטעימם מההווי הנקדש. הזדמנות זו נוצרת בחול המועד פסח, כאשר הקריאה לעולה הרביעי זהה בכל יום, בפסוקי 'והקרבתם' של הקרבן היומי, ומעיקרו של המנהג אין צורך לתרגמו, או אז הגיעה שעתם של 'קטני-הקטנים'. **"אף על פי שאינם יודעים לקרות כהוגן, עשו זה לחינוך ולהרגל בעלמא"**, כותב **הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א**, פוסק עדת תימן.
מעניין לציין עוד, כי במקור היה המתורגמן אומר את התרגום בעל פה דווקא, כפי המבואר בירושלמי, אך מלפני כ-300 שנה יש כבר עדויות על מגמת שינוי, כאשר התדלדלו הבקיאים ששלטו היטב בתרגום על-פה ומשום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' החלו להקריאו מתוך הכתב. עם זאת, **קיימות עדויות מהשנים האחרונות ממש מקהילות ששימרו את המנהג הקדום, כדוגמת הקהילה ששרדה בעיר אלשגאדרה בתימן ובניה עוד היו בקיאים בתרגום אונקלוס בלשונו!**

לקורותיו של המנהג - מפאס ועד ספרד

וביצד אירע שמנהג מפואר זה נראה לרבים מאתנו כלקוח ממחוזות רחוקים?
ובכן, ברבות השנים חלו תמורות בעניין. הסדר שמתואר בחז"ל כמבנהו היצוק של קריאת התורה בשבתות ומועדים - שונה לכאורה בשלב כלשהו. עלינו לברר אפוא, האם היה זה החלטה מוסכמת ומוסמכת, ועל שום מה נתקבל כן בקרב רוב מנין ובנין של תפוצות ישראל בכל פזורות הגולה.
סדקים ראשונים אנו מוצאים עוד בימי הגאונים, לפני כ-1000 שנה. קיימת אגרת מהגאון הקדום **רבי יהודה בן קורייש** (רש"י מביאו בפירושו לירמיה יא, יט), המוכיח את יהודי קהילת פאס בדברים נוקבים על שביטלו את מנהג המתורגמן, וכה כותב הוא:
"ראיתיכם כי ביטלתם מנהג השימוש בתלמוד הארמי על התורה בבתי כנסיותיכם, ובהזנחתו נמשכתם אחרי הסכלים שבין מתפלליכם. אבל יחננכם הק-ל, התרגום הוא דבר לא הזניחוהו הדורות לפניכם ולא הזניחוהו קדמוניכם ולא נעלמה תועלתו מאבותיכם, ולא התרפו בלימודו אלה שקדמו לכם בבבל, מצרים, אפריקה ואנדלוס" (=ספרד)**.**
משמע מבין השיטין, שמדובר היה בבניעה לפשוטי-עם שהתנערו מקיום המנהג, "בהזנחתו נמשכתם אחרי הסכלים שבין מתפלליכם", כלשונו, ולא בהחלטה מושכלת על פי גדולי תורה.
איננו יודעים פרטים נוספים על רקע ההתפתחויות בקהילת פאס, אך מנקודה משמעותית אחרת על פני הגלובוס נותר מתועד בכתובים דין-ודברים נסער בנושא, וממנו אנו למדים הרבה על קורות מנהג המתורגמנים.
היה זה בארץ ספרד שלפני 1,000 שנה בדיוק, בסביבות שנת ד'תש"פ. אל אדירי התורה שבבבל הגיעו ידיעות מספרד הרחוקה על שינויים שהוטמעו בסדרי קריאת התורה בשבתות ובמועדים. אל **רב האי גאון**, רב-רבנן של דורות הגאונים, הורצה אגרת אודות בני ספרד שחדלו מלהעמיד מתורגמן בעת הקריאה, והגאון השיב במילים חריפות מאד: **"הדבר ברור שלא בתלמוד לבד מצאנו מצות התרגום וחוקותיו, אלא אפילו במשנתנו. אטו כל אלו דברי תוהו הן חס ושלום? והלא כל הנביאים תיקנו אלו לישראל!"** והוא מסיים את תשובתו בציינו: **"ואנו לא היינו יודעים שבספרד הניחו התרגום, עד עכשיו".**
גם ב**"שבלי הלקט"** מובאת התייחסות של רב האי גאון לעניין התרגום, בתשובה בה כתב: "וששאלתם חובה היא לתרגם בבית הכנסת על הקורא בתורה ועל ההפטרה או לא, **ודאי מצוה היא.** תחילה, כי היא הלכה ירושה מימות הנביאים ועד עכשיו, ועוד שהרי כתיב 'ויקראו בספר' וכו'".
במקביל, באותם שנים ישב בקורדובה שבספרד אושייתה ופארה של הקהילה המקומית, הלא הוא **רבי שמואל הנגיד**, שחכמת תורתו הייתה למאור לכל יהודי המדינה ורוב חכמתו וגבורתו פתחה בפניו את שערי ארמון חאבוס

מלך ספרד והניבו תועלת עצומה לכל יהודי ארצות המערב. בתשובה נדירה ששרדה ממנו והובאה ב**"ספר העיתים"**, מגולל הוא את הנוהג הספרדי מזווית אחרת בעליל ושופך אור על ההשתלשלות. **"חלילה חלילה לבני ספרד שיניחו את התרגום, כמו שאמרו שואלין הללו",** כותב הוא נחרצות, ומקדים רקע על איתנות שרשיה של הקהילה: **"בספרד מקום ריבוץ תורה היה מזמן ראשון, מגלות ירושלים עד עכשיו".**

הוא ממשיך לשבח את הקהילה, תוך שהוא טוען שהזנחה מכוונת של התרגום לא תיתכן כי אם 'דרך מינות', וזה אינו קיים כמעט בארצו: **"לא נמצאת בהם מינות מעולם, אלא במקצת כפרים הסמוכים לארץ אדום שמרננים עליהם שיש בהם צד מינות בסתר, והם כופרים בכך, וקדמונינו הלקו מהם אנשים שאמדום למלקיות** (כלומר, ששיערו שהם חשודים בדבר)**, ומתו מתוך הלקאה!"**

ומששמענו על נאמנותם האבסולוטית לתורת אבותינו בטהרתה, ממשיך הנגיד ומעצים מהפן החיובי: **"והיאך יניחו התרגום כלל? והלא כולם משלימים פרשיותיהם עם הציבור בכל שבת ושבת שנים מקרא ואחד תרגום, ומעולם לא הניחו התרגום ולא דבר אחד מטעמי תלמוד שהיו ערוכים בפיהם מיצחק ריש גלותא דשכיב בספרד"** (בדור אביי ורבא. מובא ביבמות קטו:).

אז ביצד בן קרה שחדלו מלתרגם?

משרטט הנגיד קו מפעים לתולדות המנהג: **"אלא כך היה הדבר. שהיו מתקבצים בשבתות וקובעים מדרשות לריבוץ תורה עד כמו שתי שעות, ושאלו מראשי-ישיבות והתירו להם לאחר קריאת-שמע משעת הנץ החמה משום ריבוץ תורה, ולאחר מכן היו מתפללים שחרית, ויושבים ומסדרים פרשיותיהם שנים מקרא ואחד תרגום, ושוב קורים בתורה ומתרגמים ומפטירים בנביא ומתרגמים, ומתפללים, ומשתהים עד שנוטה היום".** סדר יום צפוף זה הפך למעמסה. **"וזה הדבר קשה על הבעלי-בתים, וחששו זקנים למריבות, והשלימו ביניהם שיהיו עוסקים בתלמוד ומשלימים פרשיותיהם שמו"ת וכו', והם הקלו מעליהם תרגום של ספר ונביא ברוב עיתים".**

נמצינו למדים, כי התפנית באה אחר עומס מופלא בסדרי הלימודים ביום השבת. ההספקים הרבים שעמדו לפתחם הביאה אותם לשקול על מה עדיף לוותר, ומתוך התבססות על מקורות חז"ל מה חשוב יותר - כפי שהוא מאריך בהמשך דבריו - הגיעו להחלטה להשאיר את סדרי הלימוד על כנם ולחדול מהתרגום בעת הקריאה. **"אבל האומר שהניחו תרגום כל עיקר, שלא כהוגן אומר",** מסיים הנגיד.

עם זאת, **רבינו יהודה ברצלוני, בעל "ספר העיתים"**, כבר מצביע על כך שהסיבה הנאצלת 'נשחקה' עם השנים ואילו הזנחת התרגום נותרה על כנה. הוא טוען שבזמנו כבר **"שכחו רוב העם ועמי הארצות מצות תרגום"**, ולדעתו עדיף להחזיר עטרה ליושנה ולהעדיף את התרגום על פני הדרשות והתפילות הארוכות. **"ומצוה להניח כל אותם הדברים שמאריכים בהם, כדי שיעסקו בתרגום ולא תשכח מצוותו. וכל מי שיחמיר בדבר להסיר את ישראל ממנהג משונה ולהחזיר הדבר ליושנו, שכרו שמור לפני המקום".**

<u>...ובארצות אשכנז?!</u>

ובעוד שבגזרת בני ספרד התבהרה התמונה, הרי שבארצות אשכנז וצרפת אנו מוצאים התייחסות רק כמאתיים שנה מאוחר יותר, ומנימוק אחר בעליל.

עקבות ראשונות מופיעות בתוס' במגילה (כג: ד"ה לא). לגבי הנאמר בגמרא **"לא שנו אלא במקום שיש מתורגמן, אבל במקום שאין מתורגמן פוסק"**, כותבים התוס': **"ועל זה אנו סומכים שאין אנו מתרגמים הפטרות שבכל ימות השנה, וכן הפרשיות".**

הווי אומר, כי רבותינו מצאו סימוכין מתוך הגמרא עצמה שמנהג המתורגמן לא הקיף את כל קהילות ישראל בתקנה כוללנית, אלא היו בהחלט מקומות שבהן לא תרגמו אף בזמן חז"ל. משכך, גם בזמנם לא מצאו לנכון לדרוש זאת בקהילותיהם.

בתוס' טרם נתבאר מדוע העדיפו שלא להיצמד למנהג הסתמי שבגמרא שכן תרגמו, ואת התשובה לכך אנו מוצאים בדברי **הרא"ש** (שם פ"ג אות ו): **"יראה, שהם היו מתרגמים לפרש להמון העם שהיו מדברים בלשון ארמית, אבל לדידן מה תועלת יש בתרגום, כיון שאין מבינים אותו".** וזה מה שנפסק בשו"ע (סימן קמה ס"ג).

ה**"חתם סופר"** בתשובותיו מחדד ומסביר, שבמידה והיה מדובר בתקנה שתיקנו חז"ל לכל ישראל, לא היה בידינו לבטלו אף שאיננו מבינים ארמית, כנפסק לגבי שאר תקנות חז"ל שגם אם בטל הטעם לא בטלה התקנה. אך מאחר וגם בימיהם היו קהילות שלא תרגמו, מוכח שהיה זה כהצעה גרידא לסייע להמון העם ולא בתור תקנה, ומשכך, ברגע שהטעם אינו קיים, שוב אין צורך לאחוז במנהג.

<u>לא יודעים? אז שילמדו בבקשה...</u>

מאידך, היו ראשונים שסברו אחרת. כך היא למשל דעת **רב נטרונאי גאון** המובא בטור, הטוען שגם בימינו אסור להשתמט מהתרגום, **"ואם מפני שאין יודעים לתרגם, ילמדו, ויתרגמו"...**

ועל כגון זה נאמר **'נהרא נהרא ופשטיה'.**

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת ויצא

(נמסר במוצש"ק תולדות)

כסלו התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין עבודת ה' בשמחה. חידוש ממהרח"ו זצ"ל, כי השכר הגדול על מצוה איננו על עצם עשיית המצוה, אלא על עשייתה בשמחה, 'כאילו הרויח אלף אלפים דינרי זהב', והערה על מי שכתב בהיפך.

תשובה לשאלה מדוע נהוג בקהילותינו לומר בליל שב"ק את מזמור שיר ליום השבת וגו' בנעימת המשנה, ולא בנעימת הזמירות כפי שאומרים בשבת בבוקר. תירוץ שלישי לגבי השאלה, כיצד ומדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. הרחבה בביאור מאמר חז"ל, שדוד המלך ע"ה התפלל לה' שיהא חשוב אמירת תהלים לפניו יתברך, כעוסק בנגעים ואֹהָלות. חידוש כי תיבת וגואלי, נדרשת בנוטריקון נגעים ואהלות.

שקלא וטריא בדברי הגר"ח מואלאז'ין כי אולי בקשתו [דלעיל] של דוד המלך לא התקבלה, ומקורות רבים מגדולי ישראל אשר נקטו בפשיטות בהיפך ממנו.

המשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' לולב] והרב המגיד, בעניין השמחה במצוות. מקור נוסף לכך, כי מה שהרמב"ם הכניס את עניין אהבת ה' עם עניין השמחה, זהו מפני שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבת ה'. הערות על מ"ש הגרמ"פ בספרו דברות משה, שהרב המגיד כמו חולק על הרמב"ם בעניין זה, וביאור דברי הרב המגיד עפ"י הגירסא הנכונה ברמב"ם.

הערה והתרעה בעניין המכשול בקצת מן האתרוגים התימניים בשנים האחרונות שמרססים כדי שיהיו עם פיטם.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט"א
השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 811
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר והנעלה רבי אריאל נהרי הי"ו, לעילוי נשמת אמו מרת בתיה בת יחיא ע"ה, שנלב"ע ו' כסלו, תנצב"ה. ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו ברוחניות ובגשמיות. בעבור שמתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי בצלאל נתן בן עובדיה הי"ו, וכל בני משפחתו, ולהצלחת בנו אייל צוריאל הי"ו, שיזכה לזיווג הגון משורש נשמתו במהרה. וכן לעילוי נשמת הוריו רבי עובדיה בן סאלם ז"ל, ומרת צביה בת צדוק ע"ה, תנצב"ה. בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד בנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן מוקדש השיעור לעילוי נשמת מרת חדוה לאה בת יצחק ע"ה שכעת ליל ג' כסלו יום פטירתה, בעבור שמשפחתה מתנדבים ועוזרים ביד רחבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן מוקדש השיעור ע"י רבי משה שמואל בן אברהם אליעזר הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי', מארצה"ב, להצלחתה המרובה בפרנסה, שתמיד תהיה ידה פתוחה להחזיק תורה ועשיית חסד. בעבור שהתנדבה שוב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש לרפואת אפרת בת שמואל, השם ברוך הוא ישלח לה רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל. אל נא רפא נא לה.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי שלום בן יצחק גּוּאגוב הי"ו, מארצות הברית, לרפואת רעייתו החשובה מרת יְשָׁעוֹ שיינה בת ראובן שתחי' הזקוק לרפואה שלמה במהרה, ולהצלחתו בכל העניינים בעבור שהתנדבו למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש להצלחתו המרובה של הבחור החשוב רבי אריאל בן שלמה רצאבי הי"ו, מארצה"ב, עבור תרומותיו הנכבדות הבאות תמיד מכל הלב לכולל נתיבות מהרי"ץ. ירבו כמותו בישראל.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי ידידנו החשוב הרב אוהד נהרי הי"ו להצלחת ורפואת רעיתו שירן בת אברהם שתזכה ללידה קלה בנחת, ולזיווגה ההגון במהרה של בתו שירה בת אוהד, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה המקום ב"ה ישלח להם רפו"ש בתוך שאר חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

המשך בעניין עבודת ה' בשמחה. חידוש ממהרח"ו זצ"ל, כי השכר הגדול על מצוה איננו על עצם עשיית המצוה, אלא על עשייתה בשמחה, 'כאילו הרויח אלף אלפים דינרי זהב', והערה על מי שכתב בהיפך.

בשיעור הקודם, שנמסר בירושלם עיקו"ת, דיברנו בס"ד בעניין עבודת ה' בשמחה, הבאנו י"ג מקורות מן הספרים בנושא הזה, וכעת הנני מתחיל את השיעור בנושא הזה, כדי להשלים את העניין.

בספר יסוד ושורש העבודה [דף 25] כתב בזה"ל, **ראוי לאדם ליתן הודאה עצומה בשמחה רבה, ולשמוח מאד באלָהותו ית"ש ויתעלה, בכל עת ובכל שעה שמקיים איזה מצוה מן המצוות שציוה לו הבורא ית"ש, כי אות היא בינו ובין בני ישראל שהם עם סגולתו.**

ובמקום אחר כתב בזה"ל, וראו על ככה אנשי כנה"ג, לתקן שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, ברכה ותהלה לבוראנו ית"ש, על זה שקידש אותנו בקיום מצוותיו, ובחר בנו להיות לו לעם סגולה, מכל העמים אשר על פני האדמה.

לגבי הספר יסוד ושורש העבודה, ישנם כאלה החושבים כי זה נראה כעין 'חסידות' של הבעש"ט. אבל דוקא הוא היה ליטאי, מגדולי הליטאים. כך שהספר הזה, איננו קשור לחוג מסויים. אם כי היסודות והעניינים קרובים, כי הוא בונה הרבה על הזוה"ק והאר"י, שזהו דרך הבעש"ט זיע"א ותלמידיו. אבל עכ"פ בשרשים, כל עם ישראל 'תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם'.

מי שהכיר את מו"ר הגרשז"א זצ"ל, ראש ישיבת קול תורה, מצוי היה תמיד לראותו עם בת־שחוק על פניו. איך אפשר להבין זאת?

הוא אמר, כי ספר המוסר העיקרי שהוא למד בצעירותו, זה היה הספר הנז', יסוד ושורש העבודה. נראה שהספר ממש השפיע עליו לכל החיים, כי תמיד ראו שמחה עליו. כי בספר זה מודגש מאד בכל מקום קיום המצוות בשמחה רבה ועצומה.

ודרך אגב, השמחה היא איננה רק בקיום המצוות, ולימוד התורה. ישנם כמה וכמה גדרים ופרטים, בעניין השמחה. ולמעשה, ברמב"ם בהל' דעות פ"א כתוב, שהאדם תמיד צריך להיות שמח. מובן דהיינו גם בלי קשר למצוה. והדבר הוא בכלל [דברים כ"ח, ט'] וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו, בכלל מצות עשה מן התורה, שהאדם לא יהיה עצוב.

את הגדרים וכו', נלבן ונברר בעזהי"ת בהמשך, ובשיעור נוסף.

*

ישנו חידוש גדול, שכתב מהרח"ו – תלמידו המובהק של רבינו האר"י – בהתחלת ספר הנק' שער המצוות. נראה כי הדברים הם ע"ד ה'פשט'. מסתמא ישנם כאן גם עניינים נסתרים וגבוהים, אבל מקופיא נראה כי הוא מדבר דברים פשוטים, שווים לכל נפש.

וזה לשון מהרח"ו, **דע, כי העושה מצוה א', אין מספיק לו במה שיעשה אותה. שהרי מצינו בדברי רז"ל שאמרו, כל העושה מצוה א', מטיבין לו ומאריכין לו ימיו, וכיוצא בזה אמרו, כל המקיים מצוה א', יש לו כך וכך.**

והנה אנחנו ראינו, כמה וכמה מצוות שעושים בני אדם, ואינם מתקיימים דברי רבותינו ח"ו בעניין גודל שכרם, אפי' בעוה"ז. כתוב שמגיע שכר כך וכך על המצוה, גם בעולם הזה, ולא רואים את זה.

אולי השאלה הזאת, אינה מחייבת את התשובה שלו, וכדלקמן. כי כבר אלישע אחר טעה בגלל זאת, כדאיתא בקידושין דף ט"ל ע"ב. ישנן הרבה תשובות, לגבי השאלה הזאת. אבל בכל אופן, כך הוא מעמיד את השאלה, והעיקר לענייננו היא התשובה שהוא עונה.

אבל השׂרש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה, אל יחשוב שהיא עליו כמשא, וממהר להסירה מעליו.

טועים בכך הרבה אנשים. הם מקיימים מצוות, רק בכדי להתפטר. מניחים תפילין, טוב. גמרנו. ברגע הראשון שאפשר להוריד, מורידים. הדבר כמו משא כבד, עושים זאת כמו עול כבד על צוארם. 'עול' תורה ומצוות. אומר על כך מהרח"ו, כי זאת טעות. ולכן אל תתפלא שלא קיבלת על המצוה, את כל השכר הגדול והעצום שכתוב. כי אם עשית אותה ככה, לא מגיע על זאת כ"כ הרבה. זה לא שהוא לא יקבל שכר, הוא יקבל, בסדר, אבל השכר הגדול איננו על זה, אלא על השמחה.

אבל יחשוב בשכלו, כאלו בעשותו אותה המצוה, ירויח אלף אלפים דֵּינְרֵי זהב. ויהיה שמח, בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ, מלב ומנפש, ובחשק גדול, כאלו ממש בפוֹעל נותנים לו אלף אלפים דֵּינְרֵי זהב אם יעשה אותה מצוה.

שמעתם? צריך לעשות את המצוות מלב ומנפש, עם כל הרצון. 'אלף אלפים דינרי זהב', זה מליון. ולא מליון שקל, או דולר, אלא דינרים של זהב. נו?

וז"ס – וזהו סוד – **הפסוק, תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ** – (מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי', עבד את י"י אלהיו. וכן בהמשך השיעור. העורך) – **בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל** [דברים כ"ח, מ"ז].

לפום רהטא אינני יודע, לאיזה סוד כוונתו?

אולי לפחות הדבר מתחיל, ממה שכתוב בספר חרדים, שהוא ג"כ מבית מדרשו של האר"י, שהוא העלה – הבאתי זאת כבר בשיעור הקודם – כי האר"י אמר, **שֶׁכָּל מה שהשיג, שנפתחו לו שערי חכמה ורוח הקודש, בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית. ואמר, דהיינו דכתיב [דברים כ"ח, מ"ז] תחת אשר לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב, מרב כל. פירוש מרב כל** – ישנם כמה פירושים, לגבי המלים 'מרב כל'. אבל הוא אומר שהכוונה היא – **מכל מיני תענוגים שבעולם, ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות.**

שמא הוא – מהרח"ו – התכוון גם לזה, כי אולי לא חושבים שזהו הפשט, ולפעמים קוראים סוד לדבר שהוא נעלם ונסתר מן העין, אפילו לפי הנגלות. אבל בודאי יכול להיות שישנו כאן עוד דבר שהוא נסתר. וקשור למ"ש בזוה"ק פ' וירא דף קט"ז ע"א.

מי שבשבילו המצוות הן עול קשה מנשוא, עבודה כבדה, ענשו מדה כנגד מדה, לשאת את משא האויבים. ועבדת את אויביך וגו'.

ממשיך מהרח"ו ואומר, **וז"ס רב בְּרֵוָנָא, דחד יומא סמך גאולה לתפילה, ולא פסק חוכא מפומיה כל ההוא יומא.** כל היום הוא היה שמח, כמובא בגמ' ברכות דף ט' ע"ב. כנראה כוונתו שזאת מדרגה יותר גבוהה, לפי שאפילו מי שמקבל אלף אלפים דינרי זהב איננו מפסיק מלחייך כל אותו יום, אלא רק שעה או שעתיים וכו'. משא"כ רב ברונא.

וזה יורה, על היות אמונת בטחונו בבורא ית' בתכלית האחרון, יותר משאם היה השכר מזומן לפניו בפועל. וכפי גודל שמחתו באמת, ובטוב־לבב הפנימי, כך יזכה לקבל אור עליון. ואם יתמיד בזה, אין ספק שישרה עליו רה"ק.

וענין זה נוהג, בין בקיום כל המצוות כולם, בין בעת שעוסק בתורה, שיהיה בחשק גדול נמרץ, ובהתלהבות עצום, כאלו עומד לפני המלך ומשרת לפניו בחשק גדול, למצוא חן בעיניו, לקבל ממנו מעלה יתירה וגדולה.

כך מהרח"ו אומר.

בודאי שלצערינו אנחנו רחוקים מכך, אבל לכל הפחות כפעם בפעם, להתקרב קצת לזה, לפי המדרגות שלנו, כמה שהננו יכולים לעשות זאת, כי אז בודאי שאין עֲרוֹך לכך. השכר על השמחה,

הוא חוץ מן השכר על המצוה. ככל ששמחים יותר, השכר גדול יותר.

*

ישנה רק הערה קטנה, שצריכים לפענח אותה. ראיתי מישהו שכתב בפרט אחד, ההיפך מדברי מהרח"ו הנז' לעיל. אמנם הוא אינו במשקל של מהרח"ו, אבל השאלה היא, האם עכ"פ ישנה בכך מחלוקת, האם זאת דעה אחרת.

זהו הספר תורת המגיד מזלאטשוב [ערך תשובה], והובא ג"כ בס' מבקש דעת דף קפ"ח יעו"ש, שכתב בזה הלשון, **צריך האדם לעשות תשובה בשמחה.**

היסוד הזה, שצריך תשובה בשמחה, הוא כתוב בהרבה ספרים [כגון אהבת שלום פ' ויגש ע"פ ועתה אל תעצבו דף ע"ד ע"ה, נועם שבת אות כ"ו מדף קכ"ה, ספר התשובה ח"ב בפתיחה אות ה' מדף ט"ו]. דהיינו, בפשטות היינו חושבים שתשובה שאני, כי לגבי תשובה צריכים להצטער ולבכות ולהתחרט ולהתוודות, א"כ הדבר אינו קשור אל השמחה. ברם מחדשים לנו, שלא. אפילו כאשר האדם מתחרט, וחוזר בו מעוונותיו, מצטער מלב ומנפש, אסור שהדבר יהיה בצורה של דכאון פנימי ח"ו, אלא הדבר חייב להתחיל ולגמור עם שמחה. ובכל מקרה, אסור שזה יעבור לצד השני. **עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה, בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה** [תהלים ק', ב']. **עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּיִרְאָה, וְגִילוּ בִּרְעָדָה** [תהלים ב', י"א]. בסדר.

אבל כעת הוא מגדיר זאת כך, **ולא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות, שזהו רק שמחת שוא והבל. רק השמחה של תשובה הזאת, שיהיה טוב לו בזה ובבא, זה שמחה אמתית, וזהו ישועה טובה.**

כי גם כמו שאדם נוהג את עצמו לעשות עם חבריו לפנים משורת הדין, כן נוהגין עמו גם כן למעלה לפנים משורת הדין.

נראה כי הוא שולל זאת, שהאדם ידמיין שהוא הרויח פה אלף אלפים דינרי זהב. לדבריו, הדבר 'שמחת שוא והבל'. 'ולא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות'. לכאורה, זה בניגוד לדברי מהרח"ו. ואינני רואה סיבה שזה מדובר דוקא על תשובה, רק שזה הנושא שם, אבל שייך לדבריו בכל המצוות. זיל בתר טעמא.

והאמת היא, שאינני כ"כ מבין את דבריו. כי הרי תמיד ממשילים את העניין לזהב וכסף. כאשר רוצים להראות כמה התורה היא חשובה, נאמר בפסוק [תהלים י"ט, י"א] **הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים.** בשביל דרגות בני האדם, כיון שסוף סוף הם גשמיים, כאשר רוצים לתאר דברים רוחניים, צריכים להמשיל זאת לדברים גשמיים. לשבר את האוזן. תדע לך, לפחות אל תחשוב אפילו שזה יהיה כמו זה, אלא שזה יותר מזה.

וכמו כן למשל נאמר [תהלים קי"ט, ע"ב] **טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ, מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף.** משווים זאת כביכול לזהב ולכסף, ללמדנו כי התורה יותר מכך. א"כ מהי הטענה הזאת, שזאת 'שמחת שוא והבל'. 'ולא תהיה השמחה, כמו שמרויח מעות'? הדבר צריך עיון.

מי שימצא כאן 'פשר דבר' ויודיענו, שכרו כפול מן השמים.

בכל אופן, לכל הפחות שאנחנו נחשוב בדרך הזאת שכתב מהרח"ו, והלואי שנגיע אל המדרגה הזאת, שנחשוב שקיימנו מצוה והרווחנו מליון דינרי זהב. אם נגיע אל המדרגה הזאת, אזי בודאי שאנחנו כבר נהיה עשר מדרגות קדימה.

בעזהי"ת עוד נחזור אל הנושא דלעיל בהמשך.

תשובה לשאלה מדוע נהוג בקהילותינו לומר בליל שב"ק את מזמור שיר ליום השבת וגו' בנעימת המשנה, ולא בנעימת הזמירות כפי שאומרים בשבת בבוקר. תירוץ שלישי לגבי השאלה, כיצד ומדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. הרחבה בביאור מאמר חז"ל, שדוד המלך ע"ה התפלל לה' שיהא חשוב אמירת תהלים לפניו יתברך, כעוסק בנגעים ואהלות. חידוש כי תיבת וגואלי, נדרשת בנוטריקון נגעים ואהלות.

ישנו דבר תמוה אצלינו, במנהג הקהילות שלנו, ע"ת צנעא וסביבותיה, וכנראה גם כל מחוזות צפון תימן, שבליל שבת קודש, באמירת מזמור שיר ליום השבת וגו'. אומרים את המזמור הזה, בנעימה שהיא קצת שונה. כי למחרת בבוקר, אומרים את מזמור שיר ליום השבת וגו', כמו יתר הזמירות [דהיינו פסוקי דזמרא], אולם בליל שבת עושים ניגון אחר, כמו משנה.

ולמתבונן, הדבר נראה תמוה. ונראה לו לכאורה כי זה נגרר אחרי פרק במה מדליקין וכו'. המשיכו

את הניגון של במה מדליקין, גם למזמור שיר ליום השבת. כביכול, מחוסר תשומת לב. כי בעצם, היה צריך להיות ניגון אחר.

מילדותי העניין הזה היה חרוט לי בראשי, כי למעשה ישנם בני כמה מקומות שאינם נוהגים כך, אלא הם אומרים את מזמור שיר ליום השבת וגו' כמו בבוקר. בילדותי, הזדמן פעם שהיה לנו במקום אחד שני ציבורים שהתאספו בליל שבת־קודש למקום אחד, חֵלק היו מאנשי עירנו וחֵלק מאנשי דרום תימן, שהם היו עושים את הנעימה כמו בבוקר, ואנשי עירנו כמו משנה, ונהיה פתאום ויכוח. אלה אומרים שהניגון צ"ל כזה, ואלה אומרים שהניגון צ"ל כזה.

זהו דבר אחד.

*

דבר שני, עניין נוסף שתמהים עליו.

אמנם דיברנו כבר על כך בס"ד, **יישבנו** את העניין, אולם כעת ברצוני לומר בעזהי"ת ישוב חדש, תירוץ שלישי. כי דברי תורה, 'כפטיש יפוצץ סלע', המתחלק לכמה נצוצות. שבעים פנים לתורה.

מדוע הנהיגו קדמונינו נע"ג, לומר קדיש דרבנן אחרי מזמורי תהלים דוקא. אחרי שאר פסוקים לא אומרים קדיש, אבל אחרי תהלים כן אומרים קדיש. למשל במנחה, אחרי שני המזמורים, מזמור לדוד י"י קראתיך חושה לי, משכיל לדוד בהיותו במערה תפילה, אומרים רבי חנניא וכו' וקדיש דרבנן. גם בערבית כך, אחרי למנצח על הגתית ושיר למעלות אשא עיני אל ההרים. וכן במנחה של שבת, אחרי המזמור אודה י"י בכל לבב וגו', אומרים קדיש דרבנן. וכן במועדים במנחה, אחרי המזמור של־חג, קדיש דרבנן.

לפי מהרי"ץ זיע"א, אין מושג של קדיש יהא שלמא. מה ש[בסידור] תורת אבות, העורך ידידנו הרה"ג נתנאל אלשיך שליט"א, הכניס זאת בכמה מקומות, זהו כפי שאמרנו וכתבנו בזמנו, כי נראה שהדבר השתרש מהאנשים שהיו נוהגים בנוסח שאמי שנלקח מהספרדים, הצטרפו ונכנסו לבלדי. הם אמרו קדיש יהא שלמא. אולם במהרי"ץ זיע"א, אין זכר לקדיש יהא שלמא אחרי פסוקים. כמו הרמב"ם, אחרי פסוקים אין קדיש. רק אחרי תורה שבעל פה, ישנו קדיש דרבנן. בבתי כנסיות שלנו, מעולם לא שמענו קדיש יהא שלמא.

מה שייך אחרי מזמורים, לומר קדיש דרבנן? הרי הם לא תושבע"פ?

יישבנו זאת בס"ד בזמנו, אמרנו תירוץ ראשון, כיון שאומרים רבי חנניא בן עקשיא וכו'. כיון שחשוב להגיד קדיש אחרי תהלים, התחכמו להגיד קודם רבי חנניא ואז שייך קדיש דרבנן. תירוץ שני, כי תהלים נחשבים 'תחנונים', ולגבי תחנונים גם הרמב"ם מודה שיש עליהם קדיש.

*

כעת ברצוני להגיד תירוץ, על שתי השאלות דלעיל גם יחד, על פי מאמר חז"ל מפורסם [עיין ילקוט שמעוני, תהלים רמז תרי"ג], כי דוד המלך ע"ה אמר 'יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, י"י צורי וגואלי', והכוונה בכך שהוא ביקש מהשי"ת כי מי שקורא את השירות והתושבחות שלו, יהא נחשב כעוסק בנגעים ואֹהָלות. לא כמו שירים, ואפילו לא כמו סתם לימוד.

בכמה ספרים שואלים, מדוע הזכיר דוקא נגעים ואהלות?

כגון בספר שו"ת קרבן שמואל [סימן א'] שם כתב בזה"ל, **למה נקט דוד המלך דוקא כנגעים ואהלות. ואמאי לא בפשיטות, כמשניות.**

ונראה ליישב עפמ"ש בסנהדרין דף ע"ח – צ"ל דף ס"ז ע"ב. מובא כך גם במסכת חגיגה [דף י"ד ע"א] – **עקיבא, מה לך אצל אגדות, פֵּלֶךְ מְדַבְּרוֹתֶיךָ אצל נגעים ואהלות.** המקצוע שלך הוא לא אגדות. לא בהם המומחיות שלך.

ופירש"י וז"ל, **דהם הלכות חמורות ועמוקות, עכ"ל רש"י.**

ובאבות פרק ה', בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא יעו"ש. א"כ אתי שפיר דדוד התפלל שיקבל שכר הרבה כנגעים ואהלות, הלכות חמורות, דשכר הרבה נותנים לו ע"פ פָּעֳלו. אף שתהלים אומרים רק בדרך קריאה, ולא כעוסק בחמורות ועמוקות, אעפ"כ יקבל שכר ע"ז כמו על החמורות וא"ש.

דוד המלך מבקש, שהשכר על קריאת תהלים לא יהיה סתם כמו שאר כל המשניות, לא כמו ברכות ופאה וכו' סנהדרין ומכות וכו', אלא כמו המשניות הכי עמוקות.

אם־כן, יש לזה דין של 'תורה שבעל פה', וממילא אפשר להגיד על זה קדיש דרבנן. כדי להראות את חשיבות הדבר, כי זה נחשב כמו תורה שבע"פ.

שאלה מהקהל: האם בקשתו של דוד התקבלה?

תשובת מרן שליט"א: זהו הנושא הבא. בעזרת ה'. אבל אולי הא גופא, רצו להראות ולקבוע בזה שהיא התקבלה... עוד מעט נראה.

ואותו הדבר, בעניין הניגון שלנו באמירת מזמור שיר ליום השבת וגו'. בליל שבת. אמנם בדרך כלל תמיד יש למזמורי התהלים את הניגון שלהם. אבל אחרי במה מדליקין, אומרים אנחנו את מזמור שיר ליום השבת בניגון המשנה, בכדי להראות כי זה כמו זה. ממשיכים כעת – באמירת המזמור – את הניגון של־משנה במה מדליקין, להורות כי זה נחשב כמו זה.

ויכול להיות שזה התייסד בצירוף סיבות נוספות, שהארכתי עליהן כבר בכתובים, בנפלאות מתורתך הפטרת וישב, גבי פסוק רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו'.

שקלא וטריא בדברי הגר"ח מואלאז'ין כי אולי בקשתו [דלעיל] של דוד המלך לא התקבלה, ומקורות רבים מגדולי ישראל אשר נקטו בפשיטות בהיפך ממנו.

אכן צודק ידידנו הרב רועי אציל הי"ו, אשר שאל על זאת מקודם.

הגר"ח מואלאז'ין זצ"ל, שהוא 'פה שני' של הגר"א מוילנא, שְׂדֶה בַּהּ נַרְגָּא. הוא טוען בספרו נפש החיים [שער ד' פרק ב'], מי אמר שהבקשה של דוד המלך אכן התקבלה?

כמובן, הוא לא נגדנו, אלא נגד חסידי הבעש"ט, כי שם בספר נפש החיים, זאת אחת ה'פצצות', כאשר הוא דן מהי ההגדרה של תורה לשמה. גדולי החסידות, כגון בס' תולדות יעקב יוסף, פירשו עפ"י הסוד עניינים ודברים וכו', והגר"ח מואלאז'ין אוחז כי הם טעו קצת בכיוון, ושהדבר אינו נכון. לא ניכנס כעת אל הנושא הזה, אלא נתייחס רק לגבי הפרט הזה. האם הפירוש המדוייק של לשמה, זה דביקות, ללמוד תורה מתוך דבקות בהשי"ת, או שזה לשם התורה, לא לגאוה וקנטור וכו'.

הוא מביא את מאמר חז"ל הנז"ל וז"ל, **אמרו רז"ל במדרש** – שוחר טוב, בתהלים פרק א'.

והדבר מובא גם בילקוט שמעוני בשני מקומות – **שביקש דוד המלך ע"ה מלפניו יתברך, שהעוסק בתהלים יחשב אצלו ית' כאלו היה עוסק בנגעים ואהלות. הרי שהעסק בהלכות הש"ס, בעיון ויגיעה, הוא עניין יותר נעלה ואהוב לפניו ית' מאמירת תהלים.**

ואם נאמר שלשמה, פירושו דביקות דוקא, ורק בזה תלוי כל עיקר ענין עסק התורה, הלא אין דביקות יותר נפלא מאמירת תהלים כראוי כל היום.

כעת הוא מכניס פה, **וגם מי יודע אם הסכים הקב"ה ע"י בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא ית' על שאלתו. לא מצאנו,** שהקב"ה נענה לו על כך.

כאשר נדפס הספר נפש החיים, מהדורא ראשונה, קמה צעקה גדולה. אחד מגדולי החסידים טען, אם דוד המלך מבקש, ח"ו שהקב"ה לא יקבל את בקשתו? איזו מין טענה היא זאת?

על כן במהדורא השנייה, הוסיפו כאן עוד שורה. הבן שלו הג"ר יצחק הוסיף זאת בזה"ל, **וכמו שמצינו בבא בתרא דף י"ז ע"א, ואידך ההוא רחמי הוא דקא בעי.**

ישנו לכך מקור בגמרא. א"כ מה אתה טוען? לטענה הזאת, יש בסיס בגמרא מפורשת.

כך מובא בכמה ספרים, וכגון שנכתב בביאור משיבת נפש על נפש החיים שם בדף ח' בזה"ל, **אם יאמר האומר, אמת היא שלימוד נגעים ואהלות נעשה בצורה אחרת מאמירת תהלים, אך על כל פנים, כיון שלבקשת דוד השוה הקב"ה את אמירת התהלים למעלת לימוד שאר חלקי התורה, הרי אנו בוחרים להקדיש את חיינו לאמירת תהלים, ושקולים אנו בזה לתלמידי חכמים העמלים והוגים בתורה כל היום. לשם כך מוסיף רבינו ואומר שלא מצאנו מקור ברור לכך שהתקבלה בקשתו של דוד המלך על כך.**

ובמהדורתו השניה של הספר, **הוסיף בֶּן־רבינו המלבה"ד** – המביא לבית הדפוס – **והראה שכן משמע בגמ' ב"ב יז. שלא כל בקשותיו של דוד המלך מהקב"ה נתמלאו יעו"ש.**

בסוף פרק השותפין, במסכת בבא בתרא [דף י"ז ע"א] מובא בזה"ל, תְּנוּ רַבָּנַן, **שבעה לא שלט**

בהן רמה ותולעה. ואלו הן. אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן ומרים, ובנימין בן יעקב. ומביאים על כך ראיות מפסוקים. **אברהם יצחק ויעקב, דכתיב [בהו] בכל מכל כל. משה אהרן ומרים, דכתיב [בהו] עַל פִּי יְהוָה [במדבר ל״ג, ל״ח]. בנימין בן יעקב, דכתיב [דברים ל״ג, י״ב] לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו.**

ויש אומרים אף דוד, דכתיב [תהלים ט״ז, ט׳] אף בשרי ישכון לבטח.

ה״יש אומרים׳ מביאים ראיה, כי גם דוד המלך זכה, שלא שלט בגופו – אחרי מותו – רימה ותולעה. הדבר כתוב בתהלים פרק ט״ז, **שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד, כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט. לָכֵן שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי, אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח.** הבשר שלי, תמיד יהיה קיים. וזהו כפי שכתוב אצל בנימין, שזהו פסוק דומה, **יְדִיד יְיָ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו,** כדלעיל.

שאלה מהקהל: הרי כשמשה רבינו אמר זאת, בנימין כבר מת, א״כ מה יעזור עכשיו שיברך אותו משה שלא תשלוט בו רמה ותולעה מכאן ואילך?

תשובת מרן שליט״א: זאת שאלה טובה, לפי פשטות הלשון יִשְׁכֹּן לבטח עליו, שזה לשון עתיד. לא ראיתי מי שדן בכך, אבל בס״ד יש לנו גם תשובה טובה לכך, כי הנה המשך הפסוק הוא, חֹפֵף עליו כל היום וגו׳, וכמבואר בגמ׳ ובפירוש רש״י במגילה דף כו. שצפה בנימין ברוה״ק כי בעתיד תהיה רצועה יוצאת מחלקו של שבט יהודה ונכנסת בחלקו של שבט בנימין, ושם יִבָּנה המזבח, ולכן היה בנימין מצטער בכל יום וכו׳. והמְעַיין יצרף לכך דברי הריטב״א ביומא דף יב. וענף יוסף התם בשם ס׳ איי הים, ומהרש״א בזבחים דף נ״ג ע״ב, וייאורו עיניו. כי קיצרתי ולא רציתי להאריך. ומובן מהשתא שגם המלים ישכֹּן לבטח וגו׳ הכתובות לפני כן, המדובר הוא בעבר, וזהו ע״ד הכתוב [איוב א׳, ה׳] **כָּכָה יַעֲשֶׂה׳ אִיּוֹב** וגו׳ לשון עתיד, והמכֻוון הוא להווה, שכבר שָׂכַן. ולפ״ז אין צורך ואין טעם למ״ש בזה בישורון קובץ מ״ב דף תק״י הערה 27. ודוק.

שואלת הגמרא, טוב, זאת דעת הי״א. **ואידך**? מה סובר תנא קמא החולק?

מתרצת הגמרא, **ההוא, רחמי הוא דקא בעי.** דהיינו, הוא אכן ביקש זאת, אבל הדבר לא התקיים. לא התקבל. תנא קמא, אשר אינו מונה את דוד המלך – מנה רק שבעה, הוא לא הזכיר אותו בכלל – הסיבה לכך היא, כי בקשתו לא התקבלה ע״י הקב״ה. הוא רק ביקש.

זאת הראיה, שהגר״ח מואלאז׳ין סמך עליה.

ולכאורה, ישנו עוד מקום, אשר יכולה להיות משם ראיה לדבריו.

הגמרא במסכת יבמות [דף ע״ט ע״א], מדברת לגבי הגבעונים, **וְהַגִּבְעֹנִים לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה** [שמואל ב׳ כ״א, ב׳]. הם הפסידו את מזונותיהם, את פרנסתם, בגלל שאול המלך שהרג את נוב עיר הכהנים, והם היו להם חוטבי עצים וגו׳, ולכן ביקשו מדוד המלך נקמה. היה רעב וכו׳, ודוד המלך ראה שצריך להוקיע את בני שאול כדרישתם, שיקבלו את ענשם. ואכן צאצאי שאול נהרגו בשביל זה, אבל דוד המלך חמל על מפיבושת בן יהונתן. כפי שנאמר, **וַיַּחְמֹל הַמֶּלֶךְ** וגו׳ [שמואל ב׳ כ״א, ז׳]. לכאורה קשה, וכי זהו משוא פנים? ׳פרוטקציה׳? אלא התשובה היא, שהוא ביקש רחמים, שלא יקלוט אותו הארון. הוא היה מעביר לפני הארון, ואת מי שהארון קלט הוא נהרג. מי שירצה, יעיין שם בגמ׳ ויראה את כל העניין באריכות ובמדוייק.

שואלים התוספות, למה הוא לא ביקש גם על מפיבושת בן שאול, אשר היה רבו של דוד? מה נפשך? הוא ביקש על מפיבושת בן יהונתן, שלא יקלוט אותו הארון, א״כ למה הוא לא ביקש גם עליו?

וז״ל התוספות שם, וא״ת, ולמה לא חלק לו כבוד לרבו, לבקש עליו רחמים שלא יקלטנו הארון. וי״ל, דשמא ביקש ולא נענה.

שאלה מהקהל: בגמ׳ בשבת דף ל׳ ע״א מובא שהוא ביקש גם ׳הודיעני י״י קצי׳, למה לא אומרים גם שם שבקשתו לא התקבלה?

תשובת מרן שליט״א: יפה. אבל שם כתוב, שהקב״ה אמר לו שהוא לא מקבל את בקשתו, גזירה היא מִלְּפָנַי וכו׳, אבל הודיעו עכ״פ שהוא ימות בשבת. הוא נתן לו רק חצי תשובה. לכל הפחות.

*

יש בנושא הזה הרבה עמקות ושקלא וטריא, אריכות גדולה, אבל לא ניכנס לכך כעת. עכ"פ למעשה, כמעט ואין מי שמסכים לדברי הגר"ח מואלאז'ין בעניין הזה. כל גדולי ישראל, לא אחזו כמותו. כולם פשוט להם לא כמוהו.

נתחיל בספר שני לוחות הברית [מסכת יומא, דף קס"ב] וז"ל, **מנהג בהרבה גלילות בישראל, לומר כל ספר תהלים בליל יום כיפורים, והוא מנהג ותיקין, כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים, שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך. ורבים מזמורים הם של התעוררות בתשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה. והכל מיד ה' השכיל, חיבר דוד המלך ע"ה ברוח הקודש.**

והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא גם כן 'כעוסק בתורה'. כי כבר ביקש דוד המלך ע"ה, שיהיו מקבלים שכר הקוראים בתהלים כעוסקין בעומק התורה כנגעים ואהלות.

ובמהדורת עוז והדר שם, הם מציינים שהדבר מובא כבר בראשונים, בספר פירוש התפילות והברכות לרבי' יהודה ברבי יקר. הם מציינים מקור אחד, אבל חיפשתי ומצאתי בס"ד, כי ר"י ברבי יקר חוזר על הדבר הזה, בארבעה מקומות. בדף ג', ובדף י"ג, ובדף ט"ו, ובדף ע"ד. שמע מינה כי הדבר היה פשוט לו.

רבי' יהודה ברבי יקר היה רבו של הרמב"ן, והוא חיבר גם פירוש על כל התלמוד ירושלמי, רק שלא זכינו לכך, שיגיע לידינו. אבל רואים גם מהספר הזה שלו, שהוא היה גברא רבא.

הוא כותב [בדף ג'] כך, **'ברוך שאמר והיה העולם', ויש בה עשרה פעמים ברוך, כנגד עשרה מאמרות שהוא מברך בתוך הברכה. והנה נפרשם במקומם.**

ואומר בסוף 'ובשירי דוד עבדך נהללך', שאותם המזמורים הנאדרים רומזים המאמרות. ואף כל המזמורים, חשובים כדברי תורה. כדאמרינן במדרש תהלים, אל יאמר אדם שאין המזמורים תורה הם.

וכן במקום אחר, 'וקורין בהן בתלים, והוגין, ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות.

כמובן, הגר"ח מואלאז'ין לא ראה זאת, כי הספר היה בזמנו עדיין בכתב יד. הוא נדפס רק בזמנינו.

וכן בדף י"ג, 'בשירי דוד עבדך', כשם שאמר דוד, ומשירי אהודנו. וההוגה בהם, כאילו עוסק בנגעים ואהלות.

אותו הדבר בדף ט"ו, **'הבוחר בשירי זמרה', ע"ש טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף. כדאמרינן במדרש תלים, כל ההוגה בהם כאילו עוסק בנגעים ואהלות.**

רצונו להביא לכך מקור. הרי לגבי כל מלה – כל עניין – שאנשי כנסת הגדולה קבעו בנוסח הברכות והתפילות, הוא הראשון אשר ציין לכך את המקור. ואחריו האבודרהם, ואחריהם מהרי"ץ. להביא לגבי כל דבר, היכן ישנו פסוק כזה. או לכל הפחות, מאמר חז"ל. להראות שהכל מיוסד על אדני פז. שהדברים אינם בלי בסיס, אלא הכל מיוסד על מקורות. א"כ היכן מצינו שהקב"ה, 'בוחר בשירי זמרה'? התשובה היא, כי נמצא במדרש חז"ל, שכל העוסק בהם, כאילו עוסק נגעים ואהלות. הרי זו הסכמת הקב"ה.

*

גם לגאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, היה פשוט לו שהדבר כך.

ב'סדר הרחמים' שאומרים ביום הכיפורים, מובאת פיסקא **עשה למען** וכו', **עשה למען קדושת שמך** וכו'. אח"כ מוזכרים שם גדולי עולם, **עשה למען אברהם ומילתו, עשה למען יצחק ועקידתו** וכו'. **לוי וחסידותו, יוסף ונזירותו, משה ונבואתו** וכו'. **יהושע ושִׁירותו, שמואל ואמונתו** וכו'. מזכירים על כל אחד, רק דבר אחד.

מפרש על כך מהרי"ץ בעץ חיים שם [דף קע"א ע"א], **הזכירו בכל פרט ופרט, מצוות שהיו חמורות ומעולות בעיניהם, ובעיני היוצר ברוך הוא, לְהַכְמִיר רחמיו יתברך אלינו.**

כי דבר המילה לאברהם אבינו, יקרת־הערך בעיניו יתברך, שהיה זקן, ואפילו הכי לא סירב, אך קיבל עליו בשמחה. וכן עניין העקידה.

לגבי אברהם, הזכיר את 'מילתו', כי לקחו להזכיר את השיא. מה שהכי מסר נפש. בכדי לעורר ולגלגל רחמי שמים עלינו.

יצחק עקידתו וכו'. וכן הלאה.

והנה לגבי דוד כתוב, **דוד ושִׁירָתו. אצל דוד המלך, המיוחד והמעולה היו השירים.**

בא מהרי"ץ ומסביר לנו, מה יש בשירה? מה המיוחד?

הוא אומר, שני דברים. וז"ל, 'ושירתו', **שבעיניו יתברך, גדלה מעלת יקר שיריו. כאמרם ז"ל במדרש, לעתיד לבוא מתכנסים עשרה משוררים, ומבקשים לומר שירה.** הרי ספר תהלים נתייסד ע"י עשרה. אדם הראשון, משה רבינו, הימן ידותון ואסף וכו', כדאי' בב"ב דף י"ד סוף ע"ב.

והקב"ה אומר, כולכם חביבים וערבים עלי – אתם כולכם מצויינים – **אלא הניחו לו לבן דוד וישורר, שקולו ערב עלי מכל הקולות.** אותו אני בוחר.

דרך אגב, אולי זהו המקור למלים, 'הבוחר בשירי זמרה', שדיברנו קודם. דוקא המזמורים של דוד המלך. וע"ע לקמן.

זהו פירוש אחד שכתב מהרי"ץ שם.

ופירוש שני שמהרי"ץ אומר, זהו נדון דידן, **ומצינו עוד שאמרו ז"ל, כל העוסק בספר תלים, כאילו עוסק בנגעים ואהלות.**

מהרי"ץ מביא זאת בפשיטות. [מהר"י ונה בפעמון זהב, עבר ע"ז בשתיקה. לא פירש בנ"ד כלום].

גם כבר בספר ראשית חכמה [שער אהבה פרק י'] מובא זאת בזה"ל, **עוד אמרו ז"ל, שביקש דוד שיהיו הוגין וקורין בהם, ונוטלים שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנאמר יהיו לרצון אמרי פי.**

בספר אשל אברהם מבוטשאטש [בסימן רל"ח] כתב, לגבי מה שהמקובלים אומרים שאין לעסוק בלילה במקרא, כי זה מעורר דינים, הוא אומר אבל תהלים אפשר, כי זה כמו לעסוק במשניות. כך הוא מכריע להלכה. אמנם הדבר אינו מוסכם, רבים חולקים על כך, אך לא בגלל שסוב' שלא נחשב התהלים כנגעים ואהלות, אלא מְצַדְדים אחרים. אבל עכ"פ הוא כותב בזה"ל, **יש לומר שאין שום קפידא על אמירת מזמורי תהלים בלילה לכולי עלמא, כיון שקבע ה' יתברך שאמירת תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות, א"כ הרי זה כלימוד משנָיות שזמנו בתחילת הלילה** וכו'.

תהלים שאני. מקרא לא, אבל חוץ מתהלים, כי תהלים זה כמו נגעים ואהלות.

[**אבל** יש מקום לדחות זאת, דאף שקריאת תהלים נחשבת כלימוד משנה, מכל מקום מסתברא שנחשבת גם כלימוד מקרא. שהרי ספר תהלים בודאי הוא חלק מן המקרא לעניינים אחרים, כגון לעניין דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה, לדעת הסוברים שהאיסור הוא גם בנביאים וכתובים. וזהו שדנו רבותא היאך קוראים מזמורי תהלים על פה, ולא תירצו מפני שקריאתם נחשבת כלימוד משנה. וכן לעניין מה שאמרו לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד. ואכן יש אומרים שבקריאת פסוקי דזמרה בכל יום, יוצא אדם ידי חובת מקרא, ואכמ"ל. ולא עיינתי בספר אשל אברהם. איתמר.

ובלנ"ד נדבר על כך בשיעור נוסף. יב"ן].

*

ישנם עוד כמה גדולים אשר אומרים כך, כגון בספר אגרא דכלה [פרשת שמות דף ב' ע"ד, ד"ה ואלה שמות] וז"ל, **הבטיח ה' יתברך לדוד, שיהיה ספרו תהלים חשוב כעוסקים בנגעים ואהלות.**

שאלה מהקהל: הוא לא ראיה נגד הגר"ח מואלאזי"ן, כי הוא מחסידי הבעש"ט.

תגובת מרן שליט"א: בסדר. הוא מהרצ"א מדינאב, אכן זהו בעל הבני יששכר, ושא"ס. גברא רבה. אבל הנני רק מביא רשימה. גם האשל אברהם מבוטשאטש שהזכרתי קודם, הוא מהם. אנשים גדולים, עיין לתלמידו בעל מקדש מעט וגידולי הקדש על הלכות סת"ם.

ועוד לפניו, בספר שו"ת שבות יעקב [חלק ב' סימן מ"ד] – שזה עוד לפני שנהיתה שיטת החסידות, היא עדיין לא היתה בעולם – שכתב בזה"ל, **אם רוצה להרבות בתפילה, יוכל לומר תהלים, שהוא כעוסק בתורה** וכו'.

וכן כתב בשו"ת מהר"י אסאד [חלק יו"ד סי' שס"ח]. וכן כתב בספר רחמי האב [אות נ"ז], להיזהר מאד באמירת תהלים בכל יום וכו', וכעוסק בנגעים ואהלות וכו'.

וגם בבית המדרש של הגר"א בעצמו. היחידי אשר אומר כמו הנפש החיים, זהו רק בספר שחיבר מהר"ר אברהם אחי הגר"א. וכבר הבאתי לשונו, במילי דאבות פרק ששי דף קפ"ג ד"ה במיעוט שינה.

עכ"פ היה שם אחד בשם מה"ר פינחס מפאלאצק, ר"ל מתלמידי הגר"א, והוא כותב

בהקדמתו לפי' על תהלים בזה"ל, **וגם זאת עמדה לי זכותי, ששימשתי את הגאון האמיתי בוצ"ק – בוצינא קדישא – אשר כל הארץ האירה מכבודו, הוא ניהו מרנא ורבנא נ"י ע"ה פ"ה – פאר הדור – מורינו אליהו ז"ל מוילנא** וכו', **וגם קיבל ממני הגאון הנ"ל ב' ספרים אשר הדפסתי בחייו, בחיבה גדולה ואהבה עזה וישרו בעיניו** וכו'.

הנה ביקש דוד המלך ע"ה ממנו יתברך, שכל העוסק בספר הזה, ייחשב לו כאילו עוסק בנגעים ואהלות, לקבל שכר כאילו עסק בגופי תורה, עיין שם. ונעתר לו.

הנה הוא כותב כך במפורש, 'ונעתר לו'.

וכן בספר אור השנים, לבעל ספר הפרדס, אשר חיבר כמה"ר אריה לייב קניגסברג, ויש לו שם הסכמה מהגר"א מוילנא, והוא כותב שם [יום א', דף כ"ח] בזה"ל, **הריני מוכן ומזומן לומר תהלים** וכו' **ויהי רצון שיהא נחשב כאילו עסקתי בנגעים ואהלות, כאשר הבטחת לדוד עבדך ולנו ע"י חכמינו ז"ל.** הוב"ד גם בס' והצנע לכת, שבת דף צ"ב.

לכולם פשוט כך. ועוד רבים כהנה וכהנה.

*

אם־כן, מה עונים על דברי הגמרא בבבא בתרא? **ודאי** דוד המלך נענה על מה שביקש. כך מובא בשם גדול אחד. ומפרש הוא את דברי הגמ', דמאחר ודוד זכה לזה ע"י בקשה ותפילה, לא נמנה עם השבעה שנמנים בדברי תנא קמא. כך ראיתי כתוב בשם הרב הקדוש מזידיטשוב.

הוא אומר תשובה חשובה מאד. אמנם כתבו זאת בשמו, בספר שיעורי היום [זילבר, ב"ב שם] דף קמ"א, אבל כנראה לא הוא המקור, עכ"פ לא המקור היחידי.

לפ"ז הפירוש בגמרא הוא אחרת. תנא קמא איננו סובר, שכן שלט בדוד המלך רימה ותולעה. גם הוא מודה שלא שלט. הנדון הוא רק, מדוע הוא לא מזכיר זאת? התשובה היא, כי אותם השבעה – אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן ומרים ובנימין – הם זכו לכך מבלי לבקש רחמים, אלא הדבר היה מגיע להם בפשיטות, זהו השכר שלהם מהקב"ה. ברם דוד המלך, הוא היה צריך לבקש רחמים. ש"מ כי אם הוא לא היה מבקש רחמים, הוא לא היה זוכה. הוא זכה לכך, רק בגלל שהוא ביקש רחמים, הוא היה צריך לעשות מאמץ מיוחד. לכן הוא לא מָנה אותו. הדבר רק מסביר, למה תנא קמא לא הזכיר גם אותו, אבל זה לא שהוא חולק על כך.

חושבני, כי קשה להתווכח על תשובה כזאת. בהחלט אפשר לקבל אותה.

שאלה מהקהל: אבל א"כ סגנון התירוץ בגמ' היה צ"ל, **'שאני התם' דרחמי הוא דקא בעי.** ולא כמו שכתוב, ואידך? 'ההוא' רחמים הוא דקא בעי.

תשובת מרן שליט"א: אתה מדייק יפה. אך הכוונה בזה, שהמתרץ בגמ' עונה למקשה, שאין הבנת הפסוק כדבריך. אתה מבין שדוד המלך אומר שמובטח לו הדבר מהקב"ה שבשרו ישכון לבטח. שויתי י"י לנגדי תמיד וגו' לכן שמח לבי ויגל כבודי, אף בשרי ישכון לבטח. בזכות זאת ששִויתי וגו' כי מימיני בל אמוט, אני שמח וגם בטוח שלא ישלוט בבשרי רמה ותולעה, כי כך נֶאמר לי בנבואה, או ברוה"ק. ע"ז בא המתרץ בגמ' ואומר לו, שאין הפירוש כך, אלא דוד מבקש מהי"ת במיוחד שישכון בשרו לבטח. בקשתו אמנם התקבלה, אך לולא הבקשה לא היה כך, משא"כ לגבי שבעת הצדיקים שהזכיר תנא קמא שגם לולא בקשתם על זאת במיוחד לא שלטה בהם רמה ותולעה.

בדקתי הגירסא גם בעין יעקב, והנה גם שם הנוסח, ותנא קמא? רחמים הוא דקא בעי. ובמדרש הגדול פ' חיי שרה דף שצ"א, ואידך, מאי טעמיה? רחמֵי הוא דקא בעי. נמצא שהכל הולך אל מקום אחד, כמו בגמרות שלפנינו.

*

אולי בכל זאת אפשר לטעון נגד זה, כי מדברי הגמ' לפני כן, רואים לא כך. הגמ' דנה לפני כן בדבר דומה, ושם בודאי שלא מתפרש ככה. אבל, עכ"פ זה לא סותר.

כתוב בגמ' לפני כן [בבא בתרא דף י"ז ע"א], **שלשה לא שלט בהן יצר הרע. אלו הן, אברהם יצחק ויעקב, דכתיב בהו בכל מכל כל. ויש אומרים אף דוד, דכתיב [תהלים ק"ט, כ"ב] ולבי חלל בקרבי.**

כך דעת ה'יש אומרים'. זאת אומרת, לפי תנא קמא, כן שלט בו היצר הרע.

מה הויכוח כאן?

הפסוק הזה, הוא בתהלים פרק ק"ט. ואיתא בגמרא עבודה זרה דף ד' ע"ב, **לא דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב [תהלים ק"ט, כ"ב] ולבי חלל בקרבי.** דהיינו, היצה"ר לא היה שולט עליו.

אלא למה עשו? **לומר לך, שאם חטא יחיד, אומרים לו כלך אצל יחיד.** דהיינו, לפתוח תשובה, כי גם היחיד יכול לחזור ולהתקבל בתשובה. או שישנם בכך עוד עניינים, ולא ניכנס כעת אל הנושא הזה. כגון הכתוב בגמ' סנהדרין [דף ק"ז ע"א], שדוד המלך אמר, לא רציתי שיגידו האנשים שהוא נצח, **לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ, תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ** [תהלים נ"א, ו']. במלים אחרות, הוא כן יכל להתגבר על יצרו.

בכל אופן, מהי התשובה של בעל הצד השני. **ואידך**? **צעריה הוא דקא מַדְכַּר.**

מפרש רש"י, על לבו ממש הוא מתרעם, ואומר שמת בקרבו מרוב צרות. אין המכֻוון שיצה"ר לא שלט בו, אלא הוא אומר, כ"כ הרבה צרות עברתי, כ"כ היה קשה לי, אז הלב שלו מת מרוב צער. חָלַל בקרבי, לא מלשון חלול וריק, אלא מלשון [דברים כ"א, א'] **כִּי יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה,** שפירושו הרוג. זהו הפשט. לא שלא שלט בו יצה"ר.

ורבינו גרשום שם [בבא בתרא י"ז.], מסביר בצורה קצת אחרת. וזה לשונו, **צעריה דמדכר. כלומר זה בקרבו מפחד מאותו מעשה שאירע לו.** הלשון קצת מגומגם, אבל הכוונה מובנת כי לפ"ז 'ולבי חלל בקרבי' היינו, שהוא היה כ"כ בצער גדול על העניין הזה של בת־שבע.

פה בודאי לפי תנא קמא, פירושו שכן שלט בו יצה"ר. לא שבגלל זה הוא לא מנה אותו.

ברם, מ"מ זאת איננה ראיה לעניין שאח"ז, במי לא שלטו רמה ותולעה. הדבר אינו מחייב להשוותם. הא כדאיתא, והא כדאיתא.

לגבי מ"ש התוספות על הגמרא ביבמות [דף עט.] שהבאנו, שם כתבו 'שמא ביקש ולא נענה', נראה כי יש להשיב כי סוף סוף זה לא פסוק, שם לא כתוב על כך בפסוקים. משא"כ בנ"ד, את הפסוק הזה 'אף בשרי ישכון לבטח', אפשר היה למחוק אותו מספר תהלים. למה הוא נשאר כתוב? אלא, אם הוא כתוב, מובן שהדבר התקיים. ועיין לקמן.

שאלה מהקהל: כתוב שהוא גם נענש, בגלל שאמר 'זְמִרוֹת' הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ [תהלים קי"ט, נ"ד].

תשובת מרן שליט"א: נכון. גם בזה ישנם דברים עמוקים. זהו ג"כ נושא בפני עצמו. הדבר אינו פשוט. ולמה לא מחקו זאת, אם זה היה מכשול? אין הכי נמי. זאת ראיה, שהדברים אינם כפישוטם.

מה שאמרתי כי דוד נענש בגלל שקרא לדברי תורה 'זמירות', הוא בגמ' סוטה דף ל"ה ע"א, אך כבר רבים הקשו שבכמה מקומות מצינו להיפך, דהיינו שדברי תורה נקראים לשבח בשם זמירות, כגון בעירובין דף יז. ומגילה דף לב. ותוספתא אהלות פרק ט"ו, וכתבו בזה תירוצים וחילוקים, גם אני הקטן בנפלאות מתורתך הפטרת ויקרא ע"פ תהילתי יספרו ד"ה ברם, ואכמ"ל.

וכבר הבאתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [חלק ד', הלכות התרפאות בדברי תורה, סימן רמ"ח דף תל"א] בזה"ל, **מה־טוב ומה־נעים מה שכתב רס"ג בהקדמתו לפירוש תהלים, כי צריך הקורא בו להאמין שמגמת העניין חוזרת לדברי ה'. כגון כשהוא קורא דברי דוד, חנני י"י כחסדך וגו' [תהלים נ"א, ג'], תכליתו שה' מודיענו שהוא מכפר למי ששב מחטאיו, ומשמיענו זאת בלשון עבד מעבדיו על דרך תפילה.**

רס"ג אומר, שצריכים 'לתרגם' זאת. אל תבין רק שדוד המלך כך הוא אומר 'חנני י"י כחסדך', אלא שהשי"ת שם לו את המלים הללו בפה.

ועיקר המגמה לומר, אני אחונן על מי ששב כחסדי, וברחמי הרבים אמחה פשעיו.

וכיוצא בזה, י"י לא גבה לבי ולא רמו עיני [שם קל"א, א'], יתכוין שה' יתברך מצווה אותנו שלא יגבַּה לבבכם וכו' ע"כ.

התהלים הם דברים ששם הקב"ה לדוד בפה ובכתב. ויש כעין זה גם בהקדמת ספר חזה ציון למה"ר עמנואל חי ריקי, ודיברנו כבר על כך.

שאלה מהקהל: מה החידוש בכך שהתהלים הן מצוות ה' ששם לדוד בפיו, כי הרי מצינו בגטין דף ו: שהקב"ה עסק בעניין פילגש בגבעה, והיה אומר, אביתר בני כך הוא אומר זבוב מצא לה, יונתן בני כך הוא אומר נימא מצא לה.

תשובת מרן שליט"א: יפה. ועד"ז בחגיגה דף ט"ו ע"ב, לגבי ר' מאיר. אבל אין העניינים דומים. שם מדובר על פירוש וכו', משא"כ כאן זו קביעה שזהו רצון ה' לעשות ולנהוג כך.

והרי כתוב, כי בספר תהלים ישנם חמשה ספרים, שהם מקבילים כנגד חמשה חומשי תורה. היכן שמשה רבינו ע"ה סיים, שם דוד המלך ע"ה התחיל. משה רבינו סיים בפסוק, אשריך ישראל מי כמוך וגו', ודוד המלך התחיל [בפסוק] אשרי האיש.

כיון שנכתב פסוק, אזי זה אמור להתקבל. ואכמ"ל.

[**לגבי** מה שאמרנו לעיל, כי א"כ צריך היה למחוק פסוק זה מספר תהלים, העיר ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א בכתב אחרי השיעור בזה"ל, אולי כוונת מעכ"ת שדוד המלך עצמו היה צריך למחוק זאת, כי מי בכוחו למחוק מה שכבר קבע דוד בספרו. אך צריך עיון, וכי מפני שלא נתקבלה תפילתו היה מוחק זאת, הלא תמיד היה חוזר וקורא את מזמורי התהלים, בפרט אותם שהם כלליים ולא על איזה מאורע מיוחד, ותמיד היה מקַוה שכעת תתקבל תפילתו זו. ועוד, הלא מצינו תפילות שלא נתקבלו ואעפ"כ נכתבו, כגון תפילת משה להיכנס לארץ ישראל, ובכולן יש לומר שזהו מפני שיש ללמוד מכך איזה לימוד עכ"ל יצ"ו.

ויש להשיב כי תפילת משה רבינו, הכל יודעים שלא נתקבלה, ואין מקום לטעות ממה שנכתבה, כי מפורש בתורה להיפך. משא"כ גבי נ"ד בדוד המלך. וגם מסתבר לכאורה שיש תפילות שלו, שלא נענו, ולא נכתבו כלל. וכי כל מה שביקש והתפלל, נכתב בתהלים? וכי אלו בלבד היו תהילותיו? עכ"פ בנ"ד בשביל זה הבאתי את דברי רס"ג בנ"ד המאירים כספירים].

*

דרך אגב, לגבי מה שהבאנו לעיל בשם ר"י ברבי יקר, בעניין 'הבוחר בשירי זמרה', היכן מצינו כי הוא בחר? ולתרץ את הקושי, הביא את העניין הזה, של 'כעוסק בנגעים ואהלות'.

ובמקום אחר, לפני כן באותו דף [בתחילת דף ט"ו] הוא כותב תשובה אחרת. וגם מהר"ר דוד אבודרהם [דף ס"ה] הביא זאת. וזהו דבר מעניין, כי משום מה, הוא – הר"ד אבודרהם – לא הביא את מה שאמרנו מקודם, כעוסק בנגעים ואהלות, אבל רק את העניין דלקמן בזה"ל, **'הבוחר בשירי זמרה', על שם בחרתי בשבט הלוי, לפי שאומרים השיר במקדש.**

לפי זה יוצא, שאין המקור מוכרח לעניין הזה, שבחר בתהלים שיהיו כעוסק בנגעים ואהלות. לכן הנני מדגיש את הנושא הזה. יש מקור אחר, על שם בחרתי 'בשבט הלוי'. ולמה הוא בחר? כיון שהם אומרים את השיר בבית המקדש, דהיינו מזמורי תהלים.

הבעיא היא, שאין פסוק כזה...

אף אחד לא מצא פסוק כזה, 'בחרתי בשבט הלוי'. וכבר העירו על כך בכמה ספרים. ישנו אמנם פסוק דומה, אבל הוא מדבר על הכהנים, **וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וגו'. כִּי בוֹ בָּחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ, הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים** [דברים י"ח]. המדובר אינו על הלויים.

וישנו עוד פסוק בדברי הימים [א' ט"ו, ב'], שם דוד המלך אומר, **כִּי אִם הַלְוִיִּם, כִּי בָם בָּחַר יְיָ לָשֵׂאת אֶת אֲרוֹן יְיָ.** הרי שרק על כך כתוב, לשאת את ארון ברית ה', לא לגבי עניין השירים. הוא הביא זאת בעניין השירים, אולם כאן מדברים על ישתבח, שזה על פסוקי דזמרא.

אולי ממה שכתוב בהמשך, **וּלְשָׁרְתוֹ עַד עוֹלָם,** הוא הבין כי זהו השֵׁירוּת. המקב"ה יאיר עינינו.

*

מסקנא, כמעט כל גדולי ישראל – חוץ מהגר"ח מואלאז'ין, ועוד אחד – סוברים, כי מי שקורא תהלים, אכן נחשב כעוסק בנגעים ואהלות. אם כי כבר הדגישו בספרים, שזהו ביטול תורה באיכות. כמובן, שהאדם לא ישקיע וישקע יותר מדאי בכך, אלא רק כפעם בפעם. ועיין מה שכתבו החיד"א בספרו יוסף תהילות, והפלא יועץ בערך תהלים.

צריך לקרוא תהלים מדי פעם, לעורר ליראת שמים ולדביקות בהקב"ה, אבל העיקר הוא – כך צריך להיות – לעסוק בגופי תורה.

בפרט שיש לנו את אחד מרבותינו הראשונים, רבי' יהודה ברבי יקר. ולא עוד, אלא שנראה מדבריו, כי היתה לפניו גירסא אחרת במדרש.

[סמוך להדפסת חוברת זו, ראיתי שמובא כן גם בשם בעל **ספר האשכול**, במבוא לס' התהלים המפורש, בדף 83. אך לפי הלשון המועתק שם, אינו מוכרח כלל, וצ"ע].

אם־כן, ישנו בסיס וכר נרחב לְמה שאמרנו בס"ד כי שפיר נהגו בקהילותינו לומר מזמור שיר ליום השבת וגו' בניגון משנה, [וממילא אין לשַנות זאת], וכן אחרי מזמור לו' קדיש דרבנן.

שאלה מהקהל: אבל מה־נפשך, למה אין אומ' קדיש דרבנן גם אחרי מזמור שיר ליוהש"ב בבלדי?

תשובת מרן שליט"א: על כך כבר דן בהרחבה גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א, וכתב ע"ז בעץ חיים שם, בדף ק"ה ע"א, **המנהג קדמון שאומרים בליל שבת מזמור שיר ליום השבת, ועומד ש"צ ופורס על שמע, ואינו אומר קדיש אחר המזמור** וכו'. **ואם תאמר, והא נוהגים במוצאי שבת לומר אחר קריאת המעלות, קדיש לפני המעריב. י"ל משום דהמעלות לא ניתקנו בשביל תפילת המעריב, לכן אומרים קדיש אחריהם. ולא כן במזמורי שבת וי"ט, שבשביל היום הם באים** יעוש"ב.

כוונת מהרי"ץ לאפוקי ממנהג השאמי שאומרים חצי קדיש אחר מזמור שיר ליוהש"ב וגו' לפני ברכו, מלבד מה שכבר אמרו קדיש דרבנן אחרי פרק במה מדליקין. והנה יש מהבלדי שנתחכמו לדחות את הקדיש דרבנן הזה, לאמרו רק לאחר מזמור שיר ליוהש"ב, כדי שיעלה לכאן ולכאן, כעין פשרה.

ידוע לי מפי אאמו"ר זצ"ל שכך נהגו לכל־הפחות בביהכ"נ אחת בעירנו רצאבה בתימן. ושמעתי עוד מפי זקן אחד מהם, כי כן ראה בעצמו המנהג גם בביהכ"נ אלשיך בעי"ת צנעא. ואכן בדקתי ומצאתי שכך רשום בס' רבינו יחיא אלשיך (בני ברק התשע"ג) דף קי"ח, כשגומרין במה מדליקין, אומ' מזמור שליוהש"ב, י"י מלך, ר' חנניא, ואומ' קדיש דרבנן וברכו ע"כ. אבל אצלינו לא הוסיפו י"י מלך, שזה בא מן הספרדים.

*

צריכים לשאול, עוד שאלה.

מהיכן יצא העניין, שזה 'כנגעים ואהלות'?

לשון המדרש [שוחר טוב פרק א'], **ועליהם הוא אומר (תהלים י"ט, ט"ו) יהיו לרצון אמרי פי. ייעשו לדורות, ויִכָּתבו לדורות, אמרי פי וייחָקקו לדורות. ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירס** – יש אומ' שהכוונה למשורר היוונים הומירוס, ועי' עה"ש אות המי"ם דף רנ"ד ע' מרום – **אלא יהו קורין בהן** [והוגין בהן, עי' לקמן] **ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנאמר יהיו לרצון אמרי פי.**

במהדורא המושלמת, וילנא התרנ"ט, דף פ', כתוב בהע' קי"ח שנשמטו כאן בדפוסים שתי מלים, וצ"ל קורין בהם 'והוגין בהן' ונוטלים שכר. א"כ משמע שאין העיקר לקרוא, אלא 'הוגים', דהיינו במחשבה ובהבנה. מחשבת הלב, כוונה. לא די בקריאה בעלמא.

אבל השאלה היא, היכן רמוז בפסוק הזה, שזה כנגעים ואהלות? בשלמא הרישא, זה מובן. 'יעשו לדורות', זהו 'יהיו לרצון אמרי פי'. דוד המלך מבקש, כי מה שאני אומר, 'יהיו לרצון'. 'והגיון לבי' – כפי שאמרנו – 'הוגים בהם'. אבל 'ונוטלים שכר כנגעים ואהלות' מנלן?

את השאלה הזאת, שאל מהר"ש לניאדו זצ"ל, בעל הכלים, בסוף ספרו כלי חמדה [בהקדמה לחומש בראשית]. הוא שואל כמה שאלות, ובסופו הוא שואל כך, **מאי מְעַלְיותא דנגעים ואהלות, דקאמר ונוטלין שכר כנגעים ואהלות.** דהיינו, למה הוא נקט דוקא את שמות המסכתות הללו, מכל שאר ששים המסכתות. וכפי שדיברנו מקודם.

ועוד, היכן רמיזי בקרא, נגעים ואהלות.

קטונתי מאד. פלא עצום. ניכר שהוא לא מצא לכך תשובה חלקה, רק בדרך 'דחיק ואתי מרחיק' ממש. הוא כותב אמנם שתי תשובות, ואינני יודע למה הרחיק נדוד.

וזה לשונו שם, **נגעים ואהלות רמוזים בכתוב, כמ"ש י"י צורי וגואלי. כי דרך העולם, כשמזכירים עניין נגעים ומיתה, אומרים רחמנא ליצלן, וכיוצא. ז"ש** – זה שאמר – **יהיו לרצון אמרי פי, כמו אותם ההלכות על נגעים ואהלות, שהמזכיר אותן אומר קודם י"י צורי וגואלי. צורי, להציל מהנגעים. וגואלי, מאהלות, שהם עסוקות [עוסקות] במתים, כמו ההלכות של**

'צורי וגואלי', שהם כנגעים ואהלות. כהם ממש, יזכור העוסקים בדברי, אלא שיהיו לרצון אמרי פי.

פירוש ב', עוד אפשר לומר, דמדקאמר יהיו לרצון אמרי פי, דייק נגעים ואהלות. דמשמע שהמאמרים של פיו, מלבד העניין מכוון בהם באמרי פיו, שהוא לרצון יהיו, גם המאמרי והאמרי פיו לרצון. והיינו ודאי ששאל שיזכו הקוראים בהם מצד הקריאה, וכנגעים ואהלות שהקריאה בהם זכות לקורא אע"פ שלא יבין.

כפי שנגעים ואהלות הן הלכות קשות, אבל בכל זאת מי שקורא יש לו זכות, אז גם פה תהיה לו זכות.

במחכת"ה, ברצוני להגיד פירוש פשוט לכך בעזרתו יתב', שהדבר רמוז במלה 'וגואלי'. כי נגעים ואהלות, זה נוטריקון של וגואלי.

איך זה? האות נו"ן הרבה פעמים נופלת, היא חסרה, והאות עי"ן מתחלפת באות אל"ף. נמצא שהאל"ף משמשת לשתיים, גם תמורת העי"ן של נגעים, וגם לאל"ף של אהלות. הה"א נבלעת כמו שמצוי באותיות הגרון אחה"ע, א"נ אותיות אהו"י. וגואלי – נגעים ואהלות. הדבר רמוז במלה הזאת. זהו נוטריקון.

אמנם אנחנו לא יכולים להגיד דברים כאלה מעצמנו, אבל חז"ל אומרים זאת. [ואף כי לא פירשו חז"ל בנ"ד שלמדו זאת בדרך נוטריקון, הלא מצינו כמה מאמרים שלא פירשו חז"ל מניין למדו, רק המפרשים ביארו שהדבר נלמד בגזירה שווה וכדומה וכמו שכתב מעכ"ת בכמה מקומות, כל שכן נוטריקון שהוא לימוד פשוט יותר. איתמר].

הדבר מתקבל מאד לפקצ"ד. ואינני יודע, מדוע הוא – מהרשל"נ – כתב כאן פירושים דחוקים מאד? זהו הפשט.

שאלה מהקהל: אולי 'אמרי פי' זה מה שהוא אומר בפה, ו'והגיון לבי' זהו דבר שצריכים לחשוב עליו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אמרנו זאת כבר מקודם. 'קורין בהם, והוגין בהם'. בסדר. אבל נגעים ואהלות, מאן דכר שמייהו? צריכים למצוא איזה קשר וחיבור, היכן הדבר נכנס במלים הללו.

שאלה מהקהל: אולי זאת דוגמא בעלמא.

תשובת מרן שליט"א: לא. נגעים ואהלות, זה בדוקא. כפי שאמרנו לעיל, כי הן ההלכות הכי חמורות. לא סתם אמר דוד הע"ה נגעים ואהלות, כי הן הלכות חמורות ועמוקות.

זכורני שהחפץ חיים אמר, כי יש המבקשים לחדד את שכלם ע"י לימוד בס' שאגת אריה, אבל היה עדיף להם להשיג זאת ממסכת נגעים...

המשך השאלה מהקהל: כוונתי לומר, דוגמא בעלמא להלכות חמורות.

תגובת מרן שליט"א: טוב. א"כ הינך חושב, כי אולי הקושיא מעיקרא ליתה. אבל לא נראה לי. בכל אופן שיהיה, כפי שאמרנו, צריך שהדבר יהיה רמוז בתיבות שבפסוק.

הערה מהקהל: יש עוד הרבה נוטריקון מהסוג הזה.

תשובת מרן שליט"א: אכן. זה קצת דומה ל'אל תקרי'. זהו נוטריקון. אמנם כל דרשות אל תקרי, אין בהן אלא שינוי קל מלשון המקרא. מה שאין כן נוטריקון, יש שהשינוי גדול. ולכן נקטו בכגון דא נוטריקון, ולא אל תקרי.

וכגון נ"ד מצינו בספרֵי פ' מסעי, ובירושלמי תענית פ"ג, **כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף** [במדבר ל"ה, ל"ג] יחון אף. ובגמ' שבת דף קה. **אַ"ב הֲמוֹ"ן גּוֹיִם** וגו' [בראשית י"ז, ה'] אָב בָּחוּר חַבִּיב וכו', חי"ת במקום ה"א, כיעו"ש במהרש"א. ועוד שם, **כִּי יָרַ"ט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי** [במדבר כ"ב, ל"ב] יֹראה רֹאתה נֹטתה, והרי אין נו"ן רק טי"ת. אלא כדקא אמרן שמצוי כי הנו"ן נופלת. ובגמ' מגילה דף כ"ט ע"א, קְפַנְדַּרְיָא, אַדְמַקיפְנא דַּרֵי, אֵיעוֹל בְּהַא. ובגטין עא. ובפירש"י שם מבואר כי אִשְׁתְּקיל מִלּוּלֵיהּ (פי' נלקח ממנו כח הדיבור) הוא נוטריקון של אִלֵּם. ובירושלמי פ"ק דערלה, ענקוקלות, ענבים דלקו תלתיהון.

הרי כי אף שרוב תיבות הנוטריקון המובאים בגמ' שבת שם, הם כעין ראשי תיבות, דהיינו שהמלים כמות שהן, מצינו כי יש בנדון דידן שינוי גדול. וגואלי, נגעים ואהלות.

המשך ביאור דברי הרמב"ם [בהל' לולב] והרב המגיד, בעניין השמחה במצוות. מקור נוסף לכך, כי מה שהרמב"ם הכניס את עניין אהבת ה' עם עניין השמחה, זהו מפני שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבת ה'. הערות על מ"ש הגרמ"פ בספרו דברות משה, שהרב המגיד כמו חולק על הרמב"ם בעניין זה, וביאור דברי הרב המגיד עפ"י הגירסא הנכונה ברמב"ם.

נחזור לעניין השמחה במצוות, שפתחנו בתחילת השיעור.

הרמב"ם בפרק שמיני מהלכות לולב, מביא את עניין השמחה שהיתה בביהמ"ק בחג הסוכות. וזה לשונו [בהלכה י"ב], **אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר ושמחתם לפני י"י אלהיכם שבעת ימים.** מתחילים זאת ממוצאי יום טוב הראשון, בכל לילה ולילה, מה שידוע בשם 'שמחת בית השאובה', זהו מושג שהרמב"ם לא מזכיר אותו בחיבורו. נעמוד על כך בעזהי"ת ובלא שום נדר בהמשך. מדוע הרמב"ם לא הזכיר 'שמחת בית השאובה', למרות שהדבר מפורש במשנה ובגמרא במסכת סוכה. עכ"פ מאחרי הקרבת תמיד של בין הערביים, 'שאר היום עם כל הלילה', היתה שמחה גדולה בבית המקדש.

ובהלכה י"ג, והיאך היתה שמחה זו? הֶחָלִיל מכה, ומנגנין בכינור ובנבלים ובמצלתיים, וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה, בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין, כל אחד כמו שיודע, ואומרים דברי שיר ותושבחות וכו'.

ובהלכה י"ד, מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע.

ובהלכה ט"ו כתב הרמב"ם, [ש]**השמחה שישמח אדם בעשיית (המצוה) [המצוות], ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו, שנאמר תחת אשר לא עבדת את י"י אלהיך בשמחה ובטוב לבב.**

הרמב"ם נוקט שזאת 'עבודה גדולה', הדבר מקביל ללשון הפסוק 'תחת אשר לא עבד'. זאת עבודה, זהו דבר שצריכים להתאמץ בו. והעונש הוא, מדה כנגד מדה, 'ועבד את אויביו', ישתעבד לאויבים.

[**לכאורה** עבודה זו שבפסוק, אינה קשורה לעניין השמחה. אלא עשיית המצוות אפילו בלא שמחה, נקראת עבודה. נמצא שכך הוא פירוש הפסוק, תחת אשר לא עשית את המצוות בשמחה. ובהדיא כתב כך רבינו בחיי על הך קרא וז"ל, יאשימנו הכתוב בעבדו השי"ת ולא היתה העבודה בשמחה, לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות וכו'. ועל כן יעניש בכאן למי שעובד עבודת המצוה כשלא עשאה בשמחה יעו"ש. ואם כן צריך לומר דמשום הכי נקט הרמב"ם עבודה גדולה היא, לפי שעשיית המצוות בלא שמחה, עבודה גרידא היא. אבל עשייתן בשמחה, עבודה גדולה היא. ואף דמלשונו שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציוה בהם עבודה גדולה היא, משמע שעצם השמחה היא עבודה גדולה, צריך לומר דלאו דוקא נקט, אלא הכי קאמר, שעשיית האדם את המצוות בשמחה, עבודה גדולה היא. ובלאו הכי לשונו בלתי ברורה, דממה שכתב שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציוה בהם, משמע שישמח בעשיית המצוות, וגם ישמח באהבת האל, והרי לכאורה עיקר כוונתו שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות, ואהבתו את האל בעשייתן. וכן משמע ממה שסיים, וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. ועדיין יש לעיין בלשונות הרמב"ם בפרק ג' מתלמוד תורה הלכה י"ג, ובפרק ט' מתשובה הלכה א', ובפרק ו' מיום טוב הלכה כ', ובפירושו למשנה סנהדרין ריש פרק חלק, כיצד ביאר פסוק זה. איתמר].

וכל המַגִּים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו, חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר, אל תתהדר לפני מלך.

וכל המשפיל עצמו ומיקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול, המכובד, העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר, ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד, אלא לשמוח לפני י"י, שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני י"י.

כך הוא לשון הזהב שהעלה רבינו הרמב"ם, ובזה הוא מסיים את הלכות לולב.

בא הרב המגיד ואומר, דברי רבינו מבוארים בכמה מקומות בתלמוד.

דהיינו מ"ש הרמב"ם 'שישמח בעשיית המצוות', יש לכך מקור בכמה מקומות. כנראה הוא מתכוון לגמ' ברכות דף ל"א, פסחים קי"ז ע"א, זהו מה שהבאנו בס"ד בשיעור חיי שרה, כי רבה היה פותח במלתא דבדיחותא, ושם כתוב גם מה שהוא מביא בהמשך, מהגמרא בפרק במה מדליקין, 'ושבחתי אני את השמחה, זו שמחה של־מצוה'. וזה מובא אף בגמ' פסחים שם.

כעת מרחיב הרב המגיד, וכותב בזה"ל, ועיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויֵקל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו. וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינן קיימים. אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבח שמחת החכמה ואמר, בני אם חָכַם לבך ישמח לבי גם אני.

הארכתי על כך כבר בס"ד בשיעור הקודם, רק כעת ברצוני לחזק עוד פרט אחד. שאלנו שם, למה הרמב"ם הכניס עם השמחה, את אהבת ה'. לכאורה, אלו שני דברים שונים. יש אהבת ה', שהיא מצות [דברים ו', ה'] וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, ויש שמחה של־מצוות.

והסברנו כי הוא מתכוון, שהשמחה הזאת צריכה להיות מתוך אהבת ה'. דהיינו, אין אֵלו שני דברים. ולא רק לצרף את עניין אהבת ה'. אלא, השמחה היא במצוה, ובמי שציוה את המצוה. 'באהבת האל שציוה בהן'. והבאנו לכך ראיות.

כעת הנני מוסיף בס"ד מקור נוסף, מהספר ארחות צדיקים בשער השמחה. הוא ג"כ מאריך בכך, וכותב דברים גבוהים ונפלאים בזה"ל, **כל העושה המצוות בשמחה, יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא. אברהם ודוד כל היום כולו היו עוסקים בתורה, ומפארים ומשבחים בשירות ותושבחות לקדוש ברוך הוא להרים קול בשמחה.** [בשלמא דוד ידוע, אבל אברהם אבינו היכן מצינו. ועיין בגמ' עבודה זרה דף סד: שבמסכת ע"ז של־אברהם אבינו, היו ד' מאות פרקים. יב"ן].

ואז מצליח בכל דרכיו וטוב טעמיו, ושולח רוח הקודש בקרבו, ולבו שמח ומתמלא אהבת הקדוש ברוך הוא. ונפשו קשורה בגיל, ומגלה לו רזים וחידושים של מעלה, לפי שהיה ירא השם ברוך הוא וישר, ונכנס הטעם בקרבו. וזהו שאמר שלמה [**שיר השירים ה', ו'**], **נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ. וְתַעְלֻזָנָה כְלִיוֹתָי בְּדַבֵּר שְׂפָתֶיךָ מֵישָׁרִים** [**משלי כ"ג, ט"ז**]. **וכן אמר דוד** [**תהלים ק"ג, א'**] **בָּרְכִי נַפְשִׁי, לפי שהנפש ממעלה העולה למעלה.**

וכשהיא יודעת עניין סודה, היא תאהב את בוראה, ותסגל מצוותיו. וכאשר תגיע הנפש אל המחיצה והמעלה אשר היא דומה לה, אז תייחדהו במצפוניה ותשתעשע בחדריה, ובכל עת ובכל רגע חושקת אהבתו, וזוכרת אותו בלילה על (יצועו) [יצוּעָהּ], אז השם ברוך הוא שולח בה חשק השמחה, והלב יבער וידלק מרוב חשק האהבה, כעניין שנאמר [**ישעיהו ס"א, י'**] **שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ, תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהָי. ואשרי הנפש הזוכה לאותה שמחה.**

להבין כוונתו, צריך להעמיק חֵקר. עכ"פ לכל־הפחות אנחנו רואים כאן, כי השמחה ואהבת ה', הם אינם שני דברים, אלא שהשמחה צריכה להיות מתוך אהבה, והאחד משפיע על השני.

א"כ הדברים מתחברים עם מ"ש הרמב"ם, וגם עם מ"ש הרב המגיד. כי כאשר הרב המגיד מסביר שם את עניין השמחה, הוא אומר בזה"ל, 'יבחר באמת, מצד שהוא אמת', בעצם אלו המלים של הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות תשובה, לגבי אהבת ה'.

הרמב"ם מסביר שם, מה הפירוש 'עובד מאהבה'? **וזה לשונו שם, העובד מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות, והולך בנתיבות החכמה, לא מפני דבר בעולם. לא מפני יראת הרעה, ולא כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בכלל.**

אלו בדיוק המלים של הרמב"ם, והנה הרב המגיד הכניס לנו זאת גם כאן.

[ויש להעיר דמלשון מהרח"כ בהלכה י"ד שמחתם תלוייה באהבת ה' וביראתו, ובהלכה ט"ו שכשאדם שמח בהן הוא מראה בזה שהתורה והמצוות חביבים עליו ושהוא אוהב את ה' באמת (וכזאת כתב במקומות נוספים), משמע דהיינו הך. ויותר מדוייק, שלא יתכן זה בלא זה. איתמר].

*

הרב המגיד משנה, זהו רבי' וידאל די טולושא [שהיה באיטליה כנז' בספר יוחסין], הסביר לנו כאן את עניין השמחה.

בא הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בספרו דברות משה [מסכת שבת, דף תקי"ד, הערה פ'], ואומר

כאן 'הסתכלות' מפליאה, משהו אשר כבר ברגע הראשון הוא מתמיה. הוא אומר, שהרב המגיד קצת חולק על הרמב"ם. הוא אינו מפרש את הרמב"ם, אלא זאת בעצם כמו השגה על הרמב"ם.

גברא רבא אמר מלתא, אי אפשר לדחות זאת ככה 'בגילא דחיטתא', צריכים לראות את מה שהוא אומר. לעיין בעומק הדברים.

וזה לשונו – לגבי המובא בגמ' שם דף ל.: 'ושיבחתי אני את השמחה', זו שמחה של־מצוה – **לכאורה פירוש שמחה של מצוה, הם השמחה במצוות שנצטוינו לעשות בשמחה.** דהיינו, אמנם בכל המצוות צריכים לשמוח, אבל ישנן מצוות שצריך לשמוח בהן שמחה מיוחדת.

כגון הכנסת כלה, וכהא דשמחת בית השאובה. וגם כל יו"ט איכא חיוב שמחה, שכתב הרמב"ם בסוף פ"ח מלולב, השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת ה' שציוה בהן, עבודה גדולה היא.

נראה שדילגו פה בהדפסת הספר כמה מלים. דילגו אולי שורה, כנראה בגלל שהיו מלות דומות. נראה שהוא התכוין להביא את דברי הרמב"ם בפרק ששי הלכה י"ז, שם הוא מדבר בעניין שמחת המועדות, ואח"כ הוא מביא את הרמב"ם שאנחנו מדברים עליו, בסוף פרק ח'. אבל הדבר אינו משמעותי. לא זאת הנקודה.

עכ"פ הדברות משה אומר, לשון **'שציוה בהן'** – מה שהרמב"ם כתב – **היינו שציוה באלו המצוות שציוה לשמוח בהן.** מצוות מיוחדות, שעושים אותן בשמחה. כגון, שמחת בית השאובה, ושמחת חתן וכלה. דברים כאלה.

המבין יבין שהגרמ"פ כתב כך, לפי דרכו ושיטתו דלקמן. לכן הוא מקדים זאת. אבל לפענ"ד אין זה הפשט. אלא שציווה לקיים אותן. ואולי סגנון זה מושפע מלשון ערבי שהרמב"ם היה רגיל בו, ולכן נקט ציווה **בהן**, במובן שכתבנו, כמו שמצוי אצלו וזולתו כיוצא בזה, וכגון הסגנון **יש שָׁם** שהרמב"ם משתמש בו הרבה בחיבורו, ומובנו האמיתי יש במציאות. וכן **יש לו**, שכוונתו בכך שיש לו רשות. וכבר הארכנו על כך במקומות אחרים בס"ד, והאמת יורה דרכו.

*

וכן מש"כ – הרמב"ם – אח"כ, וכל המַּגִּיס דעתו, וחולק כבוד לעצמו, ומתכבד בעיניו במקומות אלו. לשון 'במקומות אלו', היינו המקומות שציוה לשמוח שם.

ומש"כ המגיד משנה, 'ועיקר הדבר הוא, שאין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן', נראה שאינו פירוש על לשון הרמב"ם. דהרי הרמב"ם לא אמר אלא במצוות שצריך לשמוח במעשה ממש, כמו בנגינה ובזמרה וברקידה, כמו שכתב בהלכה י"ג, שזה ליכא בכל המצוות, אלא במצוות פרטיות. אבל המ"מ הא איירי בשמחת הלב בעשיית מצוה, שזה איכא בכל מצוות שעושה האדם.

ופירוש 'ועיקר הדבר' שכתב המ"מ, נראה שהוא על הקרא 'תחת אשר לא עבדת' שהביא הרמב"ם על מצות שמחה במעשים שנתחייבנו ביו"ט ובשמחת בית השאובה, שעיקר הדבר קאי על [כל] המצוות, ואיירי בשמחת הלב.

הוא אומר, שישנם כאן שני דברים.

הרב המגיד מדבר, על שמחת הלב. בכל המצוות. כגון כאשר האדם מתעטף בטלית, ומניח תפילין, הוא צריך שיהיה הדבר בשמחת הלב. הוא אינו עושה אז ניגון ושירים, הוא לא רוקד, אלא שמחת הלב. על כך הרב המגיד מדבר.

אולם הרמב"ם מדבר על שמחת בית השאובה, שזה עם מנגינות וכו'.

א"כ, אתה – המגיד משנה – אינך מסביר את הרמב"ם. כך הוא טוען. ומה שהרב המגיד כתב, 'שעיקר הדבר', הכוונה היא לגבי הפסוק. הרי הרמב"ם הביא את הפסוק 'תחת אשר לא עבד את י"י', לגבי שמחת בית השאובה, וזאת שמחה במעשה, אבל הרב המגיד בא ואומר, לא. 'עיקר הדבר', הפסוק אינו מדבר על זאת, אלא על שמחת הלב. לא על מה שאתה הרמב"ם אומר.

והוא כעין השגה על הרמב"ם. אבל לא כתב זה בלשון השגה, משום דגם השמחה במעשים במצוות שנתחייבנו לשמוח, נכלל בקרא זה.

דהיינו, המגיד משנה לא דוחה ממש בכך את דברי הרמב"ם לגמרי, אבל בסך הכל ישנה כאן

הערה. הרב המגיד בא להעיר כי ישנו כאן משהו שאיננו מדוייק בדברי הרמב״ם. כך הוא אומר.

*

אחרי מחכת״ה, נראה לענ״ד כי קשה מאד לקבל את הפירוש הזה. הדוחַק עצום מאד. ויש לי שלוש או ארבע הערות על דבריו.

ראשית, לחשוב בכלל על כיוון כזה, שהרב המגיד בא פה לחלוק על הרמב״ם. זה לא שאסור לחלוק על הרמב״ם, או שהרב המגיד אינו חולק על הרמב״ם במקומות אחרים, בודאי דרב גובריה והוא יכול לחלוק על הרמב״ם, וליתר דיוק להכריע כדעת ראשונים אחרים כגון הרמב״ן והרשב״א, אולם זאת איננה דרכו, לכתוב זאת בצורה כ״כ סתומה. שהרי כפי איך שהוא כותב את הדברים, נראה כי הוא בא לפרש את הרמב״ם.

קל וחומר שבספרים הקדושים כתוב, שהרב המגיד הוא משורש נשמתו של הרמב״ם. סוד זה גילה רבינו האר״י למהרח״ו, שהמגיד משנה הוא גלגול – או יש לו ניצוץ – של הרמב״ם. [זה אמרתי בשיעור מזכרוני, וליתר דיוק נביא לשון מהרח״ו בשער הגלגולים הקדמה ל״ו [דף מ׳ ע״א], **הרב מגיד משנה, היה לו שייכות וקורבה עם הרמב״ם, ולכן עשה וחיבר ביאור לספר היד** יעו״ש, ובהמשך שם מבואר שהרב המגיד עסק כמו הרמב״ם בפילסופיא, ועע״ש בדף מ״ט ע״א, ובדף ס״ה, ובשם הגדולים להחיד״א מערכת גדולים אות וא״ו ד״ה חיבר וד״ה רבינו.

קשה לייחס להרב המגיד, שהוא יכתוב נגד הרמב״ם, כי הוא נאמנותו של הרמב״ם. הרדב״ז כותב, כי כאשר ישנה מחלוקת בין מפרשי הרמב״ם, אני סומך על הרב המגיד, כי הוא ירד לעיקר שיטתו. כאשר הדבר איננו ברור מה דעת הרמב״ם, הרב המגיד הוא הכי מוסמך. הוא מבין את הרמב״ם הכי טוב, הוא ירד לעומק דעתו. וליתר דיוק נביא את הלשון הנכתב בזה בשֻׁדֵי חמד תחילת כרך ששי, כללי הפוס׳ סימן ז׳ אות ג׳, **כל מקום שאני רואה מחלוקת בדברי הרב (הרמב״ם), אני סומך על דברי המגיד משנה, שהיה אדם גדול ובקי, ורוב שיטתו היא כשיטת הרשב״א. ועוד, כיון שהוא בא לפרש, דקדק ככל הצורך, עכ״ל הרדב״ז בלשונות להרמב״ם סי׳ ל״א, הביא דבריו הרב המגיה בישרי לב יצ״ו דף צ״ד אות ה׳. וכתב הרב נחלה ליאושע דף כ״ג ע״ד, קשה להעלות על הלב שאנו מבינים דברי הרמב״ם יותר מהרשב״א והרב המגיד** ע״כ. וע״ע שם הגדולים להחיד״א ע׳ רבינו וידאל.

אמנם האמת היא, שישנו דבר כזה. מצאתי מישהו שכתב כעין נ״ד, שהרב המגיד נגד הרמב״ם, בלי לפרש. זה בספר ברכת אברהם, למהר״ר אברהם בן שלמה טריוויש צרפתי, שהוא היה בדורו של מרן הבית יוסף. הוא כותב לגבי דברי הרמב״ם המפורסמים [בפ״ו מהלכות סוכה הלי״ב], ׳כל זמן שיכנס לסוכה, מברך לישב בסוכה׳. ובא הרב המגיד ואומר עליו כך, **ראיתי כתוב, דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות עניינו, ושלא לחזור לאלתר. אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו, או להביא דבר לסוכה לצורך שָׁעָתו, לא הויא יציאה לחייבו בברכה כשיחזור. ודבר נכון הוא זה. ומכל מקום נהגו שאין מברכין אלא מסעודה לסעודה, והוא כסברת רבינו יעקב** ז״ל.

האם הרמב״ם מסכים לכך, או שאינו מסכים לכך?

הוא כותב כך, **במגיד משנה כתב קצת נגד סברת הרמב״ם** ז״ל וכו׳. **דאם מביא המגיד משנה ׳נגד׳ דעת הרמב״ם זה העניין דאם יצא לדבר עם חבירו דאין צריך לחזור ולברך, נַיְחא. אבל אם הוא ׳כמפרש׳ דעת הרמב״ם, אולי אין זה נכון** וכו׳.

אם כוונת המגיד משנה, במה שהביא ׳וראיתי כתוב׳, שזה נגד הרמב״ם, אזי הדבר בסדר. טוב מאד. ניחא. אבל אם הוא מפרש את דעת הרמב״ם, אולי זה לא נכון.

למה?

תשמעו את טענתו. אדרבה לכאורה נראה דכיון דכתב הרמב״ם דכל זמן שיכנס לסוכה מברך, חמירא ליה סוכה מסעודה. שהרי לא כתב כאן בסוכה, כמו שכתב שם בסעודה [כדלקמן בסימן קי״ד] ד׳חברים שהיו יושבים לאכול, ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה, אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין למקומן וגומרין סעודתן, וא״צ לברך שנייה׳. עד כאן. דכה״ג לא שייך בסוכה, בלתי שעת סעודה לפי הנראה.

זהו היסח הדעת. א"כ ההיפך, גם כאשר יצא יציאה גמורה, צריך אליבא דהרמב"ם לחזור ולברך. כמו בדין שבסעודה, אם אדם יצא באמצע הסעודה לדבר עם חבירו בפתח הבית, זהו שינוי מקום, ולכן עליו לחזור ולברך.

כך הוא טוען, כי נראה לו שזאת איננה דעת הרמב"ם.

אבל בכל זאת, לכל־הפחות במסקנתו הוא חזר בו, וכתב בזה"ל, **ולקמן בסימן קי"ד כתבתי, דלא טעה המגיד משנה אפילו אם דבריו הם פירוש על דברי הרמב"ם.**

הוא לא נשאר עם זה, כמו הדברות משה בנ"ד.

ולפי עניות דעתי, קשה אעיקרא להגיד בכל כה"ג, שהדבר נגד הרמב"ם, או שהוא מפרש את הרמב"ם. זה גם לא נגד, וגם לא מפרש. הוא – הרב המגיד – לא כותב נגד, הוא לא התכוון לחלוק, אלא הוא בא ודן לגבי דבר שהרמב"ם לא כתב אותו. כי אין דרכו להביא אלא המפורש במשנה ובגמרא וכדומה, כנודע. הרב המגיד בא לדון, על מה שראה כתוב וכו', אולם הרמב"ם לא כתב על זה. מה הרמב"ם סובר? לא כתוב. אינני יודע מהי דעת הרמב"ם בזה, אין ראיות בדעתו. המגיד משנה בא לדון לגבי פרט שלא התפרש ברמב"ם.

ועל כל פנים, המסקנא שלו – של הרב ברכת אברהם – שהוא אינו חולק, שזה מתאים.

אולם בנדון דידן, הדברות משה בא וקובע, שדברי הרב המגיד הם כעין השגה על הרמב"ם. קשה מאד לקבל זאת.

*

דבר שני, כאשר הרב המגיד חולק על הרמב"ם, הוא כותב זאת בצורה מפורשת. ישנם מקומות שהוא מביא ראשונים אחרים, וכותב שאיננו מבין את דעת הרמב"ם, כי נראה שצודקים אלה שחולקים. הוא כותב זאת בשפה ברורה. לא מַחֲוֵי במחוג. הוא לא נמנע. התורה היא אמת, אמת כתיב בה, לא תגורו מפני איש.

הערה מהקהל: יש אומרים, שאם המגיד משנה אומר 'המחבר' ולא 'רבינו', ש"מ שאינו מרוצה מכך.

תגובת מרן שליט"א: נכון. אולם הדבר אינו נראה לי, אלא שהדבר תלוי באיזו תקופה הוא חיבר זאת. הוא כתב את ספריו בזמנים שונים, ובזמן מסויים הוא כתב בסגנון כזה. כמדומני שהדבר אינו בגלל זה. [ויצאתי לחפש"י אחר השיעור, ונביא ממ"ש השדי חמד בתחילת כרך ששי בכללי הפוסקים תחילת סימן ז', **הרב המגיד כשכותב על הרמב"ם בלשון המחבר, ואינו מכנהו בלשון רבינו, נראה שאין דעתו מסכים לו. כ"כ הרב יד מלאכי בכללי הרמב"ם אות ד', בשם הרב הלכה למשה. ומרן חיד"א ב'יעד לחכמים', הובא בשם הגדולים (במערכת גדולים באות הוא"ו רבינו וידאל) כתב, דזה בבל יאמר. והעיקר, דזימנין כותב הכי, וזימנין הכי. ולומר 'מחבר', אינו זלזול חס ושלום** וכו' יעוש"ב, ובמ"ש עוד בס"ד בס' נר יום טוב פרק כ' ד"ה ומובן].

זאת הערה שנייה.

הערה שלישית, א"כ הוא – הרב המגיד – מדבר בצורה מעורפלת ובעקיפין. הוא היה צריך לכתוב זאת בצורה ברורה, וכדרכו בקודש. הוא כותב 'עיקר הדבר', והדברות משה מפרש כי הכוונה על הפסוק. לכאורה, תכתוב זאת במפורש, כל כה"ג הו"ל לפָרַוּשֵׁי, כי הפסוק מדבר על כל המצוות, וזה על שמחת הלב.

הערה רביעית – וכעת זאת כבר קושיא, לא רק הערה – אם צודק הדברות משה, א"כ לכאורה חסר ברמב"ם הדין הזה. הרי לדבריו הרב המגיד בא ואומר, שהפסוק אינו מדבר על שמחה במעשה, אלא על שמחת הלב. אם כן, היכן הדין הזה ברמב"ם? חסר הדין הזה. אם הינך מסביר לי, שהרמב"ם מפרש את הפסוק רק לגבי שמחה במעשה, כמו שמחת בית השאובה, ועל זה הפסוק תחת אשר לא עבד וגו', אם על זה המדובר, ועל כך בא הרב המגיד לומר שהדבר אינו מדוייק, א"כ יוצא שחסר ברמב"ם דין, שבכל המצוות צריכים לשמוח שמחת הלב. הרמב"ם לא כתב את הדין הזה, השמיט דין דאורייתא.

ברם אי משום הא, לא איריא. כי הרמב"ם הזכיר זאת כבר לעיל מינה בפרק ט' מתשובה הלכה א', ובפרק ו' מיום טוב הלכה כ'. וא"כ סמך כאן על מה שכתב שם, כדרכו בקודש דרך כלל שלא לכפול הדברים.

עכ״פ מִכֹּחַ שלושת ההערות הקודמות, האמת יורה דרכו, והוא עֵד לעצמו, שהרב המגיד לא התכוון לכך.

*

מה שגרם את העניין הזה, פשוט ישנו כאן שינוי בגירסא. ישנה טעות בגירסא שלפנינו ברמב״ם, וזה מה שגרם לדברות משה לנטות ולהבין כפי שהוא הבין. וכנראה לפני הרב המגיד, היתה הגירסא הנכונה, אלא שהמדפיסים עיוותו גם בפירושו. זאת איננה רק הגירסא של כתבי היד, אלא גם של־ראשונים, כגון הארחות חיים, מביאים את הגירסא הזאת. כנראה הגירסא הזאת היתה גם בפני הרב המגיד, שהיא האמת, ולפי זה העניין מובן בהחלט, מובן טוב.

דהיינו, בספרי הרמב״ם הנפוצים הנדפסים כתוב, השמחה שישמח האדם בעשיית ׳המצוה׳ ובאהבת האל.

הבין מזה הדברות משה, שזה חוזר – שמחת המצוה – כלפי כל מה שאמר הרמב״ם מקודם, בעניין שמחת חג הסוכות. אבל הגירסא של כתה״י, לא ׳המצוה׳, אלא ׳המצוות׳, בלשון רבים. א״כ אדרבה, הרמב״ם פה עובר לדבר על פרט אחר, ולא רק על מה שדיבר מקודם.

ברם, השינוי מתחיל כבר בהתחלת ההלכה, לא ׳השמחה׳ כמו שנכתב בדפוסים, אלא ׳שֶׁהשמחה׳. המדפיסים, לא מצא חן בעיניהם תוספת השי״ן הזאת, נראה היה להם שהיא מיותרת. הם לא התעמקו בזה, להבין זאת. כי בעצם, זה בא להמשיך את מ״ש בהלכה הקודמת, ׳מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם, האנשים והנשים, כולן באין לראות ולשמוע׳. למה? בא הרמב״ם וממשיך בהלכה הזאת.

לפעמים יש ברמב״ם בכמה מקומות, שהוא מתחיל בעניין חדש, בַּבָא חדשה, יש ריוח פיסקא, אבל בכל זאת העניין מקושר להלכה הקודמת.

הרמב״ם בא לנמק, למה זה? התשובה, שהשמחה שישמח האדם בעשיית המצוות, ובאהבת האל, עבודה גדולה היא.

עכשיו הוא עבר לדבר על שמחת הלב. ׳ש׳השמחה, ובעשיית ׳המצוות׳, דהיינו כל המצוות. כך היה כתוב לפני הרב המגיד. וכעת, דבריו ממש מאירים.

בשינויי נוסחאות שברמב״ם מהדורת ר״ש פרנקל מובא בזה״ל, ׳**השמחה׳. בארחות חיים, בכל בו וברוב כתבי היד ודפוסים ישנים, ׳שהשמחה׳.**

כך זה גם בכתה״י של־תימנים, שהם הכי מדוייקים ונאמנים, ׳שהשמחה׳.

עוד כתוב שם, ׳**המצוה׳. בכל בו וברוב כתבי היד, ׳המצוות׳.**

יפה.

בעל הדיברות משה, לא ראה את השינוי הזה, את הגירסא הזאת.

[**ברמב״ם** הנדפס על פי כת״י תימן, אין כאן התחלת הלכה, דהיינו מתיבת שהשמחה, אלא הוא המשך ההלכה הקודמת. אך ברמב״ם מהדורת פרנקל, יש כאן שתי נקודות, להורות שהיא הלכה חדשה, כדרכם. ואולי שגגה היא. איתמר].

*

[**בעניין** הקושיות על הדברות משה, אמר מו״ר מרן שליט״א בכהאי לישנא, גברא רבה אמר מלתא, אי אפשר לדחות בגילא דחיטתא ע״כ. וחשבתי להוסיף בפרט על פי המפורסם כי את שיעוריו שהדפיס ב׳דברות׳ החשיב הגר״מ פיינשטיין הרבה יותר מאשר התשובות שבאגרות, כי יגע ועמל הרבה על השיעורים והכינם שעות רבות, בניגוד לתשובות שבאו אליו בקלות וכמובא בספר דברי הרב (שכטר) עמ׳ ר״ז ע״ש.

וחיזוק גדול מצאתי בס״ד לקושיות מו״ר מרן שליט״א שלא יתכן שהרב המגיד יחלוק על הרמב״ם בשתיקה, מן המובא בשו״ת שמחת יהודה (אזולאי) ח״א סימן ב׳ ריש אות ז׳, שהאריך במקורות רבים ממרן הבית יוסף בזה, וכגון המובא בב״י יורה דעה סימן קצ״ו בהאי לישנא, ואם היה סובר הרב המגיד שדעת הרמב״ם לאסור וכו׳, לא הוה שתיק מלפרושי וכו׳ ע״כ. [וע״ש עוד במפתחות שבסוף הספר עמ׳ תפ״א מה שציין לכמה מקומות בספרו. והמקום שציינתי הוא העיקרי].

במה שאסף וקיבץ מו״ר מרן שליט״א מקורות רבים במעלת השמחה בעבודת האלהים, כעת ראיתי בשלמי תודה (פלמן) על ענייני סוכות בפתיחה אות ג׳ [דף ו׳] שליקט גם כן מקורות רבים וטובים ומשמחים וכיעו״ש הדברים.

מנאי צעיר תלמידיו, המתדבק בעפר רגליו, המתענג על שיעוריו וספריו,

יהודה בלא"א שי חרזי יצ"ו. בני ברק.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה. יישר חיליה לאורייתא, לעילא לעילא מכל ברכתא ותוש'.

*

והמעניין הוא, שהגאון רבי חיים כסאר זצ"ל, אף שהוא ג"כ לא ראה את הגירסא הזאת, אבל הוא הבין והסביר כך מעצמו. הוא לא ידע שהרמב"ם מתכוון לזה. אבל גם הוא הבין כי 'המצווה' היינו 'המצוות'. דהיינו, אין חובה להבין כי 'המצוה', בלשון יחיד. כפי שנאמר [דברים ח', א'] **כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם** וגו'. זה חוזר על כל המצוות. על דרך **וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר** [בראשית ל"ב, ו'] כידוע.

וכמו שהקדמנו, כנראה כך היתה הגירסא בפני הרב המגיד, וכעת דבריו ממש מאירים.

'**ועיקר** הדבר הוא', אין פירושו כפי שהבין הדברות משה, שהוא בא לחלוק על הרמב"ם ולהגיד שהפסוק אינו מדבר על כך, אלא 'העיקר' הוא משהו אחר. ההיפך. הרב המגיד בא להשלים, את מה שחסר ברמב"ם. הרמב"ם אומר לנו כמה חשוב עניין השמחה, אבל הוא לא הסביר לנו למה? בא הרב המגיד ומסביר, מהו עיקר הדבר. דהיינו, מהו השורש? מה הטעם והסיבה לכך?

למלה 'עיקר', כמה מובנים. כמה פירושים. למשל, יש י"ג עיקרים. הכוונה ליסודות הדת. ויש עיקר וטפל. ויש כוס של עיקרים. ויש לה מובן שורש. היא מובנת לפי העניין. מתפרשת לקורא ולמְעַיין, לפי המדובר.

המגיד משנה בא להגיד, מהו 'עיקר הדבר'? מהי הסיבה? למה זה? הוא משלים את מה שהרמב"ם החסיר, שהרי הרמב"ם לא הסביר לנו למה.

והוא אומר, הסיבה לכך היא, **כי אין ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו, והוא מוכרח ואנוס בעשייתן. אלא חייב לעשותן, והוא שמח בעשייתן. ויעשה הטוב מצד שהוא טוב, ויבחר באמת מצד שהוא אמת. ויֵקל בעיניו טרחן. ויבין כי לכך נוצר, לשמש את קונו.**

וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו, ישמח ויגיל. לפי ששמחת שאר דברים, תלויים בדברים בטלים, שאינן קיימים. אבל השמחה בעשיית המצוות, ובלמידת התורה והחכמה, היא השמחה האמיתית. שאר כל הדברים שבעולם, הם דברים בטלים.

ולבסוף הוא הביא את הפסוק שאמר שלמה המלך, **וזהו ששלמה בדרכי מוסרו שיבח שמחת החכמה ואמר, בני אם חָכַם לבך, ישמח לבי גם אני.**

הוא ג"כ זכה לכוון לכך.

בשיעור הקודם הבאתי את דברי מהרח"כ בספרו שם טוב על הרמב"ם, ואזכיר כעת רק דבר אחד. **הוא** כותב בזה"ל, **טעמא דאין עושין אותה שמחה שאר העם, משום ששמחתם תלויה בדבר הנראה למראה עיניהם, הואיל ואינם יודעים דרכי התורה ומצוותיה.**

דהיינו, הרמב"ם מסביר, למה לא לתת גם לכל העם לרקוד? התשובה היא, כי הם אינם יודעים לשמוח אל נכון. בבית המקדש – לכל הפחות – צריכים לשמוח את השמחה האמיתית. מי שיודע לשמוח, הם רק הסנהדרין וכו'. אצל האנשים הפשוטים, זאת שמחה חיצונית, לא משהו פנימי. **השמחה** שלהם היא בדברים שלא מתקיימים זמן רב, או משתנים וכו'.

אבל שמחת גדולי ישראל וכיוצא בהם, היודעים דרכי התורה ומצוותיה, שִׂמְחָתם תלויה באהבת ה' וביראתו, שהיא שמחה יסודית הקיימת לעולם ולעולמי עולמים. שכן שלמה המלך ע"ה בדרכי מוסרו, שיבח שמחתם ואמר 'ושבחתי אני את השמחה' – זהו מה שחז"ל [בשבת דף ל: ופסחים דף קיז.] דורשים, לגבי הפסוק 'ושיבחתי אני את השמחה' – **ובה עמי הארץ וכיוצא בהן משתבחים ומתפארים ומתעטרים ושמחים עמהם.**

דהיינו, עמי הארץ באים רק לראות את השמחה. אמנם מצד אחד, עמי הארץ אומרים 'מי יתן לי תלמיד חכם, ואנשכנו כחמור', אבל זה רק כלפי חוץ. הם בליבם יודעים את האמת. א"כ הם ג"כ שמחים, כאשר הם רואים את השמחה האמיתית הזאת.

ובהלכה ט"ו הוא כותב כך, **השמחה, היא היסוד העיקרי** לַעֲסָק **התורה ולקיום המצוות. שכשאדם שמח בהן, הוא מראה בזה שהתורה**

והמצוות חֲבִיבים עליו, ושהוא אוהב את ה' באמת – הוא כ"כ מאושר שהוא לומד – **וכוונתו לשם שמים.**

ולפיכך לא תלתה תורתינו הקדושה עבודת ה', אלא בשמחה. וכמו שכתב רבי' ז"ל. וכשיזכה האדם לעשות דרכי ה' בשמחה, אזי יזכה לכמה טובות צפונות, בעוה"ז ובעוה"ב, והקב"ה משתעשע ושמח בו.

למרות שגם הוא – מהר"ח כסאר – לא ידע את הגירסא של כתה"י, הוא כמעט לא התעסק עם כתבי היד, אלא רק במקומות בודדים, לכן הוא העתיק ופירש לפי הגירסא שבספרים המצויים. אפילו לגבי נוסחאות התפילות, הוא בכלל התעלם מהכת"י, השאיר זאת כפי שבספרי הדפוס, למרות שזה מאד משובש. וגם בהלכות. אבל בנ"ד הוא זכה והבין כך מעצמו. [וצריך לדעת כי מה שספר הרמב"ם שסביבו שם טוב אינו לפי הנוסחאות המדוייקות, הדבר לא נעשה לבקשתו, אלא מטעם שביארתי שם בהקדמתי לספר קדושה ד"ה מן, יעו"ש. איתמר].

את הגירסא 'שהשמחה' הוא לא ידע, אבל מעניין שהוא הסביר מעצמו כך את הרמב"ם, שדבריו מתפרשים כך. מה שהוא מסביר, זהו מה שהרמב"ם בעצם התכוון. הוא לא היה צריך לכתוב זאת כפירוש מעצמו, אלא רק להגיד שזוהי כוונת דברי הרמב"ם. וכמו שכבר דיברתי בס"ד על כך בשיעור הקודם.

בכל אופן, בסוף הוא כותב כך, **כמו שאמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו, בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני.**

נראה מזה שהוא הבין, כי כביכול כך הקב"ה אמר. דהיינו, אלו הם דברי הקב"ה, אשר שָׂם אותם בפיו של שלמה. ישנו דבר כזה. ברוח הקודש. או ששלמה המלך מדבר אלינו בשם ה', בני אם חכם לבך, ישמח לבי גם אני.

ישנו קצת הבדל. הרב המגיד ג"כ הביא את הפסוק הזה, אבל ממנו משמע ששלמה המלך מדבר אל הבן שלו, או לתלמיד שלו. כי מי שמעיין בספר שלי, הוא תלמיד שלי. ומדברי מהרח"כ משמע, שהוא מדבר כלפי הקב"ה.

על כל פנים, בצירוף הכל, הדברים הולכים אל מקום אחד.

והדבר מדוייק בלשון הרמב"ם. כאשר הרמב"ם אומר, שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות וכו', הוא עובר לדבר על כל המצוות, ולכן הוא אומר שישמח 'אדם'. דהיינו לא כמו שדיברתי מקודם על החסידים ואנשי מעשה, הסנהדרין שהם שרים ומנגנים בבית המקדש. זה רק הם. כעת מסביר הרמב"ם למה. 'שהשמחה', כעת הנני עובר לדבר באופן כללי על כל המצוות, 'שישמח אדם'. כאן הוא כבר מדבר על 'אדם'. להראות שלא רק חסידים ואנשי מעשה, אלא כלל ישראל.

שאלה מהקהל: זה לא בת קול שיצאה, לגבי שלמה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. ישנו מאמר חז"ל כזה בגמ' שבת דף יד: בשעה שתיקן שלמה עירובין ונט"י יצתה ב"ק ואמרה בני אם חכם לבך. מדובר שזה בתורת שבח לשלמה המלך. אבל, זה לא הפשט. זהו דרך דרש, ושבעים פנים לתורה. כנראה הם הלכו, לפי פשיטות הפסוקים.

הערה והתרעה בעניין המכשול בקצת מן האתרוגים התימניים בשנים האחרונות שמרססים כדי שיהיו עם פיטם.

רציתי לדבר על עוד שני דברים, אבל מפאת קוצר הזמן נדבר לפחות על עניין חשוב אחד, לגבי האתרוג.

זאת הערה, וגם התרעה.

השבוע הראה לי ידידנו הרב נתנאל אבהר הי"ו, את האתרוג הזה [שהנני אוחז בידי]. כולם יודעים, כי לאתרוגים התימנים אין פיטם. מה הפירוש אין? היה פיטם, אבל הוא נושר כשהוא קטן, לכן אין בכך בעיא של חסר. אבל בשנים האחרונות, ישנם כאלה אשר מרססים את האתרוגים, כי רוצים להדר שיהיה אתרוג תימני עם פיטם, ומוכרים אתרוגים כאלה בשוק. אבל הוא אומר, שהדבר גורם הרבה מכשולות, כי הפיטם הזה חלש, והוא נופל לאחר שנקטף. הפיטמים נופלים, והאנשים אינם יודעים. רואים שאין, חושבים שזה בסדר גמור. לא מסתכלים בכלל על זה. הרי זהו אתרוג תימני, לא צריך להיות לו פיטם. אבל האמת שהיה לו פיטם והוא נפל. הוא אומר, שהוא ראה בקופסא למטה את הפיטמים שנפלו, כי הם נושרים.

רוצים להדר, לעשות שיהיה פיטם, ולבסוף האתרוג פסול. שוד ושבר.

זהו מכשול גדול. אם הדבר כך. דהיינו, באתרוגים התימניים הרגילים, מי שמכיר יודע – מי שירצה יוכל לראות זאת כאן, הבאתי אותם למי שירצה לעשות השוואה – כי כיון שהפיטם נושר כאשר הוא קטן, לכן זה נסגר, משא"כ פה רואים שישנה גומא ממש. אפשר לראות את ההבדל.

הרה"ג משה שליט"א: הבאנו זאת בשמכם בחוברת ארבעת המינים שיצ"ל באחרונה, בפרק א' אות י"ט דף י'. כתבתי כי אבא מארי אמר שזה יותר טוב, אבל אח"כ כאשר הוא ראה – היתה שנה אחת – שנפלו הרבה, אז אמרתם שזאת בעיא.

תגובת מרן שליט"א: דיברנו על זה בשיעור בעבר? לא זכור לי בבירור. אולי העורך יבדוק במחשב ויציין [זה בשיעור מוצש"ק האזינו שנת התשע"ג ושנת התשע"ח, ולך לך התשפ"א]. אבל לא משנה, כנראה צריכים לעורר את העניין הזה שוב, ולפרסם אותו.

ידוע, כי זאת הלכה מפורשת בשלחן ערוך [או"ח סימן תרמ"ח סעיף ז'], **ניטל דדו, והוא העץ שעל ראש האתרוג ששושנתו בו, פסול.** ומסקנת האחרונים, שאם זאת גומא, אזי האתרוג הוא בודאי פסול. והמגן אברהם אומר, כי גם אם זה נשבר, צריך שיהיה מעל הגומא משהו. אולם באתרוג הזה, גרע טפי, כי ישנה גומא כלפי מטה.

בפסקי מהרי"ץ [דף קס"ה] מובא על כך (דהיינו מוסיף על דברי הש"ע דלעיל) בזה"ל, **צריך הרבה לעיין בזה, שיש אתרוגים שניטל הדד שלהן, ונשאר מקומו חסר.**

והבאתי שם [בבארות יצחק ס"ק מ"ה], **המציאות כמעט בכל האתרוגים שלנו, שהדד (פטמא) נושר ונופל מעצמו בעודן קטנים ביותר, כמ"ש להלן ס"ק ק"י ד"ה ומכל. ולפיכך מסתברא דמ"ש רבינו המחבר, יש אתרוגים וכו', קאי אסיפא שנשאר המקום חסר, שזה לא בכולן. ומה חשוב חסר לעניין זה, תלוי במחלוקת** וכו'.

ופלוגתא זו הביא רבינו המחבר בשו"ת, ודעתו נוטה להמגן אברהם וכו'. לא רק אם נשארה גומא, אפי' אם אין גומא, אפי' שזה ממלא את הגומא, צריך שיהיה עוד מעל זה. ואם לאו, האתרוג נחשב חסר.

אם כן לפ"ז, זה בודאי גרוע. חמור מאד.

צריכים אחת מן השתים. או להפסיק את הריסוס. שהאתרוג התימני ישאר כפי שהוא, שהפיטמא נושרת בקטנותו וזהו. או שיחפשו ריסוס אחר, שיהיה חזק ויציב. אם ישנו דבר כזה. אבל אם לאו, החומרא הזאת היא רק מכשול גדול.

*

יש חושבים מקרוב בטעות שעדיף אתרוג מרוקאי, בגלל שנשאר הפיטם. אבל יציבא בארעא וגו', הרי הוא מפוקפק מאד מצד ההרכבה, ובפרט כיום, כמו שדיברנו בס"ד בשנים קודמות.

וסימניך, שראיתי השנה מודעא שמפיצים זאת, תחת מותג אַבְהָתַנָא. כך ניקדו. האל"ף בפתח, והבי"ת בשוא נח וכו'. וזו טעות גמורה. כי הרי כוונתם בכך שפירוש מלה ארמית זו היא אבותינו, כלו' שאבותינו נהגו ליטלו למצוה, אבל א"כ צריכים היו לנקד אֲבָהָתַנָא. וכמו בהגדה של־פסח, הא לחמא עניא די אכלו אַבָהָתַנָא. אלא אִגַּלַאי בַּהְתִיהּ, שזהו כְּתרגום פסוק כִּי יְיָ אֱלֹהֵינוּ הֲדָמָנוּ, וַיַּשְׁקֵנוּ וגו' [ירמיהו ח', י"ד. הפטרת תשעה באב שחרית], אייתי עלנא תבר וְאַבְהָתַנָא, ואשקַנא וכו'. דהיינו הביא עלינו שֶׁבר, ובייֵשָנו. והשקה אותנו וכו'. פירושו בארמית לשון בושה, כמו שנא' וָאֵדַע כִּי לֹא אֵבוֹשׁ [ישעיהו נ', ז'], ומתרגמי' ארי לא אֶבְהַת. וי"ג אֶבְהֵית.

ראיתי מי שפירש הבעיתנו, לשון בהלה, ולא דק. כי הוא פירש רק לפי דמיון המלים, בחילוף הה"א בעי"ן.

*

הערה מהקהל: אבל הנה ישנה כאן באתרוג הזה קצת בליטה.

תגובת מרן שליט"א: אולי זה קצת התייבש. הרי זה נקטף כבר מלפני כחדשיים. אבל רואים כמו עיגול מסביב, סימן שזה התנתק.

השם ברוך הוא ישמרנו ויצילנו מכל מכשול, ושנזכה לקיים לעשות רצונו כרצונו, בשמחה גדולה, בנפש חפיצה ובלבב שלם, אכי"ר.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת וישלח

(נמסר במוצש"ק ויצא)

כסלו התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מדוע לא קבעו חז"ל לעשות סעודות בימי החנוכה כמו במועדים ובפורים, ומנא ליה להב"ח [בסימן תר"ע] כי הגזירה בחנוכה היתה בגלל שהתרשלו בעבודה בביהמ"ק.

אודות גזירות שלטון הערב־רב כיום על עולם התורה, וביאור דברי הגר"א בעניין הערב רב אשר רמוזים בפסוק 'וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה'. התיקון לגזירת 'בן שמונה עשרה לצבא', הוא על־ידי 'בן שמונה עשרה לחופה'. פיאות 'יהודיות' תמורת פאות נכריות.

ב' הערות על דברי מהר"ש אוזידא במדרש שמואל מן הסמיכות שבמשנה באבות, 'בין חמש עשרה לתלמוד' – 'בן שמונה עשרה לחופה'.

לגבי קניין התורה הט"ו [בפ"ו דאבות] 'במיעוט שינה', דברי המדרש שמואל ומהרי"ץ זיע"א. המשך בעניין הִשְׁאֵלה האם נתקבלה תפילת דוד המלך ע"ה, שהקורא תהלים יהא נחשב כעוסק בנגעים ואהלות, ושקלא וטריא בראיה חדשה שהביא לכך בספר חדשים גם ישנים, מהגמ' בברכות דף ג' ע"ב, ובמה שכתב מהר"ח בן עטאר בעניין. וביאור דברי מהרי"ץ לגבי דוד המלך, כי היה קם בחצות ואמר שירות ותושבחות, ואח"כ עסק בתורה.

השלמה בעניין השאלה, האם אפשר לצרף לתפילת ערבית, שבעה אנשים שכבר התפללו.

תוספת דברים בעניין הסידור–תכלאל קהל יהודה, והדגשת המלים 'אמת' שבע–שמונה פעמים.

בעניין צורת עטיפת הטלית, תמונה מבית הכנסת באיסנטבול שבו מתעטפים כמו התימנים.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט"א
השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 812
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש על ידי החפץ בעילום שם הי"ו, מארצה"ב, להצלחתו בכל העניינים, ולזכות רבי שלמה בן אברהם הי"ו לזרע של קיימא בקרוב ממש. בעבור שהתנדבו עבורו למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי יצחק זאב בן שמואל שבתי בלאכארסקי הי"ו, מארצה"ב להצלחתו בכל העניינים, ולזכות רבי אליהו שלום בן תרצה הי"ו ורעייתו מרת חנה שרה בת שושנה הינדה יהודית שתחיה, לזרע של קיימא בקרוב ממש (הם נשואים קרוב לעשר שנים). בעבור שהתנדבו עבורם למוסדות נתיבות מהרי"ץ. ישועת/תשועת י"י כהרף עין ג"פ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

מדוע לא קבעו חז"ל לעשות סעודות בימי החנוכה כמו במועדים ובפורים, ומנא ליה להב"ח [בסימן תר"ע] כי הגזירה בחנוכה היתה בגלל שהתרשלו בעבודה בביהמ"ק.

שמחה גדולה לנו, לקראת ימי החנוכה, הבאים לקראתנו לשלום.

כך מצד אחד.

מצד שני, לא מצאנו שחז"ל קבעו לעשות סעודות בימי החנוכה, כמו במועדים. ואפי' בפורים שזה מדרבנן, ישנו חיוב של משתה וסעודה, גם על פת ובשר. אולם בחנוכה, אין הלכה כזאת. אמנם ישנן דעות שכן, גם הרמב"ם [בפרק ג' מחנוכה הלכה ג'] כותב כי אלו ימים של שמחה, אבל בפועל לא נהגו זאת. ונפסק בש"ע כי מה שעושים בכל זאת, אלו אינן אלא סעודות של־רשות. אלא אם כן אומרים שם שירות ותושבחות, או דברי תורה, שזה מחשיב זאת כסעודת מצוה.

המקור לכך הוא בטור [או"ח סימן תר"ע] וז"ל, **היה אומר הר"מ מרוטנבורק ז"ל, שריבוי הסעודה שמרבים בהם** – המדובר שם הוא בחנוכה – **הן סעודות הרשות. שלא קבעו אלא להלל ולהודות, ולא משתה ושמחה.**

כידוע הדבר מפורש בגמרא במסכת שבת [דף כ"א ע"ב], **לשנה אחרת, קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.**

הבית חדש במָקום בא להסביר, אכן מהו ההבדל? למה פורים, כן משתה ושמחה, וחנוכה לא.

וזה לשונו שם, **איכא למֵידק, היא גופה קשה. למה לא קבעום למשתה ולשמחה, כמו בפורים.**

אתם – הטור ב' מהר"ם מרוטנבורג – אומרים, שלא קבעו את חנוכה למשתה ושמחה. אבל לא הסברתם את הטעם לכך, למה לא קבעו למשתה ושמחה?

על שאלה זו, ישנם בספרי המפרשים כמה וכמה תירוצים, אבל נראה את דברי רבי' יואל סירקיש, הב"ח.

ונראה, דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו, ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור, ושמחה ומשתה של איסור. וכשעשו תשובה, עינו נפשותם. וכמ"ש אסתר, לך כנוס את כל היהודים וגו' ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו'. ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב, לזכור עיקר הנס.

תלמידיו של רבי שמעון בר יוחאי, שאלו אותו את השאלה הזאת, כמבואר בגמ' מגילה דף י"ב ע"א. ומובן מדברי הב"ח כי עיקר הטעם הוא מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. המשתה ושמחה שהוא – אחשורוש – עשה, מאה ושמונים יום, למעשה הוא עשה זאת בשביל להכשיל את ישראל. לא נענשו בגלל עניין הצלם, אשר היה בימי נבוכדנאצר.

*

אבל לכאורה קשה, כי מהגמ' שם מוכח שהמסקנא היא בגלל שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנאצר. שכ"כ שם, **שאלו תלמידיו את רשב"י, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כַּלָּיָה? אמר להם, אִמרו אתם. אמרו לו, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אם כן, שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל ייהרגו. אמרו לו, אמור לנו אתה. אמר להם, מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו, וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם, הם לא עשו אלא לפָנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לַפָּנים** וכו' יעו"ש.

ליישב את הב"ח, אולי יש לומר שסמך על מדרש אסת"ר פ"ז אות ח' שם כתוב, **רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם, ואצל משה בן עמרם. ואמר להם, עד מתי אבות העולם רדומים בשינה, ואי אתם משגיחים על הצרה שבניכם שרויין בה. כי מלאכי השרת, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות ושמים וארץ וכל צבא המרום בוכים במרר. ואתם עומדים מנגד, ואינכם משגיחים? אמרו לו, מפני מה? אמר להם, מפני שנהנו ישראל מסעודתו של-אחשורוש. ובעבור זאת נגזרה עליהם גזירה לכלותם מן העולם ולאבד את זכרם** וכו' ע"כ.

ביפה ענף (ע"פ ומרדכי יצא) כתב שהיו שתי סיבות. א' שנהנו מסעודתו של אחשורוש, ב' שהשתחוו לצלם נבוכדנאצר יעוש"ב.

וע"ע בפירוש הרי"ף על עין יעקב, שגם לרשב"י יש בידן עוון זה שנהנו מסעודתו, אלא שלא נתעוררה הגזירה אלא על עוון הצלם יעוש"ב, ועל דרך זה כתב הגרי"ח בספר בניהו עמ"ס מגילה שם, **המתין עד שנהנו מסעודת אחשורוש בלי שום אונס, אז קטרג עבור הצלם, לומר, גם אם לא אנסם במפלת האש, היו משתחוים. דהראיה, עתה אחשורוש לא אנסם, ונהנו מסעודתו** יעוש"ב. וע"ע פירוש מהר"ם אלשיך, ומנות הלוי למהר"ש אלקבץ על מגילת אסתר. וז"ל ספר מנות הלוי בהקדמתו שם דף ח', **הכלל העולה מדברי הרשב"י ע"ה, שעיקר החטא הוא דבר הצלם, והמביא עונש הוא דבר המשתה. ומצאתי סמך לזה ממדרש רבתי דאחשורוש [ילקוט תתרנ"ו] ומרדכי ידע וגו', אמר, יודע אני שנגזרה עליהם כלָיה מיום שכרעו לצלם נבוכדנאצר, שנאמר זובח לאלהים יחרם. ע"כ. הרי שאמר, מיום שכרעו, לא על שכרעו. שלא נגזר עתה, על שכרעו אז. אבל שנגזר מאז, מיום שכרעו, ותלו להם עד עת רעה, עת המשתה** יעוש"ב.

בעץ יוסף העיר מהמדרש שהדעות שם מחולפות, כי מה שכתוב לפנינו בגמ' שהשיבו תלמידיו כדלעיל, מבואר שם שהיא דעת רשב"י. והעלה תירוץ, שחזר בו רשב"י אחר שיצא מן המערה, כי הזדככה תורתו במערה יעוש"ב. והוא בס' בן יוחאי להר"מ קוניץ [שער עשירי דף י' י"א] ולפי דרכו שם, מה שכתוב בגמרא, היא דעתו אחרי המערה. אמנם בנפלאות מתורתך הפטרת קדושים [ע"פ באו אנשים מזקני ישראל, ד"ה ואחד] כתבתי בס"ד שלענ"ד יש מקום לומר בהיפך, כאשר יבין המעיין כי העמיס דברים שאינם מוכרחים יעוש"ב.

*

אם־כן, העון בפורים היה בגוף, אכילה ושתיה של איסור. וכיצד תיקנו זאת? על ידי [אסתר ד', ט"ז] **וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים.** על כן, הזכר לנס אשר נקבע לדורות, הוא ע"י שאנחנו עושים משתה ושמחה. שנזכור על מה היתה הגזירה, ואיך שהיה הנס. וכמרכן בשתיית יין, כפי שהיה שם, **וְהַשְׁתִיָּה כַּדָּת אֵין אֹנֵס** [שם א', ח']. שתו הרבה. חוץ מן המשתה שעשתה אסתר לאחשורוש והמן, שזהו עניין נוסף. עכ"פ בגזירה עצמה, המכשול היה באכילה של איסור. **אבל בחנוכה, עיקר הגזירה היתה, על שהתרשלו בעבודה.**

אנחנו לא חשבנו על השאלה הזאת. אמנם אנחנו יודעים את כל הנסים והנפלאות, אבל מה פשעם מה חטאתם? למה היוונים באו עליהם? אומר לנו הב"ח, דבר חידוש. עיקר הגזירה היתה, על שהתרשלו בעבודה.

וע"כ היתה הגזירה, לבטל מהם העבודה. כדתניא בברייתא, שגזר עליהן לבטל התמיד. קרבן התמיד בבית המקדש.

ועוד א"ל – אמר להם – **מצוה אחת יש בידן. אם אתם מבטלין אותן מידם, כבר הם אבודין. ואיזה**? **זה הדלקת מנורה. שכתב בה, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד** [שמות כ"ז, כ']. חוץ מקרבן התמיד, ישנה שם עוד מצוה, שהיא הדלקת המנורה.

כל זמן שמדליקין אותן תמיד, הם עומדין כו'.

זהו מה שמובא במדרש לחנוכה, כי היה משומד אחד, אשר למד וידע, והוא 'עלה על זה', ואמר כך ליוונים, הסית אותם שיבטלו זאת, שלא תהיה הדלקת המנורה. לכן הם טימאו את כל השמנים, בכדי שלא תהא הדלקת המנורה בבית המקדש.

עמדו וטימאו כל השמנים. ללמדנו כי השמנים לא נטמאו מאליהם בגלל כל האנדרלמוסיא

שהיתה שם, אלא שהיוונים טימאו אותם בכוונה ובזדון. לכן, למצוא בכל זאת פך שמן טהור, זהו נס גדול.

וכשחזרו בתשובה, למסור נפשם על העבודה, הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה'.

החשמונאים, מתתיהו כהן גדול וחמשת בניו הכהנים, הם התעוררו ועוררו שיחזרו ישראל בתשובה. כתוב שהם צמו, ואח"כ יצאו למלחמה, כפי שמוזכר במגילת בני חשמונאי. אם כן, הנס נעשה ע"י כהנים, כי הפגם – המכשול – היה בעבודה של בית המקדש. וכאשר תיקנו זאת, הגיע הנס ונעשה גם כן בנרות. אמנם גם בעבודת בית המקדש באופן כללי, אבל בעניין הנרות באופן מיוחד.

ע"כ נעשה הנס גם כן בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה. ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות, שהיא העבודה שבלב.

הנס של פורים שונה, כי הוא היה על עניין הגוף. משא"כ חנוכה, היה על עניין הנשמה, עבודה רוחנית, לכן קבעו כך לדורות – גם בזמן שאין בית המקדש – להלל ולהודות, שהם דברים רוחניים.

כך אומר לנו הב"ח. והדברים נפלאים.

*

רק השאלה היא, שלא ידוע לנו מהו המקור? מנין הוא לקח את זה, שהגזירה היתה בגלל שהתרשלו בעבודה? לגבי פורים, מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע, הדבר כתוב במפורש בגמרא ובמדרשים, אולם שהתרשלו בעבודה לגבי חנוכה? מנא לן? מנא ליה? מנין הב"ח ידע את זה?

בספר ממלכת כהנים [דף רמ"ד] כתב, כי אולי ישנו לכך מקור במדרש. בס' שמן למאור, וגם בחוברת 'מאי חנוכה' [דף ל"ג, בנר רביעי דחנוכה] הבאתי בס"ד את המדרש הזה, 'מדרש מעשה חנוכה'. ישנן כמה גירסאות, יש מדרש חנוכה א', וב' וג', כנראה הם התחברו ע"י תלמידי חכמים שונים.

עכ"פ הוא הביא זאת בזה"ל, **הנה במדרש מעשה חנוכה ב' מבואר, שהיוונים גזרו על כך – שיכתבו על קרן השור, אין לנו וכו' – כדי שלא יאכלו ישראל לא בשר ולא חלב ולא גבינה, ולא יהיה להם חרישה. וכתוצאה מגזירה זו אמרו ישראל, ח"ו שנכפור באלהינו.** מה עושים? וכי נכפור באלהינו? נכתוב עליהם, שאין להם חלק באלהי ישראל?

ומכרו בהמתן, בין טהורה בין טמאה, והיו ישראל מהלכים ברגליים. לא היתה להם אפשרות לרכוב על בהמות, לכן הם הלכו ברגליהם.

ומבואר שם, שבגזירה זו נתקיימה הקללה [דברים כ"ח, ל"א] שורך טבוח לעיניך [מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי', שורו טבוח לעיניו. העורך].

לשון המדרש, כפי אשר הבאתי זאת ב'מאי חנוכה' שם, כך הוא, אמר להם הקב"ה, בעוון שמנעתם עצמכם מלעלות שלש רגלים, ולהקריב קרבנות, וליתן מתנות כהונה, לכן נתקיים עליכם [דברים כ"ח, ל"א] שורך טבוח לעיניך.

היה להם גילוי מפורש מן השמים, כי הדבר בגלל העניין שלא עלו לרגל, וכן הקרבנות ומתנות כהונה. מדה כנגד מדה.

שם הוא מביא זאת בסגנון 'מעובד' כזה. **והיא באה עליהם, בעוון שביטלו עלייה לרגל, וכתוצאה מכך גם ביטלו הקרבת קרבנות ומתנות כהונה, עיין שם במדרש באורך.**

ובהערה 12 הוא כותב, **אולי זה המקור למש"כ הב"ח [סי' תר"ע], שישראל התרשלו בעבודה (ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה).**

שוב ראיתי, שיש שרצו להביא מקור לדברי הב"ח הללו, ממעשה דמרים בת בִּלְגָּה, בסוכה דף נו: (שהיתה בזמן יוחנן כה"ג, כמ"ש רש"י שם), שהחכמים קנסו את משמרתה על שהם שהו מלבוא לעבודה בבהמ"ק. או משום ששמעה מאביה שביזה את העבודה, והיינו התרשלו בעבודה.

כידוע מהגמ' בסוף מסכת סוכה, 'שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאמיה'. אם רוצים לדעת, מהיכן היא למדה זאת? התשובה היא, מן התרבות שבבית. אבא שלה היה כהן, והוא ביזה את העבודה.

עוד שמעתי מהרה"ג ר' רפאל אוירבאך, שכוונת הב"ח היא, להתרשלות בעבודה שהיתה בתחילת תקופת בית שני, כמבואר בספר מלאכי פרקים א' וב'.

ועוד י"ל, דאולי הב"ח כתב כך מסברא. דאם מצינו שנתבטל מהם העבודה, סימן שזה עונש על התרשלותם ממנה.

ושו"ר בפירוש הרלב"ג על דניאל עה"פ [ח', י"ב] וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל הַתָּמִיד בְּפָשַׁע, ר"ל כי הצבא והוא ישראל, ינתן ביד אנטיוכס, על דבר התמיד. מפני מה שנפשעו בו, וכאילו ביאר שאילו היו ישראל עובדים לַשֵּׁם כראוי, לא שלט בהם זה הרשע בזה האופן, עד כאן.

הוא כותב כאן, כמה אפשריות. חמש.

א' מדרש מעשה חנוכה. ב' מרים בת בילגה. ג' אולי זה מה שהיה בזמן מלאכי. הכוונה היא, אמנם זה לא ממש בתקופה שלהם, אבל בכל אופן הדבר היה בזמן בית שני, לפני כן. כתובה שם תוכחת גדולה, אנחנו קוראים זאת בהפטרת תולדות, לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וגו', מַגִּישִׁים עַל מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וגו'. וכי וְכִי תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ, אֵין רָע. וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה, אֵין רָע וגו' [מלאכי א', ו'–ח']. רואים שהיה זלזול, בעניין הקרבת הקרבנות. ד' – הדבר הרביעי – כי אולי הדבר הוא מסברא. ה' – רלב"ג.

כל המקורות האלה נראים קצת דחוקים, או שצריך להוסיף להם הסבר.

קשה לומר כי המקור הוא ממדרש מעשה חנוכה, וש'ישראל' התרשלו בעבודה, כלשונו. שהרי במדרש כתוב שלא עלו לרגל, א"כ זה לא הכהנים, אלא ישראל הם אשר התעצלו ולא רצו לעלות לירושלם לבית המקדש. נמנעו לעלות שלוש רגלים. ומדברי הב"ח משמע, שהם התרשלו בעבודה, דהיינו הכהנים בקרבנות בבית המקדש.

אלא מאי, שמא נאמר, כי עדיין גם זה לא מובן. כי אם הכהנים התרשלו בעבודתם, למה כל עם ישראל צריכים לסבול, בגלל שהכהנים לא נהגו כהוגן?

אולי צריכים להבין, כי שני הדברים הם נכונים. גם זה, וגם זה. אם נצרף את שני הדברים ביחד, הדבר כבר יכול להיות.

ולומר כאפשרות השנייה, שזה בגלל המעשה של מרים בת בילגה, לא מתקבל על הדעת, כי זהו רק כהן אחד, ולכל היותר רק המשמרה שלהם, ולא כל הכהנים. הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא, וְעַל כָּל הָעֵדָה תִּקְצֹף [במדבר ט"ז, כ"ב]? קשה לקבל זאת.

האפשרות השלישית, שכוונתו על מה שכתוב בספר מלאכי, יש לדון בה, כיון שזה היה זמן רב קודם לכן, כנז"ל. [הלא גם לעניין פורים, אמר רשב"י דמה שנתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, הוא מפני שהשתחוו לצלם, והיינו בימי נבוכדנאצר כדפירש רש"י התם, והרי גם זה היה זמן רב לפני כן. וכבר כתבו כמה רבוותא טעמים מדוע נתאחר העונש עד זמן מרדכי ואסתר, ואם כן מסתמא גם כאן יש איזה טעם לדבר. איתמר].

ולומר כאפשרות הרביעית, שהב"ח אמר זאת מסברא, ג"כ לא משמע, כי הוא אומר את זה בפשטות. כפי שהוא כתב לפני כן לגבי פורים, כי העניין הזה היה בגלל שנהנו מסעודתו של אותו רשע, שזה ידוע ומפורסם בספרי חז"ל, כך המשיך לגבי חנוכה – כאשר הוא אומר במפורש בזה"ל – עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה.

הוא לא כותב זאת בלשון 'נראה לי', או בסגנון 'אולי', שכך הוא משער, כי לפי העונש, אנחנו מבינים מהי העבירה. אלא נראה שהוא אומר בהחלטיות את הדבר, מכיון שהיה לו איזה מקור מפורש לעניין הזה.

והאפשרות החמישית, שהמקור הוא מדברי הרלב"ג, אינה מספיקה, כי הא גופא צריך לדעת מאַיִן מקורו?

שאלה מהקהל: למה הב"ח קיצר? הרי בדרך כלל הוא כותב באריכות, מדוע כאן הוא לא הסביר זאת?

תשובת מרן שליט"א: נכון. זה עדיין חסר לנו. אבל אם זהו מדרש מעשה חנוכה, אזי כבר יש מקום להבין מדוע הוא לא כתב, כי כנראה שהדבר היה ידוע להם.

בכל אופן, פחות או יותר הדבר מובן. [ובשיעור הבא, נביא בס"ד מקור מפורש לדבריו].

*

פרשת וישלח ה׳תשפ״ו ב׳של״ז

חיזוק קצת לכך, מזה שבמגילת בני חשמונאי, אם נעיין כיצד התחילו היוונים לבוא על עם ישראל, איך אנטיוכַס עורר את היוונים להילחם עִם ישראל, מה היתה טענתם, נמצא כי הדבר הראשון הוא, עָנֵה – אנטיוכס – **ואמר לַהֲדָבְרוֹהִי** [עיין שיעור מוצש״ק וישב התשע״ז], **הלא ידעתון, עמא יהודאי די בינתנא, לאלהנא לא פלחין** וכו׳ [פסוק ז׳]. דהיינו, הם – ישראל – עובדים להקב״ה, לא לפסילים שלהם. א״כ רואים שעבודת המקדש הפריעה להם.

לאחר מכן, הוא מוסיף ואומר טענות אחרות.

ואמנם אח״כ [בפסוק ט׳] כתוב, שהגזירה שגזרו על ישראל היתה על שבתא ירחא ומהולתא, ולא על עבודת בית המקדש. כמעט בכל המגילה לא מוזכר הדבר, רק בסוף כתוב שטיהרו את בית המקדש ׳מן קטיליא ומן סאובתא׳. דהיינו מן ההרוגים ומן הטומאות. לכאורה לא נראה משם, שגזרו על עבודת בית המקדש.

אולם בס״ד מצאתי נוסחא אחרת של מגילת בני חשמונאי, ולפי הגירסא שם רואים במפורש שאכן הדבר כן היה. עוד אדבר על כך בהרחבה בעזהי״ת. הדבר בזכות ידידנו הרה״ג מנשה זליכה הי״ו, מרא דאתרא דפרדס כץ, הוא שלח לי עכשיו הרבה נוסחאות כת״י של מגילת בני חשמונאי, שאסף מאוצרות ספרים בעולם, לא רק שנכתבו בתימן אלא גם מארצות אחרות, וישנה נוסחא משונה מאד בכת״י ספרדי מלפני מאות שנים, ושם בין היתר שמתי לב כי לא מוזכר כלל ׳שבתא וירחא ומהולתא׳, אלא כתוב שביטלו עניין אחר.

כתוב שם בזה״ל, **ובטילו מירושלם נבלין וכינָרין וכל מיני זמרא דקודשא, ובטילו מן ביתא עלתא ומנחתא ונכסת קודשיא וניסוכין.**

הדבר הראשון, הוא לא כ״כ ברור. למה בהתחלה כתוב, ׳ובטילו מירושלם׳, ורק אח״כ כתוב לגבי בית המקדש.

גם לגבי ׳נבלין וכינורין וכל מיני זמרא דקודשא׳, צריכים פה הסבר, מה זה בדיוק?

אבל העיקר הוא, שכך כתוב שם, **ובטילו מביתא** – דהיינו מבית המקדש – **עלתא ומנחתא, ונכסת קודשיא** – תרגום הפסוק [ויקרא ד׳, י׳] זֶבַח הַשְּׁלָמִים, הוא נכסת קודשין, נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא. **וניסוכין**. רואים עכ״פ כי זהו הדבר השני שפעלו לבטל.

האמת היא, שישנן הרבה גזירות שגזרו היוונים. במגילת בני חשמונאי שבידינו, מודגש ׳שבתא וירחא ומהולתא׳, ובעיקבות כך רבים מן המפרשים מדברים רק על זה, ולמה גזרו דוקא על שבתא וירחא ומהולתא, דהיינו שבת חודש ומילה. אבל כאשר מעיינים בכל ספרי חז״ל ביחד, ומצרפים אותם, מוצאים כי נזכרו עשרים ושתים גזירות שהיוונים גזרו, והרחבתי בס״ד בנפלאות מתורתך האזינו ע״פ דור עקש ופתלתול, וע״ע שיעור וישב התשע״ז בשכ״ח, ויצא התשפ״ג בשל״ד.

גם בימי המן, הדבר היה כעין זה. בדרך כלל מדגישים את מה שכתוב במגילת אסתר, כי המן גזר, להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. אבל לפי מה שרואים בגמרא [מגילה דף ט״ז ע״ב], היו עוד דברים. שם דרשו את הפסוק [אסתר ח׳, ט״ז] לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן וְיקָר. ׳אורה׳ זו תורה. ׳ושמחה׳ זה יום טוב, ׳וששון׳ זו מילה, ׳ויקר׳ אלו תפילין.

כך כתוב שם, **אמר רב יהודה, אורה זו תורה. וכן הוא אומר [משלי ו׳, כ״ג] כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר. שמחה, זה יום טוב. וכן הוא אומר [דברים ט״ז, י״ד] וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ. ששון, זו מילה. וכן הוא אומר [תהלים קי״ט, קס״ב] שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ. ויקר, אלו תפלין. וכן הוא אומר [דברים כ״ח, י׳] וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּי שֵׁם יְיָ נִקְרָא עָלֶיךָ. וְיָרְאוּ מִמֶּךָ.**

מפרש רש״י, **אורה זו תורה – שגזר עליהן המן שלא יעסקו בתורה. זו מילה – ועל כל אלה גזר.**

אם־כן, היו עוד גזירות. נמצא כי כאשר מדגישים דבר מסויים, לא בא הדבר לו׳ שהאחרים לא. אלא הכל הוא נכון, אך הדגש הוא על העיקר.

*

בכל אופן, לגבי היוונים, לפי דברי הב״ח, עיקר הגזירה היתה בגלל ההתרשלות בעבודת הקרבנות, ולכן היוונים באו וביטלו את הקרבנות בבית המקדש.

הדבר מתאים, לפי הנוסחא השנייה הזאת שהבאנו לעיל. אם כי זאת ממש נוסחא מיוחדת.

שאלה מהקהל: וכי הב"ח ראה נוסחא זו. ועוד, דאף לפי נוסחא זו, עדיין צריך לומר שהב"ח השלים את העניין מסברא בלא מקור, שכיון שגזרו כך היוונים, משמע שהיה זה כעונש על כך.

תשובת מרן שליט"א: פשיטא שהוא לא ראה אותה, נתכוונתי רק לסייע דבריו מעצמי. ההערה השנייה נכונה, דהיינו שעדיין צריך לומר וכו'.

אולם לאחר עיון, אין צורך לכך. גם לפי הנוסחא המפורסמת שבידינו, מובן כך. כי כתוב שם בפרק י"ב וי"ג, ונצב צלמא בביתא דמקדשא וכו', דהיינו שהציבו פסל בבית המקדש וכו'. שחטו חזיר, והובילו מדמו לעזרת הקודש יעו"ש. א"כ מובן מאליו שבטלה העבודה מבית המקדש. היוונים השתלטו, ועשו מה שרצו בעוה"ר.

הערה מהקהל: ישנו מעשה שהיה בזמן היוונים, היו שני אחים וכו'. וכאשר הם העלו תמיד כבש לקרבן תמיד, העלו חזיר וכו'.

תשובת מרן שליט"א: זה משהו אחר. הדבר אינו קשור לענייננו, כי זה לאחר נס חנוכה. שני האחים הם הורקנוס ואריסטובלוס, שרבו ביניהם מי ימלוך, כנז' בסוטה [דף מט:] ובבא קמא [דף פב:] ומנחות [דף סד:] **תנו רבנן, כשצרו בית חשמונאי זה על זה, היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ, ובכל יום היו משלשלים להם בקופה דינרין, והיו מעלין להם תמידים. היה שם זקן אחד, שהיה מכיר בחכמת יוונית. אמר להם, כל זמן שעוסקין בעבודה, אין נמסרים בידכם. למחר, שילשלו דינרין בקופה, והעלו להם חזיר. כיון שהגיע לחצי החומה, נעץ צפרניו בחומה, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. באותה שעה אמרו, ארור האיש שיגדל חזירים, וארור האדם שילמד את בנו (חכמת) [חכמה] יוונית** וכו' יעו"ש.

אודות גזירות שלטון הערב־רב כיום על עולם התורה, וביאור דברי הגר"א בעניין הערב רב אשר רמוזים בפסוק 'וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה'. התיקון לגזירת 'בן שמונה עשרה לצבא', הוא על־ידי 'בן שמונה עשרה לחופה'. פיאות "יהודיות' תמורת פאות נכריות.

כיום אנחנו בגלות הרביעית והאחרונה, בעוונותינו הרבים. כי הערב־רב שולט, והם גוזרים גזירות קשות על לומדי התורה. ולמעשה, אנחנו בכלל לא מופתעים, כי הכל כבר כתוב ורשום. כגון בסוף מס' סוטה, שיראי חטא ימאסו, וסר מרע משתולל וכו'. כפי שאמר מישהו, 'הכל לפי התכנית'. הכל ידוע מראש, ישנה תכנית מפורטת להקב"ה כי כך וכך יהיה, עד שנזכה לגאולה שלמה בקרוב אכי"ר.

מפורסם הדבר בשם הגר"א, בביאורו על תיקוני הזוהר, מה שהוא מדבר שם, לגבי שלטון הערב־רב. הרי בכל הדורות, כאשר עם ישראל היה בגלות, תמיד היו הרבנים וגדולי התורה, ראשי העם. אולם מזה כמאתיים שנה האחרונות, מי ששולט הם הרשעים. הדבר התחיל בארצות אירופה בזמנו. התהפך השלטון, והם נהיו המכתיבים והמנהיגים בעוה"ר.

הגר"א מביא על כך את הפסוק שבפרשת וישלח, **וַיָּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה, וְאֶת לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אַחֲרֹנִים, וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרֹנִים** [בראשית ל"ג, ב']. 'השפחות וילדיהן', אלו הערב רב. לא שח"ו מדברים על השפחות ממש, בלהה וזלפה, אלא הדבר הוא ברמז. זה לא הפשט. כמרכן אין המדובר על רחל ממש, או על לאה ממש.

'**שפחות**' לענייננו היינו, הדרגא הכי נמוכה. זהו כעין משל, כמו בשפה מליצית. צריכים להוציא את העניין מפשוטו.

'**ערב** רב' – וכמו שאמרנו, איננו מדברים כעת לפי הפשט – 'רב' היינו גדול. הגדולים, הם המנהיגים. ראשי העם בגלות. לא תחת שלטון גויים, אלא תחת יהודים רשעים רח"ל.

הדברים מובאים ב'אבן שלמה' [פרק י"א דף נ"א ע"ב] – קל יותר לראות זאת שם, אבל המקור הוא בביאור הגר"א על תיקוני הזוה"ק – כתוב שם בזה"ל, **נקראים ערב רב, מפני שהם ראשי העם בגלות, ולכן נקראים רב. וזה מרומז במה שכתוב, וַיָּשֶׂם אֶת הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה [בראשית ל"ג, ב'], הם הערב רב, שהם ראשי העם.**

מיהו הראשון? מי היושב בשורה הראשונה? מי המנהיג? מי השליט? מי הקובע?

מאז, אין שלטון התורה. בדורות שעברו, לדוגמא, מי שהיה מחלל שבת וכד', היו מענישים אותו. אין דבר כזה. אולם בזמנינו, אי אפשר

להעמיד הדת על תילה. אפילו לגבי הרשעים הכי גדולים, פעם היו עושים נידוי וחרם וכו', אולם כיום הדבר איננו שייך, למעט דברים מסויימים ומוגבלים.

בארץ ישראל, השלטון נקרא 'דמוקרטיה'. איש הישר בעיניו יעשה. כל אחד יכול לעשות מה שהוא רוצה. לכל הפחות – מבחינה מסויימת – הדבר טוב, כי הם לא כופים את דעתם. אבל עכשיו, הם כבר מגיעים למצב של כפייה. אבל הם מתחכמים, כביכול שזה 'חוקי'.

זהו כפי ששמעתי מפי דרשן אחד, שאמר כבר לפני שנים רבות, כי זאת 'דמוקרטיה מלמעלה, ודיקטטורה מלמטה'. מתחת השולחן. לצערינו, אלו השיטות שלהם, וצריכים אנו לדעת זאת.

ממשיך הגר"א, וְאֶת לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים, הם העמי הארץ, שהטובים שבהם כפופים תחת הערב רב.

וְאֶת רָחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרֹנִים, הם התלמידי חכמים, שהם שפלים מכולם ונבזים, כמו שאמרו [סוטה דף מט:] יראי חטא ימאסו, וחכמת סופרים תסרח. והם נקראים על שם רחל, שהיא עקרת הבית. וכן נקראים ישראל, על שם יוסף. ונראה לי, שאותן שאין להם ממשלה, נקראים ערב זֵעִיר.

ישנם 'ערב רב', שהם הגדולים. וישנם 'ערב זעיר', קטן. שאמנם הם אינם שולטים, אבל הם שועלים 'קטנים' מחבלים כרמים. כולם ביחד, הם 'השפחות וילדיהן'.

'**ואת** לאה וילדיה אחרונים, ואת רחל וילדיה אחרונים'.

'לֵאָה', כנראה זה מלשון אדם שהוא לֵאֶה. פי' עייף, עצל. על דרך שנאמר [בראשית י"ט, י"א] וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפֶּתַח. וכן [שם מ"ז, י"ג] וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב. דהיינו, אלה שאין להם כוח.

כלומר, ישנם את הערב־רב, אלו שהם מנהיגים, קובעים ומחליטים. וישנם אנשים, שאפי' שהינם שומרי תורה ומצוות, הם עמי ארצות, אינם לומדי תורה, אבל זהו מפני שאין להם את הכוחות הרוחניים והנפשיים, ופחות או יותר הם משתתפים ונגררים אחריהם ואִתָּם. הם דרגא שנייה.

והדרגה השלישית, 'רחל ויוסף', אלו תלמידי חכמים, וכמובן זה כולל גם את בני התורה, בני הישיבות, וכל האברכים.

'רחל' – כך דרשו חז"ל – רוּחַ אֵל. 'ויוסף', כל עם ישראל נקרא בשם זה. זהו שֵׁם כללי. כפי שנאמר [תהלים פ', ב'] **רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה, נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף.** אלה הם ה'אחרונים'.

במלים אחרות, זהו המצב שאנחנו רואים, כי תורה ולומדיה היו לחרפה.

*

ברם צריכים לדעת, על מה ולמה? מה זאת עשה אלהים לנו? כפי שבכל מקום צריכים למצוא, מה פשעֵנו מה חטָאתנו.

באיזה גיל מתחיל אצלם הגיוס לצבא? באיזה גיל מתגייסים?

תשובה מהקהל: בגיל שמונה עשרה.

תגובת מרן שליט"א: זהו. זאת הבעיא. הם עושים, 'בן שמונה עשרה לצבא', ואנחנו צריכים לעשות 'בן שמונה עשרה לחופה'. זהו התיקון. אם היינו עושים זאת – אינני יודע, לא נביא ולא בן נביא אנכי, אבל מסתבר שאם היו מתקנים את העניין הזה – כל הגזירה הזאת היתה מתבטלת. באים לעורר אותנו על כך מן השמים.

לצערינו, בא אלי בחור השבוע ואמר לי בכאב, 'העיפו' אותי מהישיבה, מכיון שהתארסתי. שאלתי אותו, בן כמה אתה? והוא ענה לי, בן תשע עשרה. זרקו אותו מהישיבה.

שמעתם? הוא כביכול עבריין, מכיון שהוא התארס. במקום שיעודדו את זה.

ובפרט בדור שלנו, שהיצר הרע אורב על כל צעד ושעל. לא מדברים פה על ארצות אירופה, אלא על ארצות המזרח, שהן ארצות חמות, והתכונות של בני האדם הן שונות, הטבעים והיצרים. ובצירוף עם כל המכשירים הטמאים שישנם כיום בעולם, ה"ז כמעט בבחינת 'מה יעשה אותו הבן ולא יחטא'?

ובכל זאת, לא חושבים שהעניין הזה צריך תיקון גדול ונחוץ. ואדרבה, עוד מפריעים למי שכבר עושה זאת. נראה לי שהיצר הרע – זהו מעשה שטן – מסמא את העיניים.

*

אספר לכם סיפור מעניין, לגבי הפיאות, שנודע לי בזמן האחרון.

בחור אחד התחיל – בשיעור ג' של ישיבה קטנה – לגדל פיאות בצדעיים. 'עבר עליו רוח טהרה' והחליט שהוא מעכשיו מגדל פיאות. כאשר ראש הישיבה ראה אותו עם פיאות, במקום שיבוא לנשק אותו, הוא התחיל לנסות לפתות אותו, ואמר לו, תשמע, הרי אח"כ כאשר תצטרך לעבור לישיבה גדולה טובה, לא ירצו לקבל אותך. לא כדאי לך. ענה לו התלמיד. לא. 'אני חומה'. אני חזק. ישיבה שלא תרצה לקבל אותי, אני לא רוצה אותה... הנני רוצה ישיבה, שיוכלו לקבל אותי. שפיאות רצויות אצלם.

ראש הישיבה חשב, נחכה מספר ימים ונראה. כאשר הוא ראה שהבחור הזה נשאר בשלו, לאחר כמה ימים הוא בא אליו ואמר לו, תשמע, תחפש לך ישיבה אחרת... אבל הבחור היה פיקח, הוא אמר לראש הישיבה, הרב, אין לי בעיא. אעבור לישיבה אחרת. אבל, מה אגיד להם? למה סילקו אותי מהישיבה? בגלל הפיאות? לא יאמינו לי. א"כ שהרב יכתוב לי שבשביל זה הוא סילק אותי מהישיבה, יחתום על כך, ואז אני אראה להם הוכחה, שאכן בגלל כך סילקו אותי. ככה יאמינו לי... הרב נאלם. אשתקיל מלוליה.

השם ירחם עליו ועלינו.

במקום שילחמו נגד הפאות הנכריות, על הפירצה האיומה הזאת, אזי לא רק שלא נלחמים נגד זה, עוד מעודדים את זה. ולהיפך, נלחמים נגד הפיאות היהודיות. לאיפה היגענו?

איך אפשר להבין זאת? ואין דורש ואין מבקש, ואיש הישר בעיניו יעשה.

זעקה גדולה ומרה.

הנני מקוה, שהשם ברוך הוא יאיר את עיני מנהיגי הדור, שיראו כיצד ניתן לתקן את המצב החמור. אנחנו שקועים בבוץ רח"ל.

ולרגל חזרת התעוררות עניין הגיוס כיום, נצרף כאן בסוף החוברת [בדף 24–23] שוב את קריאת הקודש **חומה בצורה** שכתבנו בס"ד, ושנתפרסם כבר בעבר, לבל יהין מישהו לסכן את עתיד חייו הרוחניים, ליפול ברשת הטומאה הלזו אשר טמנו לנו.

ב' הערות על דברי מהר"ש אוזידא במדרש שמואל מן הסמיכות שבמשנה באבות, 'בין חמש עשרה לתלמוד' – 'בן שמונה עשרה לחופה'.

במדרש שמואל [פרק ששי דאבות], למהר"ר שמואל די אוזידא, לגבי מה שיש שם במשנה בפרק חמישי פירוט ארבעים ושמונה קנייני תורה, באימה, ביראה, בשמחה וכו', יש גורסים – מוסיפים – בטהרה.

הבאתי כבר בס"ד במילי דאבות, שהיעב"ץ ככה מפרש, שהכוונה היא כלפי העניין הזה, שיהיה נשוי. אבל כבר קדם לו המדרש שמואל, שכתב שם בזה"ל, **צריך שיטהר את עצמו ממחשבות והרהורים רעים. ומצינו כי כאשר אמרו בן ט"ו לגמרא** – צ"ל 'לתלמוד', אף שזה היינו הך אבל הצנזור גרם זאת – **תכף סמכו אליו בן שמונה עשרה לחופה. כי צריך שתכף ישא אשה, כדי שלא יהרהר הרהורים רעים, ויבוא לידי טומאה בלילה. כי התורה טהורה וקדושה, ואינה חלה במקום טומאה. וכמאמר החכם, אנא נסיבנא בשיתסר. ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא גירא בעינא דשטנא. הרי שהיה רוצה לינשא בארביסר, שנה אחת קודם היכנסו בגמרא, כי הוא תועלת רב ללמוד בטהרה.**

עיקר העניין, הוא גמרא מפורשת במסכת יומא [דף עב:], **כיצד לומד אדם בטהרה, נושא אשה ואח"כ לומד תורה. ועל כך אמר הכתוב [תהלים י"ט, י'] יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד.**

הפירוש הזה הוא נפלא. אבל מה שאינו ברור לי, אולי תעזרו לי, אינני מבין מה שהוא אומר, כיצד הוא מבין זאת מן הסמיכות, כי כתוב 'בן חמש עשרה לתלמוד', ואחרי כן 'בן שמונה עשרה לחופה'. יש לי פה, שתי שאלות.

ראשית, וכי ישנו כאן מקום לדיוק, מן הסמיכות? הרי הלכו לפי סדר השנים. בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן שלוש עשרה למצוות, בן חמש עשרה לתלמוד, בן שמונה עשרה לחופה, בן עשרים לרדוף וכו'. אם היו הולכים שלא לפי הסדר, אלא לפי העניין, היו צריכים לכתוב כך, בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לתלמוד. ואחר־כך, בן שלוש עשרה למצוות, בן שמונה עשרה לחופה וכו'. כך לדוגמא. אבל, לא. הלכו לפי סדר השנים. א"כ

מה הינך מדייק מן הסמיכות? חובה להגיד אחרי 'בן חמש עשרה לגמרא', 'בן שמונה עשרה לחופה'. אינני מבין, מה פירוש דבריו, 'תכף סמכו'. הרי אין אפשרות אחרת. ואין משהו נוסף בין זה לזה. [אולי אין כוונתו שסמכו התנאים בכוונה, אלא ברמז, שהם גילאים סמוכים זל"ז, אף שההפרש ביניהם 3 שנים, ובהם אין טהרה עדיין, אבל הסמיכות מוכיחה שיש צורך בטהרת הלימוד. וסימנא מלתא היא. הערת ידידנו הרב יואב מהאצרי נר"ו].

שנית, מה הפירוש 'תכף סמכו'? הרי בין חמש עשרה לשמונה עשרה, ישנן שלוש שנים.

אלא מאי, אולי כוונתו להגיד שישנו כאן רמז, כי אפילו 'שמונה עשרה' זה לא לכתחילה, אלא בדיעבד. עדיף מה שיותר סמוך. שהרי רב חסדא אמר בארביסר, שזה עוד לפני חמש עשרה, א"כ קל וחומר אחרי חמש עשרה.

אולי. אבל הדברים מדאי סתומים, וזה גם לא עונה על השאלה הראשונה.

השם ברוך הוא יאיר עינינו. מי שימצא ביאור בזה, ויודיע לנו, שכרו כפול מן השמים.

הערה מהקהל: יכול להיות שהוא מתכוון, בכך שהם מיהרו. הרי יכלו לאחר את החתונה, לעשות בן עשרים או עשרים ושתים לחופה. למה הקדימו כ"כ מהר, לגיל שמונה עשרה? התשובה היא, כי רוצים שהתורה תהיה בטהרה. לא נתנו לכך זמן רב.

תגובת מרן שליט"א: לפי דבריך, השאלה היא, עיקר קביעת הגיל. מי קבע 'בן שמונה עשרה'. אולם אני מבין, שהוא מדייק מן הסמיכות. כפי שדורשים סמיכות בתורה, בין פרשה אחת לחבירתה. אבל אולי אתה צודק. אולי על כרחנו, חובה להבין כך את המלים אלו 'תכף סמכו'. הדיוק איננו מן הסמיכות בכתיבה, אלא בקביעת הגיל.

ברם, א"כ מהו החידוש? זהו דבר פשוט. ישנם רמזים וסיבות למה אמרו 'בן שמונה עשרה לחופה', אבל לפי דבריו שהסיבה היא 'כי צריך שתכף ישא אשה, כדי שלא יהרהר הרהורים רעים וכו'', לכאורה הוא לא מחדש כאן כלום. כתוב 'בן שמונה עשרה לחופה', ומבינים זאת. הוא אומר שאחרי 'בן חמש עשרה לגמרא', יהיה 'בן שמונה עשרה לחופה', כי צריך שתכף ישא אשה וכו'.

לדבריך הדיוק אינו למה כתבו זאת כך, אלא למה קבעו שזה יהיה. אבל זה לא המלים. הדיוק אינו למה הסמיכו את זה. אם הוא בא להגיד, שלימוד גמרא צריך להיות בקדושה ובטהרה, א"כ זה לא מחייב את הפירוש שלו, כי הלכו לפי סדר הגיל. זאת אומרת, אין ראיה שהסמיכו זאת, בגלל העניין הזה. אם היה מקום לדון על כך, לגבי מה שהסמיכו, הרי הכרח היה להסמיך, כי הולכים לפי הגיל. כפי שכתוב בהמשך, בן עשרים לרדוף, בן שלושים לכוח. למה הסמיכו? כי אין אפשרות לכתוב אחרת.

נראה לי, שטמון פה משהו. חסרה לנו כאן, איזו הבנה.

שאלה מהקהל: אולי בגלל שזאת התכלית, ללמוד בכדי לקיים ולהעביר הלאה אל הבנים.

תגובת מרן שליט"א: בסדר, אתה מסביר למה קבעו זאת, אבל לא למה כתבו את זה בסמיכות.

אולי על כרחנו, 'איהו דַּחֵיק ומוקי אפשיה'. שמא המלים שלו אינן מדוייקות, אך זהו מה שהתכוון. יכול להיות. אני לא רגוע, אבל אולי על כרחנו.

לגבי קניין התורה הט"ו [בפ"ו דאבות] 'במיעוט שינה', דברי המדרש שמואל ומהרי"ץ זיע"א. המשך בעניין הַשְׁאֵלה האם נתקבלה תפילת דוד המלך ע"ה, שהקורא תהלים יהא נחשב כעוסק בנגעים ואהלות, ושקלא וטריא בראיה חדשה שהביא לכך בספר חדשים גם ישנים, מהגמ' בברכות דף ג' ע"ב, ובמה שכתב מהר"ח בן עטאר בעניין. וביאור דברי מהרי"ץ לגבי דוד המלך, כי היה קם בחצות ואמר שירות ותושבחות, ואח"כ עסק בתורה.

המשך דברי המדרש שמואל שם, נוגעים לְמה שדיברנו בשיעור הקודם, בעניין הקניין החמש עשרה, במיעוט שינה, שבמסכת אבות פרק ששי.

וזה לשונו, שיקום בחצי הלילה לעסוק בתורה, כמו שאמר הכתוב [תהלים קי"ט, ס"ב] חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ, עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. ורבו מְסַפְּרִים – עי' לקמן בשם ספר שערי זוהר – הפעמים אשר הזהירו בספר הזוהר על זה, דליקום איניש בפלגות ליליא למלעי באורייתא וכו'. כי השכינה עם כל הצדיקים אשר בגן עדן

מקשיבים לקולו, כמו שאמר הכתוב [שיר השירים ח', י"ג] **חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעֵנִי. ואותה השעה, היא מוצלחת לעניין הלימוד. ועוד, כי כאשר האדם הוא ישן, הוא נאחז באילנא דמותא, כי השינה אחת משש במיתה. והתורה היא אילנא דחיי, כד"א עץ חיים היא למחזיקים בה. ועל כן, הם הפכיים זה מזה** וכו'.

גם מהרי"ץ הביא את עיקר העניין, כנראה הוא היה המקור שלו, רק שמהרי"ץ קיצר, ושינה קצת את הלשון.

וזה לשון מהרי"ץ [הובא במילי דאבות שם, דף קפ"ג], **במיעוט שינה. שיקום בחצי הלילה לעסוק בתורה, כמאמר דוד המלך ע"ה חצות לילה וגו'.**

בספר חדשים גם ישנים [ח"א דף קל"ט], למה"ר יונתן שטייף, זהו ספר חידושים והלכות על סדר מסכת ברכות, הוא מדייק מן הגמרא במסכת ברכות [דף ג' ע"ב], ממה שכתוב לאחר מכן באותה הסוגיא, כי לדוד המלך היה לו כינור אשר היה מעורר אותו, והוא היה קם ועוסק בתורה. דוד המלך קם בחצות לילה, כמ"ש 'חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך'.

מקודם כתוב שם בגמ', שהוא היה עוסק בשירות ותושבחות, ואח"כ כתוב שהוא היה עוסק בתורה. א"כ הוא אומר, מכאן רואים, שהתהלים נחשב כמו עוסק בתורה.

וזה לשונו שם, **לכאורה צריך עיון. דלקמן אמרינן, כשהגיע חצות, מיד היה עומד ועוסק בתורה, עד שעלה עמוד השחר.**

וצריך לומר, דהשירות ותושבחות שאמר דוד, היו נחשבים כדברי תורה. וכדאמר בעלמא, שהתפלל דוד שאמירת תהלים שלו יהיה נחשב כעוסק בנגעים ואהלות. ויהיה מוכח מכאן, שנתקבלה תפילתו בזה.

שמעתם את דבריו?

ובהמשך הוא כותב, **וראיתי בספר נפש החיים מהגאון ר' חיים ואלאזי"ן ז"ל, שכתב שאינו מבורר אם נתקבלה תפילת דוד בזה, ואל יסמוך התלמיד חכם על זה. ולפי מה שכתבתי, משמע מכאן דגם חז"ל קראו לשירות ותושבחות של דוד, בשם עוסק בתורה.**

אינני מבין את הראיה שלו. שהרי בעצם, זאת מחלוקת בגמרא. א"כ מהי הקושיא? וכי 'גברא אגברא קא רמית'?

בגמרא שם, לאחר שמביאים את הפסוק 'חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך', ואת הפסוק 'קידמו עיני אשמורות לשיח באמרתך', הגמרא שואלת כך, **ודוד, בפלגא דליליא הוה קאי? מאורתא הוה קאי, דכתיב** [תהלים קי"ט, קמ"ז] **קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה?**

וממאי דהאיי נשף, אורתא הוא? דכתיב [משלי ז', ט'] **בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה.**

הרי 'נשף' פירושו, התחלת הלילה?

והגמרא אומרת שלושה תירוצים. או שהפירוש הוא, שבחצות הלילה הוא בודאי היה ער. לפעמים הוא היה ער גם מתחילת הלילה, אבל מה שבטוח הוא שבחצות הלילה הוא היה ער.

תירוץ שני, שלפני כן הוא היה מתנמנם כסוס, ואח"כ היה מתגבר כארי. 'אקום' להודות לך, מחצות אני מתגבר וקם כמו ארי. לפני כן, הוא היה מתנמנם. כפי שכתוב שדוד המלך לא היה ישן שיתין נשמי, כדי שלא יטעם טעם מיתה.

והתירוץ השלישי, שעד חצות לילה הוא עסק בתורה, ומחצות לילה הוא עסק בשירות ותושבחות, שזה התהלים.

אלו הם שלושת התירוצים.

אם־כן, העניין שאחר כך, הוא מאמורא אחר. הרי לפני כן, אלו שלושה אמוראים שונים. האמורא הראשון הוא רב אושעיה, בשם רבי אַחָא. והשני הוא רבי זירא, והשלישי הוא רב אשי. ומה שכתוב אחר כך, זהו רב אחא בר ביזנא, הוא זה שאומר שדוד המלך היה קם ועוסק בתורה. א"כ מה קשה לו עליו מדברי רב אשי, אולי הוא סובר כפי הדעות הראשונות, שדוד המלך אחרי חצות הלילה לא עסק בשירות ותושבחות דוקא.

וז"ל הגמרא שם, **אמר רב אושעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר דוד, מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה.**

רבי זירא אמר, עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס, מכאן ואילך היה מתגבר כארי.

רב אשי אמר, עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה, מכאן ואילך בשירות ותשבחות.

אלו שלושת התשובות שכתובות מקודם. ואחרי כמה עניינים, הגמרא מביאה מאמר אחר – וזאת איננה ברייתא, שחובה להסכים איתה – **דוד, סימנא הוה ליה. דאמר רב אחא בר ביזנא, אמר רבי שמעון חֲסִידא, כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד. וכיון שהגיע חצות לילה, באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיוון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו, אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין פרנסה** וכו׳.

הוא שואל, כאן כתוב, שהיה עוסק בתורה. והרי לפני כן כתוב, שהוא היה עוסק בשירות ותושבחות? התשובה לדעתו היא, ששירות ותושבחות זה נחשב עוסק בתורה.

אבל מה הקושיא. הרי יש לומר שהוא לא סובר כמו רב אשי. הרי לפי הדעה הראשונה, רב אושעיא אמר רבי אחא, הם לא עשו חילוק כזה, שעד חצות הוא עסק בתורה, ואחרי חצות בשירות ותושבחות, אלא ׳חצות לילה ודאי לא עבר עליו בשינה׳. או לפי הדעה השנייה, ׳מכאן ואילך מתגבר כארי׳. ע״כ לדברי שניהם יוצא, כי לזמן של־שירות ותושבחות, ולזמן של־תורה, לא היו זמנים קבועים. רק לדעת רב אשי, היה חצי כך וחצי כך.

אלא אם כן נאמר – אולי לכך הוא מתכוון, בכדי ליישב אותו – כי לכאורה, ההוכחה שלנו איננה ראיה. נכון שהאֲמוראים רב אחא בר ביזנא בשם ר׳ שמעון חסידא אמרו זאת, אבל כיון שאת המאמר הזה, לא יכולים האמוראים לומר אותו מעצמם, נראה כי היה להם במסורת כמו מאמרים או ברייתות מהדורות הקדמונים. איך אפשר להגיד מעצמו דברים כאלה, כגון ׳כינור היה עומד ומנגן מאליו׳. וכן מה שכתוב בהמשך המאמר, **אמר להם, לכו והתפרנסו זה מזה. אמרו לו, אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו. אמר להם, לכו ופשטו ידיכם בגדוד. מיד יוֹעֲצִים באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים.**

נראה כי המאמר הזה, אמנם האמוראים הנז׳ לעיל הם אלו שאמרו זאת, ובעל הגמרא, המְסַדֵּר, כתב מהיכן הוא קיבל את המאמר, אבל זה לא שהם חידשו את זאת. הדבר אינו כמו שלושת הראשונים הללו שבגמרא, שהם אומרים תירוצים מן הסברות שלהם, בכדי ליישב את הקושיא. משא״כ כאן, הם מגלים ומודיעים לנו איזה מאמר, שהיה להם אותו במסורת על־פה, על כן חובה שכולם יסכימו איתו. וכן נראה מזה שהמאמר הוא בלשה״ק, ולא בארמית.

אולי הוא – הג״ר יונתן שטייף – מתכוון לכך.

אבל, עדיין אין הכרח לדבריו. כי הגם שהם אמרו כך, מי אמר שיהיה דיוק כזה במלים, ׳עוסק בתורה׳, לדייק גם את פרטי המאמר. יכולים החולקים לומר שלדבריהם צריך לתקן את הלשון.

שאלה מהקהל: למה לא מפורש בגמרא, שזה דלא כרב אשי? אם זה באותה הסוגיא, היו צריכים להגיד שזה דלא כרב אשי.

תשובת מרן שליט״א: השאירו לנו להבין לבד. אין חובה לכתוב במפורש, כאשר הדברים הם פשוטים.

*

מהר״ח בן עטאר, בספרו חֵפֶץ ה׳ [ברכות דף ג׳] כתב בזה״ל, **נראה דלאו דוקא** – הוא אומר זאת לגבי דברי תירוצו של רב אשי – **כי כל חצות לילה הראשון היה עוסק בתורה. כי אי אפשר להיות בלי לינה כל כך.**

מתי דוד המלך יָשַׁן? ביום הוא בודאי לומד, ובלילה הוא לומד, א״כ מתי יישן?

כיון דחצות לילה השני, אליבא דכולי עלמא היה עומד לשירות ותושבחות לפני ה׳ ברוך הוא.

מה שכתב כי זה ׳לכולי עלמא׳ תמוה בעיני ההדיוט. ואולי אין כוונתו בדוקא, רק כלפי סתירת הפסוקים, דהיינו לפני שני הפסוקים שהקשתה הגמ׳.

אלא המכֻוון הוא, כי חצות לילה הראשון היה לו זמן לעסוק בו בתורה בחֵלק מחלקיו. זמן לימודו, היה לפי האפשרות, חלק מן הזמן הזה. **מה שאין כן חצות לילה השני, שהיה לו זמן קבוע להודות להקב״ה. ובזה מדייק הכתוב דקאמר חצות לילה אקום ׳להודות׳ לך. ולעולם לאו כוליה חצות קמא הוה עוסק בתורה, כי הכינור היה מעוררו.**

ורב אשי פליג אָאַמּוֹרַאֵי קמאי, דלא דייקי 'להודות', וסברי כי (כן) [בין] לימוד התורה בין שירות ותושבחות הכל 'להודות' מיקרי. הוא – רב אשי – מדייק מן הפסוק, חצות לילה אקום 'להודות לך', שפירושו כי ע"י השירות ותושבחות מודה הוא להקב"ה. א"כ מוסיף, מדייק רב אשי, כי לפני כן זה לא היה שירות ותושבחות, אלא לימוד תורה.

והשתא לפי רב אשי דדייק מלת 'להודות', בא מקום לדייק דבפלג לילא קמא הוה בעסק התורה. וקל להבין. כך הוא אומר.

יוצא לפי דבריו, שהתירוץ של רב אשי הוא לכאורה יותר מתקבל על הדעת, כי הדבר מדוייק כך בפסוק. אבל מ"מ לא דחו בגמ' בגלל זה את התירוצים הקודמים. הם אינם מדייקים מן המלים 'להודות לך', א"כ מה הם יענו? אם אינם מחלקים כרב אשי, שלפני חצות – תורה, ואחרי חצות – שירות ותושבחות, אבל הרי כתוב 'להודות לך'? מה הם יפרשו?

על כך הוא אומר, כי הם סוברים, ש'להודות לך' זה כולל גם תורה. רב אשי אמנם מדייק מהמלה 'להודות', רק להודות. זהו הפשט. זה נראה יותר מדוייק. אולם הם, נראה מדבריו שהם נדחקים להגיד כי הכל נקרא 'להודות'.

אם־כן צריכים אנחנו להסביר, אליביה דמר, הא כיצד התורה נקראת 'להודות'. אולי התשובה היא, כי דוד המלך היה עוסק גם בתורה, בזמנים הללו, לפי שתי הדעות הראשונות, כי תכלית הדבר הוא ג"כ להודות להקב"ה. ע"י לימוד התורה דוד התכוון להודות להקב"ה. משהו כזה.

כך או קרוב לכך, צריכים לכאורה להסביר לפי דבריו. אבל בכל אופן, נשאר שישנן לנו כאן שלש דעות, ואין הכרח כי מה שכתוב אח"כ יתאים אל הדעה הזאת.

ברם נראה לענ"ד – אמנם קטונתי מאד, איננו מגיעים לקרסוליו של מהר"ח בן עטאר, אבל אולי אין פירושו שהם לא דייקו. אדרבה הם ג"כ מדייקים. הם טוענים, אתה – רב אשי – מדייק מן הפסוק 'אקום להודות לך', אבל מה עם הפסוק הראשון, 'קידמו עיני אשמורות לשיח באמרתך'? הרי 'אשמורות' זה בחצות הלילה, ו'לשיח באמרתך' היינו לעסוק בתורה. זהו פשט המלים 'לשיח באמרתך', לעסוק באמרת ה', בדברי ה'. וכבר המצודת דוד פירש, לעסוק בתורה. זהו הפשט. ועי' ראב"ע. א"כ עד שהינך מדייק מן הפסוק ההוא, אנחנו נדייק מן הפסוק הזה. ולפי דברינו, הדבר יותר מיושב, ששני הדברים הם נכונים. פסוק אחד אומר שהוא עסק בתורה, ופסוק אחר אומר שעסק בשירות ותושבחות, ותרוייהו איתינהו. גם זה, וגם זה. אדרבה, כתוב [קהלת ח', א'] **מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר.** לעשות כמו פשרה, ושתהיה הסכמה בין שני הפסוקים הללו. אתה רב אשי נדחק בפסוק הזה, 'לשיח באמרתך', ושם הרי ג"כ המדובר אחרי חצות, מהאשמורות. ואנחנו לא נדחקים בפסוק 'להודות לך', כי עסק גם בשירות ותושבחות, אבל לאו דוקא אחר חצות, אלא איך שנזדמן לו, או לפי השעה והעניין. זה לא דוחק.

נמצא כי אדרבה, רב אשי איננו מדוייק, כי הוא אין לו תשובה טובה לגבי 'לשיח באמרתך', כי לפי דבריו זה לא מן האשמורות, אלא כבר מהתחלת הלילה. ומשמעות הפסוק היא, רק אחרי חצות. אולם לפי דבריהם, זה יותר טוב.

הערה מהקהל: לפי זה, אם תורה נקראת הודאה, במלים לדור ודור 'נודה' לך ונספר תהילתך, זה יכול להיות כוונה על צאצאיו אחריו, בברכת מודים, שהרב הרחיב בזמנו [בשיעור נח התשפ"ו].

תשובת מרן שליט"א: יפה. אם נקבל את פירושו של מהר"ח בן עטאר אליבא דשתי הדעות הראשונות, כי 'להודות'–'נודה', כולל גם תורה. לכוון בזה שצאצאיו יזכו להיות עוסקים בתורה. בסדר. אבל שם ישנו תירוץ יותר טוב, שהתורה נקראת סיפור ותהילה. ברם אולי גם זה נכלל.

שאלה מהקהל: אבל כיצד נודה כולל גם תורה. הלא אמר להודות לך על משפטי צדקך, ומשפטי צדקך לפי מדרשו היינו משפטי התורה. נמצא דתיבת להודות היא כפשוטה לשון הודאה, דהיינו להודות לו על משפטי התורה. ואפילו אם נפרש תיבת על במובן סמוך, הרי תורה כבר אמורה, דהיינו אמרו משפטי צדקך, ואם כן על כרחין תיבת להודות היינו הודאה.

תשובת מרן שליט"א: כנראה מתפרש על ידי משפטי צדקך. אני מביע תודה לך, ע"י שאני

עוסק בתורה. אמנם מודה אני לפניך, שצריך לחפש מקור לכך כי תיבת **על** מתפרשת במובן ע"י. אך עכ"פ מסברא זה לא מופקע לפענ"ד.

*

מהרי"ץ זיע"א ב'אשמורות' [ע"ח דף ל"ד ע"ב], כותב בפירושו על הפיוט יעירוני רעיוני, לגבי המלים 'דום ליל והכבד, ואחר שחר מבוא', כדלקמן.

הרי הפייטן – רבי' יהודה הלוי – אומר שם לפני כן כך, **וְלֹא אֶתֵּן שְׁנַת לְעֵינַי, חֲצוֹת לַיִל בְּגָלָלוֹ.** וכו'. **הֶקִיצוֹתִי וָאֲחַשֵּׁב, מִי זֶה אֲשֶׁר הֶקִיצַנִי.** וכו'. **דּוֹם לַיִל וְהָכְבֵּד, וְאַחַר שַׁחַר מְבוֹא.** הוא כביכול פונה ללילה, תעצור, תאחר את השחר, שלא יגיע השחר כ"כ מהר.

עַדֵי יִתְרַצֶּה עֶבֶד, בְּתַחֲנוּנָיו אֵלֵי רִבּוֹ. עד שאספיק, לומר עוד תחנונים, שאתקבל על־ידיהם ברצון לפני הקב"ה. **וְיִשְׁפּוֹךְ דַּם לֵב וְכָבֵד, וְיַגִּיד נִגְעֵי לְבָבוֹ. וְיִתְיַחֵד הָעוֹבֵד, עִם הַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ.** דהיינו עם הקב"ה. **וְיָשִׁיר וְיָשָׂא מְשָׁלוֹ, לְשֵׁם דְּגְלוֹ וּמַגְדָּלוֹ.**

מפרש מהרי"ץ כך, **'ויתייחד העובד'. כלומר יהיה העובד באחדות עם המלך. זה הקב"ה.**

'במסבו'. במסבתו. כעניין מאמרם ז"ל בספר הזוהר, דבפלגות ליליא קב"ה אתי ומשתעשע עם נשמות הצדיקים בגן עדן. ועל דא בעי בר נש למיקם בפלגות ליליא למלעי באורייתא. וזהו שרמז הפייטן, 'וישיר'. כי תחילה צריך אדם לעסוק בשירין ותושבחן, קודם שיעסוק בתורה. וזה שאמר דוד, חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך, ר"ל קודם משפטי צדקך.

ולגבי המלים בהמשך **'וישא משלו'**, מהרי"ץ מבאר בהמשך כך, **רמז לעסק התורה ומצוות, הנלמדות בי"ג מדות, לדַמְוֵי מלתא למלתא.** זה כמו משל.

בשורות הללו, מהרי"ץ כָּלל הרבה חידושים.

עכ"פ הוא מדייק כי בהתחלה 'וישיר', ורק אחר כך 'וישא משלו'. בתחילה כאשר הוא קם בחצות, הוא צריך לומר שירות ותושבחות להקב"ה, ואחר כך לעסוק בתורה.

וזהו פירוש הפסוק, חצות לילה אקום להודות לך, על משפטי צדקך. 'משפטי צדקך' היינו עסק תורה, והמלה 'על' פירושה 'לפני'. ונראה כוונת מהרי"ץ שזה כפי שמצינו בכמה דוכתי, כי 'על' היינו סמוך.

האמת היא, שזאת מחלוקת במסכת מנחות, בין רבנן לבין אבא שאול, לגבי הפסוק [ויקרא כ"ד, ז'] **וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת**, בעניין לחם הפנים, האם זהו 'על' ממש, או 'על' מתפרש גם בסמוך. כמו הפסוק [במדבר ב', כ'] **וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה.** אבל קיימא לן – הרמב"ם בכל אופן פוסק כך – כפי דעת אבא שאול. ממילא בכל מקום, המלה 'על' יכולה להתפרש גם בסמיכות.

כמו־כן מובא בגמ' במנחות [דף כ"ו ע"ב], לגבי הפסוק [ויקרא א', י"ב] **עַל הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ**, האם צריכים דוקא על העצים ממש, או גם בסמוך לעצים. ישנו שם בגמרא ספק, והרמב"ם ג"כ משאיר זאת בספק, והספק הוא למאן דאמר הזה. ואומר הכסף משנה, כי רבינו לשיטתו שפוסק כי 'על' זה סמוך. ישנם כמה מקומות ברמב"ם, שלושה מקומות לפחות, שהדבר הוא כך. א"כ זהו חיזוק למה שמהרי"ץ אומר כאן, כי זהו הפירוש בפסוק, 'על' משפטי צדקך, 'קודם' משפטי צדקך. סמוך למשפטי צדקך.

למי שירצה לראות זאת ברמב"ם בפנים, נציין כי הדבר מובא בהלכות תמידין ומוספין פרק חמישי הלכה ב', ובהלכות פסולי המוקדשין פרק ב' הלכה כ"ו, ובהלכות מחוסרי כפרה פרק ה' הלכה א'. כמרכן כתב שם הרמב"ם בפירוש המשנה מנחות [פי"א משנה ה'], ובעיקבותיו רע"ו מברטנורא. וע"ע תפארת ישראל שם אות ל"א.

בכל אופן, מהרי"ץ קובע לנו פשט, כי דוד המלך קם בחצות ואמר שירות ותושבחות, ולא כתוב כמה זמן בדיוק, ואח"כ עסק בתורה. ולכאורה, זה לא כמאן. הרי בגמרא ישנם שלושה ביאורים. רבי אושעיה, רבי זירא, ורב אשי. או שלא עבר עליו חצות לילה בשינה, או שמתגבר מחצות, או אחרי חצות שירות ותושבחות, והלימוד לפני חצות, כמו שהקדמנו. וא"כ קשה שדברי מהרי"ץ לא כְּמָר ולא כמר. כמו רב אשי, זה ודאי לא, כי רב אשי אומר שאחרי חצות עסק בשירות ותושבחות.

מה שיכול להיות מתאים קצת, הוא לפי הדעות הראשונות, שזה לא בדיוק התחלק בצורה כזאת.

אבל גם הם לא קבעו סדר כזה, שיתחיל בשירות ותושבחות ואח"כ לימוד תורה.

זאת אומרת, את רב אשי זה בודאי סותר, ולגביהם זה קצת מתקרב למה שהם אומרים. אבל בכל אופן, זה לא כמותם.

מה שיכול להיות אולי, שזאת דעה רביעית. דהיינו, שלזוה"ק יש שיטה אחרת, ומהרי"ץ מדבר כאן אליבא דהזוהר דוקא. זה לא מחייב, שהזוהר יקבל את שיטת האמוראים.

בספר הזוה"ק, עניין דלעיל של קימת חצות, מובא במקומות רבים. בספר שערי זוהר, הוא אסף את כל המאמרים הללו שם על סדר הגמרא, וזה תחילת לשונו, **עיין זוהר לך לך דף פ"ה ע"ב, ת"ח, דדוד מלכא הוה קם בפלגות לילה. דאי תימא דהוה יתיב או שכיב בערסא והוה אמר שירין ותושבחן, לא, אלא כמה דכתיב 'אקום'. וע' וישלח קע"ח ב, אנא אשתדלנא באורייתא מפלגות ליליא כו'. ויגש ר"ו סע"ב, היך הוה קם בפלגות ליליא, האיי שיעורא זעיר איהי כו', בשעתא דעאל לילה הוה יתיב עם כל רברבי ביתיה, ודאין דינא ועסיק במילי דאורייתא, ולבתר הוה נאים שינתיה עד פלגות לילה כו'. וראה ניצוצי אורות להגחיד"א שם אות ב'.** והוא מציין עוד בפיסקא שלאחר מכן את כל המאמרים.

אבל ישנו מאמר אחד, שכתוב בו ההיפך, מן הסדר שהעלה מהרי"ץ, כפי שהוא מביא שם בזה"ל, **ובזהר וארא כ"ז א, איהו אתעסק באורייתא ובתושבחן דקוב"ה, עד דאתי צפרא** וכו'.

'**באורייתא** ובתושבחן'. כאן הוא מקדים את התורה, לפני התושבחות.

א"כ אינני יודע. או שזוהי סברת תנא אחר, והדבר אינו מחייב את חבירו. הרי בזוה"ק מובאים דברי הרבה תנאים, כגון רבי אלעזר ורבי יצחק, ורבי יוסי, ולא רק רבי שמעון בן יוחאי. לא מחייב, שכולם יגידו אותו הדבר. אדרבה מצויות דעות שונות, ואלו ואלו דא"ח נינהו. א"כ אולי צריכים לבדוק, מיהו בעל המאמר. או דלמא, שהוא תפס ראשון את העיקר, 'אורייתא ותושבחן', כי התורה היא העיקר. ר"ל שהוא לא התכוון לדייק את הסדר, מה היה ראשון ומה היה אחרון. אלא כוונתו רק שהוא עסק בשני הדברים גם יחד. ואין כוונתו לומר לנו, מה היה תחילה.

השם ברוך הוא יאיר עינינו.

*

שימח אותי מאד ידידנו הנעלה הרה"ג חיים לוי שליט"א, לגבי העניין שדיברנו בס"ד, על התשובה שבגמ' בבא בתרא, 'אף בשרי ישכון לבטח', כי דוד המלך 'רחמי קא בעי'. אמרנו כי סוגיין דעלמא היא, שתהלים כן נחשב כנגעים ואֹהָלות, דלא כהנפש החיים. והראיה שהוא הביא מהגמ' בבא בתרא, הבאנו שישנה תשובה לכך.

אומַר לכם כעת את עיקר דבריו, והעורך ידפיס את כל מכתבו בחוברת.

לק"י ערש"ק פרשת ויצא ח' כסלו ה'תשפ"ו ב'של"ו.

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

אל תמנע טוב מבעליו – ואין טוב אלא תורה, לכן הנני שולח למו"ר שליט"א, פרפראות נאות במקורותיהן להוסיף הוד ואורה, לחוברת שערי יצחק המלאה זיו ומפיקה נוגה, אשר הופיעה בעיתה לאחרונה לתפארה (ויצא תשפ"ו).

לגבי מש"כ (עמ' 11): ראיתי כתוב בשם הרב הקדוש מזידיטשוב וכו' אבל כנראה לא הוא המקור עכ"פ לא המקור היחידי עכ"ל. כמדומה שמקור הדברים הם מספר לקוטי שושנים תורת הרה"ק רבי משה צבי מסאוראן זצ"ל (עה"פ ולבנימין מהדו"ח עמ' קו). ובזה סרה הערת הגהות הרמ"ג על המדרש שו"ט (קיט, ה) עי"ש.

ולגבי מש"כ (שם): חושבני, כי קשה להתווכח על תשובה כזאת. בהחלט אפשר לקבל אותה. עכ"ל.

כך אמרתי אז בשיעור. קיבלנו את התשובה הזאת. אמנם לגבי ההוכחה שהבאנו היום מקודם, מהגמרא בבבא בתרא, מה שכתב בספר חדשים גם ישנים, בודאי שאפשר לדחות זאת, כמו שאמרנו, ובכל אופן ישנו מקום לדון. אבל התשובה דלעיל, היא תשובה מצויינת. דהיינו, להגר"ח מואלאזי"ן אין כל ראיה לדבריו, וכמעט כל גדולי ישראל – כפי שאמרנו – אוחזים לא כמותו.

כעת תשמעו דבר מעניין. אומרים כי מישהו הודיע להגר"ח מואלאז'ין את התשובה הזאת, שאין הוכחה מהגמ' בבבא בתרא.

ראה בספר הגר"א (הוצאת מוסד עמ' קלא) שכתבו בזה"ל, והחסידים מוסיפים, כי כאן נתגלתה מדת ענוותנותו של רבי חיים. כי אחרי שסיפרו לו דברי רבם של־חסידים – אמרו לו, כי כך אמר צדיק אחד – **ענה ואמר, יוכל היות שאני טעיתי והצדק אתו. עכ"ל.** א"כ הוא 'ירד' מכך. אמרו לו את הטענה הזאת, והוא הודה. בכל אופן, הסכים כי בודאי שישנו מקום לומר זאת. יכול להיות. כך הוא אמר.

על שמועות טובות אומר, ברוך הטוב והמטיב.

*

ולגבי מש"כ (עמ' 14) בזה"ל: אבל השאלה היא, היכן רמוז בפסוק הזה, שזה כנגעים ואהלות?

מלבד מה שהציע מרן שליט"א, י"ל עוד שלושה מהלכים.

כדרכו בקודש, הוא מפתיע אותנו בכל מיני מקורות נעלמים. בשבילי זאת היתה ההפתעה הכי טובה, שהגר"ח מואלאז'ין הודה – בכל אופן הסכים – כי הראיה הזאת איננה מוכרחת. שמועה טובה תדשן עצם.

שאלה מהקהל: מי בעל השמועה הזאת?

תשובת מרן שליט"א: הוא מביא זאת מספר הגר"א, עמ' קל"א, מובא שם כי כך חסידי הבעש"ט היו אומרים, שבכך נתגלתה מדת ענוותנותו. אני קראתי, את מה שכתוב. בהחלט יכול להיות שהדבר נכון, אפילו שאינך חייב להאמין, כפי שאני רואה בהבעת פניך. הדבר אינו מי"ג עיקרים...

אבל מתקבל אצלי שזה אמיתי. אני בעניי 'שברתי את הראש' לגבי הראיה הזאת, להבין אותה היטב, ולא מצאתי לה פירכא. לכן נראה שהדבר אמיתי. מסתברא שהוא יסכים בכל אופן שאפשר לפרש כך.

כעת לגבי השאלה, מהיכן לומדים שזה כנגעים ואהלות? הוא – הגר"ח לוי – מביא כאן, שלושה מהלכים. אין זמן לקרוא את הכל. ובלאו הכי, אלו רק פרפראות, דרשות ורמזים.

א. ראה בספר מדבר קדמות (מערכת ת"ו אות כח) שכ' בזה"ל:

תהלים. דוד המלך ע"ה התפלל יהיו לרצון אמרי פי, שהקורא תהלים יהא חשוב כעוסק בנגעים ואהלות. וכתבו גורי האר"י זצ"ל כי העוסק בסדר טהרות הוא תקון לפגם הברית. ואפשר שזה היתה כונת דוד המלך ע"ה דהקורא תהלים יהיה חשוב כנגעים ואהלות ויהיה תיקון משום פגם הברית, וכמו שכתבתי לעיל מערכת ט"ת אות ט' ע"ש. עכ"ל. וכ"כ רבי יעקב עמדין סדור בית יעקב (בסופו) וז"ל, דוד המלך התפלל לה' שיהא חשוב לפניו אמירת תהלים ליתן שכר עליו כעוסק בנגעים ואהלות, ולימודו מועיל לתיקון פגם הברית.

ואח"כ מצאתי שהגחיד"א בספר ראש דוד (ח"ב חקת ד"ה ובוא"א) ביאר כיצד זה מרומז בפסוק, וז"ל, כל קביל דנא, היו אומרים לדוד המלך ע"ה שחטא בבת שבע, ועל זה התפלל ונקיתי מפשע רב, מעון בת שבע אהיה נקי לגמרי. ולא עוד אלא יהיו לרצון אמרי פי, שיהיו קורין ונוטלים שכר כנגעים ואהלות, שהעסק בם הוא תקון אות ברית קדש, וגם התהלים יהיו תקון הברית. וזו הוראה שלא חטאתי בבת שבע, מאחר שדברַי הם מועילים לתיקון הברית כעוסק בנגעים ואהלות. וידוע כי כל רצון, הוא לשון פיוס, כמו שפירש רש"י פרשת וישלח (בראשית לג י), ורצון הנאמר בקרבנות הוא שהקרבנות באות לרצות ולפיים, וזהו שאמר יהיו לרצון אמרי פי, שיהיו אמרי מועילים לפיים ולְרַצות, כעסק נגעים ואהלות שהם מועילים לתיקון כמדובר. עכ"ל.

ב. ראה בספר כסא דוד (ח"ב דרוש כו לשבת כלה אות ה') שכ' בזה"ל, ואפשר לומר עוד דבזכות לימוד המשניות יהיה גאולה, כי המשניות ביצירה רוח, ויהיה תיקון ללה"ר הפוגם ברוח ותהיה גאולה. ואפשר שהוא כוונת רז"ל בריש שוחר טוב ע"פ יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי, שהתפלל דוד שהעוסק בתהלים כעוסק בנגעים ואהלות. ואפשר כי התהלים שִׁירות, והם בנפש, ויהיו כנגעים ואהלות, שהתורה ברוח, ויכפר על לה"ר ותהיה גאולה. וז"ש יהיו לרצון אמרי פי,

שבח שהוא בנפש. והגיון לבי, ששם נפש, כעוסק בנגעים רוח. ה׳ צורי, שבזה גאולה תהיה לישראל, ותיקון ללה״ר. עכ״ל. ובדומה ראה בספר אורחות יושר (מולכו, פט״ו עמ׳ 199) וז״ל, תיקון למי שסיפר לשון הרע הוא שילמוד פרשת מצורע, וספר תהלים. וכן אמר דוד המלך עליו השלום, אגורה באהלך עולמים, שביקש דוד שיהיו הוגים וקורים בהם ונוטלים שכר עליהם כנגעים ואהלות, שנ׳ יהיו לרצון אמרי פי וכו׳. עכ״ל.

ג. ומש״כ (שם עמ׳ 15) בדרך רמז. ראה בספר כנף רננים (נורצי, תרל״א. ריש הספר במאמר שיר למעלות, אות ו׳) וז״ל, הנה נודע מאז״ל בילקוט שהעוסק בספר תהלים כעוסק בנגעים ואהלות. ואפשר לרמוז כי תיבות הלומד ספר תהלים עולין בגימ׳ כאלו עסק בנגעים ואהלות. עכ״ל.

בעוד שרצוני להאריך עוד, אניח קולמוסי לכבוד השבת.

מקטני תלמידיך, חיב״א מני״ו.

*

יישר חיליה לאורייתא, וירבו כמותו בישראל.

מתוך הדברים רואים שהיה מאד קשה להם להסביר, היכן נרמז בפסוק שזה כנגעים ואהלות. עכ״פ הרי זה בכלל ע׳ פנים לתורה.

ולכן נראה לי, כי העיקר הוא כפי שאמרנו, שזהו נוטריקון. ׳וגואלי׳ – נגעים ואהלות. זהו הפשט הפשוט. הניחו לנו מקום מן השמים. לא ראיתי זאת בשום ספר. והנני רואה גם כאן, כמה שהם נדחקים, כל מיני דרשות רחוקות, כיצד להסביר זאת. כמו בעל כלי חמדה שנדחק מאד. ברם, מה שאמרנו זהו הדבר הכי פשוט.

שאלה מהקהל: ישנם כאלה הגורסים, אֲהֵלוֹת.

תשובת מרן שליט״א: נכון. ככה גם אנחנו למדנו. עד שראיתי, שמהרי״ץ זיע״א כותב כי זאת טעות. [עיין שיעור בהעלותך התשע״ח].

תראה במשניות של מהרי״ץ, יש לו בכתי״ק הגהה בצד [בגליון הדף של תחילת מס׳ אהלות דף נ״ד] בזה״ל, **כמו שאתה אומר ביחיד אֹהֶל, כך תאמר על רבים אֹהָלים, אֹהָלוֹת. ואני תמיה על המון העם, שקורין אֲהֵלוֹת, מהיכא נפקא להו. כי לפי הדקדוק, נראה לי שלא יוכלו למצוא ידיהם.**

דוק ותשכח שכן הוא עכ״ל.

הערה מהקהל: משמע מדברי מהרי״ץ, כי הת״ח היו גורסים כמותו, רק המון העם לא.

תגובת מרן שליט״א: מסתברא לדייק כך. אבל זה רק בזמנו ובמקומו. אך בדורות שאחריו, גם הת״ח גרסו אֲהֵלוֹת, בכל המקומות שידענו. ומ״מ ודאי שהעיקר כדברי מהרי״ץ.

הנני רואה שצריכים כבר עוד מעט לסיים את השיעור, ואי אפשר להתחיל נושא חדש כי אין הפנאי מספיק לגמור אותו, על כן אומַר רק עוד כמה הערות.

השלמה בעניין השאלה, האם אפשר לצרף לתפילת ערבית, שבעה אנשים שכבר התפללו.

דבר ראשון, בקשר לְמה שאמרנו [בשיעור וירא התשפ״ו], כי ישנם הסומכים בערבית, לצרף שבעה שכבר התפללו. האם יש להם על מה לסמוך? למסקנא אמרנו, שאין לנו לסמוך על זה. ולגבי מה שהביאו בשם הספר זכור לאברהם– אלקלעי, כפי שאמרנו אז, קשה היה לחפש זאת בספר, יש כמה חלקים, וביקשתי מי שיחפש, אולי ימצאו בכל זאת שם.

לשמחתי הרבה, ישבו על המדוכה שנים מידידינו, הרב אלון גרטי יצ״ו והרב יהודה חרזי הי״ו. אך הודיעוני שחיפשו ופשפשו ולא מצאו מאומה.

הרי״ח שליט״א הוסיף וכתב אלי בזה״ל, **יום חמישי כ״ב מרחשון התשפ״ו בשל״ז.**

לכבוד הוד כבוד מרן רבינו שליט״א.

בעניין המובא בספר האיגוד התש״נ במקורות לגליון 11 ששמעו מפי הרה״ג יוסף בר שלום שהשתתף במניין שפסק בו הגרע״י שמספיק שלושה בערבית, שכן דעת הזכור לאברהם ויש לסמוך עליו כשצריך עכת״ד. הנה גליונות האיגוד, הם דברי תורה והלכה מפי הגריב״ש, ושם הובאו הדברים ללא ציוני מקורות, ולאחמ״כ הוציאו מקורות לגליונות [והכל נמצא בתָכנת אוצר החכמה]. ופלא שהלכה זו לא הוזכרה כלל בגליון עצמו, אלא רק במקורות.

ולבד זאת, הנה כמה שיגעתי וחיפשתי למצוא בשו״ת זכור לאברהם (אלקלעי) עניין זה, לא

ראיתי מאומה. וגם בשאר ספרים יגעתי לחפש, אם ואולי לכל הפחות אחד ממחברי זמנינו הזכיר או הביא דעה כזאת, והיינו גם בתוך ספרי הגרע"י עצמו, ונלאיתי למצוא. וכידוע שהיום ע"י תכנת אוצר החכמה, החיפוש הוא בקלות יותר, וניסיתי בהרבה אפשריות חיפוש, ולא עלה בידי כלום בנדון דידן. והגם שאין לסמוך לגמרי על החיפוש במחשב, כידוע, מ"מ ע"י חיפוש בכל הספרים בכמה נסיונות, לא ימלט לראות לכה"פ ספר אחד שיעלה על נס דעה מחודשת הלזו אם אכן היתה קיימת.

ואף גם מר בריה דרבינ"א, לא הזכיר זאת בספרו ילקוט יוסף, אף שמטרתו הגדולה והעיקרית התחקות אחר תורתו ומשנתו של מר אביו זצ"ל. ועל כרחינו שיש כאן חסרון הבנה או דיוק באומר. ודמיא למ"ש מו"ר שליט"א בשו"ת עולת יצחק חלק ג' סימן י' אות י' מה ששמע מהגר"ש אלישיב גבי התשובות בעל פה שנכתבים בשמו. או שמא כי ניים ושכיב אמר רב להא שמעתתא ולאו אדעתיה, וכדאיתא פעמים רבות בש"ס שכך אמר רב ששת על רב, וכגון ביצה דף כ"ד ע"ב ויבמות דף ק"ט ע"ב. וידוע שהוא שבח גדול ומופלג. וכמ"ש החות יאיר בסימן קנ"ב והעתיקה החפץ חיים בסוף ספרו. וע"ע בהקדמת שו"ת חזון עובדיה הנדפס מחדש, במה שהאריך הגרע"י בעצמו בכל זה (וכן בהקדמת שו"ת יבי"א חלק י"א).

מנאי תלמידו המתענג על ספריו ושיעוריו, המתפלל והמצפה לחזות כל תורתו בהדרתה ותפארתה במהרה

יודא חרזי יצ"ו.

יישר כוחו. ברוך יהיה. אכן נראה כי הדבר איננו מבוסס.

ואני רק אוסיף, כי לא רק בילקו"י אין, אלא גם אצל הבן השני. גם בהלכה ברורה, לא הזכיר דבר כזה. וכי אפילו בניו אינם יודעים, שאביהם אמר חידוש גדול כזה?

זהו דבר אחד.

תוספת דברים בעניין הסידור–תכלאל קהל יהודה, והדגשת המלים 'אמת' שבע–שמונה פעמים.

דבר שני, בקשר לסידור–תכלאל קהל יהודה, אשר בעז"ה בדרך להוצאה לאור.

ישנם הרבה חידושים בסידור קהל יהודה, בסייעתא דשמיא. אחד מן הדברים, שאנחנו מחזירים בו עטרה לישנה, כמו בסידורים כת"י של קדמונינו. אני אומר לכם רק פרט אחד, חוץ מכל המעלות. אפילו דברים שלא נותנים עליהם לב.

בתפילת שמונה עשרה, בתחילת כל ברכה, מצויין מספרה לפי הסדר, דהיינו א ב ג ד. וכך זה כבר ברמב"ם. וכן בתפילות שבת, שישנם בהן שבע ברכות, בתחילת כל ברכה ישנו סימן. עי"ז המתפלל יודע באיזה ברכה הוא נמצא.

אבל עשינו עוד דבר מהסוג הזה, כעין הפיסוק החיצוני דלעיל, בברכת אמת ויציב. תראו בדף שמונח לפָנַי, 'אמת' 'אמת' 'אמת'. כל 'אמת', מתחיל בפיסקא חדשה. העולם לא שמים לב לכך. ישנה כאן הדגשה, 'אמת' אתה הוא אדון לעמך, 'אמת' אתה הוא ראשון וכו'. כמו שבפתיחת הברכה אומרים 'אמת' ויציב. אם לא מבליטים זאת מול העיניים, לא שמים לב לכך.

מהרי"ץ בתכלאל כתי"ק וגם הנדפס עמנו, הדגישו רק חֵלק. לא את כולם. אבל ראיתי תכאליל יותר ישנות, של־קדמונים, ובכל 'אמת' הם עשו פיסקא. עשו ריוח. הבליטו את זה. כמותם גם בדורות האחרונים, מהר"י בשירי ומהר"י ונה, עשו כך.

חשוב להבליט את זה, שבע פעמים 'אמת' 'אמת' 'אמת' וכו'. ולזה כיוונו מייסדי הברכה. וזה יְחַזק את האמונה בכלל, ומדת האמת בפרט.

מה שמפליא הוא, שידידנו הרה"ג יהונתן שבח הי"ו – עורך הסידור – מצא, כי הדבר אינו רק אצלינו, אלא גם בסידורי הספרדים הקדמונים כך היה. הנה תראו סידור ספרדי קדמון, שהוא הדגיש את המלים 'אמת'. [מרן שליט"א מציג דוגמת סידור כזה. העורך]. בעז"ה העורך יביא בחוברת שערי יצחק צילום ממנו [בדף 22]. לראות ולהראות מי שומר על המסורת. אינני יודע, מדוע נשכח כיום הדבר הזה לגמרי גם מן הספרדים, אבל עכ"פ אצלם רואים לשעבר ג"כ שהדבר היה בולט להם.

הערת הרה"ג משה רצאבי שליט"א: גם בספר הזוה"ק פ' ויקהל [דף רי"ז ריש ע"א], כתוב לגבי 'אמת' 'אמת' 'אמת' וכו'.

תגובת מרן שליט"א: יפה מאד. ברוך תהיה. טוב שהזכרתָ לנו נשכחות. מבואר שם בזוה"ק כי יש כאן **שמונה פעמים תיבת אמת**, ד' לפני עזרת אבותינו, וד' לאחר מכן. והן כנגד ד' גאולות – והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי [שמות ו', ו'. ז'] – דהיינו ארבע גאולות כפולות יעוש"ב ובמפרשים.

ונראה לתרץ בשלושה אופנים. **א'** שהזוה"ק מצרף תיבת י"י אלהיכם **אמת**, ולכן מנה שמונה, ולא שבע כדברינו.

ב' שמצרף אליהם, דבר טוב וקיים **באמת** חק ולא יעבור. וקרוב לזה נוסח הספרדים, **באמת** ובאמונה חק ולא יעבור. ובנוסח אשכנז בלא בי"ת, **אמת** ואמונה חק ולא יעבור. א"כ דומה טפי לשאר שבע אמת, אבל בכל זאת יש הבדל, כי שם הן בתחילת פיסקא.

אחר זמן ראיתי כי כפירוש זה מוכח משער הכוונות לרבינו האר"י דף כ"ז ע"ד, ומסידור הרש"ש כת"י היר"א מדף רע"ח, ודף ר"פ. וא"כ זהו העיקר.

ג' תיבת **ויציב**, היא השמינית, כי פירושה אמת. וכמש"כ מהרי"ץ בעץ חיים [דף לח:] בזה"ל, **ויציב, הוא תרגום אמת. וכתב בעל תולעת יעקב, ולפי שאין לומר אמת אמת ב' פעמים, תיקנו לומר ויציב בתרגום, כך ראיתי במדרשו של רשב"י ע"ה** עכ"ל מהרי"ץ.

רק יש לעורר דלפום רהטא לא מצאתי תרגום כזה, רק תרגום אמת קושטא. אך יציבא, הוא תרגום הָאֱזֶרח [ויקרא ט"ז, כ"ט]. ועי' זוהר חדש תרומה דף מ"ב ע"א.

הערה בכתב אחרי השיעור: חיפשתי ומצאתי שיש כך בכמה מקומות, ירמיה מ"ו, י"ח כיעו"ש בפירושי מהר"י קרא ורש"י. זכריה י"ד, ט'. ובדניאל ב', ח'. מ"ה. ג', כ"ד. ו', י"ג. ז', ט"ז.

תשובת מרן שליט"א: אבל שם אין זה תרגום מלת אמת שבמקרא. כי לא נז' במקרא, רק התרגום הוסיף תיבת יציב דרך ביאור. כל־שכן בדניאל שהפסוקים בארמית, ואין שם מקרא מקביל בלשה"ק כלל. מה שנכון גם בלא"ה, שזהו פירוש תיבת יציב, אך מלשון מהרי"ץ מבואר שזהו תרגומה, וזאת עדיין לא מצינו. ואולי על כרחנו זוהי כוונתו, ופורתא לא דק בלישניה.

והנה בתפילת ערבית, בברכת אמת ואמונה, המקבילה לאמת ויציב דשחרית, יש עוד שתי אמת. ולפי הזוה"ק שהן שמונה בשחרית, נמצא שהן יחד **עשר אמת**. בניין שלם של עשרת המדות העליונות. וזה חידוש.

בעניין צורת עטיפת הטלית, תמונה מבית הכנסת באיסנטבול שבו מתעטפים כמו התימנים.

והנני מוסיף כעת, עוד דבר שלישי.

ידידנו הרב גלעד צדוק הי"ו, העביר אלי תמונה שהתפרסמה זה מקרוב, על קהילת תפארת ישראל שבשכונת יניקוי באיסטנבול, בארץ תורכיה. מהיום בזמנינו.

הספרדים כאן בארץ ישראל, מושפעים מן האשכנזים, אשר מתעטפים ככה [מרן מדגים זאת על הכתפיים. העורך]. מגביהים את שולי הטלית על הכתפיים. אבל הנני זוכר למשל את המרוקאים בעבר, שהם היו מתעטפים כפי שאנחנו. היום בדורנו, העניין הזה כבר נשכח. וכן העיראקים, הבבלים, כפי שמוכח למעיין בבן איש חי [שנה א' פרשת שמות ריש סעיף ה'] ועוד יוסף חי [שם ריש סעיף ח']. שינו את צורת העטיפה. וכן היה אצל התוניסאים.

והנה רואים כי עד היום זה כך בתורכיה, כי הם אינם מושפעים שם, אין להם קשר. ישנה תמונה שהם מתעטפים בדיוק כפי שאנחנו, רק שאנחנו עוטפים גם את הראש. כדאי להביא את התמונה הזאת בחוברת [בדף 21]. אולי העורך ימצא תמונה יותר טובה, במקום אחר, עכ"פ זאת התמונה שהתפרסמה.

כתבו כי זאת קהילה עתיקה ותיקה, ששרשיה מגיעים עד לימי גירוש ספרד.

כמה חשוב הדבר. לצערינו, מי ששומר כיום על המסורת, הם רק התימנים. הספרדים בעצמם היו ככה, וכיום נשכח מהם. לא מעניין אותם. גם לא אפילו המבטא הנכון של לשה"ק. למשל, החאלבים וגם העיראקים, היו אומרים 'מחיה המתים' [התי"ו רפה], 'מגן אברהם' [הגימ"ל רפה], אולם כיום זה נעלם, לא איכפת להם. הם בעצם מתפללים ב'עברית'.

בעל שו״ת מנחת יצחק אמר בזמנו, כי מייסדי ׳העברית׳ לקחו את הטעיות של־ספרדים ושל־אשכנזים גם יחד. כללו את שניהם, בצירוף הדברים הגרועים. למשל, אצל האשכנזים יש הבדל בין קָמֵץ לבין פַּתַח, ואת זה אין בעברית. והספרדים אשר היו מבדילים בין ט״ת לבין ת״ו וכו׳, את זאת הם אינם מבדילים. לקחו את החסרונות, ועשו מזה כעין שפה חדשה. אם לכל הפחות הם היו לוקחים את הדברים הטובים, ניחא. אבל הם לקחו רק את השלילי. שמע מינה.

עכ״פ רואים כאן בתמונה, את העטיפה האמיתית. בני הרה״ג משה שליט״א חיבר ספר מיוחד על כך, בשם ׳עטיפת ציצית כהלכתה׳, וישנם שם הוכחות מהש״ס ומן הראשונים כי זאת היא העטיפה האמיתית. התימנים ב״ה מחזיקים גם היום בכך. כאן בבית המדרש [פעו״צ ב״ב], כמדומני כי בשלב הראשון היו מעטים כך, אולם היום ב״ה כמעט ואף אחד אינו מתעטף ככה [על הכתפיים].

אצלינו זה נחשב קישוט, ׳עטיפת חתנים׳. החתן מתעטף כך כל ז׳ ימי המשתה. כך זה נקרא בראשונים, כגון הריטב״א במסכת שבת, שדנים בזה אם עטיפה כזו נחשבת משאוי ואסורה הטלית בטלטול במקום שאין עירוב. זהו קישוט. אין הדבר אומר, שבדיעבד זאת איננה עטיפה, אבל זאת עטיפה דרך קישוט, זה לא עיקר העטיפה.

עיקר העטיפה היא, כמו שמובן מן הפסוק **כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר ׳תְּכַסֶּה׳ בָּהּ** [דברים כ״ב, י״ב], שזהו כיסוי. כפי שהאדם מתכסה בשמיכה, כגון כאשר קר לו. ישנם הרבה ראיות לכך, גם בראשונים. זכורני כי אפי׳ הג״ר בן ציון אבא שאול זצ״ל שיבח את העטיפה של־תימנים, כי רואים מהגמרא כי כך היו מתעטפים. ואף באחרונים רואים שהדבר כך, ואכמ״ל.

צריכים לראות, כיצד לתקן את הדברים הללו. ובנתיים לכל הפחות שהציבור שלנו יקיים מק״ש [דברי הימים ב׳ י״ז, ו׳] **וַיִּגְבַּהּ לִבּוֹ בִּדַרְכֵי יְיָ**, כי אנחנו מחזיקים את ׳המסורת – בה״א הידיעה – של עם ישראל, עד יבוא גואל צדק, ויראנו הדרך הישרה לעשות רצונו כרצונו, אכי״ר.

צילום מסידור כת"י ספרדי קדום, שבו מובלטת תיבת אמת, כמו בתכאליל כת"י דידן.

הרב יצחק רצאבי • Rabbi Yitzchak Ratzabi

בית מדרש ובית הוראה **פעולת צדיק**

לק"י יום רביעי ב' ניסן ה'תשפ"ד ב'של"ה

קריאת קודש
חומה בצורה
כנגד גזירת הגיוס

לקראת יקרת אחינו אנשי גאולתינו בית ישראל בכלל, וק"ק תימן בפרט, שמעו דבר ה' החרדים אל דברו.

א] ידוע הדבר ומפורסם הענין, כי אנחנו במשך גלותנו וגם כיום בעוה"ר ככבשה אחת בין שבעים זאבים, ומיליארדי אויבים אכזריים מקיפים אותנו מבית ומחוץ. תמהנו מרעות תשש כוחנו מצרות, ולולי ה' שהיה לנו, אזי חיים בלעונו. והדבר פשוט שרק בזכות התורה ולומדיה אנו מוגנים ושמורים, וכמו שאמרו חז"ל תורה מגנא ומצלא. היא שעמדה לאבותינו ולנו.

בזמנינו זכינו וזכתה ארץ ישראל להיות מרכז התורה בעולם, ובסייעתא דשמיא עולם התורה בארץ הקודש פורח ומשגשג. אמנם לדאבון הלב, רשויות השלטון עיניהם צרה בנו, ומבקשים לגדוע ולקרוע את בחורי ישראל מבית חייהם, ומכניסים בסכנה גדולה את כל היישוב בארץ הקודש ע"י גזירות שמד לגיוס בני הישיבות, והטלת סנקציות על מוסדות התורה. ואינם מבחינים כי את הענף אשר הם יושבים עליו, הם מבקשים לכרות. ולא תקיא הארץ אתכם ח"ו בטמאכם אותה. באשר כל זכותנו וקיומנו בארץ הקודש, הוא מכח התורה הקדושה.

ב] והנה הישיבות הקדושות הן "תיבת נח" מפני מבול מים הזידונים של כפירה ופריצות וחיי הפקרות השוטפים כיום את כל העולם, כדור המבול ודור הפלגה. ולא עוד אלא שאנו רואים תדיר שאפילו תלמידים שחוו משבר, ובתקופות מסויימות לא ראו סימן יפה במשנתם וביראתם וכו', בכל זאת במשך הזמן זכו וחזרו לצור מחצבתם, להתחזק בתורה ויראת ה' ולהקים בתים נאמנים בישראל, ורבים מהם אף זכו ושבו להיות בני תורה ממש. באופן שמתברר שהמשבר היה רק זמני, עד שהתבגרו יותר.

מאידך, לדאבון ליבנו אותם שערקו למסגרות הצבא או למסלולי שירות אזרחי וכדו', התקלקלו מבחינה רוחנית וירדו עד מאד ביראת שמים, ורבים מהם התדרדרו עד לעבירות החמורות שבתורה ה"י, ולא יצאו מהמשבר הרוחני. וזאת אפילו באותן מסגרות ומסלולים שהוכרזו כמותאמים לשומרי התורה, כאשר נתברר מתוך הנסיון כי הדבר שקר גמור. הטעייה מכוונת. וגדול המחטיאו יותר מן ההורגו.

על כן צריך להבהיר כי מצד ההלכה, האיסור שאסרו כל רבותינו ללכת לצבא או לשירות לאומי, הוא אף לבחור ולכל אדם שאינו במסגרת לימודים, ובכלל זאת כל המסגרות והמסלולים השונים. ואף אם יובטח שיהיו מותאמים לציבור החרדי, אין בדבריהם ממש. וכמו שהורו כל גדולי הדור, הן אשר נאספו לחיי נצח זצוק"ל, הן להבדיל החיים עמנו כיום שליט"א. וחובתינו למסור את נפשנו כנגד כל הגזירות הללו, כי הדבר נוגע בעיקרי התורה ממש, ובפרט שזו מגמתם לעקור ולהרוס את הדת מעט מעט רח"ל. וכל רעיון 'שויון בנטל' שהם מנפנפים בפיפיותיהם, אינו אלא הסואה למזימתם הרעה.

רח' בירנבוים 13 בני ברק, 51647 טלפון 03-6741445 13 BIRNBAUM ST. BNEI BRAK 51647 TEL
קבלת קהל ושאלות בטלפון בין השעות 2:00-2:30 בצהרים (כולל יום שישי) ו-10:00-10:30 בערב - בל"נ

הרב יצחק רצאבי • Rabbi Yitzchak Ratzabi

בית מדרש ובית הוראה פעולת צדיק

לק"י

ג] כל שכן וקל וחומר אנחנו עדת קדושים, גזע ישישים ותרשישים, בני קהילות קודש תימן יע"א, ששלטון הערב־רב דרס ורמס ברגל גאוה את יהדותנו, דווקא בעת עלייתנו לארץ קדשנו. כידוע ומפורסם כי עם ביאת רבבות יהודי תימן לארץ ישראל במבצע על כנפי נשרים, בשנת ה'תש"ט, פתחו מדריכי הקיבוצים החילוניים ומפלגות השמאל, בצידּ־נשמות, והעבירו למולך החילוני אלפי ילדי ישראל כשרים במעברות ובמחנות העולים, תוך כפייה מצפונית אכזרית. אינקביזיציה נגד תורת ישראל. רצח תרבותי ודתי. ממש פשע מחריד. וביד פעילי היהדות החרדית לא עלתה אז להציל, כי אם מעט מזער.

ברוך ה' יהדות תימן בעשרות השנים האחרונות החֵלה להשתקם ולחזור לשרשיה הטהורים. רבים הם בני ישיבות ואברכים תימנים וגם בעלי תשובה, כן ירבו. ועיני החילונים 'שונאי הדת' רואות וכלות, שורש פורה רוש ולענה, בלשון מדברת גדולות. לכן הם מתחכמים ומאיימים להצר צעדינו. אל תפק ה' מאויי רשעים, זממם אל תפק.

ד] הלכך הננו עתה בקריאה נאמנה לכל אשר יראת ה' בקרבו, חזקו ונתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלדֹינו, הוסיפו והתחזקו בלימוד תורתנו הקדושה ושמירתה כעל בבת עינינו. חובתינו הגדולה בעת הזאת, אדרבה להגביר חיילים לתורה במסירות נפש, וחס וחלילה מלהיגרר למסגרות דלעיל אפילו בדרך עראי ובאופן זמני.

וגם מי שנפלט חלילה מעולם הישיבות, ומרגיש או חושש שכבר אבדה לו תקוה, יתחזק בעצמו להתחמם לאור התורה, ושב ורפא לו.

תורתנו הקדושה היא סוד ויסוד הקיום של עם ישראל. אין אומתנו אומה אלא בתורתֵיהָ, תורה שבכתב ותורה שבעל־פה. ועל לימוד התורה וקיומה מסרו אבותינו את נפשם בכל הדורות באמונת אומֶן, ואף אנו נצעד בדרכם לבטח. ולעמוד כחומה בצורה מול הרשעים, כאשר מדריכים גדולי התורה מאורי דורנו שליט"א.

ה] כמרכן הננו קוראים למושכים בחוטים מאנשי השלטון, הרפו ידיכם מעולם התורה. אולי בזכות זה תינצלו מחרון אף ה' ביום עֶבְרה. בלי אמונה, איך תתקיים המדינה?. מבלעדי קיום התורה המצוה, מה יועיל הצבא?.

ונסיים בקריאה של חיבה לבחורי החמד עמלי התורה ויראת ה' טהורה, שיוסיפו עשר מעלות בקודש להרבות זכיות לעצמם ולכל ישראל ולכל העולם, כי אם לא ברית יומם ולילה וגו'. בפרט בעת ובעונה הזאת, שאנחנו בחבלי משיח, ומתקרבים לגאולה השלימה. אכי"ר.

כי לא יטוש ה' את עמו, ונחלתו לא יעזוב. עוצו עצה ותופר וגו'
ובקרוב ניוושע תשועת עולמים.
כעתירת צעיר צאן קדשים

רח' בירנבוים 13 בני ברק 51647, טלפון 03-6741445 13 BIRNBAUM ST. BNEI BRAK 51647 TEL
קבלת קהל ושאלות בטלפון בין השעות 2:00-2:30 בצהרים (כולל יום שישי) ו-10:00-10:30 בערב - בל"נ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת וישב

(נמסר במוצש"ק וישלח)

כסלו התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הרמב"ם בהל' חנוכה, התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסליו, ימי שמחה והלל וכו', מהו הגדר של 'שמחה', והשלמה בעניין עשיית סעודות בימי החנוכה.

השלמה [לשיעור הקודם] לגבי מקור דברי הב"ח, כי גזירות היוונים היו מפני שהתרשלו הכהנים בעבודה בביהמ"ק. ובעניין המלה 'מכבים'.

המשך בעניין חשיבות השמחה בעת לימוד התורה, והמקור לכך שאין להתוודות או להרהר בתשובה על חטאיו בעת הלימוד, אלא רק לפני הלימוד. וג' תשובות לשאלה, א"כ למה סדר הברכות – אתה חונן, השיבנו – איננו הפוך?

המשך בעניין השאלה האם נתקבלה בקשת דוד המלך מהקב"ה, כי כל הקורא בספר תהלים יהיה נחשב כאילו עוסק בנגעים ואהלות. חשיבות התפילה בעת שהציבור מתפללים, והדרשות לכך מן הפסוקים. האם הגרי"ח בספרו בן יהוידע סבר כדברי הנפש החיים, שבקָשת דוד המלך לא התקבלה.

התייחסות למכתב בעניין הראיה שהביא מרן שליט"א לגבי דוד המלך, שעסק בשירות ותושבחות מחצות הלילה, ובתחילת הלילה עסק בדברי תורה, וביאור המלה 'ואשוועה'. וכן לגבי מה שאמר מרן שליט"א, כי התיקון לעניין 'בן שמונה עשרה לצבא', הוא ע"י 'בן שמונה עשרה לחופה'.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט"א
השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 813
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לע"נ מנחם ב"ר אברהם ז"ל, תנצב"ה. נדבת בנו הי"ו למוסדות פעולת צדיק.

וכן השיעור מוקדש ע"י ידידנו הנעלה הרב יואב בן שלום מהאצרי הלוי הי"ו מעיר עמנואל, שזקוק גם הוא לרפואה שלימה, לרפואת בתו שנמצא במצב קשה שירה בת יואב, ולהבדיל בין החיים לחיים לע"נ הרב יצחק בן שלמה מהאצרי הלוי – זהו דודו – שכעת השלושים לפטירתו.

השיעור הוקדש גם כן על ידי דודתו אסתר בת יחיא, לע"נ אביה סבו ר' יחיא בן יחיא מהאצרי הלוי זצ"ל שהערב חל יום השנה.

בעבור שהתנדבו ביד רחבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

אני רואה פה שהוא כתב לי, לע"נ סבי, אבי אמי, רבי יחיא בן יחיא ז"ל מהאצרי הלוי, במוצש"ק וישלח י"ז בכסלו יום הזכרון, היאר־צייט ביום ראשון.

וכן השיעור מוקדש על ידי החפץ בעילום שם הי"ו מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, ולנחת מכל יוצאי חלציו יחד עם רעייתו החשובה. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי האשה החשובה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי' מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה, ולהצלחת אחותה מרת סימון שמחה שתחי' (אשת חיב"א) ביום ההולדת שלה. בעבור שהתנדבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי האחים החשובים רבי יצחק ורבי דוד בן רבי מנחם הי"ו מארצה"ב, להצלחה בכל העניינים, וזיווג הגון בעיתו ובזמנו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, והצריכים רפואה ישלח להם השי"ת רפואה שלימה ממעון קדשו מן השמים במהרה, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם ולבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

ביאור דברי הרמב"ם בהל' חנוכה, התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסליו, ימי שמחה והלל וכו', מהו הגדר של 'שמחה', והשלמה בעניין עשיית סעודות בימי החנוכה.

לשון הרמב"ם בהלכות חנוכה [פרק ג' הלכה ג'], **התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת ימים האלו, שתחילתן כ"ה בכסליו, ימי שמחה והלל וכו'. והדלקת הנרות בהן, מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.**

הרמב"ם הוסיף כאן דבר, שאינו מוזכר בגמרא, ולא ביתר ספרי חז"ל הידועים לנו. **התקינו** וכו' שיהיו **'ימי שמחה'**. בגמרא [שבת דף כ"א ע"ב] כתוב, **לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.**

מהו המקור של־רמב"ם, שאֵלו ימים של־שמחה? ומה פירוש הדבר בפועל? מהי זאת ה'שמחה'? מה צריכים לעשות? איך לשמוח?

לכאורה, המקור שלו הוא במגילת בני חשמונאי, מה שישנם הקוראים לה בשם מגילת אנטיוכס, שם הדבר כתוב בפסוק ע"ב. אמנם לא בטוח שזהו המקור הראשון שלו, כי יכול להיות שהיו לו מקורות בגאונים, שהם אמרו זאת על פי מה שכתוב במגילה, כי זה לא ממש בדיוק אותו הדבר. שם לא כתוב שהתקינו זאת 'חכמים שבאותו הדור' כפי שכתב הרמב"ם, אלא כתוב שם [בפסוק ע"א] בזה"ל, **על כן קיימו בני חשמונאי הדין קיימא**, וכדלקמן. דהיינו, בני חשמונאי הם שעשו את התקנה הזאת, לא חכמים שבאותו הדור, אשר לא פורש שמם. אבל עכ"פ הם גם כן היו מגדולי הדור.

במגילת בני חשמונאי [בפסוק ע"ב] כתוב בזה"ל, **להודעא, לבני ישראל. למעבד הדין תמניא יומין, חדוא ויקר. כיומי מועדיא, דכתיבין באורייתא. לאדלקא בהון** וכו'.

הרי כתוב בהדיא 'חדוא', דהיינו בלשה"ק שמחה.

ברם, נוסף כאן 'ויקר'. זהו דבר, שגם הרמב"ם לא כתב אותו, וכמדומני שאינו מובא בשום פוסק, שיהיה בחנוכה עניין של 'כבוד'. מה הפירוש 'כבוד'? אולי הכוונה, ללבוש כסות נקיה, בגדים מכובדים, כמו בחול המועד. או משהו מעין זה. [כסות נקייה, היינו כדאשכחן גבי שבת ויום טוב, שזהו אחד מפרטי דין כבוד. ואם כן לא מובן מדוע נקט מעכ"ת כמו בחול המועד. בפרט דבמגילת בני חשמונאי איתא כימי מועדיא, שבכלל זה ימים טובים. אך הלא שאר פרטי דין כבוד, בודאי אינם שייכים בחנוכה, ואם כן הוא הדין לכסות נקייה. שוב ראיתי מה שכתב בזה מעכ"ת בשמן למאור על מגילת בני חשמונאי שם דף ק"ט ד"ה חדוא ויקר. איתמר.

ועי' רמב"ם פ"ט משבת הל"ב, איזהו כבוד וכו'. יב"ן].

ומהי זאת ה'שמחה', כפי שהרמב"ם כתב? האם הכוונה היא, לעשות סעודות? למרות שאנחנו בפועל, איננו נוהגים זאת. וגם בטור ובשלחן ערוך נפסק – כפי שדיברנו בס"ד בשיעור הקודם – כי הן 'סעודות הרשות'. אולם אולי עכ"פ הרמב"ם סובר שכן, וגם לפי המגילה, אם זה 'שמחה'.

הארכנו על כך בס"ד, בביאורנו 'שמן למאור' [על מגילת בני חשמונאי, בדף ק"ד ק"ה]. הבאנו שם, כי לדעת בעל מועדים וזמנים, אין מכך ראיה שהדבר היה לדורות, כי אולי קבעו זאת רק לזמנם. אבל דחינו את זה, כי לפי הנוסחא שכתוב, להודעא לבני ישראל למעבד וכו', משמע שזאת תקנה לדורות.

ולגבי עניין השמחה, כתבנו שם בזה"ל, **הכוונה ג"כ אכילה ושתייה, וכמו שביאר הרמב"ם בהלכות יום טוב [פרק ו' הלכה י"ד], שמצות ושמחת בחגך בכללה אוכלין בשר ושותין יין, שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין וכו'.**

שאלה מהקהל: לא הבנתי מה שמועדים וזמנים אומר שזה לא ראיה שזה היה לדורות, הרי שפתי רבינו הרמב"ם ברור מללו, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו וכו' ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות וכו'. ולדבריו היה לו לומר התקינו חכמים, שבאותו הדור 'יהיו' שמונת הימים האלו וכו'. ומדנקט שיהיו בש"ן, מוכח דתיבות שבאותו הדור אינן חוזרות אלא על החכמים, ולא על מה שתיקנו. ועוד, אם כן מדוע הלל והדלקת הנרות הם גם לדורות, הלא בחדא מחתא מחתינהו הרמב"ם.

תשובת מרן שליט"א: המועדים וזמנים דן על הכתוב במגילה, לא ברמב"ם.

לגבי יום טוב כתוב 'ושמחת', ואחז"ל שאין שמחה אלא בבשר, אין שמחה אלא ביין. אבל פה במגילת בני חשמונאי לפי נוסחת רוב הדפוסים כתוב, כמו בפורים, 'ימי משתה ושמחה'. אם כן, אין פירושו לעשות פעולות משמחות, אלא שבאותם הימים צ"ל שמחה, ומשו"ה אסורים בהספד ותענית. דהיינו, הדבר לא בא על הצד החיובי, אלא רק על הצד השלילי.

הדבר אינו מסתבר. מאחר שכתוב 'ימי שמחה', משמע שזהו דבר חיובי, שצריכים לשמוח. לא רק לשלול.

כמו־כן, אם מביאים זאת רק בשביל לומר שלא יהיה בהם הספד ותענית, הרי את זאת הרמב"ם כתב במפורש בהמשך, 'והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים'. אי אפשר לומר, שזהו משהו הקשור לעניין ה'שמחה'. מהרמב"ם משמע שהוא הוסיף עוד ועוד דברים. בתחילה כתב 'ימי שמחה והלל', ואחר כך 'והן אסורין בהספד ותענית', ואין המשמעות שהדבר קשור ממש לעניין ביאור מהות השמחה, אלא שזהו עניין נוסף, 'אסורים בהספד ותענית'.

מצד שני, אי אפשר לומר כי 'שמחה' היינו סעודה. כי אם נדקדק בדברי הרמב"ם, הרי הלכות חנוכה הן סמוך תכף אחרי הלכות מגילה, ובפרק שלפני כן – לגבי פורים – הרמב"ם כותב במפורש לגבי סעודת פורים בזה"ל, **כיצד חובת סעודה זו. שיאכל בשר, ויתקן סעודה נאה, כפי אשר תמצא ידו. ושותה יין, עד שישתכר וירדם בשכרותו.** ואילו כאן, לגבי חנוכה, הרמב"ם לא כתב זאת. משמע, שחנוכה אינו בגדרים האלה, אלא שזאת שמחה פחות. אין חיוב סעודה.

[וזהו שסיים הרמב"ם שם, וימים אלו הם הנקראים חנוכה, והם אסורים בהספד ותענית כימי הפורים ע"כ, משמע דדוקא לעניין זה הם כימי הפורים, ולא לעניין השמחה דלעיל. איתמר].

וקל וחומר, שאין בחנוכה את עניין שתיית יין. אלא כל אדם, לפי השמחה שלו. דהיינו, חכמים לא קבעו בזה הגדרה. כל אחד ישמח, במה שהוא שמח. אם האדם שמח בשירה, שישיר. וכן אם הוא שמח לשתות איזה משקה אחר. לא צריך דוקא יין. אפילו שזה לא בדרגת שמחה, כמו יין. אם הוא אוהב זאת, זה משמח אותו, הוא יכול לשמוח בכך. ככה משמע.

ברם למעשה, אבותינו נע"ג לא נהגו בשום דבר. הימים הללו הינם ימים ממש רגילים, לא עשו סעודה מיוחדת ולא שתו יין. גם לא היו אוכלים אז מאכלים מיוחדים, כמו שנוהגים בקהילות אחרות לאכול סופגניות וכדומה. אולם יש מקומות שהילדים היו חוגגים בכל לילה כידוע. ואפילו ברכת איש לרעהו, לא נהגו כמו מה שאומרים כיום 'חנוכה שמח'. הדבר בא מן האשכנזים, שבלשונם הם אומרים 'פרויליך חנוכה', אלא שתירגמו זאת לעברית 'חנוכה שמח'. [ועד"ז הם אומ' גם פרויליך פורים]. אפילו את זה, אצלינו לא נהגו. אמרו 'שלום עליכם' כרגיל. כמעט לא היה שום היכר. חוץ מן ההלל בתפילת שחרית, ועל הנסים וכו' בתפילות, ובברהמ"ז, והדלקת הנרות, ועוד כמה פרטים כנז' בש"ע המקוצר, מלבד אלו. הימים הללו היו ימים רגילים.

על כן כנראה – אפי' אם נאמר שהרמב"ם סובר כך – המסורת לא היתה כך מדור לדור. כי הרי בגמרא הדבר אינו מפורש. וכיון שזהו עניין שאינו מפורש בגמרא, וגם יש בו חילוקי דעות, לכן

בהחלט יתכן שסברו כך. אבל לאידך גיסא, מאחר שאי אפשר לומר שאין שום צד חיוב כזה, על כן מסתברא כי מי שיעשה זאת, אזי הוא עושה טוב. למרות שמצד ההלכה, ומצד המנהג, נקיטינן שאין חיוב כזה. על דרך ׳מהיות טוב, אל תיקָרא רע׳. זהו דבר רצוי. לשמוח ולהרגיש כי אלו הם ימים מיוחדים, קדושים ומאירים. שיהיה היכר לעניין השמחה הזאת.

מי שיעשה זאת, ׳הנה שכרו אתו, ופעולתו לפניו׳. כמובן לעשות זאת ׳בלי נדר׳, שלא יתחייב, כי המדובר בשמונה ימים, זה לא יום אחד. שמונה ימים, צריך הנהגה כזאת. כמה שאפשר לשמוח, כל יום.

*

לק״י כ׳ כסלו ה׳תשפ״ו ב׳של״ז.

לכבוד מו״ר מרן שליט״א.

לגבי מה שדן מו״ר בדברי הרמב״ם שכ׳ שיש דין שמחה בחנוכה, דמה מקורו, ומה משמעותו. העיר מו״ר דייתכן שמקורו מדברי הגאונים. רציתי להאיר דייתכן שכוונת מו״ר לרמז לדברי המהרי״ץ גיאת בספרו מאה שערים (הל׳ אבל עמ׳ נט) הובא ברא״ש (מו״ק פ״ג סי׳ פז) והועתק בטור (או״ח סי׳ תכ, ב) שכתב וז״ל: ואנו נוהגין מימות זקנים הראשונים שלא לומר צדוק הדין בחולו של מועד בר״ח בחנוכה ובפורים וכו׳ ״דהללו ימי שמחה נינהו״ דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם (במדבר י, י. עי׳ באבן עזרא שם, לגי׳ מקצת ספרים. חיב״א) ובכל אחד מהם אומר הלל זה היום עשה ה׳ נגילה ונשמחה בו, לפיכך מבטלין בו צדוק הדין. עכ״ל. והרי ספר מהרי״ץ גיאת היה בפני הרמב״ם, ראה שו״ת הרמב״ם (פאר הדור סי׳ טו). וכ״כ בספר דרשות רבינו יהושע אבן שועיב וז״ל: ותקנו ז״ל שלא להתענות ולספוד באלו הימים ולעשותן כמועדים שהם ימי שמחה. עכ״ל.

ולפי״ז נמצא שענין השמחה הוא בדרך שלילה, כדמצינו רבות במגילת תענית דהוי שמחה ויו״ט לענין דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. והגם שהרמב״ם כתב דין זה בהדיא בהמשך– כמו שהעיר כת״ר, מ״מ י״ל שבתחילת ההלכה הרמב״ם כתב את הדינים באופן כללי, ובסופה האריך בפרטיו, כעין מש״כ שם בתחילת ההל׳ באופן כללי: ״ומדליקין בהן את הנרות״, ובסוף ההלכה כתב פירוט: ״והדלקת הנרות בהן, מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה״. ושוב ראיתי שהביאו כן משמיה דהגרי״ז, ראה קונטרים חנוכה ופורים (טורצין, סי׳ י׳ עמ׳ לט) וז״ל: ממרן הרב זללה״ה זיע״א שמעתי, דביאור ימי שמחה היינו שאסורין בהספד ותענית, דהן ימים טובים של מגילת תענית, ע״כ. וכמוש״כ הרמב״ם בסמוך וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית. עכ״ל.

ואם נלך בדרך זו שהיה לרמב״ם קבלה שיש דין שמחה בחנוכה, אפשר לייחסה לדבריו המפורסמים של אביו רבי מיימון הדיין וז״ל: ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו עשות משתה ושמחה ומאכל לפרסם את הנס ופשט המנהג לעשות סופגנין וכו׳. עכ״ל. ולפי״ז יתפרש השמחה לענין הסעודה. ברם, זו קצת ראייה לסתור, שמדבריו משמע שאין זו חיוב גמור ומעיקר הדין כדנראה מהרמב״ם, אלא רק מכח המנהג לפרסם הנס.

מקטני תלמידיך חיב״א מני״ו.

על הסופגנין, כבר הרחבנו בס״ד בזמנו. ועל השאר, ישמע חכם ויוסֶף לקח. מישרים אשפוט כי מועד אֶקַח.

> השלמה [לשיעור הקודם] לגבי מקור דברי הב״ח, כי גזירות היוונים היו מפני שהתרשלו הכהנים בעבודה בביהמ״ק. ובעניין המלה ׳מכבים׳.

היום ב״ה יש לנו בשיעור הזה, הרבה שמחות.

זאת השמחה הראשונה, שהיגענו לשמוח לקראת ימי החנוכה.

אבל השמחה של־תורה, זהו הדבר השני, שימח אותנו שוב הפעם ידידנו הרה״ג חיים לוי הי״ו, זהו חיב״א שהוזכר מקודם [בהקדשת השיעור, ובמכתבו], כשמו כן הוא, באהבה ובחיבה.

דיברנו בס״ד בשיעור הקודם, מהיכן לקח הב״ח, כי הגזירה בימי היוונים היתה, בגלל שהתרשלו בעבודת המקדש. ודייקנו, כי מדובר על הכהנים. ניסינו לחפש את המקור לכך.

חושבני כי הוא זכה להביא לנו את המקור, בה״א הידיעה. הדבר כתוב במפורש, בספר חשמונאים.

אנחנו לא 'עלינו' על כך, כי בדרך כלל הספרים הללו אינם מקובלים בישראל, דהיינו ספרי החשמונאים, מה שיש קוראים להם בשם ספרי המַכַּבִּים.

*

לגבי המלה 'מַכַּבִּים', צריכים לדעת, כי כיום לצערינו 'מכניסים' את המושג הזה כבר מגיל גן ילדים. אבל מי שיבדוק בעינא פקיחא בספרים, בדורות שעברו, יראה כי אבותינו נע"ג לא שמעו ולא ראו מלה כזאת. לא הכירוה, ולא ידעוה. ואכן התברר, שהמלה הזאת – המושג הזה – בא מן הנָצרים, כיעויין בס' בינו שנות דור ודור להרנ"ד רבינוביץ דף קמ"ט ד"ה ראוי.

וגם ספר 'חשמונאים', שמצוי בזמנינו, למרות שבעצם יהודים הם שכתבו אותו, משום מה הוא לא השתמר בעם ישראל, הוא היה בלשון יוונית, ורק בדורות האחרונים תירגמו אותו, ולכן הספרים האלה אינם נחשבים מוסמכים. ברם מאידך, גם אי אפשר לשלול אותם. כי מה שיש לנו בדברי חז"ל, או במגילת בני חשמונאי, זה ממש מעט, או בגדר 'ראשי פרקים'. אין לנו פירוט, על כל המאורעות אשר היו אז, במשך אותן עשרות שנים. כנראה לא מצאו חשיבות לכתוב את זה. משא"כ שם בספרי החשמונאים, שישנם הרבה סיפורים ועניינים בפרוטרוט.

לכן, אם ישנם שם דברים תמוהים ומוזרים, אין אחריות עליהם. כי מי יודע, מי כתב ואיך כתב. האם הדבר נכון, או שאיננו נכון. זה לא מוסמך. אבל דברים טובים, אפשר לקבלם. עכ"פ ניתָן להבין משם, פענוח דברים סתומים.

גם המושג 'מתיוונים', מה שהיה בזמנם, הוא לא נודע לנו אלא מן הספרים ההם. וכנראה שהדבר נכון. ישנם רמזים לכך, גם בספרים שלנו, המקובלים בידינו.

בכל אופן, הוא כתב אלי בזה"ל, **לק"י י"ד כסלו ה'תשפ"ו בשל"ז.**

לכבוד מו"ר מרן שליט"א.

לגבי מה שדן מו"ר **בשער"י** (**וישלח ה'תשפ"ו**) מנין להב"ח כי הגזירה בחנוכה היתה בגלל **שהתרשלו בעבודה בבית המקדש.**

הסתפקתי מאוד אם להעלות מקור זה עלי גליון, עקב פקפוק סמכותו (**עיין מש"כ מרן שליט"א במאי חנוכה עמ' ה'**). **עם זאת, במחשבה שנייה אמרתי, אשר בחרת לקרב או לרחק, להאיר או להחשיך – כטוב בעיניך עשה!**

ראיתי בספר אשיחה בחקיך (**נזרית, בראשית ח"א עמ' שפ הערה לח**) **שכתב בזה"ל, מספר חשמונאים ב' (ד, יג–יז) מסופר על הכהן המתיוון יסון, שכאשר החל אנטיוכוס הרשע למלוך, עוד לפני שגזר גזרות והֵצר צעדיהם של ישראל, פנה אליו וביקש ממנו שימנהו לכהן גדול, והוא בתמורה יפעל להתיוונותה של ירושלים.**

כך בעוונותינו הרבים, הוא חיפש לפעול בדרכי רֶשע. יסון זה, גרם לנו את האסון.

המלך עשה בקשתו, ואכן רבים מן הכהנים נמשכו אחריו וזלזלו בעבודה, כמתואר שם (**ע"פ תרגום א' כהנא**) **וז"ל, ועד מעלה כזה הגיעה ההלֵניות ומדות הנכרים, פרצו בחטאו הגדול של יסון לא–כהן גדול – אנטיוכס מינה אותו לכהן גדול, אבל התפקיד לא היה ראוי לו – עד אשר הכהנים חדלו להיות קנאים לעבודת המזבח. ובבזותם את המקדש ובעזבם את הקרבנות, היו ממהרים אל ככר ההתאבקות בהנהגת הפשע.**

מבית המקדש, הם הלכו לשחק משחקים. התרבות של יוון, כל עניין הספורט וכו', אשר בא מהם.

על פי קריאת הדסקוס (**סוג משחק ספורט**), **וכבוד האבות נחשב להם לאפס. והכיבודים ההלניים, היו להם היפים יותר. ובגלל זה באה עליהם צרה גדולה, ואלה אשר למדותיהם היו הם מקנאים ואשר אליהם היו רוצים להידמות, נעשו להם איובים ומְעַנים. כי לא דבר קל הוא לפשוע בחוקי האלד"ים, וזה יראה העתיד. עכ"ל.**

חושבני, כי אין ספק שזהו המקור אשר היה בפני הב"ח. היה בפניו את הספר הזה.

על־דרך שהוא – בס' אשיחה בחקיך – כתב בסוף בזה"ל, **יתכן שלפני הב"ח היה מקור זה, שכבר נִתַּרגם ללשון אשכנז בימיו.**

זאת אומרת, הוא כבר יכל לראות זאת, בשפה שהוא הכיר.

בקיצור, נחה דעתנו. כתוב כאן במפורש, שזה עוד לפני שאנטיוכס גזר, וא"כ מובן כי זהו מה שגרם לכך. ברוך ה', שהדברים מתלבנים.

שאלה מהקהל: המלה מכב"י, זה לא ראשי־תיבות של־מלים מִי כָּמכה בָּאלים יי"י?

תשובת מרן שליט"א: לא. טוב שהערת זאת. בכל דבר, ישנו 'משהו'. בכל שקר, יש קצת אמת.

ישנם שני מקורות, למכבים.

ראשית, כנראה לפום קושטא הגירסא היא אינה 'מַכַּבִּים', כמו שנפוץ כיום. בספרי ישראל מובא, יהודה מַכְבֵּי. ישנם פיוטים אצל האשכנזים, מן הקדמונים, שם כתוב 'יהודה מַכְבֵּי'. וזהו אכן ר"ת, מִי כָּמכה בָּאלים יי"י. כנראה שזה אמת ונכון. לפי שהובא דבר זה בצרור המור ושל"ה וכו' כיעויין בהרחבה בס' בינו שנות דור ודור הנז"ל, בדף קפ"ו קפ"ז. אולם במגילת בני חשמונאי כתוב, שאלעזר – אחרי שהרג את ניקנור – הוא בנה מנורה, וקרא לה 'מַקְבֵּי קטל תקיפין'. מקבי, מי"ם קו"ף ב"י יו"ד. זאת מלה דומה. ועל בסיס זה, הם הרחיבו את המושג, וקראו לכולם בשם מכבים. אבל לפי מה שכתוב אצלינו, זה רק או יהודה בנו של מתתיהו, שהוא היה הגיבור אשר ניהל את המלחמה עם היוונים, בנו של מתתיהו. או אלעזר, שהוא קרא למנורה שבנה לזכר הנצחון, בשם מקבי. זה היה כעין מגדל־אור. מכך הדבר התחיל. אבל עכ"פ, זהו מה שיש לנו במקורות שלנו.

לצערינו, גם 'המתיוונים' של זמנינו, השתלטו על הרבה דברים. אפילו לגבי השם 'מנורת חנוכה', בבחינת טימאו כל השמנים. לצערינו כך נפוץ היום בכל מקום, [לקרוא למנורת חנוכה בשם 'חנוכיה'], אפילו אצל רבנים גדולים, כי הם אינם יודעים מהיכן המלה הזאת באה. אבל, מי שיודע יודע. מהגרועים שבשונאי דת־קדשנו רח"ל.

זאת ה'שמחה' השנייה, שנתברר מקור דברי הב"ח.

המשך בעניין חשיבות השמחה בעת לימוד התורה, והמקור לכך שאין להתוודות או להרהר בתשובה על חטאיו בעת הלימוד, אלא רק לפני הלימוד. וג' תשובות לשאלה, א"כ למה סדר הברכות – אתה חונן, השיבנו – איננו הפוך?

שמחה שלישית, זהו עניין שמחת התורה, שמחת הלימוד.

דיברנו בס"ד [בשיעור פרשת תולדות], כי כאשר האדם מתחיל לעסוק בתורה, מתחיל ללמוד, ישים ליבו לעניין חשוב המובא בספר הזוה"ק בפרשת פקודי, שישנם אלפים ורבבות מלאכי חבלה, אשר מביאים עצבות בלב לומדי תורה. שלא ישמחו.

הרחבנו שם על כך, ואמרנו כי כאשר האדם מתחיל ללמוד, אם הוא מרגיש קצת עצוב, עליו לדעת כי מישהו רוחני נלחם איתו. זה לא טבעי. שלא יבהל, ושלא יתבלבל. אלא עליו לעמוד בנסיון, ולהתגבר על כך. לשכוח עכשיו מהכל, כאילו אין לו שום מכשולים ושום עבירות. הוא צדיק. כעת זה לא הזמן, לוידויים ולמחשבות מה הוא לא בסדר. את הכל, הוא צריך להניח עכשיו בצד. להיות מאושר, שהוא זוכה ללמוד את תורת ה', והשכינה כנגדו.

אחד המקורות לכך, הוא בדברי הרמ"ק – רבי' משה קורדובירו – בספרו אור יקר [כרך י"ב דף נ"א], וזה לשונו, **לעולם יהא לבו דואג בקרבו על רוע מעלליו**. אכן, אם יש לו עבירות, בודאי שהוא צריך לתקן.

אמנם בהיותו עוסק בתורה ומנגן בה, יקיים שמחה ורננה בשמחת לבו בתורה, והא תנינן וכו'.

אם כן, גם בתפילתו צריך שלא יהא מתוך עצבות. וזה בוכה ועצב בתפילתו, ומתחנן על חטאיו. ולא זו בלבד, אלא משם למדנו שלהקביל שכינה עליו, צריך שלא יהא עצב, אם כן בזה איך יתוקן.

בעת שאר התפילה, צריכים לשכוח מכך. זה לא הזמן. מי שהדבר בא אליו בזמנים הללו, עליו לדעת כי זהו מעשה של אלה אשר רוצים להפיל אותו. רק בזמן שמתוודים ומתפללים על העוונות, שְׁיֵיכה עצבות.

בספר שערים [אגדה חלק ב', שער השבטים, נפתלי, דף קנ"א ע"ב] כתב בזה"ל, **מזה למדנו דבר גדול, שבשעת התורה והמצוות, אין לאדם להיעצב, גם לא על חטאיו. ואם הוא מתעצב אז, וזוכר את כל מה שקלקל ועיוות, יֵדע נאמנה שאין אלו הרהורי תשובה אשר באו עליו, אלא**

הם הרהורי עבירה. אל תחשוב שהדבר טוב ורצוי, כי אלו הם הרהורי תשובה. זאת טעות. ההיפך, הדבר בא רק בכדי לבלבל אותך, להפריע לך.

שאלפי ורבבות מלאכי חבלה, ממונים להחטיאו בחטא העצבות באותה שעה.

מהרי"ץ זיע"א כתב כזאת [בעץ חיים דף י"א], לגבי ברכת 'והערב נא', בברכות התורה, כי זהו מלשון [מלאכי ג', ד'] **וְעָרְבָה לַי"י מִנְחַת יְהוּדָה. יצר הרע הוא הגורם מרירות. אדרבה, כעת צריכים להרגיש את השמחה ואת האושר ואת המתיקות בלימוד התורה.**

זהו ממה שדיברנו אז.

*

והבאנו שמישהו שאל, הרי הגר"ח מואלאז'ין כתב להתוודות לפני הלימוד. וענינו לו, אכן נכון, ראוי להתוודות, אבל רק לפני הלימוד. ישנו עניין, שלפני שהאדם לומד, שיתוודה על כל חטאיו.

נזכרתי שישנו דבר מבהיל, על בעל קצות החושן. שואלים, למה בעולם התורה, הספר קצות החושן יותר מקובל מהספר נתיבות המשפט. הרי לבעל 'הנתיבות', ישנן השגות על בעל קצוה"ח. ואחר כך יש, משובב נתיבות וכו'. לא משנה. העיקר, 'הקצות' יותר מקובל בעולם התורה. ישנם כמה הסברים, למה?

אחד מן הדברים, אומרים כי עקבו אחרי בעל קצות החושן, וראו שלפני שהיה מתחיל למסור את שיעורו, הוא היה נכנס לחדר וצועק, מייסר את עצמו, **וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי, וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עָלַי פִּיךָ** [תהלים נ', ט"ז]. הוא ניקה את עצמו מהכל.

אינני יודע איזה עבירות חמורות כבר היו לו? דברים דקים במדרגות של־גדולים, שבגללם הוא החשיב את עצמו רשע רח"ל. כגון הא דסוטה דף ד: כל המתגאה וכל הכועס כאילו עע"ז. ורק ככה, הוא זכה שתורתו תהיה מזוככת ונקיה וטהורה, ושספרו התקבל בעולם.

בכל אופן, העניין הזה, להתוודות לפני הלימוד, הוא כתוב בהרבה ספרים קדושים. הבאתי כבר [שם] את דברי הנפש החיים, אבל גם לפני כן כבר כתבו זאת, כגון הראשית חכמה, והחמדת ימים. **וגם** החפץ חיים בספרו זכור למרים [פרק עשירי]. הוא מסביר שם את מאמר חז"ל [חולין דף פ"ט ע"א], **אמר רבי יצחק, מאי דכתיב [תהלים נ"ח, ב'] הַאֻמְנָם אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן, מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם. מה אֱמָנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאִלֵּם. יכול אף לדברי תורה? תלמוד לומר 'צדק תדברון'.**

שואל החפץ חיים, מה השאלה שאולי אפילו לד"ת ישים עצמו כאלם, היתכן? מאי הוה אמינא?

והוא עונה ואומר כך, **מפני שאדם, כאשר הוא בעל מעשים רעים ואינו חוזר בתשובה, ובנתיים עושה מעשים טובים, טורפין לו מצותיו בפניו.** דוחים את המצוות הללו. [זה לא שהן נמחקות לגמרי, אלא שבנתיים הן בצד, שומרים אותן עד שהוא יתקן את עצמו, עד שיזדכך. ואכמ"ל. כי הדבר נעוץ בתורת הנסתר, ועמדנו עליו כבר בנפלאות מתורתך פ' אחרי מות].

ועל כן הייתי סבור לומר, דיהיה האדם משים עצמו כאלם אפילו לדברי תורה, כל זמן שאינו עושה תשובה על עוונותיו. תלמוד לומר, צדק תדברון.

ישנו מצב, שהייתי חושב כי אולי אדם כזה, אשר עדיין לא תיקן את העבירות שלו, שמא לא כדאי שילמד כעת תורה, כי 'טורפין אותם בפניו'. אומר החי"ח, לא. תלמד. 'צדק תדברון'.

מוסיף החפץ חיים, **אמנם באמת מי שהוא מורגל בעוונות ידועים, ואינו שב עליהם, בזה הוא החיוב שישוב עליהם קודם שילמד דברי תורה. מה שאין כן באדם דעלמא, סתם ישראל בחזקת כשרים הם.**

תלוי על איזה עבירות מדובר. ישנו אדם, שיש לו עבירות שהן מפורסמות, כגון מחלל שבת, או מגלח בתער, דברים שכל ישראל נזהרים מהם. לאדם כזה, אומרים לו, שלפני הלימוד חייב שיחזור בתשובה. אולם לגבי אדם רגיל, זאת איננה חובה. אמנם בכל אופן – כפי שאמרנו – ראוי לעשות זאת, אבל זה כבר עניין של מעלָה, זהו דבר טוב.

ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו כתב אלי גם בעניין זה – הוא הוסיף עוד כמה מקורות חשובים – בזה"ל, לק"י. **ערש"ק פרשת תולדות, ר"ח כסלו ה'תשפ"ו ב'של"ז.**

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

הנני העני לוי המלקט בין השורות בא, ומנחתי הדלה בידי. בדבר מש"כ מו"ר בשער"י (תולדות ה'תשפ"ו עמ' 8) בעניין עשיית תשובה דוקא קודם הלימוד.

יסוד העניין, מבואר בתנא דבי אליהו (פי"ג) אומרים לו לאדם, עד שאתה מבקש רחמים שיכנסו דברי תורה בתוך מעיך, תבקש רחמים על עבירות שעברת, שימחל לך עליהם, והיזהר אח"כ מֵעֲשׂוֹת שלא כהוגן, ומתוך כך יהא אדם שומע וזוכר את התורה. עכ"ל.

ובספר להעיר להורות ולהשכיל (ח"י עמ' פח) ביאר בזה את דברי רש"י על הפסוק בשה"ש (ה, י) דודי צח ואדום, ופרש"י (פסוק טז) דודי צח – להלבין עוונותי כשנראה בסיני. עכ"ל. קודם נתינת התורה, היו זקוקים למחילה.

וכן יראה הרואה בספר ראש דוד לגחיד"א (פרשת נשא אות ה') שכתב בזה"ל, "לפני" לימודם, יחשבו מחשבה על שֶׁחָטאו, וְיתנו לב לשוב, ובכן יעלה לימודם זך וישר. עכ"ל.

אולם מדברי השל"ה (תורה שבכתב פרשת יתרו) יש מקום להבין, שלפעמים אף תוך כדי הלימוד כשמעיינות החכמה נסתמים בפניו, ימהר לעשות תשובה.

אפי' אם האדם כבר התוודה לפני הלימוד, ישנו מצב שהוא יחזור בתשובה גם בתוך הלימוד. לכאורה, מה קרה? הוא לומד חצי שעה – שעה, ופתאום יגיד וידוי באמצע הלימוד?

וז"ל, ויסעו מרפידים, ופרש"י מה ביאתן למדבר סיני בתשובה וכו'. הנה עשו ישראל תשובה קודם שקיבלו התורה. מכאן רמז למאמר מקצת המקובלים, כי לפעמים נמנע מהאדם מלהבין איזה פשט, או איזה חקירה והשגה.

הוא לומד, וישנו בפניו משהו שאיננו מבין. הוא מנסה, אבל לא קולט. הגם שמסבירים לו. מה קרה? מה נסתם?

ודבר זה, מחמת הקליפה מאיזה עוון שעשה, המבדלת בינו ובין העיון. על כן צריך האדם לפשפש במעשיו ולהתוודות, ולהיות מודה ועוזב. וככה ינהג כל אדם, אם קָשָׁה עליו ההבנה, יתחרט על עוונותיו, ויתודה וישוב אל ה' ויתפלל אליו שיחננו דעת וילמדנו בינה. ורמז לדבר – סמיכת ברכת אתה חונן לברכת השיבנו לתורתך והחזירנו בתשובה. עכ"ל.

אם האדם, לפני שמתחיל ללמוד, הוא מבקש מחילה על העבירות שלו, אזי הוא 'שומע וזוכר'. א' הוא 'שומע', דהיינו הד"ת נכנסים לו באזניו. שיבין היטב את מה שהוא לומד, כדאשכחן בכמה דוכתי, כגון ונתת לעבדך לב שומע (מלכים־א' ג', ט'), דהיינו לב מבין. ועיין ספר השרשים לרד"ק סוף שורש שמע. ב' 'וזוכר', יהיה לו גם זכרון. לא יהא לימודו בבחינת [משלי כ"ג, ה'] הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ. אחרי שלמד, סגר את הספר, וכבר איננו יודע ולא זוכר מה שהוא קרא.

'**אתה** חונן לאדם דעת', על מה הברכה הזאת? אולי אנחנו חושבים, כי הכוונה סתם, שיהיה לנו שכל. אבל, לא. העניין הוא, שיהיה לאדם דעת והבנה בתורה. עוד מעט נראה זאת, בעזרתו יתב' ויתע'. עכ"פ מן הסמיכות, השיבנו אבינו לתורתך וכו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, [ואחר כך] סלח לנו אבינו כי חטאנו וכו', יש ללמוד כי עניין ההבנה בתורה, תלוי בכך שהאדם חוזר בתשובה, וגם הלאה, 'סלח לנו אבינו'.

אבל הוא – הר"ח לוי – מוסיף, **וצריך ביאור, שלדבריו סדר הברכות היה צריך להיות להפך.** על זאת, הוא נשאר בשאלה. כי השיבנו וכו' והוא הדין סלח לנו וכו', היה צריך להיות לפני אתה חונן.

*

יפה מאד. טוב שהוא עמד על כך, כי זהו נושא חשוב מאד.

אומרים על גדולי ישראל, שהיו כאלה אשר עשו כן. זכורני שמספרים על החזון אי"ש, שבילדותו או בצעירותו, הוא היה לומד עם חברותא. פעם אחת הם למדו תוספות, ולא הבינו. מה עושה החזו"א, כאשר אינו מבין? הוא התחיל לקרוא תהלים בבכיה. ואח"כ אכן הבין. [כך הובא בס' מעשה אי"ש חלק א' דף קנא. יודא חרזי נר"ו].

ישנו סיפור כזה גם על מהרי"ל דיסקין. הוא היה גאון עצום, כשרון אדיר. כאשר יצא לאור הספר של הגרע"ק איגר, אמרו לו איזו קושיא של הגרעק"א. והוא ענה, אהה, אם הוא שואל ככה, אזי הוא צריך לשאול בסוגיא זו עוד דבר, כי לפי זה יוצא כך וכו'. ועל כל קושיא וצ"ע של הגרעק"א, הוא היה אומר תירוץ.

וכאשר הגיע משהו, ש'נתעלם ממנו', לא ידע לענות, מה הוא עשה?

הוא הוציא מטבע לצדקה, ושם אותו בקופה. הוא הבין, שעליו לעשות כאן איזה תיקון. הוא לא חיפש, אולי משהו ב'ראש' שלו איננו בסדר, או אולי סיבה אחרת. אלא הוא הבין שישנו כאן בבחינת 'סכותה בענן לך מעבור תפילה'. אשריהם ישראל.

שאלה מהקהל: אבל כך דרך הגמרא, קודם כל ירבה בישיבה, וגם יתפלל למי שהחכמה שלו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. ואם הוא עשה זאת, ולא הועיל? בעיקר העניין אתה צודק, כי ישנם כמה דרכים. אני מסכים איתך. אינני יודע, האם זאת העצה הראשונה. אבל גם זה. לפעמים האדם זוכה. מגדולי ישראל החריפים, כמו הג"ר יונתן אייבשיץ, הוא לא תלה זאת בכך שהיה לו כשרון טבעי, שהלמדנות שלו באה כי בעצם נולד חריף, אלא הוא אמר, אוי לי, כי ביום שאינני מכוון כראוי בקרית שמע ובתפילה, ביום הזה תורתי נעשית קרעים קרעים. עיין ביערות דבש.

הנצי"ב מואלאז'ין, ביום שהוא לא בכה בברכת אהבת עולם, הוא לא היה מוסר שיעור.

*

לק"י חי כסלו ה'תשפ"ו ב'של"ז.

לכבוד מו"ר מרן שליט"א.

נתכבדתי בשמיעת שיעורו שתוכו רצוף אהבה וחיב"א מתחילתו עד סופו, וענוותו תרבני. ברוך רחמנא שסייעני לשמח את מו"ר בהתרת ספקותיו, שמאור עינים ישמח לב (משלי טו, ל. מצודות שם). ובפרט בעת ובעונה אשר "חושך" זו יון, המעמידה כל ודאי כספק ולמשא־ומתן. בליל אמש עלו כמה מעשיות שמארצותיו קבצם ממזרח וממערב – לקרון אחד של עגלה משולשת ונלכדו להן לסיפור נערב (וכן בשער"י בא תשע"ד עמ' 20), בתיאורו על גאונותו וצדיקותו, של המהרי"ל דיסקין בעת לימודו. אבל אם ניתן ריוח בין הדבקים, ניווכח שהם בעצם מעשים שונים. וכאשר נפרוש כל אחד במקומו, הדבר יעמוד כבתחילה על מכונו.

וזה יבחן צדיק: בספר עמוד אש (שיינברגר) עמ' קלז ד"ה תלמידו, ועמ' קפד ד"ה כשהופיעו וד"ה החבל יעקב.

ודרך אגב, בפשטות מבינים שנתינת הצדקה להבנת הלימוד, נעשתה להוספת זכות בעלמא. אולם, ביאור עומק העניין נמצא בספר משנת רבי אהרן (מאמרים ח"ד עמ' ע'), שכ' כי עניין נתינת הצדקה לפני התפלה הוא ע"פ הכתוב "אני בצדק אחזה פניך" (תהלים יז, טו) – שהצדקה גורמת לאדם להיות לפני השם. וכן הוא להבנת הלימוד, שככל שיתקרב יותר להשי"ת, כך תגדל הבנתו. ובאופן אחר, ראה בספר להעיר להורות ולהשכיל (חי"א עמ' רם בהערה 3) שכ', דע"י הצדקה הוא מסיר את קליפת עמלק המעקמת את השכל הישר. עי"ש.

ולגבי מה שאמר מו"ר בעניין תפילה בשעת הלימוד, שיפתחו שערי חכמה להבנתה. ראה בספר דרשות משמר הלוי (ח"א, דרשה ז) שהביא עובדה אודות הגרי"ז זצ"ל, שבשעה שמסר שיעור עמוק במס' נזיר, מצאוהו ממלמל את המילים שמרן שליט"א אילפנו בינה לפתוח בו כל ריש עמוד – לק"י.

תלמידך הק' חיב"א מני"ו.

גם ברוך יהיה, שמעַטְרנו בזהובי"ם, עוד ועוד. את המעשים דלעיל, אמרתי לפי הרשום בזכרוני מלפני יותר מחמשים שנה, כמדומני שראיתי אותם בספר הנקרא בשם השרף מבריסק.

*

כעת לגבי השאלה, אם הדבר כך, א"כ למה הסדר הוא הפוך?

למעשה, ראשית צריכים לדעת, כי ברכת אתה חונן, זה לא סתם שיהיה לאדם שכל, אלא בעיקר זה על התורה, כמו שהקדמנו. יכול להיות אולי שגם נכלל בזה דברים שהם נצרכים, שהאדם ינהל את ההנהגה שלו בחייו בתבונה, איך להתנהג עם בני אדם ועם בני ביתו, גם זה צריך שכל, אבל לא זה הוא העיקר.

כבר מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [דף מ"ד ע"ב] מסביר, כי ישנה סיבה למה מתחילים עם 'אתה חונן'. הרי יש ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות, ו'אתה חונן' זה ראש האמצעיות. למה מתחילים דוקא בברכת אתה חונן?

אומר מהרי"ץ כך, 'אתה חונן'. **כי הברכות והתפילות במקום תמידים תיקנום, וחרש ש"ו – שוטה וקטן – פסול לעבודה.** התפילה היא

במקום קרבן, ואם אין שכל, אם מדובר בשוטה, אזי הוא פסול לעבודה. בהתחלה, כדי שנהיה ראויים להתפלל, אנו צריכים שיהיה לנו שכל.

לכן מתפללים להב"ה, שיתן לנו בינה להבחין.

ובהמשך הוא כותב כך, **ותיקנו אתה חונן ראש לאמצעיות, שאם אין בינה אין תפילה. ואמר לשון חנינה בדעת, לרמוז שהדעת אינו מהשתדלות האדם, אלא מחנינותו ית' בעת היצירה.** האדם אינו יכול לעשות זאת מעצמו, אלא הדבר הוא ביצירה שלו.

והַבִּינה, היא הבאה לאדם מצד השתדלותו בלימוד ובחקירה. הדבר מצד השתדלות והתאמצות. ישנו אדם, שבעת יצירתו הוא נברא בעל כשרון, אבל הקב"ה הוא שחנן אותו בכך, זאת מתנה שקיבל. אבל 'בינה', זה מצד עצמו, שהשתדל ויגע בלימודו. אדם שיתעמק וישתדל בלימודו, הלימוד ישפר ויחדד לו את ההבנה.

ובאמרו 'ומלמד לאנוש בינה', כי זה בא דרך לימוד. ואע"פ שכָּלל בסוף במלת חנינה, באמרו חננו מאתך דעה ובינה, אמר זה דרך כלל, להיות לנו עֵזֶר אֱלֹהֵי בכולם. ועל זה אמר התנא, אם אין דעת אין בינה. שאם אין לו הבנה מעיקרא, לא ישיג כלום בלימודו.

ועניין שאלת הדעת והבינה, להבין חוקי הדת על מתכונתם. כי מֵחוֹסֶר הבינה, אדם טועה ושוגה. ולכן צריך לכוין בה כראוי.

ובהמשך הוא מביא מדרש בזה"ל, **כשבא פרעה להמליך את יוסף, בדקהו אם יודע שבעים לשונות. בא גבריאל ולימדו כרגע.** תוך רגע, זמן קצר ביותר, ידע יוסף שבעים לשונות, לפני שהוא בא לדבר עם פרעה.

תמהו מלאכי השרת ואמרו, בא"י חונן הדעת. איך אדם יכול בתוך רגע, לדעת שבעים לשונות? את זאת, רק הקב"ה יכול לעשות.

וברוקח סי' שכ"ב ב' פר"ח פ' ט"ל, ראו עליונים שמסר שם המפורש למשה רבינו ע"ה, אמרו בא"י חונן הדעת.

רואים מכאן, כי העיקר הם דברים רוחניים. ויכול להיות גם כגון ידיעת שבעים לשון, אבל שוב הפעם, יצא מכך איזה עניין, השכר של יוסף, כפי שנאמר [בראשית מ"א, ל"ג] וְיִשְׁתֵּהוּ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם.

ישנן לנו שלוש תשובות לגבי השאלה דלעיל, למה סדר הברכות איננו הפוך?

א' ישנו עניין בכך, שברכת אתה חונן וכו' תהיה בהתחלה. כפי שמהרי"ץ העלה, כי שוטה פסול לקרבן.

דבר שני, הדבר הוא רק לפעמים, אם האדם לא הבין. אבל בדרך כלל, זה לא קורה. בשביל כך, לא צריכים לשַנות את הסדר.

תשובה שלישית, לפי מה שאמרנו בשם הספר זכור למרים, בדרך כלל לא צריכים להתוודות לפני כן, רק אדם שיש לו ח"ו עוונות חמורים.

וגם באוצר התפילות [דף קס"א] הובאו טעמים רבים בעניין זה, כגון מ"ש הלבוש בזה"ל, **קבעוה ראש לאמצעיות, שאם אין בינה אין תפילה. ובמוצ"ש ויו"ט מבדילין בה, משום שהבדלה היא חכמה. כי מה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר, חכמה היא לו. ולכן קבעוה בברכת חכמה עכ"ל.**

ובסדר היום כתב, אתה חונן ראשונה, שזולת הדעת והחכמה באדם, טוב ממנו הַנָּפֶל [מלשון הפסוק בקהלת ו', ג']. **ולכן צריך לכוין בה כראוי, שזה עיקר השאלה שצריך האדם לשאול מאת הבורא ית"ש, שיתן לו שכל ודעת ישר, יודע למאוס ברע ולבחור בטוב עכ"ל.**

זאת עיקר הבקשה, שיהיה לאדם דעת ישרה, שימאס ברע ויבחר בטוב.

והוא מביא עוד כמה טעמים.

וב'עיון תפילה' הנדפס ג"כ שם, הביא בזה"ל, **בשם הגאון ר' אלכסנדר מרגליות ז"ל אמרו, שזה נתקן בשביל מוצ"ש, דאיתא בשבלי הלקט השלם עניין שבת, ובאבודרהם** וכו'.

הוא מביא לנו טעם חדש, למה ברכת אתה חונן היא הראשונה. בגלל מוצאי שבת. כיון שבמוצאי שבת חייבים להתחיל עם אתה חונן, ממילא אגב כך קבעו זאת ככה תמיד. אי אפשר לחלק, פעם כך ופעם כך. לא פַּלוג.

ובאבודרהם דף ס"ז ע"ב וז"ל, כשם שאין לו לאדם לעשות מלאכה במוצ"ש קודם שיבדיל, כך אין לו לתבוע צרכיו קודם שיבדיל.

הרי אסור לעשות מלאכה לפני ההבדלה, א"כ כעת במוצאי שבת, כאשר מתחילים ימי החול,

וכי נתחיל לבקש צרכים, כמו בתפילות של שאר ימות השבוע? לכן קבעו זאת, מיד בהתחלה.

ולכך קובע ההבדלה בברכת חונן הדעת, שהיא ראש לכל הצרכים. עשו פה את ההבדלה, כדי שיהא דומה לימות החול.

והכי איתא בירושלמי, אסור לאדם לתבוע צרכיו עד שעה שיבדיל, עכ"ל. ולכך תיקנו לנו חכמים להתחיל הברכה בשבח ולהבדיל ואח"כ לבקש וחננו וכו'. ומשתיקנו נוסח זה במוצ"ש, הניחוהו גם לכל ימות החול.

חושבני שצריכים להעיר כאן הערה, כי ההסבר הזה שלו, הוא לא לפי כל הדעות. הרי למה בשב"ק לא אומרים את הברכות האמצעיות, אתה חונן לאדם דעת וכו', השיבנו וכו', רפאנו וכו'. ישנם אכן כאלה הסוברים כפי שהוא אומר, כי הן שאילת צרכים. ואז הוא צודק, כי במוצאי שבת – כיון שאתה בא לומר תפילה של חול – הינך חייב לומר הבדלה, בכדי להוציא שבת תחילה, כי רק אז יהיה מותר שאילת צרכים.

אבל בראשונים ישנו עוד טעם אחר, כי לא רצו להטריח. לא בגלל שאסור. והרי הדין, שאם אדם התחיל אתה חונן לאדם דעת וכו', הוא צריך לסיים את הברכה, ורק אז הוא חוזר לברכה של שבת. וכן אפילו אם הגיע כבר לברכת רפאנו וכו', הוא צריך לגמור אותה. מה שלא קבעו לו' את הברכות האמצעיות, זה לא בגלל שהדבר אסור, אלא בגלל שלא רצו להטריח. הארכתי על כך בשו"ת עולת יצחק חלק ב'. ולגבי איסור שאילת צרכים, מכיון שזהו 'טופס ברכות', דבר שרגילים לומר אותו, אינו נחשב שאילת צרכים בשבת. מכיון שרגילים, זה מותר. א"כ מן הבחינה הזאת, זה לא מוכרח כלל.

ברם ישנם טעמים אחרים.

א"כ כיון שישנן סיבות להתחיל באתה חונן, לכן מובן גם לענייננו שאֵי אִפשר להקדים את השיבנו לפני אתה חונן.

המשך בעניין השאלה האם נתקבלה בקשת דוד המלך מהקב"ה, כי כל הקורא בספר תהלים יהיה נחשב כאילו עוסק בנגעים ואהלות. חשיבות התפילה בעת שהציבור מתפללים, והדרשות לכך מן הפסוקים. האם הגרי"ח בספרו בן יהוידע סבר כדברי הנפש החיים, שבקשת דוד המלך לא התקבלה.

כעת, שמחה רביעית, הַשֵּׂייכה לעניין שדיברנו בס"ד בשיעורים הקודמים, לגבי מה שביקש דוד המלך ע"ה, כי אֵלו שקוראים תהלים, יהיו נוטלים שכר כמי שעוסק בנגעים ואהלות. ישנם לנו כעת מקורות חדשים.

בשביל כך, נקדים את הגמרא במסכת ברכות [דף ז' סוף עמוד שני], שם מובא, **אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן, מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצַלָּוְיי.**

הוא ראה – אמנם הדבר לא כתוב במפורש, אבל כנראה מכיון שרב נחמן כבר היה אז זקן, א"נ חולה וחלש – הוא שאל אותו, למה לא באת לבית הכנסת? מדוע הינך מתפלל ביחידות?

אמר ליה, לא יכילנא.

אמר ליה, לִיכַּנְפוּ לְמָר עַשְׂרָה וְלִיצַלֵּי. שיאספו מניין לביתך, שיהיו לך עשרה אנשים בבית.

אמר ליה, טריחא לי מלתא.

ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, ליתי ולודעיה למר. כאשר הציבור מתפללים, שיגידו לך זאת, בכדי שתתפלל עמהם באותו הזמן. בשעה שהציבור מתפללים. כגון תפילת מנחה, שלא תתפלל בזמן אחֵר מאשר הציבור.

כך אמר לו רבי יצחק. שלכל הפחות יודיעו לך, מתי מתפללים בבית הכנסת. לפי המלים, שתֹאמר לש"צ שיבוא ויודיע לָרָב.

אמר ליה, מאי כולי האיי?

התפלא רב נחמן ושאל את ר' יצחק, למה אתה עושה מכך כ"כ עניין? מדוע זה חשוב עד כדי כך כל החרדה הזאת?

אמר ליה – ענה לו רבי יצחק – **דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, מאי דכתיב ואני תפילתי לך י"י עת רצון, אימתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפללין.**

הזמן הזה, הוא חשוב מאד. בכך הוא שכנע אותו, כי הדבר כדאי. אם אינך יכול לבוא לבית הכנסת, ואינך יכול לעשות שיהיה אצלך מניין, לכל הפחות תתפלל מתי שהציבור מתפללים, כי אותו הזמן הוא עת רצון. בשעה שהציבור מתפללים.

ר' יוסי ברבי חנינא אמר מהכא, [ישעיהו מ"ט, ח'] כֹּה אָמַר יְיָ, בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ.

הראשון הוא מספר תהלים, ואני תפילתי לך י"י עת רצון וגו', את זאת אמר דוד המלך. וכעת ישנו פסוק מספר ישעיה, כֹּה אָמַר יְיָ, בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ, וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וגו'.

ר' אחא ברבי חנינא אמר מהכא, [איוב ל"ו, ה'] הֵן אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס, וכתיב [תהלים נ"ה, י"ט] פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי, כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי. דורשים זאת כך, 'כביר' – אם יש הרבה, אזי הקב"ה לא מואס.

תניא נמי הכי, רבי נתן אומר, מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים? שנאמר הן אל כביר ולא ימאס.

וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'.

ישנם כאן שלש ראיות. א' ואני תפילתי, ב' בעת רצון עניתיך, ג' כי ברבים היו עמדי.

עומד על כך רבי' יוסף חיים, בספר בניהו [ברכות שם], למה רבי יוסי ורבי חנינא חיפשו פסוק אחר? וכי לא מספיק הפסוק שאמר רשב"י, ואני תפילתי לך י"י עת רצון? מדוע הם הביאו פסוק אחר.

והוא מתרץ, כי בפסוק הזה שאמר דוד המלך, ואני תפילתי לך י"י עת רצון וגו', אמנם המשך הפסוק הוא, ענני באמת ישעך. ברם, מי אמר שהדבר התקבל? דוד המלך ביקש, 'ענני', אבל אולי בקשתו לא התקבלה? לכן הוא מביא את הפסוק, בעת רצון עניתיך וגו'.

א"כ כעת, ישנו לנו כאן דבר חידוש.

וזה לשון הגרי"ח שם, **ר' יוסי ברבי חנינא, לא סַגֵּי ליה בִּקְרָא דר' שמעון בן יוחאי, והביא פסוק של בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ. משום כי בפסוק זה מפורש חשיבות של עת רצון, שהוא לענין עניה, דכתיב עֲנִיתִיךָ. דכיון דמתפלל בעת רצון, אז יענהו ה'. וקב"ה הוא דקאמר ליה לאדם כך. אם כן, דבר זה בטוח.**

הקב"ה בכב' ובעצמו אומר זאת, שכן הוא פותח 'כה אמר י"י, בעת רצון עניתיך'. על כך, אי אפשר להתווכח. הקב"ה אומר במפורש, אני עונה לך בעת רצון. אבל לגבי מה שדוד המלך התפלל, הוא – ר' יוסי וכו' – לא מרוצה מן הראיה הזאת, היא איננה מספיקה, כי הדבר אינו בטוח.

מה שאין כן בפסוק וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן, אף על גב דמפורש ביה עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ, רחמי הוא דְּקַבְּעֵי דוד המלך ע"ה מקמי שמייא על זאת, ולא נתברר מהכא אמיתות הסגולה הזאת של תפילת ציבור לענין עניה.

וכהאי גוונא מצינו להגמרא, בענין ששה לא שלטה בהם רמה, ולא חשיב לדוד המלך ע"ה עמהם, ותנא אחר אמר גם דוד, דכתיב (תהלים טז ט) אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח. וקאמר הגמרא, לא חשיב ת"ק לדוד, משום דיש לומר, דוד רחמי הוא דקא בעי בהכי.

רואים מכאן, שהבן יהוידע הולך כפי שיטת הנפש החיים. אמנם הוא לא מביא בהדיא גם את העניין הזה של בקשת דוד המלך לגבי הקורא בתהלים, אבל הדבר הוא כבר 'פועל יוצא'.

ברם כיון שרבי' יוסף חיים היה אחרי הנפש החיים, נראה לי כי הוא לקח זאת מהנפש החיים. הדבר איננו מדעת עצמו. הרי הבן איש חי הזכיר את הספר נפש החיים בכמה מקומות מחיבוריו, היה לו אותו והוא למד בו, ניכר שהוא העריך את הספר הזה ואת מחברו, ע"כ מסתבר שהוא לקח את הראיה הזאת ממנו. ואכן הוא לא כתב זאת בשם עצמו, אלא כתב סתם בלשון 'מצינו', אבל ניכר שהוא כתב זאת בע"פ, דהיינו מתוך זכרונו. מה שהוא לא הזכיר בהדיא את הנפש החיים, אולי מפני שהוא לא זכר אז מהו המקור. יש לי כמה ראיות, שהוא לא זכר. כגון שכתב 'מצינו לגמרא' ולא כתב היכן היא הגמרא, לכן נראה כי הוא כתב זאת בע"פ. כמו כן מ"ש 'ששה לא שלטה בהם רימה', הרי הדבר איננו נכון. הם לא ששה, אלא שבעה לא שלטה בהם רימה. ואלו הם, אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרן ומרים ובנימין. כמפורש שם בב"ב.

אבל מתברר עכשיו כי ישנו מקור, עוד לפני הנפש החיים, בספר יסוד הניקוד לרז"ה – הר"ר זלמן הנא – אשר הוא היה מדקדק אשכנזי. אין כמעט אשכנזים שהם 'מדקדקים', אבל הוא היה מדקדק יוצא דופן. היעב"ץ הוא בר פלוגתיה, הוא חולק עליו בהרבה דברים. לרז"ה ישנם הרבה ספרים, בעיקר או הכל בדקדוק, כגון בנין שלמה המפורסם, וכן צוהר התיבה, ועוד ספרים רבים שהוא חיבר. אבל כיון שהוא היה אשכנזי, הוא

מפלפל ומחדש הרבה חידושים מפליגים... הוא התעמק הרבה בדקדוק, והמציא מדעתו כללים וכד'. לפעמים, לפום חורפא שבשתא.

וממילא הוא שינה דברים. כמדומני כי בגללו, האשכנזים מחקו לגמרי את כל הגעיות המיוחדות, מה שנותר רק אצלינו, כגון שֶׁלֵּמִים, וְהִיתָה, לְכל הבהמה, וכדומה. הוא זה שגרם לכך, שיועלמו מקריאתם לגמרי בדורות האחרונים. כמו כן, כל העניין של 'שוא מרחף', שישנו כיום, מה שמלמדים בבתי הספר דקדוק, הדבר הזה הוא ממנו.

היעב"ץ מאד חלק עליו, מאד חרה לו עליו, הוא כתב עליו בספר לוח אר"ש וכו', דברים קשים מאד. אבל עכ"פ, הוא היה גברא רבה. ישנם דברים טובים שהוא כותב, כל מיני חידושים. כגון מה שיש לו הסבר נפלא, עמוק מאד, למה במספרים התהפך לשון זכר ללשון נקבה. שלוש, ארבע, זה נראה לשון זכר, ושלושה וארבעה זה לשון נקבה. א"כ איך בפועל הדבר התחלף? הרי ארבעה, היה צריך להיות לשון נקבה. הה"א הרי היא סימן הנקבות. ולאידך גיסא, במספר שמונה, הדבר חזר והתהפך. שמונָה נחשב לשון זכר, ושמונֶה לשון נקבה. הוא כותב שם דברים ממש מתוקים. כמדומני שבזמנו דיברנו על כך [בשיעור תזריע התשע"א]. והביאותיהו בנפלאות מתורתך פ' תרומה ע"פ שמונָה ועשרים באמה.

בכל אופן, בנדון דידן, הוא כותב את הרעיון דלעיל, כמו שהובא ע"י ידידנו הנעלה הרב הגאון חיים בר"א לוי בזה"ל, **שמחתי מאוד ששימחתי את מרן שליט"א.**

אולם רציתי להעיר, שמנגד מצינו לכאורה מי שביאר את הגמ' כדברי הנפש החיים. ראה בספר שערי תורה (האנאו, תע"ח. שער הפועלים אות יז) וביותר הרחבה בספרו יסוד הניקוד (דף לז ע"א אות ט) וז"ל: ועפ"ז מבואר אצלי מאמרם ז"ל ב"ב (דף יז) שבעה וכו' המכוון בו די"א סבירי להו לפרש מלת ישכון מזאת ההוראה המיוחדת לעתיד שהיא הגדת העתיד ברוח הקודש לכן אמרו אף דוד לא שלט בו רימה ותולעה. ורבנן סברי שהיא מהוראת השנית דרך תפילה ובקשה, "ולא מצאנו שנענה על זה", לכך לא חשבוהו בהדייהו ובהא פליגי. עכ"ל. והובא דבריו בשתיקה בספר נסיונות אברהם (לוריא, תקפ"א. ב"ב דף יז. עמ' כח ע"ב). וכן ראיתי מי שהבין כן מדברי הבן יהוידע ברכות דף ח ע"א ד"ה ברם ר' יוסי ברבי חנינא. עי"ש אולם נלע"ד שיש לדחות, עד כאן.

ואחרי שידידנו הר"ח לוי הביא במכתבו אלי, את מה שכתב הבן יהוידע וכנז"ל, הוא טוען על כך בזה"ל, **"ל אין כוונתו על משקל – דפסוק דכה אמר "י בעת רצון עניתיך, הוא בטוח מפני שהשי"ת אֱמָרוֹ, לעומת בקשת דוד, דשמא לא נַעֲנָה. אלא דכוונתו במש"כ "ולא נתברר מהכא אמיתות הסגולה הזאת של תפילת ציבור לענין עניה", היינו לכלל הציבור, דיתכן שה' נענה לדוד המע"ה מפני בקשתו, אבל מנ"ל שכך הוא לשאר העם?**

אכן דוד המלך כן נענה, אבל מי אמר שכל ישראל גם־כן ייענו כמוהו?

על דרך מה שכתב בספר תפארת הגרי"ז (שם) וז"ל ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא בעת רצון עניתיך. הנה אפשר לומר (דרבי יוסי בן זמרא) [דרשב"י] ס"ל כר' יהושע שאמר (בפסחים דף קי"ז) דדוד אמר ספר תהלים כנגד כל ישראל ולכן למד מהפסוק ואני תפלתי וגו' על כל אחד מישראל. ור' יוסי בר חנינא ס"ל כהחכמים דאמרו שם, האמורות בלשון יחיד, כנגד עצמו. האמורות בלשון רבים, כנגד ציבור. וכיון דהפסוק ואני תפילתי, אמר בלשון יחיד, אפשר לומר דלא אמר זה אלא על עצמו. דמחמת גודל חסידותו היה נזהר תמיד להתפלל בציבור, אבל לא להזהיר על כך אחד מישראל. לכן מביא מהפסוק בעת רצון עניתיך, שאמר זה ישעיה בשם ה' לכל אחד מישראל. עכ"ל. ולדרכנו נאמר, ואני תפלתי אמר בלשון יחיד, אפשר לומר דלא אמר זה אלא על עצמו, והשי"ת נענה לו באופן פרטי, ומנ"ל שכך הוא לשאר כלל ישראל.

אבל כ"ז נראה דוחק, ופשטות כוונת הגרי"ח כמו שהביא את דבריו בספר שמח בחור (חיראר, שם) וז"ל: ותירץ הגאון (הגרי"ח) כי רבי יוסי ברבי חנינא העדיף את הפסוק בעת רצון עניתיך ששם מוזכר עניתיך המלמד שכבר נענה, כי בפסוק ואני תפילתי מבואר שמתפלל

ולא שנענה, לכן העדיף פסוק שכתוב בו שנענה. עכ"ל.

וכן יעיין מו"ר בספר בספר ביאורי מהר"ל עמ"ס ברכות (שם) שכתב באופן ברור כהבנה הפשוטה בבן יהוידע, וז"ל, ר"י בר חנינא וכו'. יש לעיל (נדצ"ל י"ל לעיל) לא כתיב שענה הקב"ה על שאלתו, רק כתיב רצון. לכך מביא ר' יוסי מהכא בעת רצון עניתיך.

תלמידך הק' חיב"א.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה.

אכן אפשר לומר, לגבי ואני תפילתי וגו', כי אולי לדוד המלך הוא כן נענה, משא"כ לכל ישראל. אבל סוף סוף, הדבר אינו עוזר לגופו של עניין. כי הגרי"ח בבן יהוידע, לגבי אף בשרי ישכון לבטח, שעל כך 'בנה' הנפש החיים, נראה כי הגרי"ח מסכים לזה.

וזהו חידוש, כי הוא קיבל את הספק הזה, לקבוע שהדבר איננו בטוח. היפך מה שכמעט לכל גדולי ישראל היה פשוט, שהדבר הוא כך, כפי שאמרנו בזמנו. ותירצנו בס"ד את העניין הזה. אולם בכל אופן, גם אם נתווכח לגבי הפסוק ואני תפילתי לך י"י עת רצון, אבל בסך הכל רואים כי הגרי"ח כן מסכים לסברת הנפש החיים.

ראיתי זאת גם בספר פי כהן – פנינים בעבודת ה' [חלק ד' דף קל"ח], שהוא הביא את דברי הבן יהוידע דלעיל, וכתב על כך בזה"ל, **הרי מבואר גם בדעתו, שמפרש דברי הגמ' בב"ב על־דרך שכתב הנפש החיים.**

רק שהוא שואל על הבן יהוידע, מי אמר שהראיה היא מסוף הפסוק ואני תפילתי וגו', ענני באמת ישעך. וז"ל שם, **אכן גוף דברי הבן יהוידע צ"ע, שהרי רְאָיית רשב"י אינה ממש"כ ענני באמת ישעך, אלא רְאָייתו הוא ממש"כ בקרא עת רצון, דמשמע דמלתא דפסיקא הוא שהוא עת רצון. וכ"כ שם רש"י להדיא וז"ל, עת רצון – אלמא יש שעה שהיא של רצון עכ"ל.**

למה אתה – הגרי"ח – הולך לסוף הפסוק, ענני באמת ישעך? הרי הראיה בגמ' היא מן הרישא?

אבל האמת היא, שזאת לא הוכחה. נראה לי, שזאת איננה קושיא על הבן יהוידע. כי נכון שהגמרא לא הביאה את סוף הפסוק, אבל פעמים רבות מובאים במשנה ובגמרא את תחילת הפסוק, ומתכוונים אל סוף הפסוק. כגון שתראה בפיהמ"ש לרמב"ם ותי"ט באבות פ"ג מ"ג לגבי מושב לצים. ורש"י בכמ"ק בפי' לגמ'. יתירה מכך, מבואר בתוספות, כי לפעמים הגמ' מביאה משנה או ברייתא, והקושיא היא אינה ממה שמובא, אלא מן ההמשך. דהיינו, מהרישא אפשר לדחות, או להתווכח. כגון שבת דף קכג. ד"ה אסובי, וגליון הש"ס להגרעק"א שם. וכן במגיד משנה פ"ט מאיסו"ב שלהי הלכה ל"ו.

הם ידעו את הפסוקים בע"פ, ואמרו כי ישנה ראיה מן הפסוק הזה, אולם הם התחילו רק את התחלת הפסוק, ותבין מעצמך כי הראיה היא מן ההמשך השגור בפיך. ואפילו המשניות, הן היו שגורות להם. ולכן לא הביאו את ההמשך, כי היה מובן מאליו שהראיה היא מן ההמשך, לרוב בקיאותם. א"כ אותו הדבר בנדון דידן, למרות שלא הביאו את המשך הפסוק. הלכך מן הבחינה הזאת, אפשר להסתדר.

כל שכן בנ"ד שהגמ' ורש"י אמרו ופירשו את החידוש ואת העיקר, שזוהי הכוונה במלים **בעת רצון**. משא"כ עניין **ענני** באמת ישעך, שהוא רק נִלְוֶה ומצטרף, ואפשר לנו להבין אותו מעצמנו.

*

מה שנשאר לנו לבאר, הנה עכשיו יש לנו כאן מקור חדש. לפי דברי הבן יהוידע, יש לנו גמרא, רבי יוסי ב"ר חנינא, שאינו רוצה לקבל את הראיה מהפסוק של דוד המלך, כי הוא רק התפלל 'ענני'. ע"כ הוא מעדיף ללמוד מפסוק יותר מפורש, בעת רצון עניתיך. א"כ לכאורה ישנה מכאן סייעתא, לפקפק לגבי כל דבר שאמר דוד המלך, האם הדבר אכן התקבל. נגד ההנחה הפשוטה – כפי שאנחנו אומרים – כי מה שכתוב בתהלים, יש על כך חותם שזה נאמר ברוח הקודש, ובודאי א"כ שהקב"ה מסכים לזה. זהו מה שמקובל בדרך כלל. ולכאו' לפי דבריו, ישנה כאן סתירה לכך, עפ"י הגמרא הזאת.

ברם, בעזרתו יתב' יש לי ג' תשובות, לדחות את זאת.

הרי לא כתוב במפורש בגמ', מדוע הוא לא קיבל את הראיה הזאת. אכן הבן יהוידע אומר מדנפשיה, כי הוא סבר ש'ענני' זאת רק בקשה,

ואין הדבר אומר שהבקשה התקבלה. אבל אין חובה לתרץ כך. אפשר לענות על כך, שלוש תשובות אחרות.

בספר ברכת יהושע [בברכות שם], הוא מעצמו בלי קשר לנדוננו, כתב סיבה אחרת בכלל, למה רבי יוסי ב"ר חנינא לא קיבל את הראיה הזאת. הסִּבּה היא, כי אין שום הכרח לפרש כך את הפסוק ואני תפילתי לך יי עת רצון, כי ה'עת רצון' היא כאשר הציבור מתפללים. אם נעיין ברש"י שם, נראה כי הוא מפרש פירוש אחר. דרך אגב, גם מפרשים אחרים פירשו עוד באופנים אחרים, אבל הוא מביא את רש"י.

וזה לשונו שם, ריבר"ח אמר מהכא, כה אמר יי בעת רצון עניתיך. והא דלא דרש מקרא דואני תפילתי, דמשם אין ראיה. דיוכל להיות הפירוש, כמ"ש רש"י ז"ל בתהלים, שהתפלל דהע"ה שיהיה עת רצון בעת תפילתו, יעויין ברש"י שם.

דהיינו, דוד המלך מבקש, כי מתי שהוא מתפלל, שתהיה עת רצון. כשיש 'עת רצון', זהו הזמן שהתפילה מתקבלת. ישנם זמנים, שהתפילה אינה מקובלת. לפעמים אדם מתפלל, ולא מתקבלת תפילתו, כי לא היתה אז עת רצון. כך מפורש בירושלמי. כאשר יש עת רצון, אז התפילה מתקבלת. בשמים השערים פתוחים, ומתקבלת התפילה. לכן דוד המלך מבקש, שתהיה עת רצון כשאני מתפלל. זה הכל. לא מדובר כלל כשהציבור מתפללים.

ע"כ מביא פסוק בעת רצון עניתיך, שנראה שיש עת רצון. וראבר"ח לא ניחא ליה, דמאלו הפסוקים אין ראיה על תפילת רבים, רק שיש עת רצון. אבל מהנך פסוקים מוכח שתפילת רבים מקובלת ודו"ק.

כך אומר הברכת יהושע. ואם כן, אין חובה לקבל את התירוץ של הבן יהוידע.

*

דבר נוסף. <u>שני</u>. במדרש דברים רבה [ואתחנן, פרשה ב' אות י"ז] מובא בזה"ל, **מהו "בכל קראנו אליו". אמרו רבנן, יש תפילה שנענית לארבעים יום. ממי את למד? ממשה. דכתיב ואתנפל לפני יי ארבעים יום וגו'.**

המדרש מביא, כי ישנן תפילות שאינן מתקבלות מיד. אין חובה שהן יתקבלו מיד. מצאנו תפילות, שהתקבלו רק לאחר זמן רב. כגון אצל משה רבינו, רק אחרי ארבעים יום הקב"ה מחל על עוון העגל. כפי שנאמר [דברים ט', י"ח], וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְיָ כָּרִאשֹׁנָה, אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וגו'.

ויש תפילה שנענית לכ' יום. ממי את למד? מדניאל. דכתיב [דניאל י', ג'] לחם חמודות לא אכלתי עד מלאת שלשה שבועים ימים, ואח"כ אמר יי שמעה יי סלחה וגו'.

ויש תפילה שנענית לשלשה ימים. ממי את למד? מיונה. דכתיב [יונה ב', א'] ויהי יונה במעי הדג וגו', ואח"כ ויתפלל יונה אל יי אלהיו ממעי הדגה.

ויש תפילה שנענית ליום אחד. ממי את למד? מאליהו. דכתיב [מ"א י"ח, ל"ו] ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו'.

ויש תפילה שנענית לעוֹנָה. ממי את למד? מדוד. דכתיב [תהלים ס"ט, י"ד] ואני תפילתי לך ה' עת רצון.

ויש תפילה, שעד שלא יתפלל אותה מפיו, הקב"ה יענה. שנאמר [ישעיה ס"ה, כ"ד] והיה טרם יקראו ואני אענה.

דוד המלך התפלל, והתפילה שלו 'נענית לעוֹנָה', דהיינו לא תוך יום אחד כמו אליהו, שנז' לפני כן, אלא או יום או לילה. וישנם המפרשים, אפילו באותה שעה. 'עת' רצון.

אם־כן, לפי המדרש רבה ישנו כאן בכלל פירוש אחר, למלים עת רצון. הכוונה היא, שהתפילה מתקבלת במהירות. ואין המדובר כלל בזמן שהציבור מתפללים. לכן רבי יוסי ב"ר חנינא לא רצה לקבל את הפירוש הזה שאמר רשב"י, אלא הביא פסוק אחֵר בו מפורש, בעת רצון עניתיך. כי שם בודאי רואים שישנה עת רצון.

*

דרך אגב, בספר דברי טובה [על ספר שמואל א', דף תס"ו] הוא מדבר לגבי דוד, כאשר גלית היה מחרף מערכות אלהים חיים, ושאול המלך וכל עם ישראל היו אובדי עצות, עד שדוד המלך בא עם חמשה אבנים, ועם הקלע שלו, ואמר לו כך,

הַיּוֹם הַזֶּה יְסַגֶּרְךָ יְיָ בְּיָדִי, וְהִכִּיתִךָ וַהֲסִרֹתִי אֶת רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ – [מרן שליט"א אומר זאת ב'כינוי', יסגירהו, והכיתיו. העורך] – **וְנָתַתִּי פֶּגֶר מַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה, לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיַּת הָאָרֶץ. וְיֵדְעוּ כָּל הָאָרֶץ, כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל** [שמואל א' י"ז, מ"ו].

וזה לשונו שם, יש לעיין, איך היה דוד המלך בטוח, שהיום יתן ה' את גלית בידו? איך הוא אומר, היום הזה וגו'. וכי הוא היה כבר אז נביא? על סמך מה הוא אומר כך?

הרי כתוב במדרש דברים רבה [פרשה ב' אות י"ז] אמרו רבנן, יש תפילה שנענית לארבעים יום. ממי אתה למד? ממשה. דכתיב, ואתנפל לפני י"י כראשונה מ' יום וגו'. ויש תפילה שנענית לעשרים יום. ממי את למד? מדניאל וכו'. ויש תפילת שנענית לשלושה ימים. ממי את למד, מיונה וכו'. ויש תפילה שנענית ליום אחד. ממי את למד? מאליהו. ויש תפילה שנענית לעונה. ממי את למד? מדוד. דכתיב, ואני תפילתי לך י"י את רצון. ויש תפילה, שעד שלא יתפלל אותה מפיו, הקדוש ברוך יענה. שנאמר, והיה טרם יקראו ואני אענה.

גם שם כתוב שדוד התפלל, אבל מי אמר שהוא ייענה מיד? אולי הוא יצליח להרגו רק מחר, או מחרתיים? כיצד הוא קובע בהחלטיות, 'היום הזה' וגו'?

וצריך לומר, שהצדיקים משה ואליהו ודניאל ויונה ודוד, פתחו שערי תפילה. וכל עם ישראל, ניזונין בזכות הצדיקים האלה שפתחו שערי תפילה. ואין אדם יודע, בזכות איזה צדיק יזכה שתיענה תפילתו. לכן אומרים חז"ל, יש תפילה שנענית לארבעים יום, ויש לעשרים יום, ויש ליום, כי מי יודע לאיזה שער של תפילה תיכנס תפילתו.

אי אפשר לדעת, מתי התפילה תתקבל. ישנו מדרש נוסף שכתוב בו, כי ישנה תפילה שנענית <u>למאה שנה</u>. צריכים לדעת מה שכתוב בספרים הקדושים כי ישנו כלל, אין תפילה שהיא הולכת ריקם. גם אדם שחושב שהתפילה שלו לא נעשתה, כגון אם התפלל על חולה והוא נפטר, לא התקבלה התפילה שלו, עכ"פ התפילה הזאת לא נאבדה. אין תפילה לריק. וגם אם התפילה איננה מושלמת וכפי שצריך, לא נֶאבד שום דבר. כגון אם לא עזר לו, זה יעזור לצאצאיו. או אולי לעניין אחר. הדבר שמור באיזה מקום, עד שיתפלל כפי שצריך, ואז התפילה הזאת ג"כ תצטרף. ככה שאדם אשר מתפלל, שלא יעלה בליבו, אולי הוא סתם מתפלל, שמא מבזבז זמנו לחנם.

ממשיך ה'דברי טובה' ואומר, **אבל דוד זכה, שתמיד יתקיים בו ואני תפילתי לך י"י 'עת' רצון, שמיד בתוך אותה העונה, או תוך היום או תוך הלילה שהתפלל בה, נענית תפילתו. ולכן דוד ידע, שהיום הזה יסגרך י"י בידי.**

ואולי לכך כפל את דבריו שאומר 'היום הזה', להורות שאין כוונתו ליום ארוך של עשרים וארבע שעות, אלא היום 'הזה'. שכמו שכעת השמש מאירה, כך היום הזה – עם השמש הזה – יסגרך י"י בידי. כי דוד היה מן הצדיקים, שזכה שבקשתו תיענה בתוך אותה העונה שהתפלל בה. אם התפלל ביום, כשהשמש מאירה, ייענה בתוך היום. ואם בלילה, ייענה בלילה הזה, טרם יבקע השחר אורו. שכך אמר, ואני תפילתי לך י"י עת רצון, שבתוך אותה העת נענה דוד.

כך הוא מפרש.

אינני מבין את דבריו, כי לא כתוב שישנו צדיק מסויים שתפילתו מתקבלת לארבעים יום, וישנו צדיק מסויים שמתקבלת תפילתו לעשרים יום וכו', אלא שהדבר תלוי בתפילה עצמה. ישנה תפילה, שהיא מתקבלת לארבעים יום, או לעשרים יום וכו'. רק הביאו דוגמא, שאצל משה רבינו היה ארבעים יום. זה לא שתמיד אצל משה רבינו, התפילה נענתה אחרי ארבעים יום. באותה פעם, היה ארבעים יום, אבל מסתברא שבכל פעם יהא באופן אחר. הדבר אינו תלוי באומר. ואין הדבר תלוי רק בסוג התפילה, ועוד כל מיני חשבונות שישנם בשמים, האם לקבל את התפילה או שלא, ומתי ואיך. אפשר ג"כ שהדבר אינו תלוי רק באומר, אלא אף לא בסגנון התפילה. ישנם כל מיני סיבות פרטים וחשבונות, למה לא לקבל את התפילה, כגון אם מישהו אחר יסבול מכך וכו'.

לכן יותר מסתבר, כפי הפירוש שהוא עצמו – בעל דברי טובה – מביא בהמשך בשם מהר"ם אלשיך, כי דוד המלך היה בטוח בכך, מכיון שהוא ראה כי גלית נכשל בלשונו. הוא אמר לדוד, שהוא יתן את בשרו לבהמת השדה. אמר דוד, וכי דרך בהמות לאכול אדם? אלא, נטרפה דעתו. הוא מבולבל. איתרע מזליה.

זאת היתה הראיה שלו. זאת תשובה, שהיא יותר מתקבלת. וע"ע מעם לועז על ספר שמואל שם דף רכ"א רכ"ב.

בכל אופן לענייננו, רבי יוסי ברבי חנינא לא קיבל את הראיה מן הפסוק ואני תפילתי לך י"י עת רצון, כי הוא פירש אותו בצורה אחרת.

*

תשובה נוספת, <u>שלישית</u>, לדחות את הוכחת הבן יהוידע.

ההבדל הוא, כי מה שדוד המלך אמר, ואני תפילתי לך י"י עת רצון וגו', ענני באמת ישעך, לאו למימרא שהיה חשש לדוד המלך, שלא תתקבל תפילתו. כַּבְיכול היה לו ספק, שמא התפילה לא תתקבל. הסגולה הזאת, ש'בעת רצון', דהיינו בשעה שהציבור מתפללים, בודאי שהיא תתקבל. רק השאלה היא, מתי? משא"כ פה אומר השי"ת, בעת רצון עניתיך. לא כתוב 'אֶעֱנְךָ' בלשון עתיד, אלא 'עניתיך', עכשיו מיד כבר התפילה התקבלה.

ואותו הדבר בהמשך, פדה בשלום נפשי מקרב לי, כי ברבים היו עמדי.

כאשר דוד המלך מבקש 'ענני', הרי זה מורה על העתיד. מתי התפילה הזו תתקבל? אינני יודע. לכן רבי יוסי ברבי חנינא לא מרוצה מזה, כי אין מכך הוכחה. משא"כ בעת רצון עניתיך, כבר עכשיו עניתי.

ואת הדבר הזה, למדנו בס"ד מתורתם של שנים מגדולי ישראל. המבי"ט בספרו בית אלהים, וכן בעל משנת חסידים. כך מתבאר מתוך דבריהם. וממילא, מופרכת ראית הבן יהוידע.

המבי"ט בספרו בית אלהים [שער התפילה פרק י"א, דף ק"ז] כותב בזה"ל, **רבי יוסי בר חנינא אמר מהכא, בעת רצון עניתיך. כי מן הכתוב של ואני תפילתי לך י"י עת רצון, נראה לו שאין הוכחה כי אם שישתדל להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, אבל לא שיהיה עונֶה לזה. אבל 'בעת רצון עניתיך', שנראה כי מי שמתפלל בעת רצון – והוא העת שהציבור מתפללים, כמו שביארנו – הוא נענה 'מיד', כדכתיב 'עניתיך'.**

ורבי אחא אמר מהכא, דכתיב 'הן אל כביר לא ימאס', וכתיב 'פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי', ענין הוכחתו היא משני הכתובים. מ'הן אל כביר לא ימאס', למדנו לתפילת הרבים שאינה נמאסת. ואחַר שלמדנו שהיא מקובלת, למדנו מן הכתוב של 'פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי'. כי מלחמות הבאות על האדם, הוא פדוי מהם כשמתפלל בשעה שהרבים מתפללים. ותניא נמי הכי, מנין שאין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים? שנאמר הן אל כביר לא ימאס, וכתיב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו'. אמר הקב"ה, כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאלו פדאני לי ולבני מבין האומות.

כיוון לכך גם בעל משנת חסידים, בספרו אדרת אליהו, הוא רבי' רפאל עמנואל חי ריקי. והוא כותב זאת, לא על הפסוק הזה, אלא על הפסוק הבא, פדה בשלום נפשי וגו'.

וזה לשונו שם, **מוסיף על פסוק 'הן אל כביר', דהתם כתיב 'לא ימאס', דהוה משמע ממאס הוא דלא ממאס, אבל אינה עושה פירות להיות נענה וניצול על ידה, עד כי יתפלל תפילה יותר הוגנת, ואז היא מצטרפת עמה ונענה. אבל בפסוק פדה בשלום וגו', מורה שנענה 'מיד' שהתפלל ברבים.**

שניהם מדגישים, את עניין ה'מיד'. ש"מ שהם מבינים, כי הזכות והמעלה והסגולה שישנה בכך, היא כשהאדם מתפלל בזמן שהציבור מתפללים, שהתפילה נענית מיד. וכיון שהפסוק 'ענני', אינו מוכיח שהתפילה נענית מיד, לכן הם מביאים ראיות אחרות.

יוצא, כי מן הגמרא אין לנו שום הוכחה. רק שהבן יהוידע מעצמו סובר כך, וזהו כבר משהו אחר, אבל מהגמרא אין שום ראיה.

התייחסות למכתב בעניין הראיה שהביא מרן שליט"א לגבי דוד המלך, שעסק בשירות ותושבחות מחצות הלילה, ובתחילת הלילה עסק בדברי תורה, וביאור המלה 'ואשוועה'. וכן לגבי מה שאמר מרן שליט"א, כי התיקון לעניין 'בן שמונה עשרה לצבא', הוא ע"י 'בן שמונה עשרה לחופה'.

קיבלתי שלושה מכתבים חשובים, מידידנו הנכבד והיקר הרה"ג יצחק מַסְוְרִי הי"ו, דיין בעיר חיפה. מכתבים ארוכים, בכמה וכמה נושאים. אולם כעת יש לי זמן לומר, רק שני דברים קטנים.

ראשית, לגבי הראיה שהבאנו מדוד המלך, שעסק בשירות ותושבחות – לפי דברי רב אשי – מחצות הלילה, ובתחילת הלילה הוא עסק בדברי תורה.

הוא כתב אלי על כך [במספר 6] בזה"ל, 'ומתוך זה יש לי לילך למה שדחה מו"ר את הראיה מברכות דף ג' ע"ב, ולדון לפניו כתלמיד בקרקע.

הנה לענ"ד נראה במחלוקת האמוראים הנזכרת, שלכו"ע דה"מ ע"ה מחצות ואילך היה עוסק בשירות ותושבחות ותפילה. שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב [תהלים קי"ט, קמ"ז] קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה, ולשון אשוועה הוא תפילה, כמ"ש בתרגום וכל המפרשים. ובהכרח לפרש את דברי הגמ' להלן, על אמירת תהלים.

כך הוא כותב, וברוך יהיה.

טוב שהעיר על כך, וכבר עמדו על הנושא הזה, כיצד אפשר לפרש 'קידמתי בנשף' שהכוונה בתחילת הלילה, וכי 'ואשוועה' היינו דברי תורה? הרי 'ואשוועה', זה להתפלל. הרי ישנו מאמר חז"ל מפורש, כי תפילה נקראת בעשר לשונות, ואחת מהן היא 'שוועה', כגון שהובא במדה"ג ריש פ' ואתחנן.

ישנן שתי תשובות נפלאות לגבי העניין הזה, והשנייה יותר נפלאה מן הראשונה.

הנצי"ב בספרו מרומי שדה [ברכות דף ג' ע"ב], כתב בזה"ל, **פי' ואשועה, בקול.** הוא מפרש בעניינו את המלה 'ואשוועה', כי השוועה היא בקול.

הוא כלשון הפסוק בתהלים [פרק ח' פסוק ב'] יום צעקתי בלילה נגדך, תבא לפניך תפילתי.

והפי', אותו יום שבלילה שלפניו צעקתי בד"ת נגדך. והיינו כדאיתא במסכת תמיד על הפסוק, קומי רוני בלילה וגו' שפכי כמים לבך. שכל העוסק בתורה בלילה, שכינה כנגדו וכו' יעו"ש.

כנראה הוא מתכוון, שכאשר האדם עוסק בתורה, הוא צריך ללמוד בקול רם. לא בלחש. כדאיתא בעירובין דף נ"ג סוף ע"ב, **ברוריה אשכחתיה להההוא תלמידא, דהוה קא גרים בלחישה. בטשה ביה. אמרה ליה, לא כך כתוב [שמואל ב' כ"ג, ה'] עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה. אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך, משתמרת. ואם לאו, אינה משתמרת.**

'ואשוועה' היינו, צעקתי בקול. אמנם זאת איננה הפשטות, אבל כך נצטרך לומר לדעה הזו.

ובספר דברי דוד – שהוא היה תלמיד של הגר"ח מואלאזי"ן – בעל נחלת דוד, כתב [ברכות שם] פירוש מעניין לגבי המלה 'ואשועה' בנ"ד.

מה עושים, לפני שמתחילים ללמוד? במה מתחילים?

תשובה מהקהל: בתפילת יהי רצון מלפניך וכו'.

תגובת מרן שליט"א: נכון. זהו 'ואשועה'. התחלתי לומר, יהי רצון וכו'. זהו דבר נפלא. 'קידמתי'. מהי ההקדמה? 'ואשועה'. הנני מתחיל באמירת התפילה שלפני הלימוד.

ומה בסוף? 'חצות לילה אקום להודות לך'. זהו 'מודה' אני לפניך וכו', ששמתי חלקי מיושבי בית המדרש וכו'. בחצות אני כבר 'להודות לך', סיימתי את הלימוד. הפלא ופלא.

הוא אומר, שהפירוש הזה הוא 'דרך צָחוֹת'. כביכול הדבר נשמע כמו איזה דרוש. אבל בכל זאת, נראה לו שזה אמיתי.

וזה לשונו שם, **יש להבין, איך מורה הקרא ד'קדמתי בנשף ואשועה' על דברי תורה, דהא אשועה הוא לשון תפילה.**

ואפשר לפרש דרך צחות, ע"פ מאי דאמרינן לקמן [דף כח:] ר' נחוניא בן הַקָּנֶה היה מתפלל בכניסתו וביציאתו, והיינו קודם הלימוד היה מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידו, ואחר הלימוד היה נותן הודאה על חלקו. וא"כ דוד, דעד חצות היה עוסק בתורה לכך קודם הלימוד היה מתפלל, ולזה אמר וכו'.

לפי זה, יוצא שאת הדבר הזה לא חידש רבי נחוניא בן הקנה, אלא זה היה כבר בזמן דוד המלך. אמנם הכוונה לעיקר העניין, אבל הנוסח כל אחד ואחד אמר כפי צחות לשונו.

ולז"א – ולזה אמר – **קדמתי בנשף ואשועה.**

ואחר חצות, שגמר מלעסוק בתורה, היה צריך ליתן הודאה על חלקו. ולז"א חצות לילה אקום להודות לך.

והוא נכון. ללמדנו כי למרות שפתח כי זה דרך צחות, מ"מ נראה לו שזהו פי' לאמיתה של תורה.

ועכ"פ בודאי זהו דבר נחמד.

*

בהמשך מכתבו, הוא – הרב מסורי יצ"ו – כתב לגבי מה שדיברנו, בעניין התיקון של 'בן שמונה עשרה לצבא', שהוא יהיה על ידי 'בן שמונה עשרה לחופה'.

הוא הביא זאת בהמשך, במספר 9, וכתב כי גם הוא חשב שזהו הנחוץ בזמנינו. בלנ"ד נביא את לשונו בשיעור נוסף. ובפרט – כך הוא אומר – שבצבא לא מעוניינים באנשים שהם נשואים. קל וחומר עם ילדים, להחזיקם על חשבונם. כך מן הבחינה הזאת.

ואח"כ במספר 10 הוא מביא את העניין, שבעולם הישיבות מתעכבים בכך, בטענה אם 'בן שלוש עשרה למצוות', א"כ היה צריך לעשות את הנישואין כבר מאחרי גיל י"ג. ואח"כ הזכיר מן הטענות הידועות, שמעכבים את הנישואין.

אין הזמן מסכים להאריך כעת בכך, אבל כיון שהדבר קשור למה שאנחנו מדברים, נוסיף רק נקודה אחת. דבר שחשוב לדעת. זהו עניין שצריכים להאריך בו יותר, ובלי נדר עוד נחזור לכך.

והוא מה שבספר גן נעול, לידידנו הרה"ג יעקב לוי הי"ו, הביא בהלכות קדושה [חלק ב', פרק ט"ו דף שצ"א] בזה"ל, **יש שאינם מוכנים עדיין להקים בית, ויכול לצאת מזה קלקולים. מ"מ אין להחליט כן בעצמו, עיין מש"כ הגאון חיד"א ביוסף לחק [חק לישראל פרשת בשלח ליום שלישי], שהמאחר לישא אשה בטענות** – יש לו כל מיני תירוצים, טענות ומענות, מדוע אינו מתחתן – **יֵדע נאמנה כי מאבד עולמו ונפשו וכו' וכל ימיו בעבירה וכו' ע"ש.**

צריך לדעת זאת. זהו 'אור אדום' שנדלק בחוזק. אם גדולי ישראל מדברים ככה, כגון החיד"א, והוא לא דיבר על זמנינו, אלא בזמנו לפני מאתים וחמשים שנה, א"כ כיום זהו קל וחומר בן בנו של קל וחומר.

אגב נסביר כי השם לספר הזה יוֹסֵף לֶחק, נתן החיד"א ע"פ הפסוק [בראשית מ"ו, כ"ו] **וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף, לֶחק עַד הַיּוֹם הַזֶּה, עַל אַדְמַת מִצְרַיִם, לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ.**

לכן – כך כותב הר"י לוי שם – **מי שמרגיש שאינו יכול כעת לישא אשה, יתייעץ עם חכם כדת מה לעשות.**

ואני אומר לבחורי ישיבות אשר מתנצלים, 'אומרים לי שאני עדיין לא בנוי', אל תדאגו, אנחנו נוהגים לברך את החתן, 'אלהים יִבְנֶה ביתך'. וכן נשיר לך בלנ"ד 'ביתך יִבָּנה'. שכן אומ' בפיוט לפני החופה, בוא לשלום חתן וכו' ביתך יבנה, תשאלה תיענה.

זה לא עניין שלך, את זאת הקב"ה יעשה, הוא ישלים את מה שחסר.

השם ברוך הוא יזכנו, לתקן את הכל. אבל זהו נושא שסובל אריכות, מה גם שהוא נכנס ומתחבר לעניין השמחה ועצבות, מה שדיברנו בשיעורים הקודמים, ואי אפשר כל התורה כולה 'על רגל אחת'. לכן קיצרתי בכך, ובלנ"ד בהמשך, יזכנו המקום ברוך הוא להרחיב את הדברים. ויאיר עינינו במאור תורתו הקדושה, ברוך פוקח עִוְרים, אכי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגָּה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון. פרטים בטלפון: 050–4140741